

PANAIT ISTRATI

MOȘ ANGHEL

ȘI

ȚAȚA MINCA

Cuprins

MOȘ ANGHEL

CITITORILOR MEI DIN ROMÂNIA

- I. Moș Anghel
- II. Moartea lui Moș Anghel
- III. Cosma

ȚAȚA MINCA

- I. VĂRSĂTURA SIRETULUI
- II. S-A PIERDUT NOATENUL
- III. ȚAȚA MINCA SE „GREȘISE”
- IV. LA JAPȘA ROȘIE”
- V. SIMA ȘI BUNĂSTAREA LUI
- VI. BĂRBAT PE MĂSURĂ
- VII. ÎNECUL
- VIII. RĂZBUNAREA LUI SIMA
- IX. RETRAGEREA APELOR
- X. MILOSTIVUL SATULUI
- XI. DESCOMPUNERE
- XII. ÎNDREPTARE

MOȘ ANGHEL

CITITORILOR MEI DIN ROMÂNIA

Moș Anghel nu e o traducere, ci o scriere românească: o consider egală celei franțuzești.

Aci, grăiesc în limba mea.

Nu e graiul săltăreț al directei compunerii în românește. Încătușarea primei creații -pe care am ținut s-o respect cât mai mult, din cinste profesională și ca să dau un exemplu de traducere acelor care mi-au schilodit pe Chira — încătușarea aceasta m-a strâns și pe mine amarnic. Și dacă uneori am slăbit-o, dacă pe ici, pe colo am dat drumul strânsorilor, sau dacă pe alocurea am făcut chiar mici completări cu înțeles în limba noastră, acestea sunt abateri îngăduite autorului, dar cari nu condiționează o bună traducere. Licențele mele neînsemnate rămân înăuntrul atât al cunoștinței limbii franceze, cât și al celei românești, așa cum aceste două limbi au rămas pe de-antregul în afara balamucului cuprins în traducerea Chirei, care nu e nici franțuzească, nici românească, ci șoltică.

Și să nu vie acești șoltici să-mi vorbească cu ifos despre „gramatica” din Moș Anghel, decât atunci când vreunul dintre ei va fi intrat la stăpân, ca mine, la vârsta de treisprezece ani și va fi izbutit, totuși, după un sfert de veac de „hamalâc”, să scrie franțuzește și să traducă în românește mai bine de cum am reușit, ori de cum n-am reușit eu.

Cu acest prilej țin să mă achit de două datorii: întâia, către criticul Sanielevici, care, singurul până azi în critica internațională, a afirmat cu aprigă tărie că sunt un scriitor al proletariatului.

Că sunt, chiar de pe acum, asta nu știu cum a putut dânsul s-o vadă, dar că voi fi pe curând, de ceva pot să încredințez atât pe d. Sanielevici, cât și lumea muncitoare, oriunde s-ar afla ea grupată politicele. Prin asta nu trebuie să se înțeleagă că voi fi un trâmbițaș al virtuților acestei lumi, ci un om care o va arăta așa cum este și își va spune gândul fără înconjur: astfel înțeleg eu prietenia.

A doua datorie o am către Mihail Sadoveanu. În articolul pe care mi-l consacra, d-sa afirmă - cu riscul de a supăra pe anumiți colegi ai d-sale din Academie - că autorul

franțuzescului Moș Anghel „e un fiu al acestui pământ”. A spus-o cu vorba caldă de frate, și vorba lui mi-a mers la inimă, mi-a făcut bine.

N-am să-l dau de rușine.

Oricari ne-or fi drumurile hărăzite de soartă, îmi voi aduce totdeauna aminte că scriitorul Mihail Sadoveanu, uitând că e academician, a întins mâna înstrăinatului și i-a recunoscut dreptul de a lua loc lângă mormântul mamei lui.

PANAIT ISTRATI

I. Moș Anghel

În seara aceea de început de april, cătunul Baldovinești, din apropierea Brăilei, sărbătorea întâia zi a Paștelui. Prin toate ogrăzile, țăranii aprindeau glugi de stuf uscat: de peste tot răsunau focuri de pușcă - închinăciuni creștin-ortodoxe aduse de sătenii noștri pomenirii Aceluia care fu cel mai bun dintre oameni.

În căsuța lui moș Dumitru - mezin între doi frați și două surori - veniseră de la orașul vecin mama Joița și fiul ei unic Adrian, ca să petreacă împreună sfintele sărbători.

Mama lui Adrian era întâia născută în familie, rămăsese văduvă încă de pe când își purta pruncul în brațe, și acum, când acesta împlinea optsprezece ani, tot văduvă se afla, trăind din munca brațelor sale.

Nu prea era loc de găzduit în fostul cămin părintesc, căci fratele Dumitru, deși tânăr, era înconjurat de o numeroasă familie. Buna soră se mulțumea însă și cu un colț al încăperii, în vreme ce Adrian - bucuros să-și revadă leagănul copilăriei - se ducea să se culce cu unchiul său în fânul din podul grajdului, să-i asculte poveștile ca altădată și să-i istorisească fapte de pe la oraș.

De altfel, chiar și fără musafiri, unchiul Dumitru tot prin pod, pe câmpuri și prin bălți își petrecea nopțile de vară, ceea ce făcea pe Adrian uneori să se mire:

- Matale te culci în pod, iar nevasta, cu copiii; ce viață e asta?!

- De, băiete, sunt nevoit... Altmintrelea, cum să-ți spun: *copchiii să-mbulzesc prea repede!*

- Iaca vorbă! și când te dai jos din pod?

- Mă duc la baltă, să tai stuf!...

- Și când te-ntorci de la tăiat stuf?!...

- Mă urc în pod!...

- Atunci de unde vin „copchiii”?!...

- Dumnezeu îi trimete.

Deși oameni săraci, se mai aflau la masa lor și alte câteva neamuri din sat. Cina strămoșească - un borș de miel, cu miel fript, cu cozonaci și ouă roșii - fu veselă, plină de glume; la sfârșit, moș Dumitru ieși afară ca să dea și el foc glugii și să sloboadă focurile de pușcă tradiționale.

Toată laia de copii, ba chiar și cei mari, îl urmară. Noaptea era înstelată. Dumitru trase cu urechea la zgomotul îndepărtat al trenului care se ducea spre Galați, și zise:

- Trece „ixpresu" de opt...

Apoi dădu foc stufului. Numaidecât, flăcări fumegânde se înălțară drept către cer, în mijlocul țipetelor asurzitoare ale copiilor, cari dănuiau împrejurul glugii ca niște drăcușori cu fețe roșii. Zarva fu și mai mare când Dumitru descarcă cele două țevi cu fultuială oarbă ale puștii sale de vânătoare, zicând, cu credință creștină, după fiecare foc:

- Christos a-nviat!

În clipa asta, mama Joița își luă fiul de braț, îl trase mai la o parte și-i zise pe un ton poruncitor și cam sugrumat:

- Dă fuga la părintele Ștefan, vărul nostru, și roagă-l din parte-mi să vie aici pe curând.

Apoi, întinde-o până la moș-tu Anghel și adu-l cu tine!...

Adrian tresări ca și cum i s-ar fi cerut să ia un șarpe în mână:

- Ce spui mamă!... Cum să-l aduc pe moș Anghel, când știi bine că el e supărat pe toată lumea și nu vrea să mai vadă om în ochi?!..

- Tocmai pentru asta trebuie să vie aici. Spune-i că-l chem *eu*, sora lui mai mare.

Aleargă iute!...

Adrian se supuse, luă un băț, strigă pe Sultan, dulăul, și dispăru în noapte fără ca cineva să-l fi văzut.

În această familie de dezmoșteniți, fratele Anghel era al doilea născut. O crâncenă soartă se abătuse peste capul lui și făcuse, dintr-un om voios și bun creștin, un învrăjbit și un păgân.

Copii de țărani iobagi pe pământul boieresc, cei doi frați și cele două surori se pomeniseră, la moartea tatălui lor, stăpâni doar pe grinzile căsuței părintești, pe arborii din grădină și pe butucii de viță. Țarina nu era a lor. Și asta-i hotărî să se răspândească pe alte meleaguri, afară de Dumitru, mezinul, care rămase să poarte de grijă mamei văduve. Surorile plecară să trăiască cu doi greci înstăriți, care își râdeau de căsătoria legitimă. Iar micuțul Anghel, în vârstă de-abia de nouă ani, se duse la Brăila și intră băiat de prăvălie la un crâșmar. El avea un adânc dezgust pentru munca cu palmele pe ogorul altuia.

Timp de zece ani, "Agheluță" stătu neclintit la același stăpân, om de ispravă, care-l răsplăti cu mărinimie pentru slujbele aduse. Apoi, reîntors în satul lui, se îndrăgosti cu patimă de cea mai săracă fată din cătun, cu care se căsători pe loc. Fiind scurt de vedere, fu reformat de ostășie, cumpără o bucată de pământ și deschise crâșmă pe drumul mare dintre Brăila și Galați, la ieșirea din sat.

Întreprinderea îi fu norocoasă, mai ales că vremurile de belșug cari urmară războiului cu turcii îi ajutară mult. După zece ani de crâșmărit, izbuti să agonisească o avere care îi îngădui să cumpere o altă bucată de pământ, între sat și crâșmă, sădi arbori altoiți și vie renumită, clădi acareturi mândre, cu grajd și pătule, aduse vaci de rasă, păsări, oi, porci și toate cele trebuincioase unei gospodării de om chiabur. În curând, „curtea lui Angheluță” avea să fie pizmuită nu numai de către iobagii cătunului, ci și de însuși moșierul domeniului. Alexandru Vulioti, care deseori, oprindu-și brișca dinaintea cârciumii lui moș Anghel, îi spunea acestuia cu vădită pică:

- Tu, măi Angheluță, te iei la întrecere cu mine! la te uită: vaci tărcate, cai cerchezești, ba până și bibilici bune de nimic, până și porumbei rotari, cum numai la curtea mea se văd! Ce-i cu tine, mă?...

- Ce să fie, „boierule”: nimic nu-i de furat în tot ce vezi! răspundea gospodarul cu semeție.

Dar dacă norocul îi fu mare în treburi bănoase, nefericirea îi păstrea în căsnicie. Nevasta lui era o femeie trândavă, chiondorâșă, greoaie în tot ce făcea, murdară până la dezgust și cu totul nevrednică a conduce o astfel de gospodărie. Nepăsarea ei mergea până la a lăsa toate nevoile curții pe seama unui argat trudit, iar dânsa, lungită pe o țoală la umbra unui nuc, dormea ceasuri întregi, cu gura căscată și plină de muște, în vreme ce pruncul se tăvălea în scutece scârnave și țărână, bocind prin preajmă-i. Vaci nemulse, vite neadăpate zbierau de sete și de neorânduială. Casa, ograda, vraște; intra, ieșea cine voia.

Anghel sângera văzând cum i se prăpădește munca. Țintuit la cârciumă, singur se lupta cu valurile de cărauși; ziua și noaptea în picioare, el găsea cu greu clipa de răgaz când să dea o fugă până la „curte”. Adrian își aminti cum, într-o zi de vară, îl văzuse pe unchiul său spărgând toate geamurile casei din cauza scârnaviei de muscă, atât de gros depusă, că împiedica lumina de a pătrunde în odăi. Femeia dormea dusă și nu se deșteptă tot timpul cât ținu sfârâmatul geamurilor. Anghel trecu pe lângă dânsa, o privi cum sforăia, îi scuipea în obraz și plecă. Ea își continuă somnul.

Crezând să facă din ea cu răul ceea ce n-a putut face cu binele, o bătu adesea. Nevrednica se tâmpi și mai tare. Atunci, în neputință de a ține piept la două întreprinderi, bietul om se văzu nevoit să vândă toate dobitoacele, părăsi avutul în voia soartei și nu mai dădu pe la femeia lui decât o dată pe lună. Iar ca să înlăture de sub ochii copiilor săi priveliștea unei astfel de mame, el îi ridica pe măsură ce împlineau vârsta de cinci ani și-i depunea la o rubedenie a sa de la Galați, unde se ducea de mai multe ori pe an, ca să urmărească de aproape creșterea ce li se da.

Cu chipul acesta, el rupse ultima legătură ce-l mai ținea de nevastă-sa. Căsnicia din dragoste, năzuințele omului cu stare, gospodăria care trebuia să fie cea mai înfloritoare din partea locului căzură toate în ruină: „curtea lui Angheluță” deveni un mare grajd omenesc. În locul frumoasei crâșmărese, cu poalele-n brâu, zorind după treburi - așa cum visase Anghel - o vadă pe femeia sa - o umbră mototolită zăcea acum pe un colț de prispă ori se strecura cu pași târăgânați de-a lungul pereților stropiți cu noroi și prin curtea pustie.

La început, neobositul soț mai speră să-și readucă nevasta în simțiri, înșelând-o pe față. N-o făcea din înclinare firească, ci, așa, ca să-și răzbune dragostea batjocorită și poate, cine știe, să-și „trezească” femeia, pe care tot o mai iubea. Dânsa ascultă spusele, văzu cu ochii și nu făcu nici un caz. Somnul îi era mai scump. Ba nu-și mai dădu nici osteneala de a se spăla pe obraz și adormea mâncând.

Dar răutatea omenească atotpizmuitoare nu fu mulțumită numai cu durerea casnică a omului înstărit: nenorocirile soțului nu-i fură îndeajuns. Și într-o noapte, cunoscând lipsa de pază, dădură foc orășeneștilor acareturi.

Din odaia crâșmei, Anghel privi printre obloane flăcările cari mistuiau frumoasa-i locuință cu acoperiș de tablă galvanizată și rămase surd la strigătele celor ce-l chemau în ajutorul propriului său avut. Își zicea, înghițind amarul: „Numai dacă ar arde și ea!”

Ea nu arse; și continuă să doarmă la umbra celor scăpate de la pârjol de către vecini, până în ziua când, înjunghiată de o aprigă răceală. Creatorul -care o trimisese pe pământ ca să arate bărbaților câte rele se pot ascunde din-dosul unor frumuseți femeiești -o chemă la el, ca să înspăimânte cu dânsa pe ticăloșii din Purgatoriu.

Moartea ei neașteptată, oricum, nu lăasă rece pe nefericitul Anghel. Adrian fusese adesea martor al înduioșărilor lui la amintirea celei plecate din lume tot așa de mușete după cum trăise.

Nepoțelul iubit și alintat venea din când în când să citească unchiului minunății de prin cărți: să-i explice „sistemul planetar”, „facerea lumii”, „ce e cerul” -învățături de care bravul cârciumar era veșnic setos.

Și de câte ori, pe frumoase nopți cu lună, colindând amândoi printre ruine, n-a văzut Adrian pe moș Anghel scoțând batista și ștergându-și lacrimile!

Pustiu înfiorător... Sub acoperișurile prăbușite: grinzi arse, lemnărie ciopârțită, sfărâmături de mobile putrezeau claie peste grămadă în băltoacele formate de ploi prin camere. Pe alocurea, nu se mai vedeau decât bucăți de zidărie. Grajdul cel mare, rămas neatins de foc, părea că se tânguie după acele mândre vite, cari prea fuseseră pizmuite de oameni pentru ca să fi putut dăinui. Cucuta, căprișorul, dracila creșteau înalte cât un stat de om în frumoasa curte de altădată.

-Vezi, Adriene? Îi spunea bietul om, cu glasul sugrumat de durere, vezi tu țintirimul ăsta? El se datorește pe jumătate oamenilor, iar cealaltă jumătate, soartei. Dacă aș fi moștenit acareturile astea de la părinți, aș fi îndrituit pe cojani să mi le prăpădească, deși ei nu se duc să dea foc conacelor boierești. Dar casa asta era ieșită din sudoarea frunții mele, după douăzeci de ani de trudă. Și nu era un lux, ci tocmai cât trebuie unui om să trăiască omenește, el și familia lui, iar nu ca dobitoacele. Nu mi se poate nici imputa de a fi fost avar: flămândul găsea oricând la mine cu ce-și potoli foamea; și când veneau sfintele sărbători, gândul meu era totdeauna la văduva fără sprijin și împovărată de copii; la Paști, îi duceam ouă, cozonac, ciozârta de miel; la Crăciun, bucata de slănină și halca de porc. Nu făceam pomană, ci numai datoria mea; Dumnezeu mă ajutase, ajutam și eu din ce aveam de prisos și fără să mă mândresc. Nici n-aveam dreptul, căci văzusem pe alții întrecându-mă în bine: erau aceia cari își împărțeau bucata de pâine cu flămândul întâlnit pe drum.

Putea-va oare cineva să mă învinovățească de a fi despuiat pe mușteriii mei ca să mă îmbogățesc? Nici atât. Dacă câștigul mi-a fost mare, a fost din cauză că mă duceam la podgorii să aduc vinul și rachiul, când curgeau ca niște râuri în ani de belșug. Pe cărăușul care intra iarna în prăvălie, cu mustața plină de chiciură, eu nu-l priveam ca pe un mușteriu, ci ca pe un frate trudit. Îi strângeam mâinile înmărmurite și-i făceam loc lângă sobă. Pentru a-i adăposti vitele, am ridicat o perdea cum nu se mai afla la cinci poștii împrejur; iar pentru brațul de fân ce li-l aruncam dinainte, nu primeam să fiu plătit. Vinurile și rachiurile mele erau dintre cele mai bune și pot să jur pe lumina ochilor că nu le-am „botezat” niciodată, așa cum se obișnuiește peste tot. Și când vedeam că omul și-a băut tainul și că, luat de patimă, voia să treacă măsura, să-și bea mintea și să-și uite de treburi, eu îi vărsam un pahar de la mine și-l sfătuiam să-și vază de drum. Adesea, eram nevoit să i-l arăt. Astfel eram ca un fel de slujitor al lui, căci stăteam în picioare ca să-l aștept din zori și până în miez de noapte. Ba nu pregetam să mă scol din pat și să deschid cui bătea în ușă, chiar după închidere, uitând că aș fi putut să mă pomenesc în fața unui răufăcător.

Dar pilda binelui nu servește la mare lucru - și dacă pământul nu e locuit numai de nemernici, mâna unui singur ticălos, între o sută de drepti, ajunge ca să-l prăpădească. Mâna asta mă pândește și pe mine în întuneric, gata să mă izbească. Ea nu putea să-mi ierte belșugul. Ea nu suferea ca eu să fiu altceva decât o mână râioasă, asemuitoare ei, bună să ceară de pomană ori gata să lovească pe furiș. Și ea mă lovi. Îi fu ușor, nevasta dormea.

O, Adrian!... Aci, mâna ticălosului întâlnește în ajutor, ca să pustiască, mâna mult mai ticăloasă a Soartei -și amândouă se unire în îndeplinirea faptei grozave!...

Făcut-am un păcat îndrăgind pe cea mai frumoasă fată din sat? Îndrăgește cineva pe cea mai urâtă? Nu știu. Ceea ce știu astăzi e că am fost orb în dragostea mea și că n-am căutat să văd dacă sub patul dragei mele era măturat, dacă dindosul urechilor ei nu era murdar și dacă picioarele îi erau spălate.

Adriene, în ziua când ți se va aprinde pieptul de focul sfânt care l-a ars pe-al meu, adu-ți aminte de cuvintele mele: și înainte de-a te arunca cu trupul și cu sufletul în brațele putreziciunii omenești, fă ce n-am făcut eu: uită-te sub patul mândrei tale, cată dindosul urechilor ei și vezi-i picioarele ascunse în ghețișoare frumoase. Iar dacă cumva uiți de vorbele mele, amintește-ți de cimitirul ce-l vezi aci! Umple-ți ochii cu grozăvia acestui prăpăd; privește buruienile astea sălbatice care cresc ca o blestemăție aruncată pustiului omenesc; grajdul ăsta care-și jelește vitele; zidurile astea afumate cari își strigă disperarea către cer; grămezile de tablă ruginită și scâlciată, cari străluceau pe vremuri ca o oglindă în soare, de pe un acoperiș ce se ridica mândru de dreptul omului de-a trăi în curățenie și înlesnire, nu ca sobolul temător de lumină.

Amintește-ți! Și dacă sângele tău pățimaș vrea să te târască la genunchii celei mai frumoase fete din partea locului, opune-te, cheamă în ajutorul tău aceste ruini și zi-ți așa: „Moș Anghel și-a zdrobit viața fiindcă a iubit orbește pe cea mai frumoasă fată din satul lui, fără ca mai întâi să-i fi căutat sub pat, nici dindărătul urechilor, nici la degetele picioarelor...” Și înlătură de la tine mâna soartei nemiloase!...

După moartea femeii sale, Anghel continuă timp de câțiva ani să lase în părăsire o locuință nestrăjuită. Își propusese să-i redea strălucirea cuvenită, doar în ziua când copiii vor fi în stare s-o stăpânească. Ridicându-i tot ce avea mai de preț și îngrămădindu-l în jurul dughenei, el începu să ducă o viață de pustnic, de un pustnic care lua obiceiul de-a gusta cam prea des din rachiul ce-l vindea mușterilor.

Om voinic, înalt, bine făcut, mers mândru, barbă frumoasă, creață și căruntă ca și părul, unchiu Anghel impunea tuturor. Vederea-i scurtă, care-l făcea să-nainteze cu pieptul în pieptul celui ce intra pe ușă, pentru ca să-și dea seama cu cine avea de-a face, impresiona și mai mult. El era om bun, dar nu prea suferea să fie sâcâit, cum nu suferă mai toți aceia cari „ajung” prin puterile lor. Conștient de ale sale, Anghel le înzeci ca să-și atingă scopul, care era, spunea el, „să prefacă ruinele într-un palat”, în ziua când copiii vor fi demni de el. Astfel, cu toate nenorocirile, trecea drept un om avut.

Dar adevărata lui avuție, fericirea și nădejdea lui, erau cei trei copii pe cari îi creștea la Galați: un băiat de șaptesprezece ani și două fetițe de opt și zece ani. Flăcăul urma să-și ia bacalaureatul peste un an, apoi: „Voi vedea, zicea el într-o zi mamei lui Adrian; după ce va ieși din gimnaziu, se va duce să-și facă stagiul de un an în armată. Dacă are gustul armelor, aș vrea să fac din el un ofițer, un braț voinic și priceput pentru apărarea țării; dacă nu, își va alege meseria care-i va plăcea.”

Din fetele sale nu voia să facă altceva decât „bune gospodine”, să le înzestreze și să le mărite la oraș.

Omul își propune...

Într-o zi de iarnă viforoasă, pe când sta cu gândurile sale și privea la viscolul care mătura întinsa câmpie singuratică, patru oameni intrară în crâșmă, patru necunoscuți.

Așa cum îi era obiceiul, el dădu cu pieptul înainte ca să-i recunoască, dar inima i se strânse ca și coarnele melcului când sunt atinse: mutrele nu-i plac.

„Dacă oamenii aceștia sunt cumsecade, nu mai cred inimii mele!” își zise, strângând în buzunarul cojoacei revolverul, care nu-i lipsea niciodată.

- Bună ziua, Angheluță!... făcură cei intrați; e cald la tine!...

- Bun venit, călători! Ger, hai?

Dar adăugă în gând: „Dracu m-a luat! Astea-s glasuri de sugrumători!...”

- Ni-e foame, Anghelache, și-am vrea să bem... Se știe că vinul tău topește gheața!...

- S-o fi zicând... Eu știu însă că este o gheață pe care nici un vin nu poate s-o topească.

- Ha, ha!... Ești șugubăt, Angheluș!... Și care-i gheața asta?

- Ei bine, trebuie s-o cunoașteți: i se spune „inimă de câine”, dar e greșit, căci se nedreptătesc biete animalele astea, care sunt niște adevărați prieteni, răspunse crâșmarul, arătând lângă dânsul doi câini ciobănești care nu-l slăbeau de-un pas.

- Ei... ai gânduri negre! Nu-i lumea așa de rea...

- Se poate... Dar când cineva e, ca mine, crâșmar la drumu mare, vede câte alea și doarme noaptea cu un ochi deschis.

Această fățișă încunoștiințare făcu pe clienții noștri să simtă cu cine aveau a face. Fură serviți: pâine, slănină, vin.

- N-ai vrea să ne scoți olecuță de vin proaspăt, Angheluș?... Întrebă unul care făcea pe pisica blândă.

Unchiul rânji în sinea lui: „Aha! Mă poftiți la capcană!...” Răspunse:

- Acuși scosei un urcior de cinci oca!... Dacă cunoașteți la vin, o să-l simțiți pe limbă că-i proaspăt.

Asta le încurcă socotelile. Dar ei nu erau degeaba hoți. Ceva mai târziu, unul ieși afară pentru o „treabă mică”. Anghel înțelese că acesta era semnalul de atac: banditul se ducea să facă de strajă. Îngălbeni și se ținu gata. Un moment, îi veni în gând să scoată arma și să strige: „Sus mâinile!”. Își zise însă că poate să fie prada unei închipuiri înșelătoare.

Câteva clipe în urmă, părerea sa de rău fu amarnică.

Cei trei mușchetari vorbeau, în dorul lelei, de lucruri care n-aveau nici cap, nici coadă. Ei cerură chibrituri. Unchiul își zise: „Haiti! Acu-i acu!..

Dârz la inimă și la pas, cu mâna dreaptă pe armă în fundul buzunarului, el se apropie și le întinse, cu stânga, cutia de chibrituri. Cel mai țepăn dintre tâlhari dădu s-o ia, domol, tot vorbind în lături, dar când fu s-o atingă dintr-o săritură înșfăcă pumnul crâșmarului ca într-o menghină; și dacă în aceeași clipă nemernicul căzu trăsnet de glonte plecat din buzunarul victimei sale, ceilalți nu mai dădură timp lui Anghel să scoată arma: îi sfârâmară pe loc țeasta, cu reteveiurile, în vreme ce dulăii le sfâșiau groaznic pulpele picioarelor. Amândoi fură culcați la pământ, unde zăcea și stăpânul lor, într-un lac de sânge. După care ispravă hoții luară în grabă banii ce se aflau în tețghea și fugiră lăsând în urmă-le mărturia netăgăduită a tâlhăriei lor: tovarășul greu rănit.

Moș Anghel scăpă atunci de la o moarte sigură datorită numai neputinței ucigașilor de-a lua cu dânșii pe soțul doborât de glonte. Ei fuseseră așa de rău mușcați de câini, încât de-abia își mai putură târî picioarele.

La vrun ceas după crimă, câțiva cărauși trecură pe la cârciumă, ridicară din sângele lor pe victimă și pe bandit, ambii încă în viață, și-i transportară la Brăila, unde fură tămăduiți amândoi.

După cincizeci de zile de spital, unchiul ieși slăbit, dar nu pierduse decât sângele. Șase luni mai târziu avea să piardă ceva ce-i era mai scump decât viața: pierdu pe cele două fetițe, înecate în Dunăre, împreună cu altă lume, pe când se plimbau în bărci, care, surprinse de valuri, se răsturnară.

Aici el văzu de aproape mâna neagră a soartei nemiloase.

Dar omul acesta era menit să cunoască toată grozăvia cuvântului românesc: *Să nu dea Dumnezeu omului, atâta cât poate să ducă pe umeri!* Și câte nenorociri nu poate un om să ducă pe umerii lui!

Întors de la biserică, unde dăduse o liturghie spre odihna sufletelor celor două copile rămase fără mormânt, moș Anghel se zăvorî în crâșmă și, timp de câteva ceasuri, se plimbă cu mâinile în buzunare. Apoi deschise larg ușa, se opri în prag și scuiă drept înainte, ca în obrazul cuiva, zicând:

- Na! Soartă ticăloasă... Tu mă-ncovoi, dar eu mă-ndrept și te scuiă în față: na!

Și scuiă încă o dată.

Îi rămăsese flăcăul, ultima flacără care să-i lumineze noaptea creierului său, răpus de durere și de rachi.

Soarta suflă și în această flacără și o stinse...

Unsprezece luni după angajarea fiului său într-un regiment de cavalerie și a doua zi după primirea unei scrisori în care tânărul îi spunea că dorește să rămâie în armată, cel mai nenorocit dintre oameni închidea prăvălia - fericit de vestea primită, tot fericit! - și încăleca pe Roibu ca să se ducă în târg să tocmească meșteri pentru reconstruirea caselor arse.

Nu făcu însă două sute de pași, când un poștar călare îl opri în drum și-i înmână o telegramă. Inima nu-i spuse nimic. Desfăcu hârtia liniștit, și citi: „Fiul dumitale. Alexandru Anghel, a căzut de pe cal într-o șarjă de cavalerie și a murit pe când...

Foaia îi scăpă din mâini; un răget de tigru îi ieși din piept; se înălță în scări și se rostogoli la pământ ca un stâlp ce se prăbușește.

Astfel, moș Anghel își bău paharul până la drojdie.

S-ar crede că această culme a nenorocirii ar fi trebuit să-i aducă și sfârșitul. Da' de unde! Ceea ce putea să-i vie ca o ușurare, adică moartea, nu veni; și nimeni n-a știut de ce omul ăsta nu și-a pus capăt zilelor.

Nu s-a omorât. Dar se ucidea zilnic, înghițind fără întrerupere păhăruțe din rachiul lui cel mai tare.

Procesul de descompunere al acestui om, tată duios, bun cetățean și creștin cu evlavie, e cea mai feroasă din tragediile pe care autorul acestor rânduri le cunoaște. Aci e descris numai începutul. Sfârșitul ei - tristețe care rupe inima - va fi povestit mai departe.

Feciorul său fiind mort, Anghel ceru ca înmormântarea să se facă în cătun. Ea fu urmată de toți locuitorii. Și când puștile traseră salvele, în momentul scoborârii coșciugului, toată adunarea, în lacrimi, se aruncă în genunchi. Plângeau ostașii, plângea și ofițerul care comanda onorurile militare. Un singur om nu plângea: tatăl.

În picioare, descoperit, cu pălăria în mână, el sta pe marginea groapei și privea coșciugul în fund.

În clipa asta, un cojan se rupse din mulțime, se aruncă la picioarele sale, îi înlănțui genunchii și strigă:

- Anghel!... Anghel!... iartă-mă: eu am dat foc casei tale! Fă-ți dreptate!... Da' iartă-mă-ntâi!...

Anghel întoarse capul și privi îndelung la omul care se tăvălea la picioarele sale, se frigărea ca pe cărbuni aprinși și răcnea:

- Iartă-mă!... Și omoară-mă!... Aruncă-mă în temniță!...

El rosti:

- Iertat să fii...

Și plecă... Nimeni nu îndrăzni să-l urmeze.

Ajuns acasă, desprinse din pereți icoana împodobită cu busuioc a Sfintei Fecioare ținând în brațe pe Iisus, precum și portretele regelui, reginei și al prințului moștenitor; luă un hârleț, făcu o groapă în grădină, le așeză în fund și le acoperi cu pământ.

Apoi se zidi în cârciumă și se dădu cu trup și suflet rachiului.

Din ziua aceea și timp de un an nimeni nu știa dacă se afla cineva înăuntru, ori de nu cumva prăvălia era pustie. Locuitorii treceau parcă temători, se smereau în fața ferestrelor cu perdelele trase și își căutau de drum. Moș Anghel ieșea noaptea, însoțit de-un câine, și se ducea să rătăcească printre ruinele caselor arse. Ziua, împietrit cu coatele pe masă și cu bărbia sprijinită în pumni, bea păhăruț după păhăruț, fără să se-mbete, și printr-o crăpătură a obloanelor privea la dărâmăturile fostelor acareturi.

Când se împlini anul grozavului doliu, pustnicul redeschise crâșma, sau, mai curând, tot ținând-o închisă, dădea de băut unuia și nu dădea altuia, fără ca cineva să fi înțeles vreodată pe ce motiv se baza atât refuzul, cât și preferințele sale. Trecătorii îi respectau ciudățenia voinței, nenorocirile lui fiind cunoscute de toate satele megieșe. De altfel, el nu mai aducea nici un fel de băutură nouă, căci avea hruba plină de vinuri și de rachiuri.

Adrian și mama lui fuseseră singurele făpturi omenești cărora Anghel consimțise să le vorbească de două ori în cursul anului care urmă redeschiderii. Mereu așezat la fereastră, cu sticla și paharul dinainte, cu câinele lângă el, cu ușa zăvorâtă, unchiul privea neîncetat printre perdele. Adrian văzu un car oprindu-se și doi oameni venind să bată în obloane. Anghel stătu nemișcat, și cărăușii plecară. Un alt car trecu; fără să se dea jos, omul strigă din drum:

- Anghel!... Aș vrea să beau un pahar! Fu servit.

În seara aceea de Paști, ducându-se la unchiul său, după porunca mamei. Adrian se gândi la toate aceste nenorociri și-și zise: „Mama se înșală când și-nchipuie că am să reușesc să scot pe moș Anghel din vizuina lui!...”

Într-adevăr, însărcinarea nu prea era ușoară, căci nu era vorba numai de o vizită, ci de o împăcare. Cei doi frați, Anghel și Dumitru, se sfădiseră, cu opt ani în urmă, la moartea mamei lor, pe o ticăloasă chestie de moștenire. N-aveau de moștenit decât bulendre, dar Anghel, care era avut și gata oricând să ajute pe fratele său, o ținea morțiș cu împărțitul:

- Vreau să am un leu moștenire de la mama, ca să-mi cumpăr un șirag de mătăanii, pe care să le spânzur la icoană și să știu că sunt de la mama!...

Dumitru pretindea, cu drept cuvânt, să rămâie stăpân pe ale casei, ca unul care îngrijise de bătrână până la moarte. Mama lui Adrian se opunea din răspuțeri la împărțire. Sora cealaltă însă, deși înlesnită, și mai ales Anghel, își cereau fiecare partea. Și în focul certeii, mezinul aruncă o sudalmă fratelui său. Acesta îl palmui. Atunci Dumitru săvârși greșeala de-a izbi cu bățul în frunte pe Anghel, însângerându-l. Lovitul ieși din casa părintească, zicând celuilalt:

- N-am să mai intru aici, și nici tu la mine, până nu mi-i săruta în fața lumii talpa ciubotelor!...

De-atunci au rămas certați. Înainte ca Anghel să-și fi pierdut copiii. Dumitru se opusese cu încăpățănare la rugămințile sorei de a se duce să ceară iertare fratelui supărat; iar după aceste morți năprasnice, nimeni nu mai îndrăznise să-i tulbure sihăstria cu un fleac.

Acum, mama lui Adrian voia cu stăruință să-și împace frații. Chemând pe cel jignit, în loc să meargă cu toții la dânsul, ea se bizuia pe durerea lui, care trebuia să-i fi înmuat

mândria, precum și pe precăderea pe care, ca soră mai mare, o avusese întotdeauna în ochii fraților ei, mai ales în ochii aceluia care, deși bogat, ceruse împărțirea împiedicată de dânsa, femeie sărmană.

Erau ceasurile nouă seara când Adrian ajunsese la crâșma unchiului. La fereastra dinspre miazăzi, care dă spre sat, se vedea lumină. Tânărul se cutremură, gândind la omul de din dosul acelor perdele trase. El se apropie de geam și lipi urechea. Nici un semn de viață, afară doar de lampa care arde. Sultan, nerăbdător, lătră. Câinele unchiului îi răspunse, dar perdeaua nu se mișcă. Adrian știa că era zadarnic să bată, își sprijini fruntea de cercevea și zise, cu sfială:

- Unchiule! Eu sunt!... Adrian... am să-ți spun ceva.

O clipă de așteptare, apoi perdeaua se dădu la o parte; mâna pustnicului făcu semn băiatului să treacă la ușa crâșmei. Moș Anghel veni cu lampa să deschidă. Adrian intră, urmat de Sultan.

De la prima aruncătură de ochi înlăuntrul slab luminat al prăvăliei, inima i se strânse și mai tare. Tristețe a lucrurilor părăsite de mâna minunată a omului, ce puternic e graiul tău!... Nu mai erau pahare și sticle pe tejghea; nici pâine pe masa mare, nici slănină spânzurată de tavan ca niște bucăți de scândură groasă; nici covrigi înșirați pe vergea... Pulbere, uitare, părăsire, pace ucigătoare...

În mijlocul acestui nou țințirim, moș Anghel, cu gheba pe umeri, tot înalt, dar gârbovit, vai, încovoiat, omul care mergea pe vremuri cu pieptul înainte și cu capul sus, ca un leu, moș Anghel își privea nepotul cu aer liniștit. Adrian îi apucă cu ambele mâini mâna sa liberă și i-o sărută, gata să plângă. Fără să scoată o vorbă, unchiul îl duse în odaie.

Aci, aceeași părăsire. Pereții, goi și îngălbeniți, nu mai răspândeau plăcutul miros de văruială proaspătă. Patul, un adevărat culcuș de cerșetor, murdar și răvășit, părea că se răzvrătește el însuși împotriva unui trup greu de nenorociri. Soba rânjea prin toate crăpăturile-i negre de fum. Tavanul cu corzile lui afumate și pline de case de păianjen; ai fi zis o potcovărie. Două scaune hodorogite, masa, o pușcă cu două țevi, spânzurată în cui de cureaua ei, precum și alte câteva hârburi, era tot ce se putea vedea. Pe masă: clondirul cu rachiu și paharul. *Biblia*, un catastif cu plaivazul legat de sfoară, o pâine începută și un cuțit.

Adrian izbucni în plâns.

Moș Anghel, așezat pe scaun, îl trase lângă dânsul și-l sărută, pentru prima oară de la nenorocirea care puse vârf celorlalte. Cu glas bărbătesc, dar dogit, lipsit de sunetu-i de altădată, el îi zise, părintește:

- Sunt mulțumit că te văd, Adriene... dar, ia spune-mi, de ce plângi?...

- Unchiule... e cu puțință!... Să mănânci pâine goală... În sfânta zi de Paște, când pâină și câinii gustă azi din cozonac!... Ce blestem!...

Adrian își șterse lacrimile și, privind pe unchiul său în față, îl văzu surâzând cu bunătate, bunătatea neîndurată a omului ucis de suferință. Capul începea să pleșuvească, obrajii erau palizi, barba și părul albiseră cu totul; iar hainele și cămașa: murdare și fără nasturi.

Răspunse nepotului cu un grai și mai stins:

- Dacă numai de atâta lucru plângi, liniștește-te și spune-mi de ce-ai venit la mine?

- Am venit să te-ntreb dacă mai dușmănești pe moș Dumitru...

- Nu mai dușmănesc pe nimeni...

- Ai vrea să-i ierți greșeala?...

- Nu mai am de iertat nimic și nimănu-i...

Anghel răspundea cu lipsa de însemnătate cu care ar fi zis: „Pâinea e pe masă”, ori: „Afară e întuneric”.

- Ei bine, adăugă Adrian, cam cu șovăială, mama mă trimite să te rog să vii astă-seară până la noi.

- Mama ta te trimite... repetă moș Anghel, clătinând din cap. Mama ta e o sfântă, Adriene...

Apoi, după un moment de cugetare, adăugă:

- Da' tu ce zici?... Să viu?

- Mă mai întreb, unchiule?... Eu o vreau din tot sufletul!

- Și ceilalți o vor?

- Bineînțeles; toată lumea o dorește...

- Dacă e așa, iaca: o vreau și eu, ca voi toți...

Ce amaric „o vreau și eu” fu rostit de buzele sale cari surâdeau neiertător!... Ce înfrângere a oricărei voinți!... Adrian se înspăimântă.

Ieșiră împreună, însoțiți de câinii lor.

*

Părintele Ștefan, pe care Adrian îl înștiințase în trecut, era un bătrân de optzeci de ani. El nu mai slujea la biserica din Cazasu, se retrăsese în căscioara lui de la Baldovinești și aducea mari foloase consătenilor săi, ținându-le loc de judecător și de sfătuitor înțelept. Vederea i se cam slăbise; dar picioarele nu se dădeau bătute nici când o lua la sănătoasa lângă un om tânăr. Cum locuia în vecinătatea lui moș Dumitru, își luă toiagul și merse să bată la ușa acestuia.

La ivirea feței sale apostolice, încununată de barbă și plete gălbui-fumurii, toată adunarea se ridică în picioare și-i sărută dreapta, pe care o puneă de cincizeci de ani sub buzele păcătoșilor.

- Hristos a-nviat, feții mei!... zise el, cu glasul obișnuit de biserică.

- Adevărat a-nviat!... i se răspunse.

Mama lui Adrian, din capul mesei, îl pofti să ia loc pe scaunul ei, pe care preotul îl și ocupă fără multe mofhuri, ca un drept al său; iar ea rămase în picioare, se lipi cu spatele de perete și încrucișă brațele la piept.

Cei de față, oarecum nedumeriți de această vizită neprevăzută, întoarseră cu toții privirile spre sora mai mare, cătând o lămurire. Dânsa, slabă, dreaptă, cu obrajii întinși, își plimbă ochii, cu bunătate, pe deasupra adunării și cuvântă:

- Te-am chemat, părinte Ștefane, cu gând să-ți cer ajutorul matală ca să-mpăcăm astă-seară pe frații mei Dumitru și Anghel... - sper să vie și acesta numaidecât. După cum știi, iată opt ani de când nu-și mai dau mâna, se ocolesc și lasă să treacă cele mai sfinte sărbători fără să guste pâinea și vinul laolaltă. Ți se rupe inima. Nu vreau să trec în ochii nimănui drept o femeie fără pată. Am și eu păcatele mele, între care ăl mai mare e c-am dat naștere unui copil care n-are tată, după ce am trăit zece ani cu un om, fără să fi avut binecuvântarea bisericească... Dar cel mai trist dintre păcate cred că e dușmănia, orice dușmănie între oameni, și cu atât mai amarnic între doi frați...

- Eu nu mai dușmănesc pe fratele Anghel... Întrerupse Dumitru, posomorât.

- Sunt bucuros s-o aud, Dumitre... făcu preotul, numai atât că nu te-ai prea grăbit să ne-o spui mai curând...

- Vezi că el a fost nedrept cu mine...

- Da; el a fost nedrept cu tine, încuviință slujitorul dreptății, dar tu ai fost nelegiuit cu dânsul: l-ai lovit și ai însângerat pe fratele tău mai mare. Ai uitat sfânta credință a părinților noștri, care spunea că „*acela care va lovi pe fratele său mai mare îl va purta în cârcă pe lumea ailaltă*” -, ba chiar le și vedeau umbrele în luna plină.

Dumitru tăcu. Soră-sa continuă:

- E adevărat: Anghel a fost nedrept atunci. El n-a ținut seama de faptul că Dumitru a purtat de grijă bătrânei noastre mame, în vreme ce noi am apucat fiecare încotro ne-a mânat ursita. Dar Anghel, ca om cu avere, voia să-l ajute pe frate-său mai mic să-și refacă un cămin; și aci stă vina lui Dumitru; el era mândru, nu voia să datorească nimic celui înstărit. Bănuiesc chiar că-l dușmănea de pe-atunci. Astfel, cearta și bătaia mocneau în sufletul lui ca jarul sub cenușă - și s-au bătut. Acuma, sărmanul Anghel și-a răscumpărat toate păcatele: nefericirea l-a despuiat de tot ce avem mai omenesc în noi, și azi el nu se mai numără printre cei vii decât cu bietu-i trup, care de-abia se mai târăște. Din parte-mi, aș fi vrut mai curând să-l văd mort, căci ce face el acum e mai rău decât moartea. El bea, dar băutura îl bea pe dânsul: i se dă ei cu sufletul.

N-am mai fost pe la dânsul de la Crăciun, și nici el nu mai dă pe la nimeni. Odată i-am spus că dacă nu se lasă de rachiu, mai de dorit ar fi să moară. El mi-a răspuns: „Am și murit...” Dar eu tot nădăjduiesc că l-om putea smulge băuturii. Mai ales sfinția sa părintele Ștefan ar avea poate o înrâurire hotărâtoare asupra lui. Dacă vine astă-seară la noi, ne-om duce să-l vedem mai des. De asta îl rog pe fratele Dumitru să-i ceară iertare, cu umilință...

În clipa asta ușa se deschise largă și, în cadrul ei, apăru deodată moș Anghel cu Adrian dinapoia lui. El voia să se ție drept și credea că surâde. Cu veșmintele dezmațate, cu gheba mototolită pe umeri, ciubote pline de noroaie d-antărț și căciula-n mână, l-ai fi luat drept un bătrân cerșetor.

El salută ca pe alte vremuri:

- Bună seara, cinstită adunare!...

Ivirea lui fără de veste în halul acesta disperat mișcă pe toată lumea. Dumitru și sora sa izbucniră în lacrimi. Cel dintâi căzu la picioarele nenorocitului frate și-i sărută cizmele. Cealaltă îi plângea pe mâini, care miroseau a rachiu.

- Sărmane frate!... sărmane frățior!... cum ai ajuns!...

Moș Anghel, netulburat de nimic, ridică pe fratele său și-l îmbrățișă, precum și pe soră-sa. Se duse de sărută mâna preotului, o strânse pe-a celor de-o seamă cu dânsul și-o lăsă pe-a sa să-i fie sărutată de cei tineri. Apoi se așeză la locul ce i se făcu la celălalt capăt al mesei, în fața părintelui Ștefan.

În tăcerea ce urmă, singure se auzeau sughițurile înăbușite ale fratelui și sorei, care continuau să plângă.

Anghel își șterse surâsul binevoitor, de îndată ce luă loc la masă. Privirea i se încruntă.
Zise:

- De ce plângeți?... Ce îndreptați cu lacrămile?...

Liniștea veni, dar nimeni nu îndrăzne să vorbească. Bătrânul preot ținea cu ochi pătrunzători pe nefericitul său văr, aproape tot atât de îmbătrânit ca și dânsul. El îi zise, cu glas hotărât, plin de bunătate:

- Anghel, mă socot în dreptul meu să-ți aduc aminte c-ai intrat aci, în sfânta zi de Paști, fără să rostești salutul oricărui bun creștin ortodox.

Mustratul, vădit neștiutor, întrebă nedumerit, ca și cum venea de pe alte țărâmur:

- Ce salut, părinte?

Preotul îi înțelese starea de necunoștință și lămuri cu răbdare:

- Ei bine, vorba noastră cuviosă: „Hristos a înviat!”.

Anghel plecă fruntea, atinse cu degetul o fărâmitură de pâine ce se afla dinaintea lui, pe masă, apoi, căutând drept la preot, răspunse:

- Eu nu cred că Hristos a înviat!... Morții nu înviază.

- Anghel!... ești un nelegiuit! Hristos nu-i un „mort”, ci Fiul lui Dumnezeu, și Dumnezeu el însuși!... exclamă omul bisericii, mereu stăpân pe sine, dar cu vocea cam tremurătoare.

- Nu știu nimic... făcu Anghel, nepăsător.

Zicând aceasta, scoase dintr-un buzunar al ghebei o sticlă cu rachiu, din alt buzunar un păhărel, îl umplu pe-ndelete, în văzul tuturor, și puse sticla la loc. Din pahar sorbi o dușculiță, pe care o plimbă prin gură înainte de-a o înghiți, apoi așeză păhărelul pe masă, cu băgare de seamă ca și cum s-ar fi temut să nu-l vadă răsturnându-se.

Cei de față se priviră înmărmuriți. Mama lui Adrian făcu mâna streășină deasupra ochilor și plânse în tăcere. Anghel, neclintit, nu înțelese nimic din groaza pricinuită, își preumblă ochii cu liniște pe deasupra mesenilor, ca și cum ar fi săvârșit fapta cea mai firească. Și, într-adevăr, pentru el, firească devenise, tot săvârșind-o de-o sută de ori pe zi, de trei ani încoace, singur în odaia lui, în afară de puțința oricărei muștrări.

- Sărmane Anghelache!... compătimi preotul. Te plâng... ai încetat nu numai de a fi creștin, dar chiar și de-a fi om!

Drept orice răspuns, Anghel își reluă păhărelul, îl duse domol la buze și trase o nouă înghițitură. Pe urmă, cu un aer plictisit, zise, ca pentru sineși, parcă i-ar fi scăpat un geamăt ușor:

- Eu nu știu de ce m-ați făcut să viu aici...

Atunci, soră-sa, care sta în dreapta lui, își șterse lacrimile, îi luă o mână și-i zise ca unui copil:

- Dragă frățioare... Te-am chemat fiindcă dorim să te readucem în sânul nostru, să te iubim și să te facem să ne iubești. Nu-ți mai place viața?!... Nu-ți mai place nimic?!...

- Dacă-mi place, ori dacă nu-mi place, e totuna... Și tot nimic... Dar de ce te ostenești cu mine, soro?

- Cum așa, Anghelache? Sunt sora ta mai mare, și nenorocirile tale sunt și ale mele...

- Asta nu-i adevărat! Ai suferit și mai suferi nefericirile matală, dar nu pe ale mele.

- Ce fel vorbești tu, frate?... Suferim, da, prin legăturile sângelui nostru.

- Nu sunt nici un fel de legături: dacă-mi retez un picior, sângele meu curge, nu al matală.

- Oricum... chinurile sufletești le simțim îndeobște.

- Nimic, nimic... Să fie o vorbă în vânt ce-oi spune acuma: dacă ți-ai pierde mâine băiatul, eu aș suferi, dar matală-ai muri!...

Soră-sa tăcu, trist încredințată de dreptatea vorbelor lui; iar el gustă iarăși din rachi.

Preotul reîmprospătă cunoscuta pildă biblică:

- Anghel, adu-ți aminte de Iov!... Nenorocirile lui au fost cel puțin tot atât de mari cât și ale tale, dar el a rămas neclintit în credința lui. Gândește-te că noiăștia, păcătoșii, nu putem pătrunde cugetul Domnului. Cine știe dacă suferințele taie nu sunt tot atâtea încercări pe care ți le trimite Atotputernicul, ca să facă apoi din tine unul din aleșii săi?...

Anghel se sfredeli în scaun; ochii săi luciră. El voi, parcă, să răspundă, dar cuvântul i se opri în drum. Chemă pe Adrian, care sta într-un colț, și-l așeză la stânga sa, între dânsul și Dumitru, apoi zise cu ceva mai multă tărie:

- Vere Ștefane! Minciuni urâte trebuie să mai sălășluiască și în poveștile *voastre* bisericesti. (El tutuia preotul.) Minte mea nu-i în măsură să-ți răspundă cum se cuvine, dar iată aci pe nepotul nostru, el știe mai multe decât noi...

- Unchiule, întrerupse Adrian, n-aș vrea să fiu amestecat în neînțelegerile dumneavoastră; nu-s de vârstă, și convingerile mele ar putea să rănească pe părintele Ștefan.

Moș Anghel îi puse o mână pe umăr și-l încredință:

- Băiatul meu, n-ai să rănești pe nimeni. Suntem aci între noi, aproape în familie. Și, spre binele meu, ai să ne spui adevărul așa cum l-ai aflat din cărți. Nu mai trăiesc acum decât pentru adevăr. Dar de doi ani de când tot citesc, cum pot, în *Biblie*, nu fac decât să mă-ncurc și mai rău. Cum îți lămurești tu, Adriene, că atâta înțelepciune s-așterne în cartea asta, alături de tot felul de basme, de bunăoară, snoava asta cu Iov?

Adrian, turburat de căutătura ageră a preotului, răspunse:

- Lămurirea e că figurile biblice sunt în afară de adevărul istoric. *Biblia* e o carte cuvioasă, bună pentru credincioși. Ea îți cere să *crezi*, nu să *cercetezi*.

- Spune-mi, atunci, dacă ai putea tu să crezi într-un Dumnezeu care ucide năprasnic pe toți copiii unui tată, așa, de gust, ca să-l încerce?... Ar trebui să aibă o inimă de adevărat tâlhar!...

La cuvântul acesta, preotul se ridică, fript:

- Vă las!... zise el. Locul meu nu mai e într-o casă în care Dumnezeu e batjocorit!...

- Țsta e tot ajutorul pe care poți tu să-l dai unui Iov ca mine? întrebă moș Anghel. Trei copii am avut, și pe toți trei i-am pierdut. Ce nelegiuire am săvârșit, oare, pentru ca Dumnezeul tău să mă pedepsească cu atâta cruzime?

- Nenorocitul!... Mila cerească te alesese ca să te treacă în rândul mucenicilor ei, care se bucură de viața veșnică!...

- Mila ta cerească ar fi făcut mai bine să mă lase să mă bucur de viața de om pe pământ, care-mi plăcea, și să nu facă din mine un bețiv fără familie și fără Dumnezeu.

- Nimeni nu-i vrednic să judece faptele Domnului!...

Zicând acestea, preotul blagoslovi și plecă.

- Anghel, îi zise soră-sa, după plecarea vărului lor, n-ai fost cuviincios cu părintele Ștefan; ai uitat că e preot.

- Dimpotrivă, soro, tocmai fiindcă e preot am ținut să-i spun că nu mai cred în snoave popești. A lor e vina, dacă astăzi eu nu mai am credință în Dumnezeu. De ce s-au apucat să ne dea un arhitect atotputernic și care se amestecă întruna în viața noastră?

Nimic nu e adevărat în povestea asta. Dar adevărul trebuie să fie undeva. Unde? Nu știu. Ce știu e că trăim, suferim și murim prostește, fără să știm nici de ce, nici cum. Mai știu că marea noastră greșală e că alergăm prea tare după fericire, pe când viața rămâne nepăsătoare dorințelor noastre; dacă suntem fericiți, e din întâmplare; iar dacă suntem nenorociți, e tot din întâmplare. În marea asta plină de stânci, care e viața, barca noastră e dusă în voia vânturilor și, oricât am fi de iscușiți, nu putem ocoli mare lucru. Și e zadarnic să-nvinuim pe cineva, ori să ne punem nădejdea în ceva; ești sortit fericirii, ca și nefericirii, înainte de-a ieși din pântecul mamei tale. Fericit e cel ce simte cât mai puțin, ori deloc. Nimicul pe care-l cere, viața i-l dă. Și nenorocit e cel ce simte și vrea; el n-are niciodată îndeajuns.

Adrian își petrecu unchiul la vizuina lui. Anghel se opri înaintea ușii și zise nepotului său în momentul despărțirii:

- Adriene!... Am să mor pe curând, căci mațele îmi sunt arse de rachiu. Privește-mă bine și adu-ți aminte, ori de câte ori vei voi să scuipi pe un bețiv, că eu, unchiul tău Anghel, om curat și iubitor de viață curată, am ajuns bețiv și am murit bețiv *din vina nimănui*.

II. Moartea lui Moș Anghel

Pe drumul desfundat de ploii primăvăratice, care duce de la Brăila la Baldovinești, căruța cu doi cai a lui moș Dumitru hurducăia groaznic. Adrian, așezat pe chilnă, alături de unchiul său, se plânse acestuia de dureri în pânțele și-l rugă să înceteze trapul. Caii, mulțumiți de-a nu mai alerga, strănutară în aerul proaspăt al dimineții și o luară la pas. Atunci, în liniștea care urmă zgomotului de fierărie deșurubată, Adrian își îndreptă corpul înțepenit și privi cu desfătare la câmpia neagră și tăcută a acestui mijloc de martie, încă amorțită de lungul somn al iernii.

Moș Dumitru, deși țăran de ispravă, cinstit și deschis, era cam posac de felul lui și avea obiceiul, uneori, să caute împrejur cu coada ochiului. Curios de a-și revedea

nestatornicu-i nepot, pe care-l crescuse până la vârsta de șapte ani și care sosea acum dintr-o călătorie prin Egipt și Siria, el îl cerceta în ascuns. Adrian băgă de seamă și se simți stânjenit în plăcerea lui.

- Unchiule, îi zise cam cu asprime, dacă cumva vrei să știi ce fac în clipa asta, n-ai decât să te întorci spre mine și să mă privești în voie, nu pe furiș, ca polițistii. E un lucru neplăcut.

Drept răspuns, muștratul scoase din buzunar „chișca” cu tutun și se puse să-și răsucească pe-ndelete o țigară; apoi, mai mult în zeflema, i-o întinse nepotului său, știindu-l în neputință de a fuma tutun negru. Adrian mulțumi și aprinse o bună țigare egipteană.

- Tu nu mai ești acuma *de-ai noștri*, făcu țăranul, izbind cu amnarul în cremene, ca să aprindă fiului.

- Iartă-mă, unchiule!... Am uitat să-ți dau să aprinzi. Iar după o clipă, cu ochii țintă în zare, adaugă: E din pricină că-s turburat de multe lucruri... Mai întâi, întoarcerea mea prăpăstioasă, care a făcut atâta supărare mamei... Țarina asta neagră, pe care o uitasem... Și mai ales gândul de a revedea pe moș Anghel în halul în care zici... Ia spune-mi, nu știi de ce mă cheamă?

- Nu știu... M-a înștiințat ieri-seară, printr-un cărăuș, că vrea să te vază musai în ast' dimineață.

- Mai ține deci cărciumă?

Dumitru cătă la el, ca încremenit:

- Nu cumva ești zevzec?! Când îți spun că de trei ani e la pat și că-l mănâncă viermii de viu, n-ai vrea, poate, să se scoale și să dea de băut drumeților? Înainte de toate, n-a mai rămas decât scheletul de el; și, pe urmă, a băut tot, tot... Băut singur!

Adrian se cutremură și păli. Dumitru voi să-l îmbărbăteze:

- Cată să fii tare, dacă nu vrei să dai în vo boală ieșind de la el. De bună seamă, nu-i glumă să vezi un om în halu ăla. El îi mai rău ca Iov. Dacă ar trebui să credem spusele lui popa Ștefan, Iov cică s-a sculat din boleșniță și și-a regăsit, în viață, copchiii morți și vacile furate, da' Anghel n-o să mai găsească nimic și n-o să se mai scoale niciodată. De la Iov încoace, vremurile s-au schimbat; Dumnezeu nu mai face minuni. Poate că tot din vina noastră.

- Cine-l îngrijește? întrebă Adrian, gâtuit de groază.

- Nimeni... Adică da; are un băiețoi pe lângă el; nu cred să-l cunoști. De câți ani n-ai mai călcat prin cătun?

- De vreo șase ani.

- Ei bine, iată ce s-a petrecut:

Acum vo patru ani, un băiat a venit să se pripășească în sat. De unde? Dumnezeu știe... Bâlbâie așa de tău, că nu-i chip să-i prinzi o vorbă din zece. Ni s-a făcut milă de el. Câțiva creștini l-au adăpostit, l-au hrănit, și-au căutat să-l facă să câștige codrul de mămăligă. Dar Dumnezeu a fost nemilostiv cu el; sârmanu' băiat, nu era în stare să păzească nici măcar două oi; le pierdea și venea acasă cu bățul și dāsaga, urlând și dând din mâini ca un luat de ducă-se pe pustii. Nimeni nu-nțelegea un cuvânt din tot ce blogodorea. Așa că a stârmocit pe la toate ușile și a mâncat tot felul de chelfăneli. La urmă s-a pomenit în țărâna drumului. Anghel l-a luat pe lângă el și a pus pă jândarmi să afle de unde s-o fi izvodit, dar fără folos. Acuma se zvonește că i-ar fi lăsat în ascuns ce i-a mai rămas din avut, prea puțin lucru, de altfel, căci butoaiile sunt goale și crășma-i părăginită. Da' și moștenitorul nu face mai mult decât crășma și decât butoaiile. Slujba lui, nu face nici ea mai mult decât trebuințele stăpânului, și din partea asta, e de văzut ceva nemaipomenit pă pământ.

Iarna, ca și vara, băietanul e afară la jocuri, și ca să nu se-nă-bușe lângă bietul frati-meu, care e un hoit viu. Anghel, țintuit de boală, cu trupul numai răni nesimțitoare, are nevoie să-și bea păhărelul de rachiu, la fiecă sfert de ceas. Dar nu mai poate ridica clondirul și nici glas n-are să strige pe băiat, care-i mereu pe-afară. Atunci, ce i-a trăsnet prin cap? Ei bine, și-a luat un țignal ca acela al vardiştilor; și când îl apucă nevoia de băutură, începe să fluiera. Băiatul cunoaște soroacele și vine la pont, ca un ceasornic, să se joace pe lângă fereastra deschisă și să tragă cu urechea la țignal. Asta, în timpul verii. Iarna, ferestrele sunt bătute-n cuie; toate crăpăturile astupate; iar nătângu aleargă cu sania. Ce-i de făcut? Să intri și să ieși mereu, asta răcește odaia și sâcăie pă argat. Iaca cum într-o zi bolnavul băgă de seamă că o gaură de mărimea unui pahar străbătea peretele în dreptul ferestrei. Un șomoiog de paie ține gaura astupată împotriva frigului. Firmieru o destupă numai când trebuie să asculte. Bineînțeles, uneori mai uită și el să vie la țanc. Atunci, Anghel, singur cu soarta lui, cam fluieră mai mult decât se cuvine, ca să-și aibă papaciocu. Da' el știe să ierte. Și dac-ar vrea să facă altfel, n-ar putea. Pripășitu ăsta e un trimis al Domnului ca să îngrijească pe un om putred: iar boleșnița fratelui e făcută să dea mijloc de trai unui pribeag fără cuvânt... Bagă de seamă, apropiindu-te de crășmă, vestește-te, nu încerca să intri fără voia năzdrăvanului, că te plesnește ca mutu! Nici nu știi când te pomenești cu ciomagu-n frunte. Umblă nedespărțit de băț.

Căruța se opri la o răspântie. Moș Dumitru zise:

- De aci poți să te duci pe jos.
- Matale nu mergi? întrebă Adrian.
- Nu... Am treabă... E și mai bine să te duci tu, singur.

Adrian își luă bună ziua de la unchiu-său și se îndreptă spre cârciuma lui moș Anghel, pe care și-o închipui mai jalnică decât casa mortului.

Drumul era noroiuos; pașii se scufundau ca într-o cocă lipicioasă. Dinainte-i și de jur-împrejur, întinsă singurătate neagră, rece, umedă, presărată ici și colo de căsoaie albe cu ferestre albastre. De prin toate hoarnele ieșeau lungi coloane de fum.

Adrian avea acum douăzeci și cinci de ani. În ultimii șase ani, el nu petrecuse decât doar câteva luni pe an în orașul său; restul vremii, o parte la București, unde se avântase nebunește în mișcarea socialistă, iar cealaltă parte, în străinătate, unde viața lui aventuroasă pricinuisese multă supărare mamei sale și lui moș Anghel, care cerceta de aproape faptele nepotului său.

Înverșunatul alcoolic încercase în repetițe rânduri să aibă o întrevedere cu nestatornicul pribeag, care făcea de toate și nu se oprea la nimic, dar nu fusese chip să pună mâna pe el. Adrian apărea și dispărea ca o arătare.

De astă dată fu apucat la timp; Dumitru venise dis-de-dimineață să-l ia cu căruța. A trebuit să cedeze.

Da, să *cedeze*. Căci nu cu dragă inimă se ducea el să vadă pe omul cu soarta înspăimântătoare. Frica lui era acum mai aprigă decât în seara aceea de Paști, seara „împăcării” celor doi frați. I se părea că se înfățișează dinaintea unui tribunal, unde faptele sale aveau să fie judecate și de unde avea să iasă osândit.

„Își cere basamacul fluierând dintr-un țignal...”

El se opri la amănuntul acesta, care i se părea o culme a nenorocirii unchiului său.

Tot rumegându-și gândurile și tot întrebându-se de ce o fi ținut musai bolnavul să-l vadă și să-i vorbească, el se pomeni pe neașteptate dincolo de cătun, la vreo sută de pași de ceea ce s-ar fi putut numi altădată o dugheană. Atunci își domoli pasul și cercetă locurile, cu răsufllarea gâfâind de emoție. Curiozitatea lui dorea mai întâi să descopere pe faimosul băiat, infirmier și cerber, care era mereu pe-afară. Cu ochii săi miopi, câtă împrejurul casei. Nimic nu se mișca. Departe, pe drumul Galaților, câțiva cărăuși se strigau între ei, în vreme ce, sub un cer de plumb, nenumărați corbi învârteau hora, făcând singurătatea și mai pustie.

Adrian se apropie ca un vinovat, cu înfrigurare. El văzu că acoperișul cârciumii era pe jumătate refăcut cu stuf nou. Din marea perdea care adăpostea pe vremuri vitele cărăușilor, nu mai rămăsese nici urmă. În locul ei, o căpiță de paie umede, turtită. Însăși cârciuma se scufundase de vreo palmă în pământ. Ușa și cele două ferestre se aplecaseră într-o rână. Cât despre geamuri, starea lor de murdărie întrecea pe-a acelora sparte pe vremuri de mândrul stăpân al mândrelor acareturi arse.

„Aci trage de moarte acum omul care a iubit atât de mult curățenia!” gândi Adrian.

Nevăzând nici urmă de băiat, se îndreptă spre ușă. În clipa asta, caraghiosul de păzitor apărură de din dosul căpiței, amenințând cu o bătă mare și bodogănind, ca un fel de chelălăială de câine bătut, un șir de vorbe neînțelese. Adrian, liniștit, se opri în fața acestei arătări puțin obișnuite.

Îmboborojit cu o scurteică în zdrențe, care-i ajungea până la genunchi, lung în craci ca un cocostârc, cu picioarele goale și pline de noroi, băiatul acesta ducea cu greu, pe un gât subțire și întins, o căpățână în formă de dovleac turtit care se clătina neîncetat între umeri. Adrian îl privi cu mirare și dezgust:

- Vreau să intru la unchiu-meu, zise dânsul. Drept orice răspuns, stârpitura îi împiedică trecerea și amenință cu ciomagul; apoi, asigurându-se că străinul n-avea de gând să pătrundă cu sila, deschise, dispărură înăuntru și trase repede zăvorul.

Adrian văzu șomoilogul care astupa gaura din perete, îl scoase și lipi urechea. O sporovăială asurzitoare, dobitocească și pe nerăsuflăte, îi izbi auzul, dar vocea lui moș Anghel nu răzbi până la el.

În sfârșit, ușa cărciumii scârțâi în țâțâni și ciudatul odagiu pofți pe tânăr să intre, arătându-i drumul cu o întinsătură de braț caraghioasă și troică în același timp.

Adrian se pomeni în vechea crâșmă, care nu mai era acum decât un depozit de ramuri tăiate pentru foc. Tejgheaua de stejar, strălucitoare altădată, zăcea sfărâmată într-un colț, precum și o grămadă de clondire, carafe și pahare cu toartă. Printr-o mare spărtură a tavanului se vedea cerul. Hrubă se prăbușise; un miros greu de mucegai umplea aerul. Ploile și zăpezile transformaseră pământul bătătorit într-o mlaștină.

Locurile astea mute își răcneau atât de tare deznădejdea, încât Adrian se simți pironit locului. El își zise, cu inima săgetată de priveliștea acestei năruiri a unei vieți de om harnic: „și aci nu-i decât tinda!”

Biruind gândul ce-i venea de-a o rupe la fugă, el deschise ușa odăii bolnavului. Năprasnică duhoare de hoit și de privată. Ochii săi, înțepați de țipirig, se închiseră, lăsându-i de-abia vremea să vadă de pe la spate, o tigră lustruită ca o bășică umflată, precum și un braț, cu pielea pe os, ce atârna pe marginea patului plin de țoale scârnave.

Adrian se lăsă în genunchi și își lipi fruntea de mâna asta de schelet, rece ca gheața. Bolnavul nu se mișcă.

*

- Ridică-te... Adriene... Și îndură-mă...

Adrian se înfioră. Nu era o voce de om, graiul bărbătesc al lui Anghel, ci o miorlăitură ieșită din nasul unui copil murind de oftică.

El se ridică cu pălăria în mână și stătu drept, smerit, în mijlocul odăii, în fața bolnavului. Bolnavul acesta nu era unchiul său Anghel, ci un moșneag cu obraz de mumie; cu ochi mari, strălucitori, lipsiți de pleoape și scufundați în două orbite goale; cu nasul lungit și subțiat ca un vârf de cuțit, cu buzele fripte și cu gura întredeschisă. O cunună de peri albi înconjura ceafă de la o tâmplă la alta. Barba, creată și neagră pe vremuri, nu mai era decât o învâlmășeală de câlți fumurii. Împreună cu cele două brațe de schelet care se bălăbăneau în mânecile cămășii, era tot ce se vedea apărând dintr-o grămadă de saci, velințe și ghebe rupte. Era tot ce rămăsese din moș Anghel.

.....

- Șezi, colo... pe scaun. Ți-e scârbă?

- Nu, unchiule; sunt nefericit de-a te vedea în halul ăsta.

- Ești nefericit... De ce? Eu nu sunt.

- Totuși, trebuie să suferi groaznic!...

- Dezamăgește-te, Adriene... Nu mai sufăr deloc... Capul singur mai trăiește... Restul... nu-l mai simt. S-a sfârșit cu... *restul*. Dar capul!... Ce minunat lucru!

Anghel tăcu un moment, și privi țintă la nepotu-său; apoi, cu încredințare:

- Trebuia să mor de-acum trei zile... fiindcă nu mai aveam nimic de cugetat, când Irimia veni spre seară să-mi spună că te-ai întors... Atunci am mai zăbovit, așteptându-te...

- Ce vorbești, unchiule? Nu poți să zăbovești moartea când vine, afară numai dacă nu cumva aveai de gând să te omori!

- Așa e... încuviință Anghel cu blândețe; cunosc și eu legea asta firească... Dar, ia spune, nepoate: tu care știi atâtea lucruri frumoase din cărți, ești tu sigur că lumea a sfârșit de-a învăța?

- O, nu! fău Adrian; mai rămân multe de învățat!

- Prea bine... Și printre astea multe, poți să socotești și pe următoarea, de la unchiul tău Anghel: cugetul e mai tare ca moartea. El nu poate s-o înlătore, dar poate s-o sâcâie.

Tânărul crezu că bolnavul aiurează; îl ascultă din bună-cuviință. Pe țeasta lui chelită el văzu semnele rănilor căpătate cu prilejul groaznicei ciomăgeli, a cărei victimă fusese în propria lui prăvălie.

- Te uiți la capul ăsta sfărâmat!... zise Anghel; ei bine, în locul meu, un om cu cugetul șovăitor ar fi putut muri de două ori, căci prin cuget moare omul. Când distrugerea se apropie,

creierul tare se opune, luptă, se ia de piept cu moartea și, uneori, înlătură pentru moment sfârșitul. Îl întârzie. Așa, de bunăoară, în ziua snopirii mele îmi dădeam bine seama de leșinul care venea, neînvins, și amenința să mă arunce în somnul neștirii. Și cu toate că leșinat la vedere, cugetul lupta țeapăn; auzeam tot ce vorbeau doctorii; nici o clipă nu m-am lăsat cuprins de necunoștința care ar fi putut să devină veșnică! Mă gândeam mereu la viață.

Anghel se opri un moment ca să răsuflă. Adrian crezu că se află în fața unuia din acei faraoni îmbălsămați, din muzeul „Bulac”, din Cairo, un faraon ai cărui ochi redeschiși nu mai clipeau. Pielea obrazului, mișcătoare, uscată, străvăzătoare, lăsa să se vadă toate oasele feței deasupra căroră aluneca, întinsă ca o foaie subțire de pergament, amenințând parcă să se rupă la fiece mișcare.

Și iată că mâna care sta ascunsă către perete se ridică cu încetineală și duse la gură un țignal de cositor, legat cu o sfoară de degetul cel mic. Serios, grav, moș Anghel scoase câteva șuierături scurte și des repetate. Se vedea bine că suflarea nu venea din plămâni, ci din gură. Brațul se odihnea pe țoala care-i acoperea pieptul. Ochii, deschiși înfiorător, cătau la Adrian cu o strășnicie, de-ai fi zis că vor să-l pironească în zid.

- Vrei ceva, unchiule? zise tânărul, ridicându-se.

- Stai la locul tău! Nu știi ce-mi trebuie.

În clipa asta, ușa se deschise ca împinsă de vânt și furiosul infirmier intră în odaie. Stăpân și slugă schimbată o privire înțelegătoare; apoi, acesta din urmă luă un clondir cu rachiu care se afla lângă pat, umplu păhărelul și-l răsturnă în gura bolnavului. După care treabă dispăru.

Adrian privise mutește la scena asta. El aștepta o lămurire de la unchiul său, dar acesta, neclintit, își reluă ideea:

- Te văd neîncrezător și plin de bunăvoință față de ce-ți spusei... Nu mă supăr: e greu să înțelegi ceea ce n-ai trăit. Ascultă, deci...

De trei ani de zile, n-am mai pus piciorul jos din patul în care mă vezi. Trei ierni, trei primăveri, tot atâtea veri și tot atâtea toamne de când stau culcat pe spate și mă uit la tavanul ăsta înnegrit. E vremea cea mai puternic trăită din toată viața mea. De-un an nu mai mănânc și nu mai dorm aproape deloc, iar de șase luni încoace, deloc, deloc; nici o fărâmitură de pâine, nici o clipă de somn. În schimb, beau, beau rachiuul ăsta. Ziua, băiatul mi-l varsă pe gât, după cum văzuși. Noaptea, ca să nu pier și ca să nu scol din somn pe sărmana ființă, sug buretele ăla de pe masă, pe care îl îmbibez cu rachiu. Dimineața e uscat ca iasca, ars de buzele mele...

Adrian își acoperi fața cu mâinile:

- Vai, unchiule, strigă el, ce groaznică viață!...

- Groaznică, zici tu, nepoate? Groaznică? O fi... Dar e dreaptă, potrivită soartei mele... Am voit fericirea întreagă, fericirea ușuratică, îndestularea cărnii deșarte... Și ca s-o am, m-am zbatut aprig. Douăzeci de ani de luptă, pentru ca să dobândesc o femeie frumoasă, care adoarme mâncând; acareturi înfumurate, cari ard ca paie; vite, cari dispar; copii, cari mor; aur, care-ți aduce lovituri de măciucă; o cămașă curată, care e murdară a doua zi. Toate astea trebuincioase unui trup care s-a desprins de capul meu, care mi-e tot așa de străin ca și boarfele care-l acopăr, trupul ăsta care putrezește acuma, care nu mai e decât un hoit!... Am petrecut o viață de om, un sfert de veac, sclav al acestei putreziciuni, pe care aș vrea s-o văd mâncată de corbi, așa cum e în clipa de față roasă de viermi. Un sfert de veac... Și nici într-un moment n-am băgat de seamă că aveam un cap, un creier, o lumină pe care putregaiul și viermii nu pot s-o atingă.

Înăbușit de efortul făcut, bolnavul tăcu câțva timp. Adrian, îndurându-i cu greu privirea, se întreba dacă nu cumva unchiul său avea să-i facă vreo mustrare. Chiar așa era;

- Adriene!... Te-am chemat ca să-ți spun că sunt nemulțumit de tine!...

Biciuit, tânărul tresări:

- Nemulțumit de mine, unchiule?!... Și de ce?

- Fiindcă ești un desfrânat!... Fiindcă uiți lumina din capul tău și cuvintele mele de altădată!... Asta e îngăduit multor mii de oameni de rând, ca mine, dar nu ție. Adriene, m-auzi? nu ție! Creierul tău a cunoscut lumina din cea mai fragedă copilărie. Ți-aduci aminte când, la cincisprezece ani - vârsta la care atâția alții se joacă cu zmeul! - tu veneai la moș Anghel, în crâșma lui curată și primitoare, să-i vorbești de tainele cerului și să te faci iubit? Ți-amintești cum stăteam, eu și bravii mei cărauși, și te ascultam atârnați de buzele tale, de unde izvora înțelepciunea cerească?

Ah! Trecutul ăsta! îl văd ca și cum ar fi fost ieri... Afară, zăpadă și crivăț... În crâșmă, căldură binefăcătoare, muncitori guralivi, dor de viață... Tăiam slănina fără să cântăresc, fără să socotesc, fără calicie și turnam vinul cu o mână darnică, împinsă de inimă... Mâncam, beam, laudam pe Dumnezeu și te ascultam pe tine, care tălmăceai făpturile ziditorului, înmulțeau lumile, măsurai stelele și-ți băteai joc de prostia popească!... Ha!... ha!... Asta-mi plăcea!... Le plăcea și căraușilor. Câte unul întreba: „Cine e băiatul ăsta care grăiește ca o carte?” „Cine să fie altul decât nepotul meu! răspundeam eu, mândru de tine... Și de mine, care nu știam nimic. E singurul fecior al sorei mele mai mari, o dragăstoasă care n-avea

pereche la douăzeci de ani!" și înșfăcând urciorul, umpleam, de la mine, bărdacele de lut care sufereau de secetă ca țarina pârjolită de soarele lui Cuptor!...

.....

Dar, hait!... Departe, departe de mine, aste cumplite amintiri!.. . Iar tu, Adriene, nepoate, tu trebuie să mă ascuți, tu îmi datorești supunere! Tu nu trebuie nimic să nădăjduiești, nimic să aștepti de la viața care zdrobește pe om, care putrezește trupul și te face să uiți că ai un cap.

Ce înseamnă nerușinarea asta pe tine?... Ce e îmbrăcămintea asta făcută pe măsură?... Ce e gulerul ăsta înfumurat?... Ce sunt manșetele astea strălucitoare?... Ce?... Îi trebuie toate aceste împopoțoneli unui tânăr care cunoaște lumina cerului și știe ce-a pățit unchiul său Anghel?...

Plin de respect, Adrian plecă fruntea. Răspunsuri țapene îi veneau pe limbă, dar nu îndrăzne să le rostească. Și în vreme ce dânsul se mira în tăcere de asprimea unchiului său, acesta începu să fluiera cu răbdare, cu încetineală pe năbădăiosu-i slujitor, care sosi pe fugă, umplu paharul, îl vărsă în gura stăpânului său și plecă, bălăbănind din cap și din mâini.

- Acum câțiva ani, reluă Anghel, o istorie murdară mi-a ajuns la urechi: înhăitându-te cu o tinerime stricată, nedemnă de lumina ta, te-ai dus într-o seară la un bal de mahala din Brăila și-ai întors capul unei copile. În aceeași noapte te-ai culcat cu ea. A doua zi o părăseai și-o ștergeai la București. Două săptămâni mai târziu, poliția te căuta cu mandat de aducere, iar după o lună erai osândit la cincisprezece zile închisoare pentru „răpire de minoră”.

Adrian roși până după urechi:

- N-am „răpit” nimic, unchiule... Minora s-a urcat în trăsură din proprie voință; nu se urca cu mine pentru întâia oară. Victima acestei afaceri am fost eu... Altfel, ar fi trebuit, după lege, să fiu osândit la trei ani de închisoare.

- Se poate... Dar tu nu știai că o minoră n-are „voință” și că se află sub epitropia părinților ei?

- Nu ceri niciodată părinților ei pe fata cu care vrei să te culci.

- Înțeles! Dar nici nu te culci cu fata care te trimite a doua zi la pușcărie!

Unchiul așteptă un răspuns. Adrian tăcu. Cel dintâi urmă:

- Nu numai de-atâta am să te mustrez. Știu că după daravera asta, mama ta a căzut greu bolnavă de rușine. Părinții copilei au venit să-i ceară să le iei fata în căsătorie. Așa că pe când tu te plimbai la București, toată mahalaua urla împotriva mamei și a fiului desfrânat. De asta tu te sinchiseai atât de puțin că, aflându-te în nevoie, ai scris acasă cerând bani. Biata

femeie, de-abia sculată din boală, a trebuit să se deșeleze pe albia de rufe, să strângă gologani și să te scoată din încurcătură... Dacă tu numești asta dragoste de bun fecior, mă-nchin.

Dar ai să vezi că știu mai mult decât atât... Rușinea pățită a silit pe mă-ta să-și adune bulendrele și să se mute în plină iarnă, ba chiar să plătească o chirie mai scumpă decât îi da mâna. În sfârșit, ieșit din închisoare, ai șters-o din nou la București, ți-ai frecat coatele cu socialiștii, ai fost arestat și te-au bătut ca pe hoții de cai. Urmările: o lună de spital, sănătate zdruncinată și cuvânt de-a pleca să te îngrijești în Egipt, unde ai crăpat de foame și ți-ai adus aminte de mă-ta.

Ah, Adriene!... Nu știu ce-ți lipsește mai mult: inima, ori priceperea? Am văzut atunci pe biata soră... Galbenă, prăpădită, venea, pentru întâia oară în viața ei, să-mi ceară bani ca să trimeată fiului ei. Mi-a fost milă nu de tine, ci de dânsa, și i-am deschis cu dragoste punga.

Adrian izbucni în plâns, căzu la picioarele patului împuțit, apucă mâna uscată și rece a unchiului său și-o sărută cu umilință:

- Iartă-mă!... iartă-mă... sunt un ticălos!...

- Foarte bine!... Te căiești!... Și căința aduce îndreptarea. Silește-te să te-ndrești, și te iert de pe-acuma; și ai să fii Adrian al meu, nepotul meu, fiul de suflet al lui moș Anghel, al ăstui moș Anghel ce-l vezi putrezind pe țealele astea din greșeala de-a fi voit nevasta prea frumoasă, casa prea înfloritoare și cămașa prea curată. Dar basta!

- Ce trebuie să lac, unchiule? îngână tânărul, reluându-și locul.

Anghel ridică cu greutate brațu-i de schelet, ca și cum ar fi voit să arunce un blestem:

- Să-ți întorci fața de la tot ce lingusește... Să fărâmi dorințele deșarte... Să înăbuși glasul cărnii care putrezește... Și să te avânți, cu tot sufletul, în nemărginirea gândirii, singurul nostru sprijin în timp de primejdie. Iată tot ce-am să-ți spun.

- Dar, unchiule, îndrăzni Adrian să spună, matale dușmănești astăzi tot ce-ai iubit ieri...

- Drept... Lucrurile astea, iubite ieri, m-au adus unde mă vezi astăzi.

- Totuși, iubim tot ce ne face plăcere: femeia frumoasă, casa înfloritoare și cămașa curată. Patimile noastre o impun și simțurile o cer.

- Închipuiri, Adriene, închipuiri!... Patimile și simțurile fac o zarvă nepotrivită cu puterea lor de binefacere.

- E zarva inimii noastre...

- Inima noastră e o dușmancă! răcni muribundul într-o supremă sforțare, care-l secătuie.

Cuvintele sale nu mai aveau sunetul vocii omenești, ci mai curând niște șuierături scoase pe nări. O lungă tăcere urmă acestui strigăt răstit. Capul, întors spre perete, se înțepeni; de asemenea și brațele. Adrian crezu că unchiul avea să-și dea sufletul.

Nu, moș Anghel tot mai cugeta. El se întoarse către Adrian și-l cercetă cu ochii săi de spaimă, care mărturiseau, mai bine decât vorbele, crâncena dezbatere a creierului său. Fără să-și slăbească din ochi nepotul, Anghel fluieră tare din țigălaș, tare și grăbit, ca și cum ar fi voit să-i probeze că-și bate joc de moarte. Băietanul sosi în goană, unchiul își înghiți porția de basamac, își linse buzele-i albe și zâmbi victoriei sale asupra neantului...

*

- Inima noastră!... Biata noastră inimă... Adriene... să-i plângem de milă! Un pumn de carne ce nu încetează de a bate... Un nap care poartă în el veșnicia, care e izbit de mișcarea veșnică de îndată ce întâlnește căldura pântecului femeiesc, când nu trebuie să fie mai mare decât un vârful de ac. Crește și bate, suferă, se bucură și bate neîncetat, de la naștere până la moarte. Haide... Să fim dreți cu această dușmancă. Ne dă cam mult de furcă, e adevărat, dar o face din mărinimie. Ha... Iacătă și amintirile... Blestemate amintiri!... În sfârșit... Hai să mai trăim o clipă din trecutul ăsta grozav!...

.....

Dacă izvorul lacrimilor mele n-ar fi secătuit, bucuros aş plânge nițel de mila omului ce fusei acum douăzeci de ani... Urcam pe-atunci, culmea fericirii, și sângele meu în fierbere mă făcea să trăiesc o sută de vieți deodată. Nimic din ce se petrecea în jurul meu nu-mi era străin, bucurie ori durere. La nuntă, ca și la încăierare, Anghelache era părtaș. Eu eram ăla care bea întâiul și cel din urmă pahar cu vin și tot eu țineam cel din urmă la trântea!... Căci - Dumnezeu sfinte! - bine mai e să-ți auzi tâmplele trosnind, când sângele lui Hristos face „gluglu”, coborând pe bageacul nostru în văpăi, după cum e bine să burdușești coasta unui neobrăzat care-ți râde în nas. Și se știe că la sărbătorile noastre, sângele Domnului se amestecă adesea cu sângele păcătoșilor de noi.

Tocmai așa s-a întâmplat și la Crăciunul de care vreau să-ți povestesc.

De altfel, tu trebuie să-ți amintești puțin, căci aveai șase ani și s-a nimerit să fii părtaș la învălmășeală.

.....

Sărbătorile noastre creștinești de altădată!... Hotărât, omul nu-i decât un biet animal!... Scurgerea anilor îi încearcă, îi schimbă simțirile și-i vatămă sufletul mai lesne decât dobitoacelor, cari rămân aceleași, în ciuda vremii.

Dacă i-am pune față în față cu stârpiturile de azi, am avea dreptul să-i numim lei pe strașnicii flăcăi din tinerețea mea!... Se găseau și nevoiași, dar pe aceștia nimeni nu-i lua în seamă. Când, în vreo crâșmă din Petroiu, din Cazasu, ori din Nazăru, cineva rostea numele cătunului nostru, gândul celor de față se ducea drept la câțiva oameni: mai întâi, la Irimia, voinic între voinici; apoi (de ce nu?) la Anghel!... Pe urmă la Neculai, prietenul meu; la Vladimir; la Costache Lungu și la atâția alții, mai puțin vestiți, dar toți deopotrivă de neînvinși la muncă și la nuntă, la *poarcă* și la bătaie!... Astăzi...

Ah!... Adriene... Scui-pă tu pentru mine, că eu nu mai pot scuipa!... Astăzi nu mai vezi decât pocitanii, care se sperie de umbra lor și se lasă bătuți de neveste!...

În ajunul aceluia Crăciun - chefliu și sângeros totodată - am trimis acasă la părinți un butoiăș de zece vedre de vin, șase claponi grași și tot atâția purcei de lapte, ca să fie fripți pe varză.

E prea mult, vei zice tu, pentru duzina de guri care aveau să se adune la masă. Se poate, pentru lepădăturile din vremea ta, care se scârbesc de mâncare după a treia îmbucătură și se îmbată c-un cinzec de vin. Pentru noi... Ce mai treabă mare!...

Îl văd și acum pe vărul Ștefan, preotul care știa pe dinafară *Biblia* și cele patru *Evanghelii*, mort anul trecut. El avea, pe-atunci, șaiszeci de ani împliniți, niște măsele de tigru și o bărbăție de cocoș. Preoteasa, femeia lui, o iapă cu șalele țapene și cu obraji ca doi bujori, purta sarcina celui de-al optsprezecelea copil, ceilalți șaptesprezece: toți în viață și sănătoși. Ah!... Ar fi trebuit să vezi fălcile acestor fețe bisericești îndată după binecuvântarea cuvenită, care fu scurtă din cauză că preotului îi lăsa gura apă!... Bărbia sfinției-sale zdrobea copanele, oasele, zgârciurile, de parc-ar fi avut de-a face cu sămânță de floarea-soarelui, pe când cuvioasa-i barbă se învârtea pe piept ca o piatră de moară.

Alături de preot, mama, știutoare de datoria ei la zile mari și habotnică până-n vârful unghiilor, lupta voinicește cu sfintele sarmale... Fratele Dumitru, arțăgos și șmecher, alegea cu îndemânare bucățile cele mai bune... Irimia înghițea fără să aleagă și fără să mestece, orice-i cădea sub mână, pe când Costache Lungu, lung de mădulare ca și în vorbă, preumbla nesfârșitele lui mâini pe tot cuprinsul mesei, „umfla” tot, vorbea puțin și făcea pe alții să vorbească, pentru ca să le „umple gura cu vânt”.

- Îngăduit îi este omului să fie lacom, părinte Ștefane?

- Îngăduit, fiule, îngăduit...
- Nu-i un păcat?
- Nu-i păcat ce intră în gură; păcat îi ce iese din gură...
- Povestește-ne o întâmplare de la Sfânta Cină...
- Pe urmă, fiule, pe urmă...

Și dă-i din fălci cu ronțăiala, de-ai fi zis că e ceasul ospățului între porci, mai ales că râgâielile grozave, ieșite din burți doldora, făceau să se cutremure cele două rânduri de bănci, de la un capăt la altul al mesei.

Șapte bărbați și șase femei în totul, așezați câte trei perechi, de fiecare parte, iar în capul mesei, cu fața la răsărit, părintele Ștefan ne întrecea pe toți cu statura lui de uriaș. Eram disperați că ne întâmplasem să fim treisprezece, „pontul dracului”, dar ne mângâiam adăugând adunării pe piticul care ne slujea la ospăț, un bătrânel vesel și glumeț, care se tăbârcea printre noi, plimbând borcanul de-o vadră.

Și de-ndată ce gurile se descotorosiră de îndopare, capetele se-ntoarseră spre chefăluială, iar gâdleurile spre garafe. Vinul hișos curgea gărlă, și cu el, snoavele. Apoi, Dumitru prinse între degetele-i minunate fluierul lui ciobănesc și iată-ne pe toți în picioare, popa cu noi! Un joc nebunesc se încinse în jurul mesei încărcate cu oale și farfurii. Chiotele și bușeala făcură să dârdâie casa. Într-un târziu, preotul și preoteasa, scăldați în sudori, plecară să ne dea o pildă de cumpătare. Și noi, ca să le prețuim pilda, ne puserăm să benchetuim și mai cu foc!...

Dar pentru mine, în seara aceea, nu era vorba numai de zaiafetlâc... Un fapt de seamă trebuia să aibă loc, și însemnătatea lui nu scăpa nimănui. Ba chiar înflăcăra și despărțea, în două tabere aproape egale, gândurile bărbaților care se aflau la masă.

Era vorba să mărităm pe mama ta, și alegerea mea se oprise la prietenul Neculai, care era de față, gospodar cu oarecare avere și văduv, fără copii. Irimia și Costache Lungu aveau să susție pe omul meu și să mă urmeze în tot ce avea să se-ntâmple, căci, din păcate, mama ta nu era cu totul slobodă. Pe departe și cu îndemânare, ticălosul de frate-meu. Dumitru, mi-o luase înaintea cu un om al lui, tot un Neculai, bărbat plăcut de altfel, negustor de pește la Brăila, câștigând bănet și trăind vârtos. Pescarul se afla și el printre noi. În afară de Dumitru, candidatura lui mai era sprijinită și de vărul nostru Tudor, de care ne cam temeam cu toții, din cauză că era om cu toane și pehlivan nevoie mare. Tudor era frate de cruce cu Neculai al lui.

Și iată-ne, față-n față la masă, potrivnici hotărâți, patru de partea noastră și trei de partea lor, dar Tudor ar fi putut cu ușurință să se bată cu doi dintre cei mai tari. Mă-ta se afla

așezată în rândul lor. Până unde mergea însă dragostea ei față de Neculai al lor, nimeni n-ar fi putut s-o spună. Se știa totuși că în viața ei necăjită de multe ori se lăsase să fie ajutată de negustorul de pește, care o urmărea cu dărnicia lui.

Și ce ciudată ființă și biata soră-mea asta!... Frumoasă, la treizeci de ani, ca o fată de curând măritată; plăcută și veselă din fire, cântând și jucând ca nimeni alta, o vedeai sălbăticiindu-se și stricând cheful tuturor, de îndată ce ne atingeam de neatârarea ei, de îndată ce era vorba s-o mărităm. Și asta numai din cauza ta: gândul că noul ei bărbat ar putea să fie grosolan cu tine, o făcea să fie rea ca o tigroaică. Prin tine, cineva ar fi putut s-o câștige ori s-o piardă; tu ai fost și în seara aceea râma cu care am încercat cu toții s-o prindem în undiță.

Prietenul meu Neculai te iubea și venea adesea la noi ca să se joace cu tine. Erați tovarăși buni, tovarășie pe care ne bizuiam ca să ne ajungem scopul. În seara aceluia Crăciun, Neculai venise cu buzunările pline de cofeturi, pe care ți le arunca necurmat în patul unde dormeai și te deșteptai după cum era și zarva. Faptul acesta plăcea mamei tale, dar avu darul să ațâțe pe celălalt Neculai, care, neștiind cum să pună capăt jocului vostru, scoase un pol de aur și ți-l zvârli în pat, zicându-ți:

- Na, Adriene; ai cu ce să-ți cumperi zece kilograme de cofeturi!...

- Da... dar cofeturile alea au să pută a pește!... făcu prietenul meu, amintind dezgustul fetelor de măritat pentru meseria de pescar.

- E mai bine decât duhoarea de băligar!... răspunse cu bățoșeală cel dintâi, râzându-și de starea țaranului.

Înțepăturile astea veninoase căzură către miezul nopții, când singur vinul era răspunzător de cuvintele noastre. Lui Tudor îi sări repede țandăra. Și ce era mai de temut e că dânsul nu se îmbătase deloc. Ca să vad până unde era ajuns de băutură, îi pusei piedică pe când trecea pe lângă mine ca să iasă afară; tâlharul se ținu bine pe picioare...

.....

Anghel păru sleit de răsuflare. Povestirea îi secătuia slabele-i puteri. El tăcu pe neașteptate. Fața lui nu mărturisea nimic, nici tulburare, nici oboseală. Aceeași încremenire, aceiași ochi groaznic deschiși. Și din nou își fluieră căpățânosul; din nou mai trase o dușcă. Apoi, cu grai mai odihnit, reluă:

- Când mă gândesc astăzi în liniște și caut la ciudățenia vieții pătimase a oamenilor, mă întreb dacă nu cumva n-om fi niște adevărate păpuși, prada vreunui diavol care trage de sfori și ne face să dănuim pe placul lui. Căci, oricât de puțin am fi fost oameni cu judecată în

seara aceea, lucrul cel mai ușor de văzut era că mă-ta avea tot atâta poftă să se mărite, cât aveam noi să bem păcură!... Dar vinul și fierbințeala sângelui nostru ne făcură să ne uităm scopul și, dintr-una într-alta, ajunserăm să băgăm de seamă că nu mai era vorba să mărităm pe nimeni; că era vorba, nici mai mult, nici mai puțin, să ne burdușim coastele, să ne spargem capetele ca niște surzi.

Mă-ta, la rându-i, femeie cu plăcere drăcească de-a se răzbuna pe bărbați, și pentru care mulți își rupseră oasele în tinerețea ei, ajută așa de bine diavolului, că sângele nostru luă foc, și focul ăsta fu cât p-aci s-o înghită și pe dânsa. Cunoscând întrecerea dintre cei doi Neculai, ea îi zăpăci și mai tare, cântând o neghiobie de mahala de pe vremuri și în care numele Neculai revenea mereu la urmă:

*„Hai, hai, hai,
Sărută-mă, Neculai!...*

Da: *sărută-mă Neculai*, dar care dintre amândoi? și cum fiecare împingea din răspuțeri ca să ajungem cât mai repede la sminteală, Neculai al meu își zeflemisea tizul, trăgea la ocheade și, pe sub masă, făcea soru-mi cu piciorul. Tudor urlă:

- Sfinte Hristoase! O s-o facem lată!...
- Lată rău, vericule!... Încuviințați eu.

Biata mama se ridică înfricoșată. Tot făcându-se că strânge masa, adună toate cuțitele care erau la îndemâna noastră, dar văzând că singur Tudor rămăsese înarmat cu un junghi înfipt la brâu, se duse să i-l ceară:

- Tudore, băiatul mamei!... Dă-ncoace junghiul...

Îngâmfat, Tudor îl scoase și-l aruncă în ușă. Bătrâna îl luă.

Apoi, venind cu aghiazmă și prăftoriță, botează odaia, ne tămâie pe toți și se rugă:

- Dumnezeu mare!... Gonește pe Necuratul din astă casă, unde a venit să-și vâre coada și să-nvrăjbească pe oameni!... Trimite-l, Bunule, pă pustii!... Fie-ți milă de noi păcătoșii, spre lauda Fiului Tău, care s-a născut astăzi!...

Iar către mă-ta:

- Ieși de-aicea, fata maichii!... Du-te și mai ațâță focu-n tindă... Și roagă-te... Tu ești pricina răului!...

Toți bărbații se opuseră la plecarea „pricinii răului”!... Irimia psalmodie:

- La-să-ne fru-moa-sa pri-ci-nă a ră-u-lui!... Ce-am de-ve-ni noi bār-ba-ții, fă-ră fru-moa-sa pri-ci-nă a ră-u-lui!... Cavalul lui Dumitru răsună îndrăcit. De sub degete și de pe buze, viersul și cuvintele se revărsară:

Dul-du, dul-du, du-l du...
Dragu-mi-i paharu plin!...
Dul-du, dul-du, dul-du...
Și omul tânăr, nu bătrân!...
Dul-du, dul-du, dul-du...

Dintr-o săritură, toată lumea fu în picioare, și sârba făcu să se cutremure pământul. Tot jucând. Dumitru cânta din caval și mugea:

Săi, opincă, bate tare!...
Să s-audă la hotare!...
Dul-dul...

Și Costache Lungu:

Vinul bun și sfânta lene
Uită furca-n buruiene!...

Și lelița de soră-mea:

Dragu mi-i omu voinic
Când să-ntinde pă colnic!...

Iar Tudor, cârcotaș:

Dragu mi-i să bat, să zvânt,
Să culc omu la pământ!...

Neculai al lor:

Vinu-i rău, ocaua mică,
Crâșmărița frumușică!...

Și Neculai al meu ne dădu de rușine:

*Nu-nvârti pe lelea iute
Că se fâsâie și pute!...*

- Să bem!... Să bem!... sus bărdacele!...

- Să bem frățește!...

Băurăm frățește, doi câte doi, cu brațele încrucișate, capetele apropiate, ulcelele la gură. Și abia apucați să văd pe mama ta bând frățește cu prietenul meu Neculai, care se nimerise lângă dânsa, că, în aceeași clipă, bărdaca lui Tudor zbură ca vântul și se sparge în capul prietenului meu...

Ăsta fu semnalul, scânteia... Clipa care urmă fu o grozavă încăierare!... Oalele, farfuriile se făcură țandări în capetele noastre. .. Mesele și băncile se răsturnară... Lampa se sfărâmă și se stinse... Rămaserăm pe întuneric... Și sub palida lumină a lunii, care bătea în zăpadă și se răsfrângea în geamuri, cineva ar fi putut să vadă o înverșunată luptă, în care șapte bărbați, șapte prieteni și rude, se bușeau vârtos, se însângerau cu vrăjmașie, fără să crâcnească și fără să știe de ce. S-ar fi întâmplat poate chiar moarte de om, dacă - atunci când nimeni nu se gândea să se domolească -vocea glumeață și înciudată a pescarului n-ar fi răsunat pe neașteptate ca o trâmbiță de pace:

- Sfinte Papuc!... La naiba, ce? o să ne scărmanăm așa până-n zori de zi!... Mie mi-e sete!...

Încăierarea se opri ca și cum ar fi fost trăsniță din senin! Râsete și încuviințări înflăcărâte răspunseră strigătului nebănuț al unui vrăjmaș care se săturase de bătaie...

- Lumină!... Aduceți lumânări!... Și mai ales vin!... Unde sunt femeile?... Unde e piticul?...

Femeile, care fugiseră îngrozite, veniră cu lumânări aprinse, dar mama ta dispăruse, și tu, cu dânsa. Toate cercetările prin curte și prin șoproane fură zadarnice. Înșfăcându-te în brațe, singură comoară și singură grijă, ea o pornise pe jos spre Brăila, în plină noapte, înfruntând zăpada, frigul și lupii!... Se ducea spre gospodăria ei de văduvă geloasă de neatârnare și pătrunsă de singura-i datorie: aceea de a-și crește feciorașul!... Pentru dânsa se isprăviseră cu cheful... Truda avea să înceapă chiar de a doua zi...

Dar asta era treaba ei. Treaba noastră fu s-o uităm pe loc, să golim odaia, să aducem vin și să încingem o vijeliosă chindie după cavalul lui Dumitru. Toți, în jiletci, cu fețele

însângerate, cu veșmintele în zdrențe, cu vrajba potolită și în culmea chefului, îi traserăm un joc de duduitelea, strânși coapsă-n coapsă, bătându-ne joc de răni, ca și de piticul care țopăia în mijlocul nostru, cu urciorul pe cap, cu o mână-n șold și ferindu-se de loviturile de picior pe care i le trimetam în spate.

.....

Către revărsatul zorilor, ghiftuit de mâncăruri și beat mort, luam drumul cârciumii, singur, înfășurat în șubă, luptând cu omătul până la genunchi și nesinchisindu-mă o clipă de ziua Judecării de Apoi, pe care o vezi sosită.

Bolnavul tăcu... După puțin, își chemă servitorul și își bău porția de rachiu, în vreme ce Adrian căuta urma unei greșeli în istorisirea pe care o ascultase:

- Eu nu văd, unchiule, păcatul pe care crezi că l-ai săvârșit și care ar merita o astfel de pedeapsă cerească... Ai trăit după cum îți erau simțurile.

Anghel voi să râdă, dar nu făcu decât să-și înpăimânte nepotul cu o strâmbătură fioroasă.

- Nu vezi nici un păcat?! Sărmane prieten, ce-ți trebuie atunci pentru ca să-l vezi? Să-ți povestesc lucruri cumplite? Ei bine, iată ceva mai scurt și mai cuprinzător:

Era pe vremea când mai speram să-mi trezesc femeia din somn, înșelând-o. Irimia, care nu de surda era fiul năbădăiosului pățimaș ce fu Cosma, mă lua uneori cu el și-mi dădea prilejuri de crailac pe plească. Dușman mărturisit al popilor, din cauză că tatăl său fusese ucis de mâna unui popă, omul acesta petrecea alegându-și ibovnicele printre soțiile și fetele slujitorilor altarului. La vârsta de șaiszeci de ani, tânăr și mândru ca un stejar, el izbutea cu ușurință acolo unde un flăcău nu făcea nici o ispravă.

Irimia îmi arată poteca. Iar cuibul de dragoste, la Cazasu. Ca să te duci, o jumătate de ceas călare, e de-ajuns. Îl făcurăm întâia oară ca și cum n-am fi căutat nimic. Era, așa, „ca să bem o dușcă”, pe la vreun tovarăș. Crășmarului îi place întotdeauna să gustărească și să paraponisească vinul altui crășmar.

Ne aflam în toamnă... Vin nou, pastramă bună. Printr-un băiețel din sat, trimes la preoteasa nevrednică, aceasta făcea cunoscut lui Irimia că sfântul ei soț era dus de-acasă. Singur preot la Cazasu, el îndeplinea slujbe care îl chemau departe de comună, prin nenumărate cătune megieșe. Evlavia și eresurile țăranilor aveau nevoie de el în orice moment.

Orice pricină era binevenită pentru a da fuga la popă, îl chemau pentru un botez, pentru o cununie, pentru o grijanie, ori pentru o înmormântare; și cu aceeași grabnică nevoie era chemat ca să ușureze durerile facerii unei femei sau ale unei vaci; ori ca să gonească staffiile dintr-o casă blestemată; să boteze o țarină stearpă; să slujească pe la pomeni și soroace; să citească rugăciuni pe o cangrenă, pe hainele unui om bețiv, pe capul unui nebun, ori pe acela al unui bolnav de ducă-se-pe-pustii. În sfârșit, se știa că între două slujbe la biserică, bietul popă era mereu călare, cu lucrurile preotești la subsoară, gata să-și înceapă colindarea, de unde se întorcea uneori noaptea, târziu. Sufletele obidite îi luau urma și-l mânau din casă în casă, ca pe o Mesie a ținutului!

Mai e oare nevoie să-ți spun, Adriene, că omul acesta cinstit, drept și neobosit slujitor al credinței lui, nu merita jignirea noastră? Că merita și mai puțin o muiere și o fiică deopotrivă de stricate amândouă?

Iată ce nu m-am întrebat în ziua în care, condus de Irimia - să nu-l mai ție pământul - fusei mulțumit ca un cocoș văzând ocheadele cu care mă săgetau ochii focoși ai fiicei, nevasta unui biet poștaș, mereu pe drum și el, ca și socru-său. Eram mândru de barba mea neagră, de părul meu creț, de cămașa mea curată și de cizmele mele de lac!... Nu m-am gândit nici la răul pe care-l făceam aproapelui meu, nici la acela care avea să-mi ucidă sufletul. Și cu toate că sufletul meu nu era făcut pentru acest soi de plăcere, l-am gustat totuși. L-am gustat așa de bine, că am mai revenit.

De altfel, amândouă năpârcile erau făcute ca să uiți lângă ele tot ce nu era poftă trupească. Dumnezeu singur știa de ce lipise aceste plăgi de dorinți păgâne pe corpul unuia dintre slujitorii săi cei mai virtuoși. Preoteasa susținea că nici Dumnezeu nu știa de ce și ne lămurea această stângăcie cerească într-un chip glumeț: „știți poate, ne spunea dânsa, că Dumnezeu nu fu singur în ziua facerii omului și că Necuratul era de față... El se amesteca în toate, voia să fie pretutindeni și-l sâcăia neîncetat, în lucrările sale, pe Atotputernicul, care se apăra de dânsul cum putea. Privind la albeața orbitoare a aluatului divin, pe care Domnul îl frământa ca să scoată dintr-însul făptura lui cea mai desăvârșită, pe om, Necuratul avu o poftă neînvinsă de-a o murdărie. Dar Creatorul o păzea cu mare grijă. Atunci, înșelând buna-credință a Stăpânului, Diavolul îi puse repede întrebarea următoare, arătându-i în același timp soarele care se ascundea din-dosul unui nor: «O, Doamne, tu care ești așa de înțeleghător, de ce ai făcut ca un nor neputincios să spulbere strălucirea unui astru atât de puternic și să întristeze pământul, întunecându-l?» «Am făcut-o, răspunse Domnul, fiindcă vreau ca toate lucrurile pământești să fie văzute în lumini deosebite și pentru ca omul să n-aibă nici o siguranță, să se

îndoiască de orice, afară de puterea mea». Împelițatul ascultă și se prefăcu că rămâne încurcat, dar în vremea asta izbutise să atingă cu coada aluatul dumnezeiesc, care deveni pe loc cenușiu. Ziditorul băgă de seamă și se miră. «De ce te miri? rânji Necuratul; coca ta pare cenușie din cauză că lumina s-a schimbat!» Dumnezeu se simți strâns în chingă și, din deșertăciune, nu voi să se dea bătut. El puse coca în tipar, îi dădu chip omenesc, suflă deasupra ei și-l făcu astfel pe Adam. Dar, vai, necurătenia luase și dânsa ființă!... Ea face parte din noi, și iac-așa!"

Și iac-așa!... Iacă niște ochi umezi și strălucitori cari străpung inima ca vârfurile de suliță... Iacă niște buze nerăbdătoare, cari n-așteaptă decât atingerea mustății și mușcătura bărbatului... Iacă niște sâni ascunși cu meșteșug pentru ca să fie și mai bine văzuți... Iată două lelițe, iată doi crai, patru făpturi pe de-a-ntregul stăpânite de coada Satanei! Nici urmă de amintire în noi de cugetul dumnezeiesc! Nici o virtute, nici o cuviință, nici o rușine, nici un respect! Două muieri și doi hândrălăi, străbătuți de la creștet până-n tălpi de nemăsurata coadă a împelițatului!...

Și-am mușcat, Adriene, am mușcat din fructul oprit! și fructul ăsta mi-a plăcut așa de tare, că am devenit mai bun în legăturile mele cu oamenii. Iertai nevastei somnul ei păgubitor și n-o mai bătui. Față de cei nevoiași îmi îndoii mărinimia; iar cu cei care mă furau fusei mai împăciuitor. Și de dimineață până seara roboteam cu inimă voioasă...

Dar iacă!... Și iacă ăsta fu altceva... *Căci*, spune Ecclesiastul: *toate până la o vreme! O vreme pentru a râde, și o vreme pentru a plânge; o vreme pentru a îmbrățișa, și o vreme pentru a se depărta de îmbrățișări...* Vremea asta sosi.

Într-o după-amiază înăbușitoare de vară, gustam, împreună cu Irimia, din plăcerea oprită și trecătoare, în casa preotului, casă îndepărtată de sat și singuratică. Poștașul se afla la treaba lui, iar popa era dus cu Zi-ntâiul prin cătune. Ne credeam la adăpost de orice surprindere și făceam să trăiască cu nesaț bucata de lut atinsă de coada Satanei, când mâna răzbunătoare a Domnului dădu ușa de perete, și în pragul ei apărură, ca niște grozavi judecători, preotul și ginerele său!... Plini de colb, galbeni ca ceara și drepti ca doi arhangheli, cel dintâi ținea în mână căldărușa și sfeștocul, iar celălalt, un băț noduros și geanta de scrisori.

Ei rămaseră pe prag, neclintiți, fără un cuvânt, dar noi cei patru vinovați sărirăm într-un ungher al odăii. Irimia înșfăcă un cuțit și fu gata să se apere. Eu încremenii de rușine. Femeile aplecară capetele cu falsă smerenie. Și iată că glasul Atotputernicului răsună prin gura slujitorului său batjocorit, dar tare în nenorocirea lui.

El zise cam aceasta:

„Pace vouă, răufăcătorilor!... Și pace să fie și cu voi, femei nerușinate!... Tu, Irimio, aruncă arma tăioasă, căci un preot, oricare ar fi jignirea ce-l lovește, nu intră în casa lui, nici în oricare alta, cu gândul să se răzbune!... Domnul singur va să judece pe cel drept și pe cel nedrept... Asta-i tot ceam să-ți spun ție, om fără inimă, fără rușine, fără milă. Dar ție, Anghel, ție vreau să-ți vorbesc mai mult, căci tu nu ești lipsit de inimă, nici de rușine, nici de milă. Ești nefericit, Anghel, în căsnicia ta, o știu... Dar tu cauți mângâiere în nefericirea altuia? Nu-ți vorbesc de mine. Eu sunt destul de tare ca să duc pe umeri o cruce pe care Domnul o îngreuiază, din zi în zi mai mult, ca să-mi rupă carnea care a dorit fericirea trupească, pentru ca să-mi aducă aminte că *o femeie frumoasă și lipsită de bun-simț e ca un belciug de aur la nasul unui purcel*. Dar privește pe băiatul ăsta care e lângă mine, care e ginerele meu din mânia cerească și care tremură ca o frunză moartă fiindcă se vede lovit de moarte în fericirea lui trupească, lovit de tine, om care nu ești lipsit de inimă, nici de rușine, nici de milă... Privește-l, Anghel, și află că *o pedeapsă strașnică amenință pe acela care părăsește cărarea!*... Am părăsit-o eu cărarea cea dreaptă, voind pentru mine singur femeia asta hărăzită de Dumnezeu ca să fie a tuturor oamenilor. Și iată, îmi primesc acum pedeapsa... Tânărul acesta a părăsit cărarea cea bună, strivind o dragoste curată și deschizând brațele lui unei fete care avea să fie necinstită, fata mea... Și el își primește pedeapsa... Tu, Anghel, îți vei primi-o pe a ta!... Nu-ți doresc nici un rău, dar răul e în tine; căci dacă e îngăduit patimei omenești să cadă peste ciumă luând-o drept curățenie, nu e îngăduit să te molipsești cu bunăștiință. Haide, ieșiți de-aici!... Pacea să fie cu voi, dar temeți-vă de Dumnezeu și de viermii cei neadormiți!

Ai auzit, Adriene? Viermii cei neadormiți!... Ei bine, iată-i!... sunt aci, sub zdrențele astea care-i acoperă, pe ei și hoitul meu viu... Mă rod cu încetul, de un an... Și de un an nu mai am nimica viu, decât creierul, capul.

S-a isprăvit cu moș Anghel!... Totul s-a topit!... Praful s-a ales de mândrele lui acareturi; de mândrii săi copii; de barba lui neagră; de cămașa lui curată; de cizmele lui de lac... Topit, corpul care n-a cunoscut niciodată osteneala și boala!... Și ceea ce niște grozavi ciomăgași n-au izbutit să prăbușească, viermii cei neadormiți au prăbușit!...

Singur creierul luptă cu bărbăție... El îmi slujește de felinar nestins într-o noapte fără de sfârșit, noapte care a început în seara când fiul meu a fost coborât în groapă... În clipa aia felinarul s-a aprins... Și n-a mai fost untdelemn pentru altă întrebuintare. Totul pentru el, pentru flacăra lui...

Așa am ajuns la mântuire!...

Șaizeci de oale de lut netrebnic care voiau să cuprindă pământul! Iată-le întinse în nesimțire!... Atâtea trebuinți, atâtea dorinți, atâta zbcium și atât de puțină veșnicie... Doamne, de ce fuseși așa de stângaci cu cea dintâi făptură a ta!... Capul, desigur, ne-ar fi fost de-ajuns.

Unde, în altă parte, mai bine decât în creier, găsit-am eu nemărginirea?... Și când mă gândesc că această nemărginire a fost redusă la nimic, respinsă ca un bob de nisip într-un colț al hârcei mele, ea, singura noastră veșnicie!... Toată încăperea umplută numai cu tărăboi... O tobă mare, care potopește ființa ziua și noaptea... Un foc de paie, care vrea să ardă templul, dar care nu face decât să-l afume, să-l înăbușe și să-l pustiască...

Cuget, de șapte ani, la tot ce se poate cugeta... Am citit de trei ori *Vechiul și Noul Testament*... *Eclesiastul* a spus într-un singur ceas tot ce se poate spune asupra vieții; niciodată n-o să se poată spune mai bine, nici mai mult, chiar dacă cineva ar cuvânta zece mii de ani fără întrerupere. Și , cu toate astea, *tot deșertăciune e și aci, tot goana vântului!*... Acolo unde înțeleptul acesta găsește un dram de fericire, încă nu-i fericire. Căci nu e vorba să găsești plăcere în viață, ci s-o faci să dureze - și nimic nu durează în lume... De altfel, nimerit ar fi să știm la ce pot sluji toate astea...

Iată de ce am părăsit viața și m-am întors către moarte.

Ești mort de îndată ce nu mai guști nimic... Sunt mort de trei ani... Dar nu sunt liber decât de șase luni, din ziua în care pleoapele mele s-au înțepenit deschise asupra veșniciei - și asta-i tot ce-am putut să fac să dureze... Ziua, ca și noaptea, mă lasă deopotrivă de nepăsător... Mă aflu peste tot; văd tot; simt tot; și nimic nu mă mișcă... Bucuria și durerea sunt piedici în drumul libertății...

De mai multe ori era cât p-aci să-mi iau tălpășița către cerescul Nimic, dar am simțit-o întotdeauna la timp. O simți. Când începutul Celui Nesfârșit s-apropie, îți vine să verși, și ceva te apasă la rădăcina nasului... Atunci, o clipă de nebăgare de seamă, și te-ai dus pe copcă.

Odată mă jucam în felul meu cu viața și cu moartea. Era în iarna trecută. Nu știam dacă era ziuă ori noapte; de mult asta nu mai are pentru mine nici o însemnătate. Mă plimbam... Cutare amintire veselă din trecut mă făcea să înclin spre viață, cutare alta, tristă, mă îmbia la moarte. Un țipăt disperat ce venea din depărtare mă umplu de dezgust: erau urletele de durere ale unui porc pe care îl înjunghiau în cătun, în ajunul Crăciunului... Uah!... Îmi amintii de porcii pe care îi înțepenisem sub genunchiul meu; de câte ori înfipsesem cu meșteșug cuțitul în inima care bătea aproape de subsuoara stângă, ori în golul molceluș al gâtlejului, după cum credeam mai bine... Uneori sângele cald îmi țâșnea în obraz... Dobitocul

se zbătea sub mine, apoi ochii i se împăienjneau, era mort; îi dădeam una cu palma plină de sânge și treceam la altceva, la viață, așa cum dai o palmă pe bucele unei cumetre și treci mai departe...

Întâmplarea asta mă posomorî... Haosul năvăli de pretutindeni... Nemărginirea, amintirile se stinseră... Creierul îmi fu cuprins de o dulce lene, adormitoare... Un nod mi se urcă din stomac... O greutate între ochi... Mă duceam... Îmi zisei: „Prea bine!”...

Deodată, trei glasuri de băieți răcniră în cor la fereastră:

Bună dimineața la moș-Ajun!...

Bună dimineața la moș-Ajun!...

Bună dimineața la moș-Ajun!...

Apoi, ușa se deschise largă frigului și vieții, și smintitul meu, însoțit de trei băiețandri, intră în odaie, unde aripa morții mai fâlfăia încă. Sărmanul nevoiaș se sculase în zori, ca să-mi facă plăcerea asta, și atrăsese către crâșma firoasă ceata de colindători care umbla cu moș-Ajunul!... Se împlinise șapte ani de când glasurile lor voioase nu se mai apropiaseră de ferestrele mele... Și n-aveam ca să le dau nimic din ce se dă de obicei: nuci, roșcove, covrigi, smochine...

Le dădui gologani. Ei îmi urară o „grabnică însănătoșire” și plecară, luând cu ei aerul rece și viața.

Privindu-i ieșind, uitai de moarte și-mi veni să plâng... Era Crăciunul, în sat... Și moș Anghel, bunul creștin de altădată, n-avea nici o nucă, nici o smochină, nici un covrig, ca să le dea băieților care umblă cu *Bună dimineața la moș-Ajun!*

*

Gura lui Anghel se lungi de la o ureche la alta, lăsând să se vadă două șiruri de dinți galbeni-negricioși, cari îi dădeau înfățișarea unui cap de mort. Adrian nu putu să-și dea pe loc seama dacă bolnavul murise, ori numai îi venea să plângă. Mâna dreaptă, aruncată afară din pat, începu să tremure într-o mișcare neregulată, care se îndrepta pe dibuite spre sticla de rachiu, pusă la piciorul patului. Adrian înțelese și se ridică să-l servească.

- Vrei să bei, unchiule?

- Da... repede... mă-năbuș...

Adrian umplu păhărelul și-l deșertă în gura deschisă. Paharul clănțâni între dinți, ca și cum bolnavul ar fi fost cuprins de friguri.

Efectul rachiului fu grabnic; alcoolicul se liniști.

- Am să mor numaidecât, Adriene... Drept orice moștenire, îți dau sfatul următor: opune-te din toate puterile, și până nu-i prea târziu, bucuriilor deșarte. Ele ne fac să suferim cel mai mult... Și e păcat!... Bucuria deșartă vrea să aibă viața noastră întreagă. Arde un butoi cu untdelemn și ne dă în schimb o măslină. E puțin. Prea puțin. Căinii ne ajung în patimă, dar ne întrec în cumițenie.

Aș fi vrut să-ți dau o pildă de nebunie omenească povestindu-ți viața lui Cosma, tatăl lui Irimia și rubedenie a noastră îndepărtată. Nu mă mai simt în stare... Povestea e prea lungă... Într-o zi, Irimia ți-o va istorisi el singur, și mai bine decât mine...

Dar eu îi iert lui Cosma ceea ce îmi iert mai puțin mie și deloc ție. Cosma n-avea creier; eu am avut numai o jumătate; tu însă știai la douăzeci de ani ceea ce noi n-am știut-o nici la cincizeci; tu știai că plăcerile ușoare ne fac să credem că ele sunt viața întreagă, că, în afară de ele, nu mai e nimic, pe câtă vreme tocmai dimpotrivă e adevărat. Acest dimpotrivă eu l-am știut prea târziu... Cosma nu l-a știut niciodată.

Adrian se crezu în drept să-și spună gândul:

- Nu e nici o știință, unchiule, care să poată înfrânge o mare patimă, fără ca în același timp ființa însăși să fie înfrântă...

- Ce numești tu înfrânt?... întrebă Anghel, iritat.

- Numesc înfrânt omul care-și impune o altă viață decât aceea care i-a fost hărăzită.

Anghel clătină din cap:

- Țsta e un om înfrânt? Atunci, cum numești tu pe omul ce nu-și impune o altă viață decât aceea care i-a fost hărăzită?

Adrian nu voi să ațâțe pe bolnav și tăcu, dar acesta îl întrebă din nou:

- Cum îl numești, nepoate?... Nu vrei s-o spui?... Nu se cheamă oare *moș Anghel* omul care n-a voit să-și impună o altă viață decât aceea cu care a fost menit?... Cunoști tu pe acest moș Anghel?... Vrei să știi unde a ajuns, trăind viața care i-a fost sortită?... Ei bine, Adriene, descoperă-mă!... Haide, înlătură boarfele astea; înfățișează-ți icoana lui moș Anghel, care n-a voit să-și impună alt trai decât cel hărăzit de soartă!... Înlătură și privește, mândre nepoate!... Ceea ce vei vedea, te va încredința mai bine decât o mie de cuvântări... Haide, ridică țoalele!...

- Scutește-mă, unchiule. Mi-e groază, îngână Adrian.

- Îți poruncesc să mă descoperi și să privești!... strigă Anghel cu sfortare.

- Iartă-mă, unchiule, fie-ți milă!...

Anghel, tremurând, duse cu greutate mâna stângă la buze și începu să fluiera. Băiatul sosi și voi să-i toarne rachiu. Stăpânul său îl opri:

- Nu... Nu vreau să beau. Curăță-mă întâi...

Zănatecul începu să arunce cu furie la pământ toate bulendrele; și pe măsură ce corpul se dezvelea, o duhoare de stârv umplea încăperea. Odată cu cea din urmă velință, Anghel strigă:

- Apropie-te, Adriene, și privește, în numele dragostei pe care am avut-o întotdeauna pentru tine!...

Cuprins de groază. Adrian se apropie, iar slujitorul îi făcu loc, înțepenindu-se ca un jandarm caraghios la picioarele bolnavului. Dar abia apucă bietul tânăr să vadă cele două rânduri de țurloaie și ciolane încremenite, albastrui, precum și burta golită de mațe; abia ochii săi zăriră măciuliile șoldurilor străbătând prin pielea ruptă, că pe loc își acoperi fața cu mâinile și dădu buzna spre ușă răcnind:

- Grozăvie!... Grozăvie!... Țsta e moș Anghel?!...

În aceeași clipă, un bătrân voinic, sumbru la față, bărbos și zdravăn de statură, intra în odaie. Adrian se izbi de pieptul lui larg. Musafirul îl prinse în brațe:

- Ce-i, Adriene? Te-nspăimânți de moș-tu?

La cuvintele acestea, Anghel întoarse capul spre cel ce intra și-i strigă:

- Irimio! Irimio!... Oprește-l... Nu-l lăsa să plece, rogu-te... Aci... aci... pe loc... vreau să-i povestești năprasnica viață a lui Cosma... Vreau s-o aud înainte de-a muri... Vreau să te aud spunând tânărului ăsta adevărul asupra nemerniciei patimilor. .. Bucuria înșelătoare a lui Cosma și suferințele lui vădite... Plăcerile zadarnice și scrâșnirile-i de dinți... Arată-i cruzimea Dumnezeului nebun care a făcut carnea pentru ca s-o chinuiască... Prăpădul care pândește pe cel ce se lasă târât de furia simțurilor... Dovedește-i, Irimio... Spune-i. Vorbește-i... de... de... Cosma.

Anghel tăcu pe neașteptate. Ochii i se pironiră în tavan. Mâinile i se încheștară.

- Haide... Irimio... Începe!... Istorisește cine-a fost Cosma..., mai adăugă Anghel, cătând în grindă.

Adrian voi să țipe, dar Irimia îi astupă gura cu palma. Apoi, rotind niște ochi fioroși, îl apucă de mână și începu, cu glas răsunător, întretăind cuvintele și uitându-se, când la muribund, când la Adrian:

- Cosma a fost omul cel mai pătimaș din vremea lui... Viața sa a fost o vijelie străbătută de trăsnete... Inima lui a cunoscut bucurii mari și chinuri supraomenești. Și Cosma a fost pedepsit cu moartea pentru nedreptățile, silniciile și greșelile lui.

.....

Povestitorul se opri, dădu drumul mâinii lui Adrian și se aplecă peste fața încremenită a lui moș Anghel, pe care o cercetă o clipă. Apoi, cu privirea întoarsă către Adrian, Irimia vârî două degete în ochii larg deschiși, care ținteau cu înfiorare tavanul. Dar moș Anghel își păstră ochii mereu deschiși asupra nepătrunsei Veșniciei.

III. Cosma

Irimia trase pe Adrian, îngrozit, în crâșma părăginită. Aci, el puse pe masa dărăpănată o dășagă grea, pe care o aruncase jos la intrare; din dășagă scoase o pâine de un kilogram, o bucată de slănină, o ceapă mare și un cuțit de bucătărie. Apoi, năzdrăvanul strivi ceapa cu pumnul, ciopârți pâinea și slănina și începu să îmbuce ca un căpcăun, făcând din ochi lui Adrian să-i urmeze pilda.

Adrian, fără să răspundă acestei poftiri, căzu sleit pe o bancă, încrucișă brațele pe masă și își culcă fruntea pe ele. Irimia nu stăruie și înghiți tot. O singură dată pregetă să se urnească din loc, ca să-și scoată un urcior de cinci litri de vin. Din urcior își turna mereu într-o cană de pământ de-o oca, din care bea.

După o jumătate de oră, pâinea, slănina, ceapa și o bună parte din vin luaseră calea pântecului. Când Adrian se uită la dânsul, Irimia își fuma luleaua și zâmbea sub mustățile sale groase. Tânărul îl privi ca pe-o arătare de necrezut. Irimia îi răspunse mișcând cu repeziciune sprâncenele-i albe, coama de păr cărunt și căciula care se înălța peste ele ca o căpiță pitică de fân. Ochii săi negri și mari, limpezi ca ai unui copil, erau singura mărturie de dragoste în acest morman de sălbăticie: ei glăsuiau cel mai încrezător, cel mai sincer limbaj prietenesc. Restul era un amestec respingător: barba vâlvoi; veșminte țepene de jeg și noroi; cămașă de cioban înnodată la gât cu sfoară; labe de urs, făcute să omoare un bou cu o lovitură de pumn. Și ca și cum Adrian ar fi avut nevoie de-un adaos de sălbăticie, Irimia apucă oala plină cu vin, o dădu peste cap și, în loc să răsuflă, mușcă din marginea ei ca dintr-o felie de pâine, ronțai în măsele bucata ruptă și scuipe măcinătura pe masă.

Amândoi oamenii se priviră mutește în albul ochilor: Adrian, uluit, bătrânul, uluitor.

- Nu cunoști obrazul ăsta, mânzule? Din întunericul întâiei tale copilării n-ai păstrat nici cea mai slabă amintire? Odată, pe o iarnă grea, am întâlnit noaptea o biată femeie cu poalele scoarță de ger și am luat-o în căruța mea. Ne duceam amândoi spre Baldovinești. Pe drum, ea își deschide inima, îmi dezvăluie necazu-i: văduvă; un copil de cinci ani sfârșindu-se de-o boală neînțeleasă; orice speranță de vindecare, pierdută. Sosim în cătun, la părinții

femeii; apuc mânușitele slăbănoage ale omulețului; îmi împlânt ochii în ochii lui, țintii într-ai mei și strig, în mine însumi, cu glas de tunet: „Vreau, o! puterilor diavolești ale vieții, vreau ca fiul acesta să se vindece! Ai să te vindeci, micuțule! N-ai să mai plângi și ai să dormi! M-auzi tu? Pacea, sănătatea, viața vor fi cu tine. Amin!". Și , pe loc, omulețul căzu din mâinile mele în brațele somnului, pe care nu-l mai cunoștea de mult. Și s-a vindecat, s-a făcut mare și frumos, așa cum se află în fața mea!... Nu cunoști obrazul ăsta, mânzule?

- Dumneata ești, Irimio, călătorul ciudat care a făcut minunea asta cu mine?

Irimia încuviință din cap. Adrian îi luă mâna păroasă și i-o sărută. Mâna mirosea a câine ud.

Afară ciuruia o ploaie mărunță și în două cu negură. Prin spărtura acoperișului de trestie, prăbușit într-un colț al crășmei, negură și ploaie mărunță pătrundeau într-un vârtej domol.

Sluga căpățânoasă dădu buzna în prăvălie și cătă cu spaimă la cei doi oameni. Gâfâia din greu. Irimia îi zise:

- Acuma, dragul meu, nu mai ai nimic de făcut aci... S-a isprăvit și cu tine!... Haide, du-te, sărmane, du-te și culcă-ți greaua căpățână pe șina drumului de fier. Ai să fii ușurat de-o viață prea grea pentru umerii tăi, tot așa de grea ca și bietul tău cap... Du-te! fă cum îți spun: e spre binele tău.

Nenorocitul dispăru după cum venise.

-Ție, Adriene, care ai umeri ca să suporti viața, am să-ți povestesc istoria lui Cosma, tatăl meu.

*

- Cea mai veche dintre amintirile mele se petrece la începutul pământului, pământul îndepărtat al celei mai îndepărtate copilării ale mele — iată șaptezeci de ani împliniți. Și când cineva poate să-și aducă aminte de un lucru trăit cu șaptezeci de ani în urmă, acolo e începutul pământului.

Stam pe un trunchi de copac și mă oglindeam într-un lac, întocmai ca un cotei de trei săptămâni care se uită prostește cum îl bâzâie musculițele la nas. În jurul meu, pădure de copaci drepti, împlântându-și vârfurile în nori. Nu puteam să cat la ei decât lungit pe spate. Prin apropiere, zgomot de șivoi furios, în față, o colibă; oameni spătoși, cu poturi largi în șolduri, precum și femei cu catrințe învârstate, intrau și ieșeau vorbind tare și dând din mâini. Deodată, țipete se auziră în colibă; femeile cu catrințe frumoase fug care încotro. Apoi,

bărbați ce se iau de gât; iată că sosește în grabă unul, cel mai voinic dintre toți și care-mi era obișnuit; el aduce liniștea. Toți pleacă, afară de ăsta din urmă și un altul, care-mi era tot așa de cunoscut, dar ce lucru straniu! Cel voinic sare în spinarea celui alt, mai puțin voinic, și se lasă dus în cârcă prin toată ograda, până ce se prăvălesc amândoi la pământ. Nu pricep nimic din toată istoria asta și continui să mă oglindesc în lac.

.....

Icoana amintirii care urmează acesteia e mai limpede. Vorbeam. Celui mai țepăn, dintre amândoi oamenii, îi ziceam: *Cosma*; pe celălalt îl numeam *Ilie*. Nu prea făceam haz de nici unul din ei, afară doar când mă urcau pe cal și mă plimbau. Atunci, neștiind ce să mai fac de plăcere, le dădeam palme. Încolo, trăiam singur.

Ne aflam acum pe marginea unei ape așa de întinse, că de-abia îi zăream malul din față. Copacii cu crăcile aplecate își înmuiau ramurile în apa ce curgea lin. Din vreme în vreme, soseau necunoscuți în bărci, pline cu tot felul de boccele învăluite, și sosirile astea îmi pricinuiam multă inimă rea: nimeni nu înțelegea cât de mare poftă aveam să mă urc și eu în vreuna din scoicile alea și să lunec ca dâșii pe apă. Dar într-o dimineață, folosindu-mă de nebăgarea lor de seamă, m-am urcat într-o barcă goală, am tăiat cu briceagul funia care o priponea de copac și iată-mă lunecând cu încetineală dintru-ntâi, apoi mai repede, și la urmă luat de iuțeala scurgerii. Eram așa de voios că, neavând cui trage palme, mi-am tras mie însumi. Nețărmută pânză de apă, brâu uriaș, ivindu-se dintr-o zare și dispărând în zarea opusă. Soarele o argintea, o aurea și o făcea să plescăiască. Singur pe întinderea ei, n-aveam decât o dorință: să lunec cât mai iute. Vai, o luntre se puse în urmărirea mea și Ilie mă prinse. Adus în fața lui Cosma, acesta îmi spuse nu știu ce, căci eram așa de necăjit, că nici nu-l luam în seamă, dar simții numaidecât mâinile lui grele apăsându-mi umerii pe dinapoi. Mă opusei din răspuț sarcinei care se îngreua neîncetat, apoi răsuflarea lui Cosma îmi fripse ceafa, genunchii îmi trosniră, mă prăbușii, aproape leșinat. Nu știam încă ce e o pupătură pe obrajii mei, dar după întâmplarea din dimineața aceea începui să îndrăgesc pe Cosma. Îl îndrăgii și mai mult în noaptea care urmă acestei dimineți, căci, trezindu-ne din somn, în sărite, la alarma dată de Ilie, Cosma stropi cu gaz bordeiul și-mi porunci să-i dau foc, ceea ce făcui pe dată. Puțin în urmă, pe când galopam în goana mare, ținut în brațe de Ilie și primind în obraz nămolul, pe care mi-l zvârlea cu copitele calul lui Cosma - mă întorsei să văd flăcările și-mi zisei: „Isprava asta, eu am făcut-o!”

Neclintită, strălucitoare, pe bolta înstelată a cerului de vară, și rotundă ca o tavă de argint, spânzurată drept deasupra capetelor noastre, luna ne lumina fețele la căteșitrei, precum și poiana de verdeață înconjurată de brazi înalți, când, dintr-o dată, Cosma se izvodi ochilor mei așa cum fu întotdeauna: ocrotitor și despot.

Aveam cam vreo nouă ani, dar eram vânjos ca o rață sălbatică. Aerul liber din toate anotimpurile și viața rătăcitoare de prin toate ținuturile mă învânoșaseră. Zăcerea îmi era necunoscută (și îmi este încă și azi).

În ziua dinaintea acestei nopți fermecătoare și neuitate, mi se întâmplase o mare pățanie. Fără nici o pricină și nici o lămurire, Cosma ne poruncise să părăsim un lagăr foarte potrivit contrabandiștilor și ne cărase, cu arme și calabalâc, în locul acesta râpos, prăpăstios și singuratic, unde și-a înțărcat dracu copiii. Hotărârea asta despotică nemulțumise pe toți oamenii, și era drept: oricât ai fi prigonitul tuturor vânturilor, viața gospodărească se lipește de contrabandist ca mușchiul de copac. Cunoști lume; iubești și te legi. Bineînțeles, când primejdia o cere, lași totul baltă și te cărbănești, dar nu-i mai puțin adevărat că peste tot lași fâșii din inima sângerândă. Singur Cosma nu se lega de nimic alt decât de libertatea lui. El singur - deși drăgăstos până la gingășie - nu lăsa în urma lui nici măcar un fir de păr din bogata-i chică. Ilie, de asemenea, era stăpân pe inimă, dar o făcea din pricină că inima nu-l sâcăia prea mult; el iubea ca un om cuminte; era înțeleptul bandei, înțelept mai presus de însăși libertatea lui, această întâie comoară a contrabandistului.

Porunca de plecare, dată pe când flăcării își dezmierdau ibovnicele, avu ca răspuns un murmur de obștească răzvrătire. Cosma întinse pistoalele și tună:

- Să se cărbănească muierile de-aci înainte să răsuflu de trei ori! și ăla care o sări pe cal în coada celorlalți n-are decât să-și urmeze ibovnica!...

Femeile se năpustiră aproape de-a berbeleaca pe povârnișul râpei. Voinicii se supuseră. Și timp de opt ceasuri ne târbăcirăm din greu prin pârlouge și prundișuri, fără să poposim decât o dată, la namiezi și de-a-n picioarele.

Acuma, trupa dormea... În rariștea scăldată de blânda revărsare a luminii din lună, de-abia ne trezirăm din somnul întâi. Cosma aștepta o ștafetă. Ea sosi.

- Ei bine? cercetă căpetenia; avut-am dreptate?... ori nu sunt decât un iepure fricos?

Țăranul se apropie și-i sărută mâna:

- Dreptate ai avut, Cosma... Cam pe la toacă, a sosit și cărc-serdarul cu o puzderie de poterași pe locul taberei tale.

Semeț, Cosma se zgândări în nas și porunci lui Ilie:

- Înnumără-i treizeci de galbeni, ca să-i împărțească ibovnicelor părăsite!... Cât despre ibovnici, să fie mulțumiți că le-am scăpat pielea; femei se găsesc peste tot!...

Ilie dădu banii și tăcu... Tăcu, dar era tăcerea neliniștitoare a înțelepciunii care are ceva de spus; și când Ilie cocea o împotrivire și n-o spunea, Cosma știa mai dinainte că n-avea dreptate. Și cum? el, Cosma, să fie prins cu o slăbiciune? Asta nu! niciodată!...

- Ilie! Tăcerea ta mă plictisește... Spune ce-ai de spus, dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

- Poți să mă smintești, Cosma; dreptatea e cu mine!

- Dacă e așa, scoală-te și întoarce spinarea!...

Ilie se sculă; Cosma îi sări în cârcă; și, încovoiat sub povara a optzeci de ocale, Ilie începu să facă înconjurul luminișului.

Cât ai fuma o lulea, el se ținu zdravăn, apoi sudoarea începu să-i picure din vârful nasului aplecat spre pământ. Nici unul, nici celălalt, nu scotea o vorbă, în vreme ce luna le plimba umbra pe pajiște. Și iată că Ilie începe să horcăiască, se clatină și se prăvale. Cosma îl lasă, se așează turcește și trage din lulea, privind-l. Dar îndată ce văzu că Ilie se mișcă, Cosma se îndreptă spre un brad și se puse cu capu-n jos, cu picioarele și jumătatea trupului în sus, pe copac:

- Spune, acum, Ilie, dreptatea ta...

Galben, Ilie își șterse fața, aprinde luleaua și zice, cu grai domol:

- Banul, Cosmo, nu vindecă inimile rănite de dragoste, el le jignește... Mărinimia ta e ca a cârc-serdarului: când acesta siluiește pe vreuna din fecioarele noastre, el îi dă o salbă cu galbeni, și fecioara se aruncă în puț cu salbă cu tot. Mărinimia ta, Cosmo, e mai scârboasă decât a cârc-serdarului; acesta e un împilator; lui, nici o fecioară nu i se dă; pe câtă vreme tu ești un răzvrătit; la tine curățenia vine singură. Și cu ce-o răsplătești tu? Cu galbeni, ca și cârc-serdarul!...

Cosmo, tu ești voinic, dar n-ai dreptate...

Ilie tăcu, și tăcerea lui fu pașnică. Țipătul unei păsări de noapte făcu să răsunе în tunicul pe vârfurile brazilor. Luminișul intra în umbră, pe când fața lui Cosma începea să se învinețească, iar frumoasa-i barbă se boțea, strivită între bărbie și piept.

*

Nici prin gând nu-mi trecea că eram fiul lui Cosma. Nu știam nici că Ilie era fratele lui. Dar iată că într-o zi își vâra dracu coada, și aflu tot, fapt care prilejui o daraveră mare. Întâmplarea asta căzu la vreo doi ani după noaptea din poiana argintie. Aveam unsprezece ani.

Cosma îmi înnumăra anii și-i însemna cu un chef de fiecare dată. Împlinirea celui de-al unsprezecelea an fu vijelioasă și îmi pricinui o mare durere la falcă.

În ziua aia ne aflam într-o pădure de sălcii de pe malul Dunării, numai noi trei. Cosma mă înnoi din cap până-n picioare, fripse un miel la frigare și-l înecă cu un bun vin negru.

- Ai unsprezece ani astăzi, Irimio! îmi zise el la masă. Ai să-mi arăți astăzi, dacă ești în stare să te ții pe cal. La anul, am să-ți dau luleaua, și de-aci în doi ani, flinta.

După hodina mâncării, Cosma mă puse pe șa, potrivi scările la măsura picioarelor mele și în clipa de-a porunci s-o iau la goană, vâri un ardei sub coada calului. Pișcat, dobitocul se avântă ca o săgeată, și negreșit că el se gândea la tăun, pe când eu mă gândeam să-mi câștig luleaua și flinta, anii următori. Agățat de șa, priveam în jos și mi se păru că pământul se făcuse o apă alergătoare. Galopul lui Cosma pe calul lui Ilie îmi răsună în spate. Și ca tot ce ostenește și trebuie să se oprească o dată, se opri și telegarul meu, gâfâind și plin de spumă.

Reîntorși în pădurea de sălcii, Cosma îmi dădu plosca plină cu vin negru, și-mi zise:

- S-o dai de dușcă, fără să răsuflă și până voi sfârși eu de numărat zece.

Băui. Și când Cosma sfârși de numărat zece, plosca era goală, eu plin, și ne răsturnarăm amândoi pe iarbă. Pământul păru și el să se răstoarne. Apoi, am adormit.

La deșteptare, soarele apusese. Un focșor de vreascuri palpâia între Cosma și Ilie, prefăcându-le fețele păroase în chipuri de aramă, înnegrite și țepene. Mă așezai și eu turcește, între ei, și privii în foc.

- Ești un viteaz fiu al pădurii, Irimio. Te îngădui.

Zâmbii și răspunsei:

- Ești dator să mă îngădui, Cosmo.

Cosma păru să tresară, se întunecă și săgetă pe Ilie cu o căutătură cruntă. Ilie se lăsă străpuns.

- Ia spune-mi, pui de lele, de ce sunt dator să te îngădui? Dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

- Poți să mă smintești, Cosmo; nu-i mai puțin adevărat că, acum trei zile, o babă vrăjitoare, cu buze băloase și care aduna vreascuri prin pădure, m-a sărutat și mi-a spus că sunt fiul tău, născut din fiica ei și că Ilie ți-e frate și mie unchi.

Roșu de mânie, Cosma sări în sus:

- Blestemată să fie lepădătura aia! și fiindcă urechile tale au auzit ce nu trebuia s-audă, ai să-mi slobozi numaidecât întâiul tău foc de flintă!... Dar sprijinește-te de-un copac și strânge vârtos patul armei împotriva umărului: dacă cumva te plesnește patul și-ți rupe falca, te-zvârlu în Dunăre!...

De mare bucurie, îi trăsei câteva palme lui Cosma, ridicai greua armă și slobozii întâiul meu foc de flintă. Dar patul mă izbi în falcă și mă trânti la pământ. Repede fusei în picioare și-mi reluai locul lângă foc.

Cosma mă cercetă la obraz:

- Nu-i nimic... Vino acuma să te pup, nu din gingășie - asta-i treabă muierască - ci fiindcă ți-ai scăpat zilele: dacă te schilodeai, te-aș fi înecat, căci nevrednicii încurcă lumea și fac umbră zadarnică pe pământ.

El mă sărută pe amândoi obrazii. Ilie își deschise brațele cu un avânt neobișnuit:

- Vino să te pup și eu! Într-adevăr, Irimio, te-ar fi înecat!...

Focul ațipea molcom. Obrazurile se acoperită cu întuneric.

Crângul de sălcii se strânse împrejurul nostru, ca și cum s-ar fi temut să nu fie înghițit de Dunăre care își repezea valurile semețite de bezna nopții.

Cosma se lungi pe spate, asemănător unui trunchi de copac, și începu să grăiască aproape în șoaptă:

- Frate și fiu sunt vorbe fără nici un rost, ca tată, mamă și soră. Se întreabă cineva vreodată care e fiul unui câine, ori cine e tatăl lui? Venim pe lume. Dumnezeu știe cum, iată totul. O singură încredințare este, și ea e a mamei, care își vede fătul ieșindu-i din pântec. Ea singură poate să spună: „Asta-i copilul meu". Copilul nu poate să spună: „Asta-i mama mea". Ce știe el?... Toate doicile sunt mame pentru ochii cari le privesc în vremea suptului.

Așa, de bunăoară, eu și cu Ilie am avut același tată, zice-se, care tată avea trei neveste, dintre care două fuseseră mamele noastre. Și iată-ne frați! Dar ce știm noi?

Flăcăiandri, am văzut în casa părintească un talmeș-balmeș de bărbați și de femei care uluia pe biete slugi. O secătură, ce-și zicea că e căpetenia haremului, întindea tot untul pe pâinea sa, încuia tot aurul și voia să aibă numai pentru dânsul pe toate femeile din casă. Nouă, ne porunca să ne rugăm lui Dumnezeu, și se ruga el însuși, dracu știe de ce.

Într-o zi, mă apropiai de o fetișcană, care-mi frigea ochii; fui biciuit. Fata asta era soră-mea, născută din cutare mamă, îmi lămuriră. Tatăl era mereu el, același țap nătâng. Dar ce știam eu? și ce nevoie aveam să știu?

Într-o altă zi, Ilie luă o mână de aur și o dădu unui om căruia îi arsese casa, uneltele și toate vitele. Ilie fu bătut până la sânge. Toată hărmălaia încuviință această pedeapsă, afară de surioara cu ochii de vâpăi. Ea fu bătută la rândul ei, fiindcă a îndrăznit să cugete altfel decât hărmălaia.

Dar veni și ziua când trupul meu se făcu greu ca plumbul. Atunci, într-un gând cu Ilie, răvășirăm toată casa, luarăm aurul, îi traserăm o chelfăneală așa-zisului nostru tată și-o tulirăm spre sloboda pădure...

Da, Irimio, Ilie e fratele meu, nu fiindcă ne tragem din același tată, ci fiindcă trăim în aceleași păduri. Și tu ai să fii fratele și fiul nostru, pentru că ești vrednic de a fi: ca și noi, tu iubești vântul care biciuie obraji; calul care zboară spre mântuire; flinta care seamănă moartea printre dușmanii nemernici; vinul mărinimos; friptura mustoasă; luleaua prietenă și mâna omului răzvrătit. Mai târziu, vei cunoaște încă o bucurie care vine de la femeie și e deopotrivă celorlalte... În ziua aceea, sângele ți se va învenina și vei face mult rău în jurul tău. Dar răul, ca și binele, sunt două puteri ale aceleiași vieți, și viața se sinchisește prea puțin de ce gândim și de ce ne privește. Pentru că suferința și bucuria sunt două îndrumări potrivnice ale aceluiași vânt orb. Mână-ți barca cum vei crede, trăiește și mori.

.....

Un cal sfornăi zgomotos. Cosma își lipi urechea de pământ și ascultă; apoi, sprijinindu-se de flintă, se ridică și se duse să dea o raită. Clisa gemu sub pașii lui grei. Ilie îl privi îndepărtându-se, puse luleaua la o parte, scuiă și povesti cam cele ce urmează:

- E numai din întâmplare că tu te afli aci. Fără întâmplarea asta ar fi trebuit să fii azi un rob al pământului, un supus al asupririi, până în ziua când răzvrătirea ți-ar fi izbucnit în inimă, căci ți-ar fi izbucnit, fără greș; puiul de lup nu-i făcut să fie ținut în zgardă la ușa stăpânului.

Cosma te-a însământat, fără să se sinchisească de ce-o urma, așa cum face el întotdeauna, din blestemăția sângelui său. Dar blestemăția asta nu-i un lucru șovăitor. E o tărie care poate să se măsoare cu puterea Satanei, la fel de răspunzătoare și știutoare de rău.

Într-o zi, ne aflam tăbărâți pe o colină împădurită cu pini, și mulțumiți amândoi de traiul nostru, când, un fluieraș de cioban răsună. Îl ascultarăm, vrăjiți. Viersul se apropie, se desluși, apoi un glas femeiesc izbucni și întrebă: „O fi un ciobănaș, ori o ciobăncuță?”

În aceeași clipă, pământul dudu. Sărirăm în picioare. În fața noastră, o țărăncuță, cu fluierul de soc în mână, ne măsoară cu privirea. Ea nu zise dintru-ntâi nimic și ne sfredeli în ochi, cu ochii ei mari, negri și încruntați. Obrazu-i ruginit de vânturile arzătoare părea să răsfrângă luciul arămiu al fețelor noastre. Picioarele și pulpele, goale, erau rumenite de soare. Eu simții multă plăcere văzând-o, dar Cosma deveni sălbatic ca un taur: barba începu să-i tremure, fălcile-i clefetiră balele dorinții.

Ciobăncuța împreună mâinile la spate, înaintă un picior și zise, ținând cu îndrăzneală pe fratele meu:

- Tu ești Cosma?

Întrebatul răspunse:

- Sunt Cosma pentru prieteni și tot Cosma pentru neprieteni!

- Ooo!... făcu ea cu dispreț; nu te mai rățoi așa, căci amândoi Cosma fac unul și același, care se lasă prins cu ușurință, după cum vezi!

Și izbucnind într-un râs mușcător, ne întoarse spatele și fugi printre pini, ca o căprioară. Atunci văzui că purta o costiță groasă ca mâna, neagră și lungă până în josul fustei.

În seara aceleiași zile, în pădurea de pini luminată de lună, o doină răsună, o doină bătrână ca trecutul nostru și tânără ca mugurul primăverii. Ea răsună în depărtare și nu se apropie. Cosma părăsi calul și flinta și plecă să dea târcoale fluierașului de soc, în vreme ce eu mă țineam după ei, ducând caii de zăbale. Dar fluierul părea fermecat, căci în clipa de-a ne apropia de dânsul, el răsuna în altă parte. Apoi, diavolul veni în ajutorul lui Cosma, și vraja încetă. Pierdii urma fratelui meu. Fluierul nu mai răsună. Atunci, întunericul umplu pădurea de întristare. Priponii caii de un copac și-mi aprinsei luleaua, așteptând ca cerul posomorât să se îndure să ne trimeată din nou pe regina lui cu mantaua de argint. Și când luna revărsă iarăși blânda ei lumină printre pini, două glasuri răsunară pe drumul din josul potecii unde-mi fumam luleaua. Mă întinsei pe burtă și privii dedesubtul meu. Cosma ținea pe față de mijloc și îi dezmiarda costița la spate. Și ce-i spunea Cosma, merită să fie auzit:

-O, mândra mea ciobăncuță! Rod frământat de doruri și mușcat de patimă... Am să dușmănesc soarele care te are în voia lui; am să blestem vânturile care te mângâie fără teamă; și le port pizmă oițelor pe care le strângi la sânii tăi. Aș vrea să fiu fluierașul de soc pe care buzele tale îl sărută în toate zilele și m-aș bate singur cu potera, numai ca să-ți fiu pe plac!

Amețită, iubita ceru:

- Lasă, Cosmo, potera, părăsește pădurea și fii al meu, numai al meu!

Cosma răspunse hohotind:

- O, biata mea ciobăncuță! Tu ceri stejarului să crească sub pat! Tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare! Tu ceri lui Cosma să fie numai al tău; tu ai avea prea mult, și eu nu îndeajuns!

La aceste cuvinte ale iubitului, văzui pe ciobăncuță sfărâmând sub picior fluierașul de soc; apoi întinse brațele, așa cum o porumbiță întinde aripile, și o rupse la fugă pe drumul albicios care se strâmta în depărtare.

Cosma n-o urmări, puse două degete în gură și fluieră haiducește. Îi răspunsei și părăsirăm ținutul.

Trei ani mai târziu, străbăteam o pădure destul de depărtată de ținutul ăsta. Ploua ca prin sită. Călăream la pas. Și iată că, hăt în zarea drumului, o femeie se ivește din tufiș, pune jos o legătură și piere în bunget ca o nălucă. Dăm pinteni cailor.

Legătura era un copil înfășurat într-o velință. Din izvodul bisericesc de botez, pe care-l avea spânzurat la gât, înțeleseserăm că era un băiat din flori, născut cu doi ani în urmă, și că îl chema *Irimia*.

Țâncul nu plângea: părea doar uluit.

-Ăsta trebuie să fie un vlăstar de stejar care vrea să crească în codru; mi-l iau pe seamă!

Așa grăi Cosma și te vârî în desagă. Te-a hrănit cu must de carne friptă. La trei ani, beai vin cu plosca. La șase ani, înotai ca o rață. Astăzi ai slobozit întâiul tău foc de flintă. Mâine vei avea calul tău și îți vei împlini ursita.

*

Ursita mea nu fu milostivă dintr-un început.

Nu trecuse anul din seara dezvăluirilor făcute de Ilie, că iată întâia bătălie cu potera, de care îmi amintesc. Flinta n-o aveam încă, dar puteam, de la cincizeci de pași, să găuresc cu pistolul o căciulă agățată pe o cracă de copac. Și în lipsa unui prilej de-a găuri un piept de poteraș, petreceam trăgând cu pistolul în căciuli, în lună, ori la urechea calului meu. Era ușor. Îmi fu ceva mai greu în ziua când un piept de poteraș se înfețișă pistoalelor mele.

Vărsătura Siretului era în vremea aceea locul nostru de întâlnire. Ceva mai sus, bungetul era des și sălbatic; acolo aveam să împărțim, într-o zi, între treizeci și doi de oameni, o frumoasă pradă, jumătate plătită, jumătate luată cu hapca pe Dunăre. Dar un podar, hain ca o soacră, din pricina nu mai știu cărei pagube făcută de Cosma podului său, mirosi aflarea noastră prin acele meleaguri și ne vându ocârmuirii din Brăila, care zori după noi o numeroasă poteră. Din fericire pentru oamenii noștri, ea sosi prea târziu ca să ne poată înconjura și căsăpi, dar totuși la timp ca să ne taie cele mai bune ieșiri.

Era îndeobște cunoscut că Cosma n-avea un singur fel de a se bate. El se bătea după împrejurări și în o sută de chipuri. Asta ajungea ca să turbure mințile poterașilor, care, cu tot numărul lor mare, nu erau decât niște lefegii, nevrednici să-și pună pielea-n joc, înfruntând oameni scoși de sub scutul legilor și hotărâți să trăiască slobozi ori să-și vândă scump viața. Cât despre prețul pus pe capul lui Cosma, știau ei câte parale făcea această amăgeală a stăpânirii.

Îndată după îmbucarea de nămiezi, Cosma fu cel dintâi care simți primejdia. El se bizuia mult pe presimțirea cailor în asemenea împrejurări. Al său, mai ales, ca și acela al lui Ilie, rar se întâmpla să se înșele. Obișnuite de ani de zile cu atacurile poterașilor, mândrele

dobitoace erau în stare să simtă, de la mari depărtări, apropierea dușmanului și să-l prevestească pe Cosma prin neliniștea lor.

Ne aflam prin august. Împărțirea contrabandei sfârșită, nu mai așteptam decât căderea serii pentru ca să trecem Siretul pe podul plutitor.

Atunci calul lui Cosma se opri din păscut și începu să ciulească urechile, să sforăie în vânt și să-și lipească nările de pământ, ca în ascultarea unui zgomot. Cosma, care întotdeauna și oriunde, era cu ochii pe dobitocul lui, îi văzu neliniștea, se sculă, îi mângâie capul și-i vorbi:

- Murgule, murguțule, ia spune-mi tu de nu cumva se apropie ștreangul de gâtul stăpânului tău!... Și întorcându-se către oameni, zise: Goliți de fultuiala veche flinte și pistoale și încărcăți-vă armele cu pulbere proaspătă.

Porunca asta făcu să înceteze râsetele. Fețele se întunecară. Știa fiecare că Cosma putea să fie despot, dar nu zăpăcit, și i se îndura orice, fiindcă vedea totdeauna limpede. El era Dumnezeu și stăpânul nostru.

Clopotele nevoiașe ale unei bisericuțe dintr-un sat vecin sunară de vecernie; totul era gata de plecare, când omul care făcea de strajă într-un copac vesti că se apropie o căruță cu un cal mânat de un țăran. Cosma ne trimise pe mine și pe Ilie, să ne ascundem într-un tufiș. Căruțașul sosi și se opti în fața bandei:

- Pepeni, oameni buni, pepeni verzi! strigă el, rotind niște ochi înspăimântați.

- Prea bine, răspunse Cosma; păcat numai că vii tocmai când noi suntem pe ducă.

- Și încotro vă e calea, așa de mulți, v-aș întreba, cu smerenie, dacă e îngăduit?

- Îngăduit? Da! Ne ducem în partea de unde vii. Și, cu aceeași smerenie, te-aș întreba și eu: nu cumva ai zărit oameni de-ai stăpânirii tăbărăți la intrarea în pădure?

- Țipenie de om, creștine!... Nici urmă de câine blestemat!

- Așa rău? făcu Cosma, prefăcându-se că-l crede pe cuvânt. Și, întorcându-se către ai noștri: Auziți, voi, flăcăi, ce mai baftă? Haideți la drum, până nu înnoptează! Apoi către așa-zisul pepenar: Mulțumim, frățui. Acuma, o rugăciune: ducându-te spre pod, ai să întâlnești un voinic ca mine, având în juru-i de două ori atâția oameni câți vezi aici. Îl cheamă Ilie. Ei bine, spune-i din parte-mi, să mă urmeze cu toți oamenii lui; și pentru ca vorba ta să fie crezută, arată-i banul ăsta de aur, pe care am să-l strâmbez acum între dinți. Și păstrează galbenul ca o amintire de la Cosma.

-Tu ești Cosma? strigă falsul țăran, făcând neghiobește pe prostul. Domnul să fie lăudat și calea ta blagoslovită!

- Mulțumim și pentru urare, bun creștin! mai zise căpetenia.

Spionul puterii plecă, înghițind tot ce Cosma îl făcuse să creadă.

Îndată ce căruța se îndepărtă, Cosma se trânti pe spate cu fața spre cer și mugii:

- Ah, câine de podar! Ai să-mi plătești scump trădarea!... Și chemându-mă: Aleargă, Irimio, taie de-a dreptul prin tufiș, urcă-te într-un copac și vezi ce-o să facă hingherul când o ajunge la răscrucea drumurilor. Dacă ăsta e un adevărat bostănar, îmi raz barba!

Mă dusei și venii cu răspunsul:

- A lăsat căruța, a încălecat și a șters-o în goana mare.

- Noroc și bucurie de-așa pepenărie! făcu Cosma.

Și căzu pe gânduri. Voinicii vorbeau între ei pe șoptite. Ilie sfătui:

- Ar fi poate lucru cumișesc să ne descotorosim de contrabandă și s-o ascundem în mărăciniș.

- Da! zise Cosma, dar numai dacă vom fi siliți să ne deschidem drum prin bălți, căci iată ce socot eu: în ținutul ăsta sunt două căi și o cărare. Cărarea nu e pentru noi, căci pe acolo o duzină de poterași ajunge ca să ne măcelărească, unul după altul, ca pe niște mielușei. Potera trebuie deci să fie împărțită: jumătate pe drumul care șerpuiește în sus cu Siretul, jumătate pe acela de unde venea spionul. La vestea că noi am apucat ăst din urmă drum, cărc-serdarul se va hotărî să retragă trupele de pe Siret și să le îngrămădească aci. Dar iată, e vorba să știm dacă le va ridica pe toate, ori numai în parte și cam câți lefegii au rămas să facă de strajă pe gârlă. Asta, o să se însărcineze Irimia să ne-o spună. Hai, Irimio? Ce zici? Arată-ne că ești vrednic să trăiești slobod! Am să te prefac într-un biet băiat de pescar și ai să gonești în lungul apei, cu capul goi, cu picioarele goale, cu bățu-n mână. Dând peste viesparul poterașilor, ai să le spui gâfâind că moare mă-ta și că te duci în sat să chemi popa, s-o grijească; dar ai să le-o spui plângând cu hohote, cu lacrimi pe obraji, m-auzi tu? N-ai plâns de când ești. Ei bine, plângi acuma, ca o muiere nevolnică. Și întoarce-te pe fugă, tăindu-ți cale prin mărăciniș.

Peste cincizeci de poterași, îngreuiți de flinte, pistoale și iatagane, poposeau la marginea pădurii și fumau când trecui pe lângă ei, hohotind ca o muiere nevolnică. Putui să plâng, fără să mă prea silesc, căci îmi închipuii pe Cosma și pe Ilie omorâți, prinși, spânzurați, iar eu dus în robie să muncesc pământul.

- Hei! băiete! unde alergi așa, cu plânset amaric? Ți-a murit mă-ta?

- N-a murit încă, dar e pe moarte și mă duc să chem popa din sat.

- Să-i ierte Dumnezeu păcatele! Dar ia spune, micule, n-ai văzut, prin partea de unde vii, o ceată de oameni armați, mergând călări și îmbrăcați cojănește?

- Ba da, i-am întâlnit.

- Mulți erau?

- De două ori mai mulți decât sunteți.

- Și încotro se duceau?

- Spre Galați, pe drumul mare care începe de la podul umblător.

- Haiti! dracu i-a luat! strigă vătaful de poterași, întorcându-se către semenii săi; a avut dreptate iscusitul nostru cârc-serdar să îngrămădească trupele în partea aia! O să mi-i toace ca pe varză! Noi putem sta aci fără grijă, să tragem din lulea.

- Vă las sănătoși, oameni buni, zisei eu, plecând.

- Mergi sănătos, piciule. Nu vrei un cal, ca să te duci mai iute?

- Mulțumesc, mi-e frică să nu cad.

- Ce treabă faci?

- Prind pește cu tata.

Soarele roșiatic scăpăta în zare când, cu toții de aceeași părere, trupa noastră luă drumul Siretului, hotărâtă să se năpustească peste dușmani, să-i împrăștie și să-și croiască drum înaintea sosirii grosului puterii, atrasă de împușcături. În momentul plecării, Cosma zise oamenilor:

- Iată opt ani de când trăim împreună și slobozi, fără să avem dreptul să ne plângem de soartă, căci voi n-ați cunoscut până azi decât necazurile hărțuielilor. Acum e cu puțință ca oarecari dintre noi să-și lase viața. Ei bine, aduceți-vă aminte că un singur an trăit în libertate prețuiește mai mult decât o viață de robie. Nu numărul anilor face viața, ci ceasul trăit fără silnicie. Pentru omul liber tot ce nu e libertate e moarte, dar o moarte fără de sfârșit. Uitați-vă la băiatul nostru Irimia; o să înfrunte numaidecât aceeași primejdie ca și noi toți; și numai eu știu cât îmi e de scump, căci el e din sângele nostru. Totuși, lui, ca și nouă tuturor, doresc mai curând moartea decât căderea în robie.

Vătaful cetii, care călăuzea jafurile după poruncile și chibzuiala lui Cosma, răspunse în numele oamenilor săi:

- Și noi gândim la fel cu tine, Cosmo; să trăim slobozi ori să murim.

Un galop năprasnic urmă acestor cuvinte. Numai un zid ar fi fost în stare să ne oprească. Cu piepturile ocrotite de bunzi din piele de bivol, ne îngrijeam mai mult de rănilor făcute cailor decât nouă.

Eu mă aflu în fruntea călăreților, între Cosma și Ilie.

Cât te-ai șterge la un ochi, și dădurăm iureș peste poterași, cari, neștiind despre ce era vorba, încălecau de-a valma. Flintele noastre scuipară într-înșii o grindină uluitoare, ce învălui totul într-un nor de fum. Ne folosirăm de învălmășeală și de amurgul întunecat din pădure, străbăturăm rândurile vrăjmașe și începeam să ne împrăștiem printre copaci, gata să ieșim la drum bătut, când, o împrășcătură, ce ne fu trimisă din spate, îmi arse ceafa și mă trânti de pe cal.

Asta-i tot ce putui să știu în momentul dintâi.

Ceea ce urmă fu pentru mine, amarnic ca moanea și ca robia.

Zăcând la pământ, în sângele meu, văzui trupa noastră sucindu-se pe loc, tăbărând din nou pe dușman și, cu primejdia năvălirii puterii, încumetându-se să-mi scape viața într-o groaznică încăierare cu pistoale și iatagane. Și era cât pe-acți să fiu scăpat. Cosma, Ilie și vătaful se îndreptau spre mine, fulgerând cu iataganele lor, tot ce le sta în cale; mântuirea se apropia, și eu, sprijinit pe genunchi, îi întindeam brațele.

Dar soarta mea a fost altfel scrisă, în clipa aceea pământul se cutremură sub ropotul călărimii vrăjmașe, care sosea în ajutor. Îmbărbătați, poterașii se avântară aprig. Atunci auzii pe Cosma răcnindu-mi, în căderea nopții:

- Rămâi! Te-oi scăpa!

Și dădură dosul, în goana mare. Leșinai.

.....

Mă trezii, cu mâinile legate dindărăt, în mijlocul unei puzderii negre de poterași și pe o noapte neagră ca sufletele poterașilor și ca viitorul meu. Două masalale fură aprinse și, la flacăra lor, fumegând, văzui aducând doi de-ai noștri, legați ca și mine și greu răniți.

Unul dintre ei muri pe drum. Celălalt fu spânzurat. Le pizmuii soarta, căci soarta mea fu să fiu trimis ia curtea marelui boier grec, arhonteles Samurakis.

*

Era o adevărată cetățuie, împrejmuită cu ziduri înalte și păzită, ziua și noaptea, de albanezi, curat uriași. Înălțându-se peste Valea Siretului dintre Brăila și Galați, clădirea asta este albă ca zăpada; durată pe o mândră colină, părea menită să dea lăcaș și fericire întâiului venit, cu porțile ei larg deschise, de la răsăritul și până la asfințitul soarelui, cu pridvoarele și balcoanele ei din lemn vârtos, cu ferestrele sale vesele și cu întinsele-i streșini.

Și, într-adevăr, ea dădea lăcaș și fericire, dar nu întâiului venit. Poștalioane cu patru și șase cai se opreau zilnic în fața porții celei mari. Boieri, mari demnitari ai ocârmuirii ori numai bogătași, români, greci, turci, însoțiți de nevestele lor, se dădeau jos, scuturând praful ori zăpada de pe hlamidele lor de mătase brodată, lingușiți de slugărima arnăută care se ploconea până la pământ, sărutându-le mâinile ori poalele veșmintelor, și heretisiți de puternicul stăpân, arhonte Samurakis, ocârmuitor al ținutului Brăilei și venetic.

De îndată ce ajunserăm la curte, fusei târât în fața arhontelui, tot cu mâinile legate, ca și cum aș fi putut să omor pe toată lumea. Arhonte, singur, întins pe o sofa umbrită de o viță agățătoare, porunci să fiu dezlegat și goni cu asprime pe cei doi călăi ai mei, care se retraseră de-a-ndaratele și cu frunțile la pământ.

Ne privirăm drept în albul ochilor; el, foarte liniștit; eu, turbând de mânie. Arhonte era întâiul om de frunte pe care-l vedeam. Barba lui, cănită negru, îmi plăcea, dar restul făpturii sale, subțire și mlădioasă, înfășurat într-o giubea de mătase, era plăcut la vedere. Mâna, împodobită cu inele frumoase, ținea alene un ciubuc de chihlimbar.

El mă întrebă și eu răspunsei pe grecește:

- Cum te cheamă?

- Irimia.

- Fiul lui Cosma?

- Fiul codrului.

Arhonte ridică mâna, cu un fel de dezgust:

- Nu umbla, bre, cu farafastăcuri, chiar dacă ești viteaz. Știu că ești gata să te lași ars de viu, dar altceva aș vrea să aflu de la tine. Ascultă deci: cum nu ai vârsta de-a fi trimes la spânzurătoare, socot să fac din tine un fecior de casă.

- Ce? Un slugoi din fiul...

- ... codrului, chiar așa. Așteaptă, asta nu e tot. Prin mijlocirea ta, mai socot să aduci aci pe Cosma și să fac din el omul meu de încredere.

Izbucnii într-un hohot de râs:

- Tu nu socoți decât neghiobii, sărmane arhonte!

Arhonte sări în sus, frângând ciubucul și făcând să trosnească sofaua, dar repede se stăpâni și zise, ca pentru sine:

- Copilul ăsta mă tutuiește și-mi zice sărman. Apoi către mine: Să știi, șoimule mititel, că obraznicilor eu le tai vârful limbei.

Zicând acestea, bătu din palme. Două jivine armate ieșiră ca din pământ.

- Aduceți-mi pe Fără-limbă! porunci el.

Slugoi plecară și se întoarseră însoțiți de-un om cu părul cărunț și cu căutătura de nebun. La un semn al stăpânului, îmi arătă spărtura, cu limba tăiată, care-i ținea loc de gură.

După îndepărtarea acestora, arhonteles îmi zise:

- Ai văzut? Cată să vorbești altfel de față cu martori. Aci, un singur om poate să spună tot ce vrea: sunt eu, arhonteles Samurakis!

Îi răspunsei, fără să mă tem de amenințarea lui:

- Ești un mișel, arhonte Samurakis, și faci bine că nu te plimbi prin codru: acolo n-ai mai spune tot ce vrei.

Tiranul își răsă pe înfundate în barbă:

-Hm! hm! hm! puiule de urs! Aici e tot un codru, codru și ocârmuire, căci pot să făuresc legi, fără să mă primejduiesc.

- Naiba să te ia, cu codrul tău de slugi, cu tot !

- Sunt oameni voinici, ca voi.

- Ca noi? Niciodată! Bivoli, buni să tragă la plug!

- Nu toți! Cei din straja mea sunt bandiți adevărați și străjii acesteia aș voi să-i dau căpetenie pe Cosma, tâlharul ăsta groaznic, care îmi șterpelește cele mai frumoase arămării, cele mai bune arme, precum și preșurile, mătăsurile și cașmirurile cele mai scumpe, pentru ca să le vândă ungurilor. Și de ce n-ar voi să fie căpitanul bandei mele? Ar avea aur, podoabă de vestminte, femei frumoase și chiar sânge de vărsat, după plac.

- Mi-e scârbă de tine, arhonte! Haide, dă-mă pe mâna gădelui!

- Bagă de seamă, Irimio! Nu mă împinge la mânie!

- Atâta pagubă de mânia ta!

- Vom vedea! Îți dau răgaz să te gândești.

El bătu din palme. Javrele apărură.

- Predați pe băiatul acesta muncilor de la făurărie și aduceți-l în fața mea oricând va pofti. Pentru răutățile de care se va face vinovat, eu singur am să-i dau pedeapsa. Plecați!

Meșterul făurar era o namilă de țigan rob, liberat, devenit și mai rob prin libertate. Cu mânecile sumese, cu ochii roșii, cu pieptul gol, plin de peri cărunți, el mă fulgeră și mă strânse de braț, de credeam că-mi rupe carnea. Stătui neclintit, dar sângele mi se urcă la cap.

- Țsta-i vulturașul stăpânului nostru? Ha! Ha! Își închipuie că e tot pe vârful stejarilor! O să-i tăiem nițel din gheare! Haide, ursulețele, pune mâna pe baros și bate ici, în fieru roșu, dar tare, mă!

Bătui.

- Mai tare, mă, nu te codi, și apleacă-te bine pe nicovală!

Fierarii dimprejur râdeau. Bătui și mai tare în fierul roșu pe care-l sucea neîncetat și mă aplecai peste nicovală, așa cum îmi spusese, căci știam că trebuia să muncesc. Dar iată că, pe neașteptate, țiganul își retrase fierul, ciocanul meu izbește în nicovală și-mi sare în frunte, făcându-mi pe loc un cucui. La isprava asta, râsete obraznice izbucniră în fierărie. Țiganul rânji:

- Așa să-nvață meșteșugul!

- Și așa se dezvăță meșteșugul! zisei eu, aruncându-i ciocanul în piept.

Meșterul scoase un răcnet și se prăbuși:

- Alergați iute și spuneți stăpânului! urlă el. Stai tu, tâlharule, am să-ți trag o sută de vine de bou pe spinarea goală!

Trimisul se întoarse cu răspunsul:

- Stăpânul nostru poruncește meșterului făurar să-l treacă pe Irimia la rotărie.

- Asta-i tot ce-a spus? turbă țiganul.

- Tot..., făcu celălalt, cu umilință.

- Paștele și grijania! Parc-ar fi având miere în bumb, tâlharul ăsta, de-l ocrotește stăpânul așa de iute!

Trecui la rotărie, dar nici acolo nu făcui purici. Rotăria fiind lipită de fierărie, țiganul căută numaidecât să se răzbune. Și îmi jucă un renghi destul de urât. Pe când ajutam rotarului să înțepenească o verigă de fier la o bucă, fierarul, înțeles poate cu rotarul, găsi chipul să înlocuiască veriga rece cu o alta încălzită până la vinețeală, pe care o apucau cu mâna și lăsai carnea pe dânsa. Atunci, turbând de durere și necaz, mă repezii la țigan și-i răsturnai nicovala peste picioare.

El se alese cu un picior strivit, iar eu trebui să îndur „treizeci de vine de bou, pe spinarea îmbrăcată și fără să se crape pielea", cum glăsuia porunca arhontelui. În sfârșit, fusei dat la îngrijitul cailor, unde mă simții mai bine și rămăsei.

*

Doi ani trecură, doi ani lungi și amarnici, în care vreme muream de câte ori mă deșteptam dimineața. Mă gândeam la vorbele lui Cosma: „O moarte fără de sfârșit". Era adevărat. Chiar și norocul de-a mă afla în tovărășia cailor nu-mi aduse nici o bucurie, căci erau dobitoace fără însușiri, ghiftuite de ovăz, îngreunate de osânză, somnoroase ca niște

bursuci, aproape tâmpite. Privindu-le, înțelesei că trândăvia îmbelșugată e mai dăunătoare minții decât robia.

Într-adevăr, ca și caii, arnăuții din gardă dormeau și ei de-a-n picioarele, în ilicele lor cu mâneci largi și spintecate, în șalvării strânși la glezne, în pantofii cu canaf și sub fesul lor alb, pus pe o ureche, ca o ciupercă, caraghioși de bâlci, împopoțonați cu broderii, horbote, șireturi de aur, cu pistoale și cu iatagane, bune să sperie pe femeile însărcinate. Tembелii ăștia, prostiți de trai bun și somn, veneau uneori pe la grajduri și îmi puneau aceeași întrebare neghioabă:

- Nu te simți tu mai bine aici, decât hăituit prin păduri, ca fiarele?

Le răspundeam:

- Câinele de pază nu poate să înțeleagă viața lupului.

Robii, soții mei de trudă, nu erau nici curioși, nici obraznici; ei își târau zilele muncind, rugându-se și nădăjduind o viață mai bună în cer.

Îi plângeam și-i disprețuiam.

În vremea asta, arhonteale mă chemase de trei-patru ori, ca să-mi spună că nu m-a uitat și că așteaptă mereu învoirea mea de-a deveni feciorul lui de casă. Îi răspunsei că îndur mai ușor robia decât ocara. Totuși, mai apoi, la o nouă înfățișare a mea, el mă îmbie să primesc măcar o îmbunătățire a traiului. Primii, dar:

- Fără să-mi ceri nimic în schimb, zisei.

- Nu-ți cer nimic; ce-ai vrea?

- Aș vrea să mă plimb singur, seara, după stingere, prin grădina boierească.

- Vrei să fugi?

- Nu. Îți dau cuvânt de cinste. Dar mă înăbuș, de doi ani de zile, în curtea muncilor, tot culcându-mă odată cu găinile și fără să mai văd un copac, luna, fără să mai aud fâșâitul frunzelor bătute de vânt. Cred că am să mor.

- Ești slobod să te plimbi cu începere de mâine. Îți mai dau o colibă a ta, ca să te culci singur; și poți să-ți ceri mâncarea la bucătăria gărzii.

- Prea bine, zisei.

- Atâta știi tu să mulțumești?

- Dar ce trebuie să fac?

- Să-mi săruți mâna, dacă nu poala giubelei!

- Așa ceva n-am făcut în viața mea!

Arhonteale făcu haz de mine, îmi dădu una pe umăr și mă trimise să-mi văd de treabă.

La început, această îndulcire a robiei mele îmi umplu pieptul de voieșie, dar nu pentru multă vreme, căci și aici domnea aceeași nemernicie. Nenumăratele chioșcuri de viță și de

hamei; tufişuri de trandafiri şi de liliac; plopî răsfiiraţi ca stejarii ori drepti ca brazii, dar ca şi arnăuţii, ca şi caii pe care îi slugăream, tot aşa şi crângul acesta se înăbuşa de lipsa de aer şi de trândăvie. În afara lui şi de jur-împrejur, un zid, înalt de trei stânjeni, se opunea dobitoceşte la tot ce era libertate şi viaţă. Nici o pasăre cântătoare. Ciori şi vrăbii. Vântul, acest călător înaripat care vorbeşte oamenilor slobozi în toate limbile pământului, nici nu catadicsea să se coboare în groapa asta de nenorociri; doar vârfulurile plopilor îi mai ascultau şuiatul plângător. Luna, ea însăşi, se întuneca pe cer când aluneca sfioasă pe deasupra acestui lăcaş de falsă fericire, în vreme ce străjerii se plimbau în sus şi în jos, tot aşa de nepăsători ca şi cum s-ar fi aflat într-un bec, în vreme ce lăutele de la ospăţul stăpânilor îşi miorlăiau bucuria ofticoasă şi în vreme ce eu mă strecuram printre trunchii sclivisiţi ai copacilor, gândindu-mă la ce era dincolo de zid: Cosma, Ilie şi amintiri, al căror alean îmi rupea inima.

Mergeam pe al cincisprezecelea an. Într-o zi de trist septembrie, mare zarvă în curte, mişunare a puiţei omenesti: arhontele pleca într-o călătorie de-o lună. Fusei chemat de el. Gata să se urce în faiton, îmi şopti, punându-şi mânuşile:

- Să nu încerci să fugi... Nu-i cu putinţă. Am dat poruncă să tragă în tine.

- Ştiu, zisei.

Şi cei patru cai o smuciră din loc.

Numaidecât lefegii îşi luară nasurile la purtare şi se umflară în pene, consfinţind zicătoarea: „Când pisica nu-i acasă, şoarecii joacă pe masă”. N-aveau nici o teamă de umbra de pisoi care rămăsese acasă, un frate mai mare al arhontelui, o momâie, un motan rebegit de prea multă goană pe acoperişurile de altădată.

În lipsa asta a arhontelui, Cosma îmi dădu întâiul semn de viaţă. Într-o după-amiază, un bătrân turc cu barba albă, un alviţar, se opri dinaintea porţii mari şi îşi arătă marfa. Albanezii tăbărită pe alviţă. Era zi de sărbătoare. Robii se odihneau, care cum credea. Eu mă aflam lângă zaplazul care despărţea curtea muncilor de cea boierească. Strigătele puternice de: "Alviţă! alviţă!" pe care le scotea negustorul turc făcură să-mi bată inima aprig. Mă cocoţai pe gard şi privii. Da! nu mă înşelasem, era bătrânul Ibrahim, pescuitorul de raci şi omul nostru de încredere. El mă văzu şi duse mâna la buze, în semn de prietenie sinceră. Apoi, cu o îndrăzneală de necrezut, îşi deschise drum printre cele două rânduri de străjeri, ce-şi lungeau degetele:

- Ei bine, strigă el pe turceşte, de ce n-aş duce să guste o bucăţică de alviţă şi băiatului ăla de colo! Îi lasă gura apă!

Şi sub nasul arnăuţilor, uluiţi de atâta cutezanţă, străbătu curtea cu pas de voinic, întinse alviţa şi zise tare:

- Na, băiete, mănâncă și tu! Știu că n-ai parale să-ți cumperi, *dar eu îți spun că o să ai negreșit în primăvara viitoare!*

- De unde știi tu c-o să aibă în primăvara viitoare? se răsti la el căpetenia gărzii, când fu din nou la poartă.

- Ei, făcu Ibrahim, am zis și eu așa!... De ce să nu faci inimă bună unui copil, dacă nu te costă nimic? Robii au și ei dreptul la speranță.

Zicând acestea, își puse tanturul cu alviță pe cap și plecă strigând:

- Alviță și speranță pentru gurile amare!...

Fugii în coliba mea, ameițit de cuvintele lui Ibrahim: *în primăvara viitoare*. Cuvinte de vrajă! Ziua și noaptea pâlpâiră, sub ochii mei înfrigurați, ca o licărire a speranței de libertate. Dar cum aveam să fiu liberat? Doisprezece arnăuți, schimbați la fiecare șase ceasuri, făceau de strajă. Alți șaizeci se odihneau, petreceau ori dormeau, gata, la un semn, să năvălească cu armele în mâini. Cum îndrăzni-va Cosma, cu cei treizeci de oameni ai lui, să atace o asemenea cetățuie, apărată de ziduri și de armată?

După o lună de la plecare, sosi știrea la curte că arhontele, care era la Stambul, se va întoarce numai după o altă lună și la sfârșitul acestei luni sosi, cu mare tărațoi.

Tărațoiul sta în faptul că nu se întorcea singur și că o femeie îl însoțea.

Toată șleahta de lefegii fu înșirată pe două rânduri, de la poarta ferecată până la pridvorul mare. Arhontele și drăguța lui străbătură parcul, înmuiat și sumbru, zâmbind ca niște suverani, în vreme ce șaptezeci de pistoale, repetându-se de câte zece deodată, fulgerau, cu nevinovăție, cerul plumburiu al acestei toamne. Pitiți dindărătul zaplazului, căutam și noi, vitele de povară, să zărim ceva printre crăpăturile scândurilor, dar nu văzurăm mai nimic.

Chiar de-a doua zi se spunea din gură-n gură că ibovnica stăpânului nostru era mândră ca una din cele trei sute de cadâne cari populează haremul sultanului.

Timp de trei zile îndrăgostiții nu dădură nici un semn de viață. A patra zi, soare și vreme rece de noiembrie. Poruncă să ne spălăm curat, să ne punem straietele de sărbătoare și să ne adunăm, mari și mici, în curtea de onoare. La nămiezi, ne înfățișarăm cu toții. În jurul meu, tăcere și teamă. În afara pâlcului nostru, garda arvanită.

Un cavas deschise ușile. Arhontele, strălucitor de fericire, apare, susținând brațul amantei lui, și amândoi înaintează până la marginea pridvorului. El poartă o alagea de mătase albastră, brodată cu alagrecuri de aur la mâneci și la poale. Dânsa, o hlamidă de ermelin, iar deasupra frunții, o diademă de diamante. Părul ei e negru ca abanosul, precum și sprâncenile, genele și ochii; iar pielea, oacheșă și catifelată.

Arhontele ne vorbește într-o românească stricată:

- Fromosa domnița, che vedeți lângă mine iește fidanțata mieo, soția mieo peste ținșprezețe zile, și stipuna vostru cu înțepere de astăzi. Domnia-sa iește pumunteanca; numele seo iește Florița. Lingă domnia-sa, am sa uit nația mieo, ca sa iubesco la dânsa. Am sa fio rumun. Haideți, hodiniți-vă trei zile, muncați bine și beți vin în sanatatea domnia-sa!

O grohăială de dobitoace, fără glas, umplu aerul cu strigătele: „Să vă trăiască domnița!” „Să fiți fericiți!” „O să rugăm pe Domnul să vă dea sănătate!”

Câțiva se aruncasă cu fața la pământ și pupară țărâna curții. Alții plâneau de bucurie, sărmanii. Și turma se retrase în cocinele ei, ca să găsească niște jgheaburi pline cu o bălăceală mai omenească, câte-un cinzec de rachi uimputit și câte-o oală de vin fără haz. Singură odihna fu mai de ispravă, dar și ea folosi tot arhontelui, căci timp de trei zile robii săi vorbiră neîncetat de bunătatea stăpânului lor și se rugară lui Dumnezeu pentru dânsul.

*

A doua zi după această milostivire domnească, târziu în noapte, cavasul veni să-mi spună că sunt chemat de stăpânul lui.

Într-o odaie mică și joasă, cu dușumeaua și zidurile în întregime acoperite cu scoarțe românești, arhonte și Floricica mistuiau în tihnă, lungiți pe două mari blâni de urs, ale căror capete se sprijineau pe suluri de catifea roșie. Patru lumânări de ceară ardeau tainic într-un sfeșnic de argint și amestecau mirosul lor de miere, mirosurilor de cafea turcească și de tutun macedonean. O sobă țărănească, spoită cu var, încălzea încăperea.

Peste tot perne și scăunașe în neorânduială.

Fusei primit ca un om slobod. Fericita pereche sfârșise de fumat narghilelele și când intrai mă întâmpină cu un:

- Bună seara, Irimio... aproape într-un glas. Floricica se rostea într-o grecească desăvârșită.

Frumusețea ei mă înmărmuri. O floare de scaiete, în plină îmbobocire. Gingaș învăluită într-un halat de cașmir portocaliu, care lăsa să i se vadă glezna-i de căprioară, trupul ei era tolănit cu multă cuviință. Obrazul, lunguiet, nu avea nici o urmă de sulemeneală, iar părul, pieptănat pe spate, nici o meșteșugite. Ea mă privi cu ciudățenie, aproape mișcată. Mă simții copleșit de ochii ei mari.

- Irimia, îmi zise arhonte, ai noroc; logodnica mea a aflat de povestea prinderii tale și s-a înduioșat. Dânsa ar vrea să știe dacă-ți cunoști mama. Răspunde-i și fii cuviincios.

- Sunt fiul codrului... Nu cunosc nici mamă, nici tată... Cosma m-a crescut.

Florica părea că luptă cu un nod în gât. Ea mă întrebă cu glas tremurător, dar gingaș și armonios:

- Știi tu, Irimia, cine te-a dat lui Cosma?

- Nu știu. El m-a găsit în pădure pe când aveam doi ani, m-a pus în dășagă și m-a hrănit cu must de carne...

La răspunsul acesta al meu, ceva neînțeles se petrecu: Florica, dintr-o singură sucire a corpului ei de șarpe, se întoarse pe pânțele, își înfundă fața în pernă și hohoti în plâns.

Arhontele fu mișcat și stingherit de întâmplarea asta:

- Ce e, draga mea? De ce plângi? Și, întorcându-se spre mine: Poți să te duci.

După două zile fusei chemat din nou, la aceleași ceasuri și în aceeași odaie.

Florica era cam ofilită și îmi zâmbea drăguț. Arhontele, mulțumit, se plimba cu mâinile în buzunarele unei haine largi, îmi zise:

- Iată, Irimio, logodnica mea vrea să te facă feciorul ei, numai pentru slujba ei.

- Da! Irimio, zise dânsa binevoitoare, dar serioasă; vrei să mă servești?

- Cicoană, strigai eu necăjit, am răspuns demult arhontelui că mai bine mor decât să mă fac feciorul cuiva, oricine ar fi!

- Dar te-am lua cu bunătate, ca pe un fiu al... codrului, făcu ea cu blândețe.

- N-am nevoie de bunătatea voastră, și dacă vreți să știți tot, ei bine, aflați că vă urăsc din suflet. Sunteți vrăjmașii mei.

Arhontele voi să vorbească, dar ea îl opri și mă întrebă:

- Și eu sunt vrăjmașa ta, Irimio?

- Și tu, da! Tu ești femeia acelor care vor să omoare pe oamenii liberi! Cu ce drept mă ții închiși aci de mai bine de doi ani, când eu vreau să trăiesc aiurea, cu Cosma?

Dânsa plecă fruntea în pământ și o sprijini în palmă. Arhontele strigă, cu vioiciune:

- Nu vreau să omor pe nimeni, dar Cosma și banda lui sunt niște hoți!

- Tu numești „hoți” pe oamenii care nu vor să fie slugile tale? Ori îți închipui că pământul a fost făcut numai pentru gustul tău?

El se întoarse către amanta lui:

- Ți-am spus, drăguță, că nu-i nimic de făcut cu încăpățânatul ăsta! Plecai. Și aici se opriră încercările lor de a face din mine un slugoi.

Iarnă grea... Amorțire... Crăcile copacilor, chioșcurile se îndoiu sub povara chiciurei și a zăpezii. Curtea era scufundată în tristețe, dar tristețea asta nu se datora numai cumplitei vremi. Credincioasele slugi ale arhontelui ne spuseră că viața acestuia devenise un iad, că

Florica îi făcea zile fripte și că nu trecea zi fără certuri năprasnice. Știrea asta lămurii lipsa oricărei petreceri și amânarea la sfântu-așteaptă a nunții pe care toată lumea o credea apropiată.

Într-o seară, mă aflam în coliba mea, pe care crivățul o zgâlțâia cu furie și priveam la focul din vatră, cu o pățimașă sete de deznădejde. Judecam, pe atunci, ca un om matur și știam să cumpănesc viața și oamenii cu o limpezime pe care încercările trăite mai târziu nu putură să o întreacă.

Astfel, cu ochii țintă în văpaia flăcărilor, mintea-mi cercetă cu răceală starea mea de fapt. Mă vedeam venit pe lume datorită unei plăceri trecătoare a lui Cosma, una dintr-o mie. Mă vedeam lăncezind printre dobitoace, datorită voinței lui de-a da piept cu potera, când mult mai cuminte ar fi fost dacă am fi ascultat pe Ilie, care ne sfătua să dăm dracului contrabanda și să fugim prin bălți. Acuma, un alt gând mă chinuia: bănuiala că Cosma nu suferea îndeajuns de robia mea, că își vedea de traiul lui slobod și voios, sinchisindu-se prea puțin de soarta altora, apropiindu-și tot ce-i poftea inima și răsându-și de viața lui, ca și de-a acelora pe cari îi strivea în juru-i. Și atunci prinsei pică pe Cosma, îl urâi ca pe un dușman.

Un dezgust amarnic mă sugrumă. Viața nu mai avu nici un rost. Închisoare ori codru liber, plăcere ori suferință mi se înfățișară ca niște lucruri deopotrivă de zadarnice.

Focul de crângi se potolea cu încetul, ca și dorul meu de-a trăi. În clipa asta, ușa colibei se deschise. Florica apărură.

Era înfășurată într-o lungă șubă de vulpe, cu gulerul ridicat deasupra unui șal care-i acoperea capul și din care chipul reieșea ca o icoană de Sfântă Fecioară. Ochii, scufundați în orbite, și fața brăzdată de suferință, mă înduioșară. După ce se scutură de zăpadă, căzu sfârșită pe marginea patului meu netrebnic... Mă grăbii s-o poftesc pe scăunaș, lângă foc... Ea tăcu, ca și cum n-aș fi spus nimic și mă privi... O privii... Ne privirăm îndelung. .. Apoi, îi întorsei spatele și n-o mai luai în seamă; o uitai. Ce e un frumos chip de Sfântă Fecioară, într-o șubă de vulpe, când ai cincisprezece ani și lăncezești în robie?

Într-un târziu, două mâini, mai catifelate decât cea mai plăpândă catifea, îmi cuprinseră obrazii, pe la spate. Florica se tângui cu cuvinte insuflate de Dumnezeu și cu un glas care venea din cer:

- Fecioraș al codrului!... Fecioraș din dragoste! Tu ești rodul închipuirii. Ești frumos; ești priceput; ești mândru și vrei mai curând moartea decât robia... Te veștejești într-o colibă ocolită de ziduri înalte, când tu ai drept la palatul fără stavilă, pe care tufele îl durează pe munți... Ochii tăi se pironesc pe o ticăloasă văpaie de crângi, când ar trebui să se oglindească

în pojarurile codrilor... Și de pe înălțimile unde plutesc vulturii, te-ai prăbușit într-un grajd...
Dar poate că e drept să fie așa: copiii ispășesc deseori păcatele părinților lor.

- Cine ești tu, fermecătoarea, care crezi că copiii trebuie să ispășească păcatele părinților lor?

- Eu sunt aceea care a căutat *fericirea întreagă*, care a voit să viseze cu ochii deschiși în soare și care și-a ars ochii!

O răsufare parfumată îmi atinse obrazul; buze înfrigurate îmi sărutară fruntea și Floricica dispăru așa cum venise. Focul adormi... Coliba se întunecă.

*

Blând sfârșit de martie... Nevoie de-a te întinde, de a căsca și de-a asculta ciocârlia. Dar nici fulg de ciocârlie la curtea arhontelui Samurakis. De la cele mai mici găngăanii, care furnicau pe pământ, de la robi, cai și arnăuți, care pârțâiau de-a valma ori pe rând, și până la arhonte însuși și la Floricica lui, toată lumea asta simțea trebuința de a ieși din crăpăturile ei și de-a se mișca afară.

Arhonte nu se mișca prea mult; în schimb slobozea neîncetate și puternice râgâieli de porc ghiftuit cu porumb, căci stătea lungit pe o sofa pusă în pridvor și mistuia la aer de primăvară. Ochii lui, pe jumătate închiși, se pironiseră pe intrarea cea mare, păzită de uriașii săi armați. Mai la o parte, Floricica broda batiste, iar eu, între dânsa și arhonte, le vorbeam de munți, de șesuri, de codri, de tot ce îmbie la viață, căci tot râbind la băligar și degerând într-o colibă, înțelesesem că e mai bine să ții tovărășie unei ibovnice de arhonte și să te culci într-un palat. Da, mă învoisem; sfârșești mai totdeauna prin a te învoi, când ți se freacă prea mult spinarea cu o țesală.

Dar nu făceam nici o slujbă și nimănui. Făceam pe micul arhonte, în necazul arnăuților și spre uluiala robilor.

Boierul îmi asculta pălăvrăgeala și era îngăduitor.

- Ia spune-mi, Irimio, Cosma n-are frică de potera mea?

- El își bate joc de potera ta.

- Dar tot o să-l prindem noi odată, și atunci grozavul Cosma va avea să aleagă între ștreang și slujba mea.

- Nu te va sluji; ștreangul îi va părea mai dulce.

- Ce gogoman! Și de ce i-ar fi așa de greu să slujească pe un domn ca mine? L-aș privi ca pe un om liber, numai ca să am pe Cosma la curtea mea.

- Arhonte, oamenii liberi n-au domni, și domnii nu pot să aibă oameni liberi la curțile lor: e ca și cum ai voi să vâri un pepene într-o sticlă.

- Ei bine, dacă e așa, am să-l spânzur!

- Când l-ai prinde...

Sub căldura soarelui, aburi se ridicară de pe pământul umed. În fața porții apărură doi oameni. Erau doi din acei călugări călători de la Ierusalim ori de la Sfântu Munte, foarte numeroși în țară, care cerșesc pentru mănăstirile lor. Înalți și voinici, ca arnăuții, ei purtau plete și bărbi lungi și roșcate, aveau fețele arămii, sutanele în zdrențe, cizme pline de noroi și erau încărcăți cu dăsașe. Unul ținea la subsuoară cutia de tinichea, pecetluită și încuiată cu lacăt, în care se pun banii; celălalt, cel mai voinic, purta condica în care se înscriu obolurile și numele celor cu inimă creștinească. Acesta din urmă strigă pe grecește, cu glas puternic, de îndată ce zări pe arhonte în pridvor, și graiul lui făcu pe Floricica să îngălbenească, iar eu recunoscu pe Cosma și pe Ilie:

- Fericit fie multrenumitul prin mărinimia lui arhonte Samurakis! Fericită fie nobila lui soție, cea mai virtuoasă femeie de pe pământul românesc! Ca niște smeriți slujitori ai Domnului, cum suntem, petrecându-ne toată viața în posturi și rugăciuni pentru slava lui Dumnezeu și odihna sufletelor, venim, cu frunți plecate, să cerem marelui arhonte îngăduința de-a ne lăsa să-i sărutăm poala halatului, știind că niciodată om n-a bătut la ușa lui fără să iasă încărcat de daruri!

Străjerii, obișnuți cu asemenea musafiri, rămaseră nepăsători și priviră statura uriașă a vorbitorului. Arhonte se ridică, zâmbitor și măgulit:

- Fiți bineveniți, cucernici călugări! Și apropiați-vă!...

Cu o prefăcătorie de care nu i-aș fi crezut în stare, Cosma și Ilie se aruncară la picioarele arhontelui. Îi privii de aproape: erau de nerecunoscut. Făcându-mi cu ochiul și mișcând din mustață, Cosma adăugă:

- Cer cu umilință iertare iubitelui domniilor-voastre fiu de a-l fi uitat să-l herestisesc; fericit fie și dânsul și să-i dea Domnul înțelepciunea tatălui, zile lungi și moștenitori care să ducă în vecii vecilor numele de Samurakis!

- Vă mulțumesc, bravii mei, pentru bunele voastre urări. Fiți, timp de trei zile, cinstiții mei oaspeți, găzduiți și slujiți cu bunăvoință. Pentru care mănăstire strângeți bani?

- Pentru mănăstirea Sfântu Gherasim de la Sfântu Munte, răspunse Cosma, mâncând din ochi pe Floricica, ce-și întorcea privirea ca de la soare.

- Ciudat! făcu arhonte. N-am mai văzut călugări ca voi; n-ai zice că vă petreceți zilele în posturi și rugăciuni, ci mai curând s-ar zice că înghițiți boi întregi și beți râuri de vin!

- Sfântul Duh, de care suntem purtători, e cea mai bună hrană a noastră, arhonte!

- Minune adevărată! Nu știam că Sfântul Duh e așa de hrănitor. La ce slujesc banii, atunci?

- O, arhonte! zberă Cosma: cu banii noi durăm biserici Domnului și le întreținem, cumpărăm untdelemn pentru candelă, lumânări, tămâie, precum și vestminte în aur pentru mucenicii credinței creștine... atâtea lucruri sfinte trebuincioase odihnei sufletului nostru!

- Ei bine, pentru odihna sufletului nostru vă dăruiesc patru galbeni împărătești.

Arhonte vârf banii în gaura cutiei, pe care o ținea Ilie; apoi luând condica, își iscăli numele.

- Ia te uită! făcu el, citind iscăliturile celorlalți donatori: ați fost la cărc-serdarul Mavromihalis, la arhonte Cuțarida... Și ei nu v-au dat decât zece zloți de argint? Ce zgârcenie!

- Adevăr grăiești, darnice arhonte! Fiecare își cumpără în cer locul ce-l crede de cuviință.

- Al lor n-are să fie prea cuviincios!

- Amin! Singur strălucitul nume la domniilor-voastre va fi săpat cu litere de aur pe marmora din altarul mănăstirii, unde se află icoana Sfântului Gherasim, împodobită cu vestminte de aur curat, cântărind treizeci de kilograme. Și ca să vă dau o dovadă de recunoștința noastră, voi rosti un *Chririadromion*¹.

Retrăgându-se trei pași, cu pieptul scos afară, barbă și sutană-n vânt, jeratic în ochi, Cosma tună:

- O singură dată trăiește omul pe pământ! Și pământul e al nostru. Pentru noi l-a făcut Domnul! Pentru noi, rodul arborelui și umbra lui. Pentru noi, raza soarelui, zeama strugurelui și carnea berbecului. Pentru noi, crângul cu pini și mândrele ciobăncuțe, cu sâni împietriți de vânturi, cu ochii cutezători și cu dorințele nemăsurate. Pentru noi, tot ce se înfățișează vederii și din toate trebuie să gustăm: Domnul a voit-o, și omul are nevoie. Dar nenorocire ăluia care și-o însuși mai mult decât poate să muște cu cele două rânduri de dinți ai săi! Semeni săi vor fi lipsiți de partea ce li se cuvine, și Domnul se va mânia. Atunci El va trimite ciuma în palatele cu ziduri de cleștar; va slobozi pe întemnițații din fortărețe, care vor pârjoli orașele strălucitoare și va face în miez de noapte să răsară bandiții codrilor în odăile de culcare ale boierilor, păziți de slugi armate până-n dinți!...

¹ Cazanie de duminica (n.a.).

- Oprește! strigă arhonte, ridicându-se; nu-mi place cazania asta! Și întorcându-se către mine: Du-te, Irimio, și condu pe călugării ăștia la cazarmă. Să rostească mai bine o blagoslovenie deasupra armelor mele, pentru ca să iasă totdeauna învingătoare în lupta cu bandiții!...

Coborâi scările, urmat de călugări, cu dăşagii în spinare. Arnăuții se înşirură după noi. Și de îndată ce ne aflară în cazarmă, slugărimea tăbărî pe ei, cu întrebările:

- Aveți lucruri sfinte de la Muntele Athos? Cruciulițe? Mătânii? Lemn sfânt?

- Avem de toate, zise Cosma, scotocind în dăşagi. Iată untdelemn care a ars în candelile Sfântului Gherasim și care vindecă orice boală, numai cât ungi partea dureroasă. Iată mărgean găsit în mațele peștilor de mare; el face iubeață pe orice femeie care-l poartă în sân. Iată lemn sfânt, tăiat din crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul; e cel mai bun talisman împotriva gloanțelor. În sfârșit, am buruieni de leac, cruci de sîdef și de fildeș.

Cu banii în mână, arnăuții dădură buzna la cumpărat. Și Cosma le împărți cu dărnicie fleacurile făcătoare de minuni.

Ospățul din seara aceea, la cazarmă, fu de pomină. Bine primit de arhonte, Cosma știu să câștige încrederea gărzii, cu vorba sa caldă, cu povestirile-i hazlii de la Sfântu Munte și chiar cu glume dezvelite, care nu prea erau bisericesti. Pentru întâia oară vedeam pe arnăuți uitându-și menirea lor ticăloasă și devenind mai omenoși; râdeau cu toții de se prăpădeau.

Bucatele veneau cu nemiluita. Vinul curgea gărlă. Când fu în toiul veseliei, Cosma se încruntă deodată și zise:

- Flăcăilor! Înainte de-a merge mai departe, datoria mea e să vă amintesc că stăpânul m-a însărcinat să citesc o liturghie pentru izbânda armelor voastre împotriva bandiților. Pentru asta va trebui să le scoateți pe toate afară și să le îngrămădiți sub ferestrele arhontelui; îndată ce va apare luna pe cer, le voi rosti binecuvântarea. Haideți să ne descotorosim de corvoada asta. Pe urmă vă voi da să gustați din mastică mea de Hio.

Grecimea fu lovită de căpială:

- Mastică Hio? Aveți mastică? *O, Hio! O, patriđa lui Homiros! O, mastică fără pereche!* Ce chilipir pe gurile noastre!

În mai puțin timp decât ar trebui pentru ca să fumezi o țigară, flinte, pistoale, iatagane fură puse claie peste grămadă sub ferestrele arhontelui. Atras de zgomot, stăpânul deschise și întrebă:

- Ce e tărăboiul ăsta?

- Pregătim de blagoslovenie, arhonte, răspunse Cosma.

- Să vă ia dracii cu blagoslovenie cu tot! O să-mi smintiți cremenele și cocoșii armelor!...

- Nu-i nimic, arhonte! O dată blagoslovite, flintele vor lua foc chiar dacă le-ați încărcat cu rumeguș de ferăstrău în loc de pulbere!

Năzbâția asta făcu să râdă toată lumea.

Și iată ce se petrecu apoi. Reintrați în cazarmă, Cosma scoase din dășagă două ploști de câte trei oca fiecare.

- Băieți! Mastica asta e lacrimă de Hio, dar de-abia ne vine câte o înghițitură de om, căci Dumnezeu n-a voit să facă râuri de mastică în insula Hio. Haideți, aduceți gamelele!

Și în fiecare gamelă el drămuia porția convenită. Apoi, Cosma și Ilie, cu ploscile în mâini, arnăuțimea cu gamelele, strigară cu toții:

- Pentru ortodoxie! Pentru sănătatea arhontelui și a gărzii lui! Pentru izbânda armelor lor, *eviva!*

- *Eviva!*

Băură.

- Acum ne ducem să dăm și oamenilor de strajă, să guste din cea mai rămasă în plosci, zise Cosma.

Ieșiră afară. Cosma mă apucă de mână:

- Du-te și adu două brațe de surcele, tot atâtea lemne și o tinichea cu untdelemn -și pune totul lângă grămada de arme!

- Dar...

- N-avea nici o grijă! S-a isprăvit. Nu mai avem de făcut decât partea ușoară.

Noapte de gheenă, noapte ucigătoare în plină revenire a firii... șaptezeci de oameni, voinici să sfarme pietre în mâini, se prăvăleau în dreapta și în stânga, ca niște trunchiuri retezate. Pe cele două nesfârșite paturi de scânduri, așternute cu velinți, care se întindeau de-a lungul pereților cazărmii, precum și pe dușumea, trupuri omenești, menite să se bucure de viață, se zvârcoleau cu gurile încleștate și pline de clăbuci, cu ochii ieșiți afară din orbite, în mijlocul rămășițelor respingătoare de bucate și al vărsăturilor. Urletele lor ar fi deșteptat și morții. Plopii desfrunziți și umezi păreau că se cutremură de groază în tinda palatului, doi greci fioroși, singurii care n-au voit să bea din mastică blestemată, zăceau în sângele lor, înjunghiați.

Cosma deșertă tinicheaua cu untdelemn peste vreascuri și găteje și dădu foc. Flăcările cuprinsă grămada de arme. Geamurile de la odaia stăpânului luciră. Și pătrunserăm la arhonte.

El era în pat, alături de Floricica, care avea fața albă ca varul. Văzându-ne drepti, ca niște judecători, arhonte se crezu în prada unui vis urât, sări în sus, frecându-se la ochi, și întrebă:

- Ce este? Cum ați intrat aici? și de ce?

- Încă o minune a Sfântului Duh, arhonte; am venit să-ți sfârșim cazania, răspunse Cosma scoțând pistoalele.

- Tâlharii!...

- Ți-am spus: *...și El va face, în miez de noapte, să răsară bandiții codrilor în odaia de culcare a boierilor, păziți de slugi armate până-n dinți... ți-amintești arhonte?*

- Hei! *Arvanitachia*¹! La arme!

-... *Și atunci, boierii zadarnic vor striga în ajutor! Atunci vor afla că tot ce vine prin puterea altora se duce odată cu puterea altora!*

- Cine ești tu, călugăr blestemat? Banditul s-a făcut popă?

- Nu, arhonte! Popa a fost totdeauna bandit.

.....

Pe drumurile lăturalnice, care taie de-a curmezișul spre șoseaua națională a Călărașilor, și în noaptea aceea neagră ca păcura, caii noștri înaintau cu greu unul după altul. În frunte, Cosma spunea Florichii, care călărea lângă el:

- Sâni tăi se vor învârtoșa, biciuiți de toate vânturile pământului. Trupul tău se va scărda în puhoai, se va zbici la soare și florile câmpiilor îl vor îmbiba cu mirodeniile lor... Și vei fi iubită de Cosma...

Apoi, oprindu-se din mers, privi spre acareturile arhontelui Samurakis, învăluite de flăcări și murmură cu cruzime:

- Un cuib de năpârci mai puțin...

*

Timp de-o săptămână întreagă coborâram spre miazăzi, ferindu-ne de drumurile mari. Copitele cailor se înnămoleau în pământul desfundat al țarinelor. Ploi mărunte ne sileau uneori să stăm, cu ceasurile, pitulați sub cele două corturi ale noastre. Atunci deveneam

¹ Arvaniților!

ursuzi. Dar soarele revenea - vânturile căldute ale lui april ne umflau ghebele - și iată-ne din nou voioși.

Prefăcut în cioban, Ilie se ducea prin sate să cumpere vin și pâine. Vânam iepuri. Noaptea, ascunși prin crânguri ori prin stușișul bălților, făceam de strajă pe rând și vedeam de focurile cari ardeau dinaintea conurilor.

În tot lungul călătoriei, Cosma nu-mi puse o singură întrebare asupra traiului meu la curtea arhontelui. El se ținea numai de Floricica lui. Fusei jignit de purtarea asta. Într-o seară, în timpul unui popas în bălți, întrebai pe Ilie:

- Făcutu-și-a cel puțin sânge rău, în aști doi ani, gândindu-se la soarta mea?

- Nu prea.

- Atunci n-are inimă!

- Ba da... Dar mărinimia lui e ca a vinului: ea nu încălzește decât pe cei de față.

Încălzește și îngheață: sunt cele două fețe ale lui Cosma.

Ilie părea sugrumat. De-abia îi auzeam glasul. Mai puțin stingherit decât al fratelui său, glasul lui Cosma se auzea din cortul lui:

- ... O, Floricico, tu ai să fii cea mai iubită!...

Ilie zâmbi cu amărăciune. Ochii săi luciră în întuneric, oglindindu-se în flăcările focului care ardea la picioarele noastre.

- Irimio! făcu el, ca într-un geamăt, apucându-mi o mână și vârându-și barba în pieptul meu: Irimio!... Cosma e un diavol! L-ai auzit tu ce spune femeii? Ei bine, nenumărate sunt femeile cărora l-am auzit spunându-le aceleași vorbe. Și, Sfinte Dumnezeule, să mor dacă vreodată a fost drept cu ele! Da, cu toate a fost drăgăstos și gingaș, ca un turturel; darnic ca ploaia care adapă țarina arsă de soare. Și cu toate a fost nemilostiv ca un cotoi; iar în fața lacrimilor lor, nepăsător ca moartea.

Ascultă, Irimio, povestea pe care am să ți-o istorisesc. Vei înțelege mai bine.

Cam la un an după ciocnirea cu potera, când fuseși prins, ne-am dus departe în Moldova, să răzbunăm pe locuitorii unui ținut îngrozit de un gospodar hain. Așa cum făcea de obicei, Cosma se despărți de tovarășii noștri, și numai noi doi, prefăcuți în marchidani ceaprazari, pătrunserăm într-o seară în conacul despotului. Garda lui se duse să îngroașe rândurile unei puteri trimise să dea goană unui haiduc viteaz, care semăna moartea printre gărzile țării moldovenești. Răvașul asupriților glăsuia: „Veți găsi la curte vreo douăzeci de slugi fricoase, pe care vă vom ajuta să le legați fedeleș”. Ceea ce și găsirăm: cât de-a le lega, fu mai gata să se-ntâmpie dimpotrivă, căci de cum lăsarăm jos samarele, o fată de cojan, cu inima în palmă și cu ochii vrăjitori, veni să dea foc patimei lui Cosma și să ne încurce ițele. Ducându-ne la o căpiță de fân unde aveam să ne petrecem noaptea, ea zise lui Cosma:

- *Marchidane*¹ *ceaprazar*.

*Cu iataganu-n pazar*²...

... să nu-mi omori stăpânul, că mi-a făcut mult bine!

Cosma strigă:

- Spune-mi, fetișcană venită pe lume odată cu cireșile coapte, când poiana ne îmbie la tolăneală și când păsărelele se prădesc, spune-mi ce bine ți-a făcut păgânul și-oi uita numărul nelegiuirilor lui și menirea mea răzbunătoare din noaptea asta.

- Da, Cosmo, să uiți tot, căci stăpânul meu m-a scăpat din ghearele unui hultan și m-a îngăduit la curtea lui, fără să mă atingă cu un deget: „Vei trăi aici în voia ta, vei îndrăgi pe cine ți-o plăcea”, mi-a zis el. Hulturul e logofătul lui; și cum astă-seară e lună nouă, mâine în zori va veni pe drumul ce-l vezi în față ca să aducă stăpânului său dijmă și plecaciune. El călărește totdeauna singur. Dute, ieși-i în cale; și zburătura pe care o meniseși stăpânului, trimite-o în rărunchii slugii! și ia-i aurul.. Și cumpără cu el boi țăranilor sărăciți... Apoi, mă fac roaba ta.

În noaptea aceea, bând tutun și cătând la stele, zisei lui Cosma:

- Ai să faci, Cosmo, așa cum te povățuiește diavolița?

- Am să fac, Ilie, așa cum mă povățuiește, căci mi-e dragă diavolița și o vreau.

- Și ai să urmezi deci nevrednicia...

- Am să urmez chiar și pe dracu...

- Și ai să-ți pui viața în joc, ca să lovești răul la picioare, în loc să-l lovești la cap?...

Cosmo, tu ești voinic, dar n-ai dreptate!...

- Ilie, tu ai totdeauna dreptate, dar dreptatea ta mă plictisește: scoală-te în picioare!

Mă sculai. Cosma îmi sări în cârcă și mă învârti în jurul căpiței, până ce pierdui răsufierea și mă prăvălii. Atunci ne reluarăm locurile.

- Grăiește-ți acuma dreptatea ta, Ilie.

Zisei așa, în vreme ce Cosma, tot ascultându-mă, se izbea năpraznic cu pumnii în piept:

- Cosmo, nu poți fi viteaz numai pe jumătate... Tu treci drept un viteaz... Oamenii te sfințesc... Dar tu nu ești viteaz și nu sfințești nimic... Ori sfințești prea multe locuri deodată. Iată un ținut care va spune mâine, după plecarea noastră: „Cosma a venit să omoare balaurul ținutului nostru și n-a omorât decât un șarpe. Să fie oare din pricină că șarpele a voit să

¹ Jupân

² Bazar

mănânce un viermușor și că viermușorul plăcea lui Cosma?" Așa va spune ținutul... Și va fi drept... Și tu vei fi nedrept... Și un viteaz nu trebuie să fie niciodată nedrept.

A doua zi, în zori, ne aflam ascunși în dosul unei dracili de pe marginea drumului pe unde avea să treacă șarpele. Viermușorul era cu noi. Cosma o alinta de zor și își clefetea balele poftei, căci, vai, viermușorul ăsta era rupt din soare, era scânteia de jărativ muieresc care dă foc pulberii bărbățești.

- Te visezi, Cosmo, din pruncie!

- Și eu te caut, flacăra, de când lumea!

- Dar ai să-l ucizi pe omul ce ți-l voi arăta acușica?

- Am să-l ucid, da; căci îmi ard urechile și-mi zvâcnesc tâmplele. .. Și câtă vreme vei face să-mi ardă urechile și să-mi zvâcnească tâmplele, voi ucide, vinovat și nevinovat, tot ce-i pofti!

- Ce viteaz ești, Cosmo!

- Viteaz, fetică, viteaz până la poalele tale!

Și iată că un om trece călare, mergând la pas. La oblânc, o traistă; iar el, cu jiletcă și cu capul gol, fluieră voios, voioșie de om mândru și țeapăn. Deodată, tresare, se oprește, întoarce capul în toate părțile și duce mâna la pistoale; auzise o sforăială a cailor noștri, ascunși în crângul vecin.

Dar neliniștea lui e de scurtă durată, căci fetica închide ochii și își acoperă fața cu șorțul, pe când Cosma ia pe călăreț la ochi și îl fulgeră de la doi pași.

Omul se prăbușește, calul o ia la goană... Pe drumul poleit de răsăritul soarelui, dobitocul aleargă înspăimântat, târând cu el trupul stăpânului său, al cărui picior e prins în scară, în vreme ce capul, sfărâmat, mătură țărâna.

Cosma se înfățișează diavoliței:

- Ești mulțumită, codano? Ce mai vrei? Vrei să-mi ucid fratele? Vrei să-mi ucid calul, care mă așteaptă nerăbdător? spune-mi ce vrei?

- Te vreau pe tine, Cosmo...

- Mă vei avea, veșnicie. Mă vei avea, câtă vreme urechile îmi vor arde și tâmplele îmi vor zvâcni!

Un țăran bătrân ne aduce caii. Cosma îi dădu patru pungi cu galbeni:

- Asta-i tot, Cosmo?

- Deocamdată tot, prietene!

- Crezi că ți-ai făcut toată datoria?

- N-am nici o datorie: mărinimoșii nu datoresc nimic și nimănu.

Încălecarăm... Cosma călărea în frunte, purtând pe grumajii calului veșnicia lui de-o zi. La vreo douăzeci de pași în urmă, veneam și eu, tăcut, gândindu-mă la pustiul omenesc.

.....

Pe drumuri de pădure, pietroase și neumbrate, când ramurile scuturau mari picături de ploaie peste capetele noastre, precum și de-a lungul nesfârșitei câmpii, când dobitoacele spintecau aerul, coboram neîncetat spre vărsătura Siretului.

Într-o seară tăbărâram la marginea unui codru, bunget fioros, pe care nu trebuia să-l înfruntăm noaptea. La poalele lui, hăt în urma noastră, nețarmurit șes țelinos, în care Dumnezeu sădise cele mai gingașe floricele de dragul fluturașilor săi recunoscători. Și pe când ne odihneam trupurile ostenite, iată că luna plină se înalță pe bolta cerească, umple codrul de taine, câmpia de greieri și sufletul lui Cosma de neleguire.

Da, în seara aceea Cosma fu nelegiuit cu mine, crud ca un dușman, căci îmi ceru să cânt din fluier pentru diavolița lui, când știa bine că nu cântam decât pentru Dumnezeul meu și pentru libertatea noastră.

Ea zisese:

- Dacă un bucium ar răsună în ceasul ăsta, cerurile s-ar deschide și îngerii Domnului s-ar coborî să cânte slavă!

Cosma tresări și îmi înfățișă obrazu-i luminat de lună: era un obraz roșu și buhăit, ca și cum ar fi suflat multă vreme în foc. Înțelesei apriga-i rugă, dar lăsa ochii în jos și tăcui, căci îmi fierbea sângele.

- Cântă, Ilie!

- Pentru cine să cânt?

- Cântă pentru veșnicie!

- E cam scurtă veșnicia ta, Cosmo...

- Scurtă, Ilie, dar iute ca fulgerul care pârzolește pământul.

Scosei buciumul de la cingătoare; îi umezii găurile; cântai...

Și de îndată ce întâiele sunete înfiorară întunericul nopții, cerul se deschise, îngerii cântară slavă, căci glasul diavoliței izbucni ca un zăngănit de arămuri, mai duios decât glasul privighetorii. Părul mi se zbârli sub căciulă; degetele-mi alergară drăcește de-a lungul buciumului; iar biata mea minte crezu cu tot dinadinsul că iadul trebuie să fie mai dumnezeiesc decât raiul și că un diavol ce cântă e mai cucernic decât un înger ce se roagă.

Sunt crăiasa din poveste.

*Sunt cu dat, nu cu luat.
Dumnezeu despot nu este,
Sufletu-mi nu-i cu păcat...*

Astfel cântă diavolița... Și viersul ei înăbuși freamătul codrului și țârâitul greierilor. Atunci îmi uitai legea, trădai pe Domnul meu și cântai cu turbare. Cântai până când șiroaiele de nădușeală sărată veniră să-mi ardă ochii. Apoi, când încetai din cânt și-mi ștersei fața asudată, văzui că nu mai era nici urmă de Cosma, nici urmă de diavoliță și că mă aflam singur, învăluit în noapte și în tăcere, singur, cum suntem toți pe pământ.

.....

Ne urmarăm calea pe neîndurată vreme ploioasă. Oameni și dobitoace eram înmuiți ca niște șobolani ieșiți din apă. Ca să-și ocrotească odorul, Cosma se lăsă în jiletcă și aruncă pe dânsa toate vestmintele sale. Noaptea o petreceam prin peșteri. Atunci Cosma era de o sânguință fără margini. Alerga după uscături, aprindea focuri strașnice, fierbea ceaiuri de izmă cu miere sălbatică, usca straietele ude learcă și, gol până la brâu, se puneă să frece armele și să le încarce cu fuluială proaspătă.

În sfârșit, ajunserăm la țintă, vărsătura Siretului, locul blestemat unde, cu un an în urmă, a trebuit să ne răfuim cu potera din nelegiuirea podarului. Acum venise ceasul ca nemernicul să ne plătească pâra-i.

Socoteala lui fu regulată la iuțeală; dar lucrurile se încurcă, datorită ițelor încâlcite ale soartei, și nenorocirea fu îndoită.

Pitulați câteșitrei într-o groapă din preajma podului umblător, Cosma pândeă, cu arma gata, ivirea trădătorului, pe când caii pășeau într-un frunziș vecin. Femeia, a cărei stea pătimașă avea să apună în ziua aceea, întrebă:

- Ce facem aici, Cosmo?
- Ai să vezi numaidecât; am o datorie de plătit.
- Ai obiceiul să-ți plătești datoriile?
- Uneori, da...

Podarul apăru, cu mâinile în buzunare, se cârmi într-o parte, se cârmi într-alta, apoi veni drept spre pușca lui Cosma, ca să se îndeplinească ce-i era scris în frunte. Dar în clipa însăși când Cosma îl luă la ochi, femeia îngălbeni, îi apucă brațul și strigă:

- Nu trage! E frate-meu!
- Vână de mânie, Cosma o răsturnă cu patul armei.
- Frate-tău? O fi! Dar, dușmanul meu!

Și trânti pe podar, care prinsese de veste prea târziu. Soră-sa îi alergă în ajutor când el nu mai avea nici o nevoie, se aruncă pe trupul lui și boci. L-a apropierea noastră se sculă dreaptă, în fața lui Cosma:

- Mi-ai ucis frățiorul!

- Am ucis un spion! și ce credeai tu? Că n-am să maiucid decât logofeți?

- El m-a scăpat din ghearele logofătului... Mi-a făcut cel mai mare bine!...

-Și mie, el mi-a făcut cel mai mare rău, m-a dat pe mâna puterii!

Nenorocita îngenunche lângă fratele neînsuflețit și se rugă. Ne duserăm să ne luăm caii. Când furăm înapoi, Cosma depuse lângă ea o pungă de galbeni și zise veșniciei lui de-o săptămână:

- După ce vei sfârși de rugat, îngroapă-ți fratele; apoi du-te și îngroapă-te tu însăși într-o chilie, și acolo continuă a ruga pe Dumnezeu, care-ți va face pe plac, fără trudă și fără pagubă, căci el are frați ca al tău și nu se teme de spioni.

Puțin în urmă, pe când ne depărtam în goana cailor, Cosma îmi zicea cu încredințare:

- Femeia e făcută să întoarcă soarta omului pe dos!...

*

Ilie tăcu. Fața lui, slab luminată de vâlvătaia în descreștere, mărturisea o uimire copilărească:

- Cugetă, Irimio, la toate întortocherile astea ale vieții... îmi zise el, drept încheiere.

Și înfășurându-se în ghebă, se trânti pe un maldăr de papură.

Rămăsei singur sub cortul pe care un vânt ușor îl făcea să plescăiască întocmai ca valurile. Nu-mi era somn. Minte mi se ducea la toate câte trăisem, pe când auzul se trudea să prindă vreo vorbă în cortul vecin, dar n-auzii decât foșnetul pustietății.

Turburat, ieșii să fac câțiva pași pe-afară și atunci mi se păru că timpul se oprise din mers.

Vrajă... Pace veșnică... Împărăția stufului și a paparei, a murelor, a puzderiei de broaște pitite pe foi de nufăr; a nagățelor dormitând cu un ochi deschis; împărăția senină a țânțarilor, neturburată în clipa aceea de către om, gusta din fericirea noptatică a dăinuirii. Auzii un pește zbatându-se la suprafața apei. Un cocor clămpăni prelung din plisc, pe când un uliu sfâșia întunericul cu puternica-i batere din aripi. Și sub dulcea adiere a unui vânt ușor, nenumăratele spice flocoase ale pipirigului semeț se plecau într-o parte și într-alta, mulțumind Domnului în tăcere.

Judecata îmi amorți... Devenii una cu pustiul...

.....

O mână grea, ca plumbul, mi se puse pe umăr și făcu să mă cutremur: Cosma era dinainte-mi, grozavă namilă neagră. Bogata-i chică se odihnea în neorânduială pe grumaji. Mustățile și barba, încâlcite, obrazul păros, precum și sprâncenele-i stufoase îi acopereau aproape toată fața. Nu-i vedeam decât nasul cărnos și doi ochi mari, care îmi părură buni și mulțumitori. El îmi zise, cu un grai adânc și mlădios:

- Bună vremea, Irimio, flăcăule, slobod?... Veghezi, veghezi la fericirea lui Cosma, ceea ce e bine; dar ceasul odihnei tale a sunat... Hai, du-te! Cosma te înlocuiește.

- Te înșeli, Cosmo; nu veghez la fericirea ta, ci trăiesc cu balta.

El făcu un pas înapoi:

- Asta-i și mai bine; întâi *tu*, și apoi *eu*; e scris în lege!... dar ia spune-mi: nu cumva îmi porți vo pică?

- Da, îți cam port.

Cosma căscă și se întinse. Sub larga desfășurare a brațelor sale, pământul păru să se micșoreze.

- Când ai ciudă pe o ființă dragă, cel mai bun lucru, ca să te descotorosești de mica dușmănie și să treci repede la dragoste, e să-i tragi pe loc o bătaie, căci mânia care roade cu încetul e mai dăunătoare decât lovitura de pumn dată cu iubire. Iată un piept plin de atâta voinție, că nici cu ciocanul nu l-ai sfărâma: izbește, Irimio!

Îi pălii una din toate puterile. Cosma nu crâcni.

- Lovește tare!

Lovii, roșu de mânie.

- Și mai!

Ridicai pumnul... Dar fața asta bucuroasă, pieptul ăsta de urs... Și mai ales brațele astea întinse ca niște aripi, gata să-mi cuprindă trupul... Nu!

Mă zvârlii la pieptul lui și-mi ascunsei obrazul în blana-i de peri cari miroseau a sudoare bărbătească. Cosma mă strânse cu drag și-mi dezmierdă capul.

- Ce ai tu, Irimio? Ce ți-am făcut?

- Ești prea fericit, Cosmo, și fericirea ta mă lasă prea singur.

El nu răspunse numaidecât. Simții brațele alunecându-i de-a lungul corpului, pe când îi ascultam inima, bătând ca niște ciocane. Apoi, așezându-se turcește, mă pofti lângă el, își aprinse luleaua și-mi spuse cam următoarele:

- Fericirea lui Cosma, dragul meu, nu poate să lase pe ceilalți decât singuri și deșerti. Ea e ca vijelia care ciopârțește arborii îmbobociți; spulberă florile pline de gingășie, împotmolește scurgerea lină a râului voios de albia lui înfiorată de șoapte; omoară dobitoacele... Înghite totul... Tot ce e viu. Apoi se duce să-și frângă gâtul undeva, fie că se lasă prinsă de stânci, fie că se scufundă într-un pântec de pământ plin cu apă și cu ceruri nesfârșite. Dar, în același timp, vitejia e mărinimoasă, căci după trecerea ei viața renaște cu mai multă putere. Eu sunt ca ea. Poate, ceva mai nedrept, ceva mai nevrednic. Află că numai simțirile de rând pot fi împărtășite și trăite laolaltă. De îndată ce omul e prea fericit, el rămâne singur; și tot singur rămâne când e prea nefericit. I-așa: în groapa mică oricine poate să sară cu tine, dar nimeni nu te urmează în prăpastie. Fericirea întreagă e și ca un fel de prăpastie; nu visai tu oare, adineauri, cu atât avânt, încât ai uitat de primejdie și te-ai lăsat prins de mine pe nesimțite? Care dintre tovarășii noștri de libertate te-ar fi urmat până acolo? Cine m-a urmat pe mine în capcana arhontelui Samurakis, când, deunăzi, îmi veni poftă să te scap pe loc? Ilie! Ilie m-a urmat. Dar Ilie e îngerul meu păzitor, pe care nu-l ascult niciodată. El mă urmează totdeauna și împotriva lui însuși. Asta trebuie să fie din pricina că tatăl nostru, țapul, și-a pus în cap, când ne-a zămislit, să nu aibă în haremul lui decât pleduri de-ale nebuniei, de-ale tuturor nebuniilor și astfel avu: pe mine, Cosma, sau nebunia amoroasă; pe Ilie, sau nebunia cuminte; pe sora noastră, o Chiră, sau nebunia gâteli și, în sfârșit, pe fratele nostru mezinul, care fu nebun sadea și se spânzură, neștiind poate ce să facă cu viața. De altfel, e cu puțință să mă-nșel, căci bietului băiat îi plăcea așa de nebunește cozonacul cu nuci, încât urla de poftă de câte ori îl vedea ieșind din cuptor și se poate să se fi spânzurat cu gura plină de cozonac. Trebuie să știi să mori pentru nebunia ta. Dar să nu te amesteci niciodată în nebunia altuia.

Zicând acestea, Cosma ținti o căutătură de nebun asupra cortului său; luna plină, de miez de noapte, se ridicase de trei sulii și înfățișa taleru-i de jăratie posomorât Floricichii, care sta dreaptă în ușa cortului, cu brațele încrucișate la piept și privea nemișcată. Pe umerii ei, înfășurați într-un halat de mătase albă, păru-i despletit curgea ca niște valuri de păcură.

Dinaintea acestei frumoase vedenii, Cosma îngenunche cu fața la pământ, cu mâinile înaintea ca un musulman, în timp de rugăciune și stătu așa îndelung. Apoi, se ridică cu împovărare și întinse spre cer brațele-i goale și mușchiuloase, care ar fi putut fi luate drept niște pulpe. Atunci Floricica îmi păru mai puțin impunătoare, iar Ilie, care tocmai ieșea din cort, căscând, un biet om într-o biată ghebă.

Îi priveam căteșitrei și cred că și ceilalți gândeau ca mine, anume că Cosma ar fi putut să ne stâlcească numai trântindu-se peste noi; dar nu ne temeam de dânsul.

El se duse s-o ia pe Floricica de mijloc. Ea se lăsă purtată ca un fulg. Pantofiorii ei de-abia atingeau covorul moale de păpuriș uscat, și împreună făcură câțiva pași într-o singură măsură. Totuși, văzând pe șubreda castelană alături de sălbaticul contrabandist, ai fi zis: o zână ademenită de un zmeu.

În clipa aceea, apăsându-și pieptul cu palmele și întorcându-se cu fața spre lună, Cosma își strigă culmea fericirii lui; grăi cu un glas de clopot care făcu pe cai să ciulească urechile:

- De ce inima asta vrea să-și rupă băierile? De ce coșul îi pare strâmt? De ce sângele o înăbușă?

Luând mâna dragei lui, el își mărturisi teama:

- Floricico! Tu ești prăpastia care înghite dorința omului! știi tu cel puțin ce e statornicia? Vom porni numaidecât pe lumină de lună și mâine în zori ne vom afla în lagărul nostru. Treizeci de voinici ne așteaptă acolo, nerăbdători! Toți sunt oameni scoși de sub scutul legilor și care nu se tem de moarte. Drept orice lege, ei nu cunosc decât una: să-și îndeplinească dorințele, cel mai înalt scop al vieții! Orice lege care se împotrivesc acestui scop, ei o înfruntă cu prețul vieții însăși. Iată de ce eu îi numesc viteji. Ei par și mai viteji în ochii femeii, cu privirile lor de tauri întărâtați, ce farmecă, cu mustățile lor răsucite, cari împung de departe, cu bărbile lor unduioase, cari dezmiardă puful, cu ițarii întinși pe coapsă și acea blestemată pungă cu sămânță nepotolită.

Și Cosma ceru ce nu se poate:

Floricică, floare mică.

Tot voinicul te ridică...

... dar tu să nu te lași ridicată!... Nu sunt stăpânul acelor oameni, sunt Dumnezeu lor; dar dinaintea femeii, nici un Dumnezeu nu poate să stea în picioare! și eu vreau să rămân Cosma, vreau să mor Cosma. Jură-mi, Floricico, jură-mi credință!

Floricica izbucni într-un râs de aprigă biruință, asemănător zornăitului de clopoței când trec săniile iarna; acestui râset, luna îi răspunse gătindu-și chipul cu un văl de argint care înveseli cuprinsul bălților.

- Cosma, Cosma, cu braț tare.

Ce lupti pe nouă hotare...

... tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare? Tu ceri stejarului să crească sub pat? Tu ceri țarinei să se împotrivescă plugului care o spintecă? Să respingă sămânța care o face să rodească? Ha!... Ha!... Ha!...

Întinzând brațele cu mâneci largi, întocmai ca o lebădă ce-și ia zborul, Floricica alergă spre cort și dispăru înăuntru, pe când Cosma, palid, cu mersul greoi, se duse drept la Ilie și-l întrebă, cu voce domoală:

- Ce zici, tu, Ilie, de răspunsul ce-mi dădu femeia asta?

Ilie lungi gâtul și fața:

- Eu zic că femeia are dreptate; că răspunsul ei e drept și meritat.

- Să te ia dracu, cu dreptatea ta cu tot! Nu asta vreau să știu!

- Atunci, ce? făcu Ilie, liniștit.

Cosma se plecă spre urechea lui, de-abia stăpânindu-și mânia:

- Nu crezi tu, Ilie, că femeia asta e ciobăncuța din pădurea de pini, de acum șaptesprezece ani?

- Se prea poate, Cosmo... Se poate să fie ea... Dar nu sunt încredințat... Și apoi, ce folosești s-o știi? Dacă ea e ciobăncuța din pădurea de pini, adu-ți aminte de mândria ta din noaptea aceea. Și dacă tu o găsești mai bună astăzi, la o depărtare de șaptesprezece ani, decât atunci, asta înseamnă că femeia e la fel cu calul: cu cât gonește mai mult, cu atât devine mai bună.

Cosma căzu pe gânduri, cu luleaua uitată în colțul gurii.

Și când luna fu deasupra capetelor noastre, părăsisem acest din urmă popas, tăindu-ne drum prin desișul de stuf și papură, cu foile lipicioase care ne umpleau de bale.

Nimeni nu vorbea.

*

Nimeni nu vorbea, Dumnezeii crivățului!... Și mare nevoie ar fi fost! Ce? Să vorbim? Nu! Ci să urlăm, să batem, să snopim, să sfărâmăm! Ne-ar fi trebuit în ceasurile acelea un cutremur de pământ care să deschidă crăpături grozave; ori o grindină, ca oul de bibilică, să ne umple capetele de cucuie; ori o bătaie nepotrivită cu potera, care să ne pună pe fugă, plini de răni; ori niște trăsnete, ori o ciumă sau orice altă năpastă, care să împiedice tăcerea asta, în a cărei vreme capul lui Cosma se pusese să-și zămislească pierzarea.

Eu nu bănuiam nimic, bineînțeles. Ilie poate că știa ceva; de asemenea și Floricica. Dar o știurăm cu toții, de-a binelea, îndată ce întunericul se duse și zorile aruncară lînțoliul lor alb pe fețele noastre și peste pământ.

Străbăteam atunci un câmp pustiu și înaintam într-un singur rând, la pasul cailor, urmând un drum întortocheat. Floricica, ghemuită în brațele lui Cosma, care o purta pe grumajii calului său, dormita, zgribulită de răcoarea dimineții și legănată de cal; iar Cosma, cu privirea rătăcită, cu fața unsuroasă și părând să nu mai știe nimic de lume, își iscodea comoara cu un ochi încruntat. Ochiul acesta de fiară sângeroasă se oprea, când pe obrazul ei liniștit de fecioară, împodobit cu un frumos năsuc de cumetriță îndrăcită, când pe pânțelele-i drăguț, înfășurat în haina de mătase și unduiat de mișcările legănării.

Și iată că, fără veste, Cosma oprește calul și dă drumul prețioasei sarcini; Floricica se lasă îndoită ca un sul pe genunchii iubitului. Ochii-i surâd. Părul se revarsă spre pământ. Umeri, sâni și coapse alcătuiesc o satanică vrajă.

Cosma privește toată această bogăție și strigă:

- Cum? Asta e o țarină care s-a lăsat arată de toate plugurile? Rodnicită de toate semințele? Și eu, Cosma, care o vream întreagă numai pentru mine singur, eu trebuie să aud toate astea fără să mă duc, pe loc, să tai mâinile care mi-au pângărit bunul?

Floricica înnodă mâinile sub cap și zise, cu un dispreț iertător:

- Da, Cosmo... Tu trebuie să auzi toate astea și încă ceva, anume: că pe țarina înțelenită nimeni nu dă o para, nici chiar tu.

Și dintr-o zvârcolire a trupului ei de șerpoaică, sări la pământ. O urmarăm eu și Ilie.

Cosma nu se mișcă, dar sângele i se urca la cap; răspunsul Floricichii nimerise bine. Așa ceva nu putea fi îndurat de el fără o strivire a mâniei; și cum umerii femeii erau prea slabi ca să-l poată duce în cârcă, el se întoarse împotriva lui însuși. Înainte ca noi să ne fi putut da seama despre ce era vorba, el alunecă de pe cal, se întinse cu fața în sus sub pânțele dobitocului și, luându-i o copită de dinainte, o așeză pe pieptul său; în aceeași clipă dădu o lovitură de picior în burta animalului, care, neobișnuit cu asemenea încercări, necheză și sări peste trupul stăpânului său.

Îngroziți, alergarăm câteșitrei în ajutor. Cosma avea un obraz de ceară și vărsa sânge pe gură și pe nas. Dar căutătura îi era bună, potolită. La țipetele Floricichii, el voi să răspundă ceva; un val de sânge îl înăbuși; închise încet pleoapele și leșină.

Îl crezurăm mort și-l duserăm în câmp, unde văzurăm că răsufila. Floricica îi spălă fața însângerată și-l readuse la viață, apoi îi așeză capul pe genunchii ei, îi înlătură părul lipit pe obraz, îl sărută cu gingășie și-i zise:

- Dragul meu... drag prieten... Fii bun! Nu fi nedrept! și nu cere vieții ceea ce nu poate să ne dea.

Cosma mormăi cu glas hârâit:

- Îmi bat joc de ce e drept... Și de ce e nedrept... Și de ce viața dă... Și de ce nu dă. Pieptul meu e toată viața. Ce vrea el, o vreau cu prețul vieții! și acum vreau să tai mâinile care mi-au murdărit bunul... Și le voi tăia!

La aceste din urmă cuvinte, fața lui palidă se coloră din nou. Ea se înflăcăra, ca arma frecată, sub țâșnitura de raze roșiatice pe care soarele, răsărind în zare, i-o trimise din plin pe obraz.

Cosma deschise larg ochii asupra sfertului de disc învăpăiat care se înălța cu repeziciune drept dinaintea lui, în nesfârșitul depărtării. Atunci, cu o sfortare de om greu rănit, el își avântă pieptul înainte și zvârli astrului un mare scuipat de sânge, rostind cu turbare aceste cuvinte:

- Na!... Pentru ăla care te-a făcut pe tine... Și pe mine... Și pământul... Și ...

Se opri, cu gura închisă, ca și cum ar fi tras cu urechea la ceva, dar sângele îl năvăli deodată și-i umplu pieptul. El recăzu pe genunchii femeii, ținând ochii mereu deschiși, niște ochi care își răcneau toată ura lor împotriva vieții. Nimeni nu îndrăzni să-i vină în ajutor.

Ilie mă luă de mână și mă duse cu el pe câmpia țelinoasă.

*

- Mă-ndepărtezi ca să nu-l văd murind? întrebai pe Ilie, ceva mai încolo.

El urmărea cu ochii un stol de corbi.

- Nu cred că are să moară de răul ce și-a făcut acum; Cosma e un om cu șapte suflete. Dar cred că are să moară: mâine, peste o săptămână, ori peste o lună, căci are o doagă de prisos în hârca lui, și sminteala asta are să-l prăpădească... E o boală care nu iartă. Am să-ți spun ce e. În inima fiecărui om doarme un vierme care începe să roadă năprasnic, de îndată ce se trezește. La omul moale, viermele ăsta nu se deșteaptă niciodată sau rareori, și atunci e drept ca să caște și să adoarmă din nou; ăsta e omul care se împiedică de zece ori pe zi de același pietroi, se supără, înjură, dar nu urnește piatra din loc; sau, când îi scârțâie ușa, se mulțumește să spună: „blestemată ușă!", dar n-o unge ca să nu mai scârțâie. E omul pe care Dumnezeu l-a făcut, nu știu de ce, la sfârșitul săptămânii, când avea creierul obosit de-atâtea minunății înfăptuite până atunci. Dar Demonul, care nu făcuse decât să trândăvească și să sâcăie pe Creator toată săptămâna se folosi de ziua de duminică și adăugă tigvei omenești o

doagă a lui, doaga satanică, aceea care face pe om să turbeze de îndată ce un lucru nu-i e pe plac. Bineînțeles, în timpul nopții care trecuse, omul de rând avusese tot răgazul să populeze tot pământul cu proști, și iată de ce se văd așa de puțini oameni cari își fac sânge rău. Totuși, oamenii cu doaga de prisos se iviră destul de numeroși pentru ca să răvășească pământul și să tulbure pacea divină atât de aprig, încât Sfântu Petru veni într-o zi să se plângă Creatorului: „Doamne, zise el, ciobanul meu nu e ca al tău: liniștit, cuminte, supus, băiat bun; dacă o oaie se rătăcește, el pleacă cu toți câinii în căutarea ei, lăsând turma pradă lupilor; dacă brânza e cam răncedă, el mi-o aruncă în nas; și pentru un purice care îl pișcă noaptea, vântură toată casa și mă împiedică să dorm. Doamne, tare-s necăjit!” Creatorul își luă toiagul și plecă îndată cu sftenicul său. La sosirea lor în pășune, ciobanul Prea Sfântului dormea cu gura căscată. Se trezi și făcu o plecăciune. Domnul îi dădu binecuvântarea sa. Ciobanul lui Sfintu Petru sta pe o movilă și cânta așa de duios din caval, că Dumnezeu însuși trebui să-l asculte, apoi îl bătu pe umăr: „Ia spune-mi, prietene, de ce părăsești turma și alergi după o oaie care se rătăcește?” „Fiindcă se rătăcesc tot dintre acelea care îmi sunt dragi mie!” răspunse ciobanul, fără să facă vreo închinăciune, fapt care displicu Domnului... ”Ascultă, băiete, tu ești pus aici ca să slujești. A îndrăgi ori a dușmăni, astea nu-s treburi de slujitor!” Celuilalt îi sări țandăra: „Și cum adică? Nu-s eu om, înainte de toate?” Văzându-l obraznic. Domnul îl copleși cu un somn adânc, îi cercetă capul și strigă: „Bănuiam că Demonul și-a vârat coada și aici; tigva asta are o doagă de prisos!” și i-o scoase. Ciobanul se trezi liniștit, cuminte, supus, băiat bun. Ceru iertare musafirilor că l-au găsit dormind, se închină până la pământ, nu se mai gândi la fluier și nu mai avu dragoste, nici dușmănie decât tocmai cât îi trebuie unui slujitor. Doaga de prisos a lui Cosma e toată viața lui. Dumnezeu să fiu, și încă nu i-aș scoate-o. Dar el va muri... Viermele lui, trezit de femeia asta, va sfârși prin a-l ucide. Și dacă n-ar fi decât să tăiem cele două mâini boierești care i-au pângărit bunul, pentru ca să-l scăpăm de la pierzare, bucuros l-aș ajuta.

Ilie păstră pentru sine urmarea gândirii. Nu știam ce să mai cred... știam numai că Cosma era scrântit rău și că avea să moară. Fusei tare mâhnit.

*

Ne aflam prin pământurile care se întind între Cernavodă și Călărași, la o mică leghe depărtare de bungetul unde se aflau tăbărăți vitejii noștri tovarăși. Ei așteptau cu nerăbdare pe căpeteniile lor, plecate să mă scape de la robie. Ei nu știau dacă suntem vii sau morți; și fără

neașteptata mânie a lui Cosma, care ne pironi pe câmpia asta deschisă, ar fi trebuit să ne aflăm de mult în lagărul prietenilor.

Acum, ce aveam să devenim? Ținutul era primejdios. Nu departe de noi trecea un drum mare, bătut de tot felul de lume, căci podul umblător de la Cernavodă era în apropiere.

Neliniștea mă sugrumă... Privii la Ilie: el cugeta. Fruntea lui, de obicei senină, era întunecată. Pașii săi, cu voință măsurată, păreau să cugete ei înșiși. Totul cugeta. Gheba-i lungă până la glezne îi dădea înfățișarea aspră a unui călugăr cucernic. Și în văzduhul mut, nici o pasăre... Țeliniș tăcut ca niște morminte... Doar câțiva scaieți, cari își legănau trist capetele, și ici-colo câte o movilă nisipoasă, care veghea de când lumea peste câmpie, mai îmblânzeau uscăciunea acestui pustiu.

Ilie îndreptă sumbru-i umblet către una din aceste movile, pe care ne urcarăm. Acolo, cu ochii țintă spre Cosma și Floricica, ce de-abia se zăreau, stând unde îi lăsasem, el scoase flinta de sub ghebă și zise:

- Vom vedea noi acuși cât e de bolnav Cosma.

Și pe loc slobozi arma. Numai decît Cosma fu în picioare, cu fața spre noi, cu amândouă mâinile ridicate către cer, ceea ce însemna: „*E vo primejdie?* ”

Ilie luă flinta de țevă și o învârti de câteva ori pe deasupra capului, semn că „*Nici o teamă!*”

Apoi, descrețind fruntea:

- Ha! Bun lucru, dacă picioarele-i țin trupul!

Coborârăm. El îmi arăta pe jos vechi băligar de oaie.

- Trebuie să se afle undeva pe aci turme.

Într-adevăr, pe lunca Dunării, nu departe de muchea pe care ne găseam, o întinsă pajiște, semănată cu tufișuri de sălcioară, hrănea nenumărate oi. La apropierea noastră, dulăi furioși alergară să ne sfâșie. Cu un singur strigăt, ciobanul îi aduse, supuși, la picioarele sale. Omul era de statura unui pitic. Oacheș, păros, cu căciula pe sprâncene, cu sarica până-n pământ, el ne aștepta în picioare, cu bărbia sprijinită pe pumnii reuniți deasupra bâtei. Nu știam dacă era armat ori nu, dar tăria acelui chip brăzdat de cunoștința vieții, liniștea trupului și mai ales acel ochi mic și negru care ne sfredelea de departe impuneau oricărui om care se sfiește de nemernicie.

Când furăm la zece pași de dânsul, Ilie se opri:

- Bună vremea, ciobane; din parte-ne, oameni binevoitori.

- Fiți bineveniți, drumeților, și să vă fie gândul ca vorba.

- Gândul nostru, mai întâi, e ăsta: ești stăpânul ori sluga turmei tale?
- Sunt stăpân pe vrerea mea. Turma mă face să trăiesc slobod.
- Dacă-i așa, spune câți sfanți vrei pe un miel, bun să potolească foamea la patru

oameni sănătoși?

- Sfanții, dragii mei, nu fac omenia. Alegeți. Fiindcă e vorba numai de potolit foamea, luați pe cel care e cu blana mai urâtă. Și mâncați-l sănătoși, mulțumindu-mi în gând.

Soarele făcuse mai mult de un sfert din drumul lui pe bolta cerului când, cu mielul sub brațul lui Ilie, ne întoarserăm unde se aflau Cosma și Floricica. Ei întinseră un cort și stăteau lungiți la umbră, tăcuți. Caii, descărcați de buclucurile noastre, pășteau prinprejur. O mulțime de muște verzi se ospătau din sângele răspândit de Cosma. Ilie aruncă țărâna deasupra, apoi, fără să spună un cuvânt, se duse departe într-un măraciniș și reveni mai târziu cu mielul fript, plin de cărbuni și cenușă.

Nu mai aveam pâine. Vin, de-abia o jumătate de ploscă, Ilie întinse o pânză pe iarbă și sfârtecă mielul. Floricica luă loc turcește, vădit flămândă. Cosma se apropie și el, dar fără chef, nici poftă, cu gândul aiurea: nu se afla printre noi. Ilie îl aduse.

Descoperindu-se, cu fața-i lungă și plină de apostolicească credință, el zise:

- Să ne supunem, prieteni, legilor ce nu-s făcute de mâna omului...

Cosma se răsti:

- Nu mă supun!

... și să le primim ca fiind neclintite...

- Nu primesc nimic!

Ilie rămase nedumerit. Plin de îndurare, el nu voi să-l întărâte mai mult și începu să mănânce. Dar noi sfârșisem cu masa, când Cosma nu dusesese trei dumicați la gură și nu gustase de trei ori din vin. El fu cel dintâi a se îngrijora de acest fapt:

- Frate Ilie, am intrat în anul morții... De când mă știu pe lume, niciodată mânia nu mi-a tăiat pofta de mâncare... Frate Ilie, ce zici tu de asta?

Ilie îl privi drept în ochi:

- Bade Cosmo, eu zic c-ai să mori...

La rândul lui, Cosma rămase uluit, dar se însufleți deodată:

- Nu-i așa Ilie, c-am să mor? Și Floricica o să mă omoare!..

- Nu vorbi așa, Cosmo! Tu-mi ești drag... Mi-ai fost întotdeauna drag...

Cosma îngână:

- Ți-am fost totdeauna drag... Și-mi vii vinovată!...

- Ce-ai făcut, Cosmo, cu acelea cari ți-au venit nevinovate?

- Le-am uitat de-a doua zi, dar asta nu-i treaba mea, asta-i treaba Domnului: n-are decât să lămurească el nedreptățile omului, de vreme ce l-a dăruit cu o traistă care crapă de poftă și cu dorința de a se adăpa mereu la fântâni cu apă neînceptă.

Ilie zgâi ochii și încuviință:

- Adevăr grăiești, Cosmo... Dacă Dumnezeu ar fi drept, el s-ar găsi încurcat de treaba asta. Te îngădui cu nebunia ta cu tot! Și dacă o răzbunare, chiar una nedemă de noi, îți ajunge ca să te scăpăm de la moarte, sunt gata să te ajut. Spune, pe cine dușmănești?

- Pe Dumnezeu!... Pământul tot !...

- Nu ne putem bate cu Dumnezeu și cu tot pământul; iar dacă răul îți vine de la Floricica, ea n-are nici o vină.

- Eu n-am făcut nici un rău lui Cosma, se plânse femeia. Altor da, le-am făcut, ca arhontelui Samurakis, ars de viu de noi!...

- Așa i-a trebuit! scrâșni Cosma.

- ... sau ca pașei din Silistra...

- Pașei din Silistra?!... Ai fost pângărită de câinele ăla? Și eu stau aici să mănânc miel, în loc să mă duc pe loc să-i mănânc urechile?!

Cu aceste cuvinte, Cosma sări în picioare, și atunci se petrecu ceva ce fu în ochii mei ca o scăpărare de lumină.

Eram toți în picioare. Cosma, galben, îmi puse o mână pe umăr și-mi zise:

- Irimio, mi-e rău!... sunt jignit... sufăr de durerea omului care și-a pierdut avutul la joc și ajunge pe drumuri. Ești tu mărinimos? Vrei tu, ca Ilie, să-mi ajuți la o faptă josnică? Ea e josnică, dragul meu, dar poate c-o să-mi aducă ușurare; vreau să vărs plumb topit pe gâtul pașei din Silistra! Ajută-mi! ești fiul meu; îmi datorești viața și libertatea.

Atunci Floricica sări între noi ca o tigroaică și ne despărți:

- Minciuni!... strigă ea cu aprindere. Minciuni!... Nu ție, ci mie îmi datorește viața și libertatea. El e rodul închipuirii și trebuie să-și jertfească viața unui vis: sunt mama lui!

Ca și când am fi fost respinși de aceeași mână, noi sărirăm câteșitrei un pas înapoi, pe când ea se ținea dreaptă ca o judecătoare. ..

Trecându-și mâna pe obraz, Cosma o întrebă cu avânt:

- Cine ești tu, femeie ciudată? Nu cumva ești ciobăncuța din pădurea de pini?... Sau ești poate aceea care s-a ivit cu pruncul în brațe, l-a depus pe marginea drumului și-a fugit?

Floricica își încrucișă brațele la piept și răspunse cu o voce înecată de lacrimi, care îmi sfâșie inima și-mi aminti de ivirea ei, în puterea nopții, în trista mea colibă, la arhonte:

- Sunt aceea care a dorit *toată fericirea*, care a voit să viseze cu ochii deschiși în soare și care și-a ars ochii! Tu, Cosmo, fuseși soarele meu de-o clipă, într-o noapte de vis, tu m-ai învățat să văd limpede în viață.

De atunci, mi-am urcat calvarul, am aflat multe, și-ți viu mai curată ca oricând: nu mai vreau *toată fericirea* pentru mine singură. Dar tu, Cosmo, tu ai mers pe alt drum, tu nu cunoști mila. Nedreptatea te răzvrătește numai când te lovește pe tine, și ca să-ți îndeplinești una din poftete tale, ai prăpădi pământul... Cu toate astea, am să-ți dovedesc cât îmi ești de scump: tu speri că o josnică răzbunare îți va ușura inima de pizma care o roade și vrei să pui o rușinoasă pată de sânge pe mâinile tale, menite să rupă lanțuri, ba vrei chiar să faci din Irimia un răzbunător mârșav, când tânăra lui inimă nu trebuie să cunoască decât zbuciumul dreptei răzvrătiri. Ei bine, sunt gata să vă călăuzesc, eu însămi, la pașa din Silistra, dar mai-nainte îți cer ascultare: jură-mi supunere!

- Supunere?! strigă Cosma și plecând capul: da, Floricico, te voi asculta, eu care n-am ascultat până azi decât voința mea, dar asta dovedește și mai bine că am intrat în anul morții. Cosma nu mai e Cosma, odată ce se supune!

*

Femeia trebuie să ascundă în fustele ei ceva din taina care a purtat de grijă în facerea lumii.

Ideia asta îmi trecu prin cap privind pe Floricica cum călărea alături de Cosma, pe când eu cu Ilie îi urmam. Ea călărea bărbătește. Larga-i fustă n-o stingherea deloc pe o șa de om, dar pulpele picioarelor în ciorapi de borangic se vedeau până la genunchi, niște pulpe care ar fi putut să scoată din minți și pe un pustnic scârbit de viață.

Boiul ei, drept și în voie, în polca-i fără mâneci, se legăna gingaș la pasul calului, pe când capul se sucea neîncetat, ca într-un șurub, cercetând zarea cu ochii.

Și-atunci, știind că-i făgăduisem ascultare, m-am întrebat unde sălășluia voința aceea care se impunea nouă: în căpșorul acela șubred, ori în fustele acelea tainice care acopereau tot dosul armăsarului?

Lângă dânsa, Cosma lipsit de căpetenie îmi părea o huidumă. Ilie... El nu pierduse nimic și nu câștigase nimic. Dar era ciudat lucru să vezi pe femeia asta care avusese deodată voința lui Cosma și judecata lui Ilie!

Și ea zicea că mi-e mamă, iar Cosma tată!... Și amândoi aveau să se ducă acum să descopere o daraveră pe care n-o prea înțelegeam: să ceară socoteală pașei din Silistra de-a fi

iubit pe Floricica înaintea lui Cosma, ori după Cosma, habar n-aveam! Unde era vina acestui pașă? Și unde dreptul lui Cosma? Și de ce lăsam baltă pe tovarășii noștri, cari ne așteptau cu înfrigurare?

Ce de lucruri întunecate!

Totuși, eram mai liniștit de când îl știam pe Cosma supus, căci începuse să mă înspăimânte. Ilie părea și el mulțumit. Întreprinderea noastră n-avea să fie, prin urmare, prea năprasnică, și făceam haz, gândindu-mă că am să dau ochii cu un pașă adevărat, după ce o sfeclisem cu un arhonte.

Ca să ne ducem la Silistra, trebuia să trecem Dunărea pe un pod umblător. Floricica o cârmi de-a dreptul spre șoseaua națională. Ilie în loc s-o ia prin răzoare, și cum Cosma îi atrăgea luarea-aminte că drumul mare ne-ar putea fi primejdios, comandirul nostru cu fustă răspunse cu o șagă:

- Da, cuminte ar fi să apucăm pe căi ferite; dar, pe muchea asta dezvelită, ai putea să vezi de la o leghe un poponete răsucindu-și mustața și-ar fi să dăm patrulelor de înțeles că suntem cu musca pe căciulă. Mai bine deci s-o luăm pe calea oamenilor ce se cred fără pată și să ne bizuim pe „dramul de noroc” care uneori face minuni. Cunoașteți povestea?

- N-o cunoaștem.

- Se vede bine, zise ea, că n-ați umblat la școală. Să v-o spun: Doi oameni mergeau odată printre niște semănături. Unul avea un car de minte; celălalt, un dram de noroc. Apucându-i noaptea între două sate, ei hotărâră să se culce unde se aflau. Fără să stea prea mult pe gânduri, cel cu dramul de noroc își aruncă gheba pe cap și se trânti în mijlocul drumului. Cel cu minte multă își zise: „se poate să treacă o căruță și să mă calce”. Și se întinse pă iarbă, lângă drum. Târziu, în noapte, trecu un faiton. Ajunși în fața mogâldeței negre din mijlocul drumului, caii se speriată, săriră în lături și călcară pe cel care dormea lângă drum: „Decât un car de minte, mai bine un dram de noroc”, zice vorba românească. Pe norocul ăsta trebuie să ne bizuim și noi, ca să ajungem la pod. Și dacă el nu vrea să ne ajute, atunci, ca totdeauna, ne rămân plumbii flintelor noastre și picioarele telegarilor.

Din fericire pentru noi, nu avurăm nevoie nici de una, nici de alta, căci nu pățirăm nimic, dar eu mă răzvrății împotriva unei nesocotinți care putea să ne dea peșcheș în gheara dușmanului și într-un ținut atât de neprielnic. Și - Doamne sfinte! - pentru ce toată istoria asta? Cosma era iubit de noi toți; ce dracu avea în burtă acum cu ăst pașă?

Îl întrebai pe Ilie. El îmi răspunse:

- Cosma a intrat în anul morții. El vrea să ceară soarelui să meargă de-a-ndoaselea și să desfacă ce-a făcut. Asta nu se poate. Și va muri. Dar noi avem datoria să-l susținem până la capăt, cu prețul vieții și chiar pentru o nebunie, căci să știi, Irimio, nebunia ține în viață un loc mai mare decât înțelepciunea.

Nu fusei deloc mulțumit de răspunsul lui Ilie și nu mai făcui nici un haz la gândul să văd un pașă adevărat, dacă era vorba să înfruntăm patrula. De-abia scăpasem de o robie și poate c-o altă robie mă aștepta dincolo de Dunăre; poate chiar moartea.

Mă bosumflai. Cosma băgă de seamă, ghici pricina și fu bun, generos, viteaz. Oprindu-se, el se apropie de mine și-mi zise, cu o seninătate care îmi îngheță sângele:

- Nu mai departe decât noaptea trecută, ți-am lămurit cum, în marile bucurii, ca și în marile nefericiri, rămânem singuri, nimeni nu ne urmează. Vezi deci c-aveam dreptate: iată-mă lovit de un mare rău și iată-mă singur. Ei bine, dragii mei: nu silesc pe nimeni să mă urmeze în nebunia mea.

Duceți-vă la lagăr; Ilie cunoaște drumul... Eu... mă voi duce singur acolo unde mă împinge nenorocirea, singur cu calul meu, cu cele două flinte ale mele, cu cele patru pistoale, cu iataganul meu, cu cămașa mea și cu soarta mea...

Nu-l lăsai să continue; îi sării de gât și-l sărutai. El rămase rece, nepăsător la toate încredințările noastre că nu-l vom lăsa singur. Dar nu ne părăsi. Și ne reluarăm drumul.

Deodată, apropiindu-se de marginea muchii, Dunărea apăru, cu întinsele ei bălți, jos de tot, departe de tot, cenușie, stufoasă, singuratică și bună prietenă a omului liber.

La vederea ei, Cosma se înălță în scări și începu să cânte cu glasul lui bărbat și mlădios, dar frânt de suferință, acest cântec al haiducului:

*Foaie verde de ghindar:
Trage podu, măi podar,
Să trec la cel gospodar,
Că e putred de bogat!
El îi singur ca un cuc,
Neica-i tânăr și haiduc!
Trage podu mai la vale,
Să nu-ți trag v-un glonț în șale!*

.....

Abia își sfârși versul, că o caleașcă se ivi din umbra unei vâlcele și începu să urce coasta pe care noi o scoboram. Dintru-ntâi ne îngrijorarăm, dar numaidecât văzurăm că trăsura era condusă de un om singur, un boier pământean, îmbrăcat în felul cum se poartă în țările dinspre soare-apune: pălărie înaltă, guler tare, înnodat cu o legătură, surtuc, nădragi și cizmulite. Avea mustața rasă și purta favorite.

Florica răs:

- Nu vă temeți, îl cunosc, e un prieten...

Cosma sări ars:

- Ce? Un prieten al tău, maimuțoiul ăsta?!

Boierul se apropie, scoase pălăria de la o poștă, se opri și heretisi pe Florica într-o românească apelpisită:

- Prezint omagiile mele cele mai respectuoase jupâniței Florica!

Și cum dânsa îi întindea mâna, secătura i-o sărută, ceea ce făcu pe Cosma să înfigă așa de tare scările în coastele calului, încât îl ridică în două picioare.

- De mult v-ați întors de la Constantinople? Ați fost foarte regretată!

- Da?! făcu ea cu ifos. Și de ce? Duceți lipsa femeilor?

- A femeilor nu, desigur, ci a cucoanelor cu ighemonicon! Apoi, aruncând asupra noastră o căutătură de stăpân, întrebă: Ce-i cu cărdășia asta?

- Niște pădurari, pe cari i-am tocmit acuși.

- Hm!... Curat bandiți!

- Apoi de!... Pădurarii, ca și bandiții, sunt bărboși, au de-a face cu armele și se spală rar.

- Apropo de bandiți: ați auzit de isprăvile haiducului Cosma? E grozav, dar și *ai noștri* fac rău că jefuiesc ca în codru.

Zicând acestea, sărută din nou mâna Floricichii, făcu o plecăciune până la pământ și-o porni în pasul calului.

Cosma nu se urni din loc. Atunci văzurăm că în timpul acestei scurte convorbiri își rosesese o parte a mustății. Și nu știam ce-i cu el; sta liniștit și trăgea cu coada ochiului la boier, care se depărta, dar o știurăm numaidecât, căci îndată ce gospodarul se afla la vreo cincizeci de pași, el întinse flinta și-l împușcă pe la spate, mai repede decât te-ai șterge la ochi. Omul se răsturnă de pe capră; caleașca o luă razna pe câmp.

Și Cosma încheie:

- Asta o să te învețe minte, scârnavie, să mai săruți mâinile femeilor pe care le vezi în cârdășia oamenilor care se *spală rar*... Apoi către Floricica: Și cu momâia asta te-ai culcat? Vai de păcatele mele, dacă trebuie să mă duc la Stambul ca să-i caut pe toți și să-i omor!... Întorcându-se către mine: Du-te, Irimio, și vezi dacă mai suflă, isprăvește-l cu pistolul.

Dădui fuga și mă-ntorsei: era mort, cu capul sfărâmat.

Floricica zise:

- Nu te mai cinstesc, Cosmo, deși mi-ești drag; mi-ai făgăduit ascultare și...

- Și eu am uitat, din neobișnuință...

- Ei bine, ai ucis unul dintre cei mai buni oameni din câți cunosc și care n-avea decât un beteușug: acela de a fi venit pe lume bogat, precum și de-a crede, împreună cu toți bogații din vremea lui, că Dumnezeu însuși a voit să facă pe oameni nedeopotrivă. Dar în deosebire de ceilalți, el a desființat robia de pe pământurile sale și a zidit spitaluri.

Cosma o reteză scurt:

- Da, i-a luat omului pielea și i-a dăruit o cămașe!... Și-apoi... atâta pagubă!... Nu asta mă sâcăie pe mine acum... După o lungă și silnică tăcere, adăugă cu glas stins: Nu ne mai ducem la pașa din Silistra, voiam să-l pedepsesc, crezându-l singurul tău amant. Dar tu ai avut cu nemiluita... Și până la Țarigrad. Atunci? Prinde orbul și scoate-i ochii! Nu. Haideți mai bine în lagăr... Acolo, voi vedea... Adică n-am nimic de văzut, ci mă voi lăsa în voia nodului ce-mi astupă răsufarea.

*

Sosirăm în zăvoi odată cu seara și pe loc uitai: și de Cosma, și de nodul lui, și de pizma mea, pentru ca să m-arunc nebunește în sânul unei mărețe firi, pe care omul n-o pângărise încă. Unele sălcii erau groase ca niște butoaie, și în scorburile lor ar fi putut să se adăpostească doi oameni în picioare. Nenumărate pâraie și pârâiașe, vine mărinimoase ale darnicei Dunări, țeseau o pânză de păianjen care uda neîncetat sute de pogoane de pământ roditor, dar băltăreț, pe care nimeni nu-l voia și care făcea fericirea ierburilor țifoai de mâzgă. Peștii, păsările sălbaticе, gângăniile, laolaltă cu lupul și cu vulpea, se desfătau de viață, trăiau mai în pace și-și făceau mai puțin rău, decât noi, oamenii.

Singur omul, cel mai fioros dintre toate dobitoacele pământului, seamănă moartea, sărăcia, robia acolo unde, cu atât de puțină osteneală, cu și mai puține nelegiuiri, atâtea bucurii ne-ar aștepta!

Găsi pe tovarășii noștri ceva mai îmbătrâniți de cum îi lăsasem; iar ei mă găsiră voinic și mândru.

În mijlocul unui mare ostrov, pierdut la șase ceasuri depărtare de cea din urmă locuință omenească, ei alcătuiseră un mic cătun. Sosirea noastră fiindu-le vestită de către străjeri, ei ne primiră cu trei salve de câte zece focuri de flintă fiecare și cu strigătele de: „Trăiască viteazul nostru căpitan și mândra lui tovarășă!”... „Trăiască înțeleptul Ilie, precum și bravul Irimia, pe care-l credeam mort!”

Hărmălaia asta de heretiseli, deși mai sinceră, mă cam făcu să râd, căci ea semăna ca două picături de apă cu aceea care avusese loc în curtea arhontelui, la sosirea sa de la Constantinople cu Floricica. Îmi zisei în gând:

„Liberi ori sclavi, oamenii au cam aceleași obiceiuri și simțiri. Să-i ia dracu pe toți!”

Și începui pe loc să alerg ca un vițel și să mă dau de-a tumba. Aveam și de ce! Pe o arie ceva mai ridicată și curățită, corturi și iar corturi, fiecare cu culcușul lui de stof, papură uscată și fân, velința pe deasupra. Armele și calabalâcul se aflau prin scorburile sălciilor, ca în niște dulapuri, tot haiducul cu salcia și cu catrafusele lui. Ibovnice, de asemenea, tot voinicul cu a lui, tinere, zvânturate, robotind după treburile gospodăriei haiducești și urzicate de țăntari pe mâini și pe picioarele goale.

Fiind vremea cinei, ele dădeau în vânt cu gătitul bucatelor, în câteva căldări fierbea mămăliga, care răspândea plăcutu-i miros de mălai și stropea cu terci pe bucătărese; în altele se pregătea ciorba de știucă cu ceapă, mărar, pătrunjel și leuștean. Crapi mari de câte zece oca, presărați cu piper roșu, se zbăteau încă în proțapii lor înfiți în pământ deasupra jărăticului. Vreo duzină de rațe și găște sălbatice, împănate cu usturoi și slănină afumată, se prăjeau și ele mai la o parte. Și atât de ațâțător era mirosul cu care aceste fripturi umpleau zăvoiul, că lupii ei înșiși urlau de poftă.

Dar trebuia băutură pentru toate aceste bucate, peste care aveau să se repeedă vreo șaiszeci de guri și se știe că apa de baltă face broaște în burtă. Ei bine, nici băutura nu lipsea, și încă ce băutură!

Pitit într-o glugă de papură verde care-l ținea rece, un boloboc de-o sută de vedre, cu un vin ce-ți spârgea cerul gurii.

Semăna cu o tainică bisericuță; pe când în vecinătatea lui se smerea, ca un biet paraclis, un butoiăș de vreo douăzeci de vedre cu sfântul duh al unei sfinte țuici care ar fi trezit și pe morți din mormintele lor, dacă s-ar fi aflat prin împrejurimi!

Din fericire, nu se aflau ca să ne plictisească cu veșnica lor mărturie a zădărniceii de-a bea și de-a mânca. Însuși Cosma, care avea moartea în suflet, o uită în seara aceea, făcu ca toată lumea și - ca un viteaz căpitan ce era - dădu semnalul bătăliei.

Toți mesenii înșiruiți în forma unei potcoave, fiecare ins se putea duce să-și taie mămăligă și să-și umple troaca cu bucatele din care îi poftea inima, apoi să se așeze turcește și să mănânce pe genunchi, slujindu-se de leoșcă¹ pentru ciorbă și de degete pentru fripturi. Cât despre băutură, cofițele se duceau goale și reveneau pline, într-un șirag nesfârșit, întocmai ca hagiile la Sfântul Mormânt.

Începutul ospățului îl făcu țuica, după cum se și cuvine. Cosma ridică cel dintâi bărdăcuța. Comesenii îl urmară. Și cu fața aprinsă ca un miez de pepene roșu, căpitanul rosti:

- Prieteni!... Viața și moartea sunt cele două veșnice isprăvi ale iepei Domnului!... Ea este aceea care, cu nările sale, însuflețește vieți pe pământ și le stinge. Noi n-am cerut să venim pe lume, deci nu datorăm nimănui nimic. O singură datorie avem: aceea de-a fi sănătoși; și ca să fim sănătoși, trei lucruri bune trebuie să facem: să mâncăm bine, să bem bine și să pârlăim bine. Începem prin a mânca și a bea. Pe urmă vom pârlăi sub cort.

Hohote de râs acoperită cuvintele vorbitorului. Bărdacele se dădură de-a dușca; țuiculița se duse să biciuiască pofta de mâncare; apoi, patruzeci de nebuni se băteau la gura fiecăruia! Dumicații de mămăligă, după ce erau frământați în mână la repezeală, zburau ca niște vrăbii drept unde le era locul. Leoștele se goleau înainte de-a atinge buzele. Și când știuca și crapul dădeau prea mult de furcă cu oasele lot vreunui mâncător, toată umplutura gurii era suflată la spate. Capetele întârziu în cofele cu vin până ce găturile se umflau, învinețindu-se. Atunci băutorul avea un singur gând: să mustre pe Dumnezeu că răsuflarea omului e așa de scurtă, iar locul în pânțele, atât de măsurat. Pentru ca să îndrepte, oarecum, această greșală cerească, meseanul care se credea nedreptățit în socoteala lui se scula copăcel și-i trăgea un joc pe săltatele, ursește, ca să mai îndese ale bucate, apoi se așeza din nou și-o lua de la-nceput. Unii se mulțumeau cu câteva răgâieli zdravene, dar treaba asta era cu belea, căci de se-ntâmpla ca răgâiala să-l picnească pe om când se afla cu gura plină, toată fultuiala era împinsă în cap și împroșcată pe nări.

Pe la sfârșitul ospățului, un om ne strică cheful. El sta într-un capăt al potcoavei. Vătaful cetei, care ședea la dreapta lui, se ridică, îl arătă lui Cosma și zise:

- Căpitane, poate că ai băgat de seamă că un strein se află printre noi: e călugărul ăsta. El s-a înfățișat într-o zi unei străji și i-a cerut să fie îngăduit în rândurile noastre, până la întoarcerea ta. Judecându-l răzvrătit, credincios și brav, l-am primit. Acuma el vrea să bea în sănătatea ta.

Atunci văzurăm sculându-se un om de statură mijlocie, țeapăn la trup și tânăr încă. Barbă și mustăți roșiatice, bine pieptănate. Obraz, spălat cu îngrijire. Fruntea, ieșită în afară ca un pepene, era prelungită de pleșuvie până spre creștetul capului și luminată de ochi mari,

¹ Lingură de lemn

cenușii, cu căutătura deschisă. Comănacul-i castaniu, jerpelit și pipernicit, îi cădea până la glezne și-l acoperea de tristețe.

Cu grai limpede, el zise cam cele ce urmează:

- Da, Cosmo... Beau în sănătatea ta și-a tuturor celor de față. Dar îngăduie-mi să-ți spun că cuvintele tale de adineauri m-au cam mâhnit. Cum? Viața și moartea sunt isprăvile unei iepe? fie această iapă călărită chiar și de Domnul, nu, asta nu se poate... Viața și moartea sunt făpturile lui Dumnezeu, nu ale iepei lui, presupunând că are una. Apoi ceastăaltă jignire, adusă omului, care, după tine, n-are decât datoria de-a mânca, de-a bea și de-a pârțâi!... Datorie de porc! Sunt mâhnit. Norodul vede în voi pe mântuitorii lui; și dacă nu sunteți puși în furci dintr-o zi pe alta, asta se datorește ajutorului său prietenesc. El nu vă oprește nici să mâncați, nici să beți ca niște viteji, dar dacă e numai ca să pârțâiți sub cort, zău mă-ndoiesc că sunteți altceva decât niște boieri. Nu pot să vă spun astă-seară cine sunt și ce drum am făcut pentru ca s-ajung aici. Vă spun numai atât: fiți mântuitori vrednici și vă voi ajuta!...

De-abia rostise vorba din urmă, că pe loc Floricica sări de lângă Cosma, zbură la călugăr și-i sărută fruntea:

- Sărut cugetul meu!... zise ea.

Ibovnicele tovarășilor noștri se porniră pe râs, căci la ibovnice râsul ține loc de gândire. Haiducii, văzând pe Cosma posomorât de întâmplarea asta, se simțiră strâmtorați.

Ilie părea mulțumit. Cosma îl întrebă:

- Ce zici tu, Ilie, de călugărul ăsta ciudat?

Ilie dădu din umeri și cătă la fața lui bosumflată:

- Eu zic, Cosmo, că tot călugărul își are cazania lui... care place femeilor... Ți amintești de izbânda cazaniei tale la arhonte?

.....

Se întunecase de-a binelea. Oamenii deveniseră niște umbre negre. Atunci, fiecare pereche se îndreptă spre culcușul său. Și în noaptea aceea, din pricina prea marelui ghiftuieli, auzii tot felul de gemete ieșind de prin corturi.

*

Iată acum sfârșitul acestei povești: Cosma se sculă a doua zi, rău ca râia și strigă din ușa cortului:

- Dac-om duce-o așa încă o bucată de vreme, o s-avem pe curând nevoie de vreo jumătate duzină de moașe! Haideți, muierilor, cărăbăniți-vă și fâțați pe la mamele voastre!... Iar noi: la calabalâc!... pe cai!... Și la drum!...

- Dar eu? întrebă Floricica.

- Tu... tu nu ești o muier, ci un bărbat, un haiduc! Soarta te trimete ca să-mi iei locul și să faci mai bine de cum n-am făcut eu, în ziua când voi muri; ziua asta e apropiată, as'noapte am visat că cel dintâi foc de flintă ce-l voi trage asupra dușmanului va da greș pe lună plină. Focul ăsta va fi atunci al treilea, în viața mea, care nu nimerește pe lună plină și ursitele mele au hotărât să fiu ucis de mâna ăstuia din urmă dușman. Așa va fi. Și va fi bine. Cosma a trăit...

Oamenii se puseră pe făcut legături, în vreme ce drăguțele lor, tot pregătind masa din urmă, plângeau cu fruntea sprijinindu-se de-o salcie ori de umărul iubitului care pleca.

Floricica, deși femeie, avu o inimă de piatră, inimă de adevărat haiduc, așa cum o judecase Cosma. Ea zise celor care se văicăreau:

- Bineînțeles, sunteți nefericite, dar vina e a voastră!... Ați uitat că voinicii ăștia sunt prigoși de ocârmuire, că trebuie să doarmă călare și să sărute femeia în goana calului. Ibovnica aci are o singură menire: să încarce flinta pe care omul o descarcă. Dacă ați fi fost lăsate în pace, puțin v-ar fi lipsit ca să zidiți o biserică, să faceți primărie, s-aduceți un zapciu și să ridicați o temniță. Și întorcându-se către oameni: Ia te uită, Doamne, la negustorii ăștia de telalâc! Voi, haiduci!?... zău, îmi vine să râd! Broderii, mărgele, cârpe cu farafastâc, junghiuri fără tăiș, pistoale cu găтели, un întreg bucluc la fel ca boarfele și tinichelele care încurcă drumurile mahalalelor din Stambul! Ha!... ha!... ha!... Apoi, către Cosma: Tu ești „căpitanul” acestui bazar?

La cuvintele astea, călugărul se repezi la Floricica:

- Lasă-mă femeie, să-ți pup fruntea, care ascunde gândul meu!...

Floricica îi întinse fruntea.

Cosma privi înlemnit la fapta asta cu neputință, începu să fluiera a pagubă și-o porni singur în desișul de trestie și papură, de unde făcu să răsună jalnicul cântec al lui Iancu Jianu:

Floricica bobului:

Pe malul Siretului

Paște calul Iancului!

Calul paște și-mi nechează,

Iancu doarme și-mi visează,

Visează de-o amurează;

*Amureaza dracului
Țese pânza Iancului,
Pe valea Gândacului!
Dar nu-i pânză, nici urzeală
De cămăși, de primineală;
Ci un giulgiu de-acoperit
Doi ochi negri ce-au iubit!*

.....

Cântecul amuți în depărtare. Fusei cuprins de-o sfâșietoare milă și plecai în urmărirea lui, luându-mă după dâra pașilor săi, dar cu băgare de seamă ca să nu mă simtă. După un ceas de alergătură, tot străbătând desișuri și luminișuri, crezui că i-am pierdut urma și mă urcai într-o salcie, ca să văd în ce parte se mișca tufișul pe unde trecea. Dar el nu mai era în tufiș, ci pe malul unui lac limpede, la vreo douăzeci de pași de copacul în care mă aflam, și atunci văzui și auzii lucruri de necrezut!

Cosma îngenunchiase și se ruga. O biată bucată de vreme nu făcu decât să bată mătăanii cu fruntea de pământ, apoi, un glas de geamăt se auzi:

- Ei bine, Doamne! Să fim drepți, dacă vrei dreptate! Abătutu-m-am eu măcar cu un singur deget de la porunca pe care ai sădit-o în pieptul meu? Eram un băiețel când m-ai făcut să simt scârbă de tot ce e câștig murdar și silnicie, și atunci am jefuit pe tata și am împărțit cu săracii. Apoi, am fugit în codru și-am trăit din nelegiuiri și hoții. Da, din nelegiuiri și hoții, după pilda boierilor și ocârmuitorilor care trăiesc din jafuri, care își zidesc biserici ca să te ridice în slavă și pe care tu nu vrei să-i trăsnești. Peste ei m-am năpustit eu, nu peste săraci. Și dacă uneori, gătit de mânie, am sărit în cărca lui Ilie și l-am smintit, a fost din pricină că avea prea multă dreptate. Dar tu nu faci la fel? Nu smintești tu și mai rău pe săracul care-ți impută nedreptățile tale? Și dacă-i așa, te încumeți tu să mă dobori cu aste dureri care-mi sfâșie mațele?... Ptiu!

Și Cosma scuipe în lac. Apoi se lungi pe spate.

După puțin, o femeie care aducea o vacă la adăpat se ivi din tufiș. Pe când vita bea apă, țărancă dădu bună ziua lui Cosma, numindu-l „creștin”, oftă din adâncul inimii și-l privi. Cosma n-o luă în seamă. Femeia, cu o nuielușă în mână, încrucișă brațele la piept și zise:

- Ei... apăi știu eu că tu ești Cosma... Și că trăiești cu soții tăi p-aici, pân preajma noastră, pe pământul sălbatic, ca și bieții de noi... Eh!... Să te ocrotească Dumnezeu

puternicu!... Da' aibi milă și de noi, oropsiții de soartă. Suntem niște sărmani... Boierii ne iau până și cămașa. De! ce să-i faci? Așa vrea Domnu... ca să ne pedepsească de păcatele noastre!

Cosma, fără să se miște, răcni la ea:

- Cară-te de-aici!... Scârba dracului!... Îngânând-o; *Sun-tem-niș-te săr-mani!*... Sunteți niște nemernici!... *Așa vrea Domnu!*... Dracu să-l ia pe Domnul vostru!...

Și sărind în picioare, plecă.

Femeia-și făcu cruce și se rugă:

- Iartă-l Dumnezeu drăguț, că nu știe ce spune și tare-i asuprit !...

.....

Timp de două luni ne târâram ca niște osândiți la moarte, urcând Dobrogea spre Munții Măcinului. Nu trăsesem nici un alt foc de pușcă, decât ca să vânăm. Cosma ne urgisise cu totul; se ținea la o parte. De-abia mai schimba câte-o vorbă cu Ilie și cu mine; cu Floricica, deloc, deși biata femeie făcuse totul ca să-l mângâie.

Oamenii, lăsați pe mâna vătafului, se dădură la prădăciuni nevrednice, pe care le disprețuise totdeauna.

Și iată-ne din nou în fața Brăilei, paragini prielnice traiului slobod, pline de ascunzători temute de poterași.

Aci, de-abia sosiți, Cosma și Ilie ne părăsiră într-o seară în chip tainic, trecură Dunărea și întârziară cinci zile. Când se-napoiară, Cosma strigă dintr-o dată:

- Am tras al treilea foc de flintă pe lună și mi-am scăpat dușmanul! De-acuma să nu mă mai socotiți printre cei vii!...

Și aruncând jos toate armele de pe dânsul, sări de pe cal și-o luă la pas. Mă luai după el, alături de Ilie. Aceași pază i-o făcurăm și în zilele următoare, căci ne temeam că vrea să-și pună capăt vieții, dar curând ne încredințarăm că bănuiala noastră n-avea temei. De altfel, nu se ducea departe; dădea târcoale în jurul lagărului, venea, mânca la nevreame și pleca iar. Era cu toane: nici trist, nici vesel, dar la toate întrebările noastre răspundea ridicând din umeri. Uneori, mângâia capul Floricichii, care plângea, îi săruta mâinile și încerca să-l încredințeze de dragostea ei. El zâmbea. Și uitându-te la Cosma, despuiat de toate armele, ai fi zis că este o namilă de porcar.

O, grozavele mândre zile din anotimpul acela!... Vara era pe ducă, vremea când răsăriturile și apusurile de soare în bălți fac să țipe de bucurie până și cele mai neînsemnate

gângăanii. Ouatul și clocitul zburătoarelor sunt sfârșite... Tineretul păsăresc - rațe și găște sălbătice, lișițe, nagâțe - se avântă în văzduhul limpede ca niște nori de stoluri și la înălțimi ce înciudează pe vânător. Pe puii de lup și de vulpe, cari dau târcoale în preajma târlelor, îi recunoști după sfiala cu care se furișează și după blănilor lor desăvârșite. Bondarii, cărăbușii și alte vietăți zboară ca niște zăpăciți, izbindu-se de copaci. Ierburile se opresc din creșcut, se odihnesc și se bucură. E izbânda vieții asupra morții.

Era tocmai dimpotrivă în lagărul nostru.

Răzbunarea săvârșită de Cosma și Ilie la Brăila, care făcuse pe cel dintâi să dea greș, pusese în picioare ocârmuirea. Spionii noștri ne vesteau zilnic că potera e pe urmele noastre. Îndoiam straja lagărului. Dormeam cu un ochi deschis și schimbam mereu de culcuș.

Faptul acesta sfârși prin a întărâta pe toată lumea, afară de Cosma, care-și vedea de hoinăreală, ca în cea mai liniștită dintre vieți!

Într-o după-nămiezi, de îndată ce isprăvirăm cu masa, el se ridică s-o ia razna, așa cum obișnuise.

Ilie, răsturnat într-o rână, încercă să-l oprească, cântând cu un glas adânc, ce părea că vine dintr-un mormânt:

*Bade Cosma, nu pleca,
Că iaca viinee poteraaa!...*

Cosma întoarse capul o clipă și răspunse cântând, cu un glas și mai adânc:

*Lasă viece, hăt-o-n cruceee.
Că cum viine-așa s-o duceee!...*

Și sări pe cal.

Încălecarăm și noi și ne ținurăm ca la treizeci de pași în urma lui.

Ne aflam prin împrejurimile Isacței... Drumul singuratic, pustiu... În dreapta și-n stânga, bălării și dracilă.

Și deodată, sub ochii noștri, două țevi de flinte se ivesc dintr-un tufiș și se întind asupra lui Cosma, care ridică brațele și strigă:

- N-am arme!

- Cu atât mai bine! i se răspunse.

Și două focuri trăsniță în același timp. De-abia apucărăm să răspundem prin aprige împușcături de flinte și pistoale împotriva tufișului; apoi, văzând pe Cosma că se pleacă pe gâtul calului, îi înlănțuie grumajii și fuge ca o săgeată, îl crezurăm scăpat. Nu era deloc, căci, în plină goană, trupul i se prăvăli de pe cal, ca un sac umplut cu pământ, pe când dobitocul își urma fuga.

(Traducere făcută la Masevaux, între 2-30 iunie 1925)

ȚAȚA MINCA

I. VĂRSĂTURA SIRETULUI

Când Siretul sosește în preajma locului unde trebuie să-și dăruiască sufletul lacomei Dunări, albia lui se schimbă într-o luncă roditoare ce se întinde între Brăila și Galați. Ca s-o taie în toată lărgimea ei, locuitorii acestei lunci, care își zic „cei de pe Vărsătură”, nu pot s-o facă în mai puțin de două ceasuri, cu căruța. Atât e de vastă.

Dimensiunile neobișnuite ale acestei albie, cât și mărinimia ei, bătrânii pământului le tălmăcesc în felul lor. Ei spun că Siretul, la început, avea suflet, la fel cu noi oamenii, un suflet ambițios. După plecarea lui din Bucovina, ademenind în drum o frumoasă fată de care se îndrăgostise, trufașul Siret hotărî s-o conducă, numai cu puterile lui, până la Marea Neagră și chiar mai departe, cu gândul să-i arate ținuturi unde cresc portocale și rodii, cari sunt tot ce poate fi mai mândru pe pământ, dar cari ar îngălbeni de gelozie în fața mândreților iubitei lui, al cărei nume e Bistrița.

Bistrița, copilă vijelioasă, nechibzuită, consimți la planul amantului ei, se uni cu acesta și, împreună, se rostogoliră până prin locurile noastre, când, deodată. Dunărea le strigă: „Ei! Numai drumurile pot să se încrucișeze, niciodată apele. Cu atât mai puțin îndrăzni-va un râu să taie corpul unui mare fluviu!”

Și Dunărea le închise drumul, după cum se vede.

Atunci, furios, Siretul se apucă să-și lărgescă albia. El o ajunse pe aceea a Dunării, o întrecu chiar - în dorința lui de a-și duce dorul de-a dreptul la acea mare care scaldă țărături împodobite cu fructe de aur.

Dar lupta era prea nepotrivită, prea uriașă talia bătrânului fluviu. Siret și Bistrița, deși uniți într-un singur trup, fură învinși. Dunărea îi înghiți pe amândoi.

Totuși, datorită pătimașelor lor zvârcoliri, noi, „cei de pe Vărsătură”, ne bucurăm azi de un pământ cum puține se văd, căci în locurile astea s-au iubit ei mai mult ca oriunde, înainte de-a-și dărui tinerele suflete, morocănoasei Dunări care suflă tot ce întâlnește în drumul ei.

E drept, uneori plătim scump belșugul pe care ni l-au lăsat moștenire. Cei doi amanți, tot nu s-au resemnat la o renunțare definitivă. Și, o dată la zece ani, ei își amintesc de visul lor de demult, se dezlănțuiesc neîmblânziți, ca un potop pe care nimic nu-l poate reține. Atunci suntem măturați, ca niște derbedei, cu tot ce avem: țoale, vite, găini, câțel, purcel și întreaga sărăcie. Din recoltele noastre, nici urmă! De la case, doar acoperișurile se mai văd.

„Vărsătura” dispare sub o apărie care se întinde de la muchea Galaților până la aceea a Brăilei deasupra căreia ne ducem să tăbărâm cu colibele, așteptând ca mânia îndrăgostiților noștri să se potolească.

Apoi, când totul a reintrat în ordine, totul nu mai e decât prăpăd. Dar, de asemenea, totul e mai nou, mult mai nou decât înainte, căci mânia dragostei e veșnic roditoare.

*

De la platoul Brăilei până la acela al Galaților, lunca Siretului îți umple sufletul de dorinți. E un pântec de pământ, pe care elemente pătimașe l-au arat cu corpul lor și l-au fecundat cu doruri. Ele au făgăduit omului totul și nu i-au garantat nimic, afară de dorință, această putere care îngăduie inimii noastre să țină piept existenței, micșorând satisfacția și combătând restriștea.

Când rapidul „București-Dunărea” intră pe nesfârșitul dig care leagă aceste două platouri, dominând „Vărsătura”, un vag presentiment de veșnicie nesocotită îți umflă pieptul. E ca chemarea unei iubiri, mult timp desconsiderată.

O lumină difuză, care umple un mare gol, te trezește din nepăsarea ucigașă. Nu e nimic de văzut pe fereastră, afară doar de o pasăre de baltă care, zburând de-a lungul trenului, inspectează cu o privire curioasă interiorul compartimentelor; ori, în momentul trecerii unei bariere, vreun țăran bătrân care scoate căciula și salută tot trenul, de frica autorităților. Din depărtare în depărtare, îngrămădiri de căsuțe, arbitrar presărate, ies din pământ, ca tot atâtea sfidări aruncate fericirii ușoare. Se mai pot vedea, după anotimp, oameni și vite care se confundă cu țarina. Asta-i tot. Nici un fel de fire orbitoare. Nici o civilizație.

Pe „Vărsătură”, pământul n-are alt scop decât să împingă pe om să se măsoare cu Dumnezeu. El se oferă lui, bogat de sevă, îl face să-și pună în joc toată sudoarea, dar când e

vorba să recolteze, o mână nevăzută cântărește rezultatul într-un chip, pe cât de plin de făgăduieli pe atât de amenințător. Aici, Dumnezeu zâmbește omului cu o gură de căpcăun: „Iată, îi spune el, un pământ pe care n-ai decât să-l zgării ușor, ca să trăiești în belșug. Pentru asta te-am pus la cheremul a doi titani. Siretul și Dunărea, așa ca valurile unuia, ale celuilalt, ori ale amândurora împreună, să te trăsnească tocmai în clipa când, nemaitemându-te de secetă, tu începi a te prea îngrășa. Astfel, îți vei aminti de mine prin puterea cea mai dragă mie: Dorința”.

Dorința pentru oamenii de pe „Vărsătura” e o nevoie neclintită de-a crede în mai bine, în ciuda nesiguranței cu care îi copleșește adâncătura băltoasă unde trăiesc. Ei simt o bucurie, știind că pământul lor a fost furat Siretului. Primăvara și toamna, îi vezi cu ochii țintă în zare la apa care vine; și, i-ai crede fericiți, când îi auzi cu câtă patimă se întrebă dacă potopul va năvăli ori nu peste sărmanele lor căsuțe. Ca și cum n-ar fi vorba de soarta lor.

Știind din tată în fiu că țarina lor e binecuvântată, că „se face mult, când se face”, ei seamănă pe spetite, împingând brazda până sub nasul Siretului, dar, adesea, n-o fac decât ca să abandoneze acestuia mai mult de jumătatea recoltei. Ba, uneori, i-o lasă chiar toată, mai dându-i și gospodăriile lor pe deasupra, ca s-o ia la goană și să-și ridice colibe pe muche.

Cam același lucru se petrece cu vitele și cu păsările. Fiecare crește cât mai multe, fiindcă, spun ei, „iarba și apa sunt la un pas: cresc singure”. Asta e adevărat. Numai atât că o mare parte din această crescătorie se duce tot pe apa Sâmbetei, căci la o bătaie de pușcă de casele lor se întind mii de hectare de baltă, unde stau la pândă: hoțul, lupul, vulpea, uliul, iar aceștia se servesc din grămadă ca din propriul lor avut.

Nu-i nimic. „Omul e făcut pentru necazuri”, spune țăranul nostru. În ochii lui, siguranța unui venit fiind de neconceput, puținul pe care-l recoltă îl consideră ca o favoare căzută din cer. El e încredințat că nimic nu-i aparține pe deplin, de la bucata de pământ, al cărei adevărat stăpân e Siretul, până la biete sale dobitoace, cari reprezintă toată averea lui, dar pe cari, totuși, el le încredințează unei pășune, de unde adesea nu se mai întorc.

Să lupți cu pământul, să-i ceri cât mai mult și să nădăjduiești că-l vei avea, dar, să nu obții decât necesarul, adesea mai puțin decât necesarul, și uneori nimic, iată ce umanizează pe omul de la gura Siretului - acest ținut al României unde gospodăriile nu sunt împrejmuite decât doar ca să fie apărate de năvala vitelor; unde lacătul de la poartă nu slujește decât ca să spună vizitatorului că stăpânul nu e acasă; unde fata de măritat încrustează mii de ceasuri din apriga ei singurătate iernatică, într-o cămașă de noapte pe care o brodează ca s-o dăruiască în ziua nunții celui mai iubit dintre comeseni.

Acolo, orizontul e mai aproape de om: bolta cerească, mai sus și mai balonată. Și, ori în ce parte ar întoarce privirea, peste tot fâgăduiala își dă cot cu primejdia. Asta și îndreptățește expresia, comună țăranului de pe „Vărsătură”: „Când nu mai știu unde să dau cu capul, ridic brațele la cer și mă gândesc la altceva”.

Nu e vorba de disperare. E prompta deșteptare a dorinței, care vine să strige omului: *Totul e pentru tine. Nicăieri nu stă scris că ceva poate să ți se refuze.*

În felul acesta, el ajunge să înțeleagă că *posesia* nu stă în *saturație*; că ea se află puțin în vibranta satisfacție pentru care ai combătut voinicește, dar că ea stă toată, toată, în plină dorință, această mare chemare a vieții.

În dimineața unei zile de aprilie, când soarele se înalță și îți scaldă fața cu o lumină nouă, arăturile, acoperite de o verdeață dreaptă ca peria, umflă pieptul țăranului de-o bucurie nemărginită. În picioare, în căruța lui, omul își contemplă semănăturile și strigă tare: „Doamne, cât sunt de frumoase!”...

Acela, și nu altul, e momentul care-l răsplătește de toată truda. Și chiar, săptămâni de-a rândul, el înghite bucuros și mistuie bine, reaua lui mămăligă de orz ori de porumb.

Pentru locuitorul de pe „Vărsătură”, tot ce urmează clipelor sale de arzătoare dorință este fericire banală ori eroism pasionat.

Primul caz e când îi „cade din cer un an de belșug”. Atunci el își cumpără un porc, îl îngrașă și îl mănâncă la Crăciun - ospăț care îi îngreunează corpul și-i adoarme spiritul, dar asta nu durează decât cinci ori șase săptămâni; el mai profită de prilejul acesta ca să căsătorească vreunul dintre copiii lui, împrejurare care-l împinge la îndrăzneli cam caraghioase și îl face să spună mai multe nerozii decât de obicei. Atunci, el nu mai are nici o dorință și-i prost.

Al doilea caz e chiar acela care-i umple trei sferturi din viață: lipsa, parțială ori totală, sărăcia, înotul voinicesc împotriva valurilor amenințătoare. Și, cu cât el se vede mai respins, mai dat înapoi, cu atât dorința i se îndreaptă, uriașă, și-l ațâță împotriva nenorocirii.

Întorcându-se acasă, de la semănăturile lui înecate ori pârjolate, el se oprește în mijlocul ogrăzii - ca o locomotivă gata să plesnească - și strigă la ai lui:

- Să nu mai guste nimeni nici o picătură de lapte! Să-l duceți, tot la târg!

Acest „tot”, de-abia se ridică la trei litri.

Cât despre „picătura” de care el vrea să priveze pe viitor gurile mici, bietul om bate câmpii, căci, de mult, singur cel mai mic dintre copii se mai bucura de câte o înghițitură, seara, după muls, și nu ca să se hrănească, ci ca să înceteze din plâns și să nu se mai țină de fusta mă-si.

- Să-l duceți, tot, la târg... Și Rada să nu mai cumpere pâine. Să aducă toți banii de pe lapte!

Ce mai daraveră și cu „pâinea” asta! Ca să potolească pe cei mai pofticioși, Rada, ducându-se în fiecare zi la Brăila să vândă laptele, sacrifica un litru de lapte, unui kilogram de bună pâine neagră, din care distribuia prețioase felii la întreaga hărmălaie de frățiori și surioare. Adevărat cozonac!

Acum, nimeni nu va mai gusta nici pâinea.

Și, dintr-o dată, toate privirile se ținutiesc drept înainte, spre acea linie verzuie care astupă tot orizontul de la miazănoapte. Acolo e scăparea: acolo e balta, cu miile ei de hectare de papură, această plantă generoasă pe care Domnul nostru. Siretul, o face să crească fără ajutorul omului. Ea e bună ca să faci dintr-înșă rogojini și coșniți frumoase. O mai vinzi și așa cum e, cu maldărul ori cu căruța, ca și pe stuf, acest frate al papurii, bun la învelișuri și împrejmuiri.

Balta e sânul hrănitor al țăranului de pe „Vărsătură”. Iată de ce, în ceasurile de restriște, toate privirile se îndreaptă spre ea. Tot la baltă se gândește omul aceluși ținut, când vorbește de mărinimia luncii lui.

Balta nu-i a nimănui. Nimeni n-o cultivă. Nimeni n-are dreptul să se proclame stăpânul ei, afară doar Siretul, care a creat-o. Ea nu cere nici o supraveghere, nici o menajare. Ea nu se teme nici de om, nici de Dumnezeu. Când o devastează, ea e ca stejarul care a pierdut o frunză.

De-acolo vine vorba românească, aplicată dezbaterilor lipsite de înțelegere: „*Hai s-o lăsăm baltă!*”

Căci balta e necunoscutul, nepătrunsul, nesfârșitul.

Intri într-înșă pe unde poștești, ca pasărea care-și ia zborul încotro vrea. Și, de îndată ce-ai înaintat puțin, tot una e dacă faci o sută de pași ori o sută de mii: papura, stuful și acest hermafrodit de pipirig, bun de nimic, înșfacă omul ca într-un clește, dublându-l în înălțime.

Îl înșfacă, dar frățeste. Ei știu că dacă frățânul lor e acolo, e fiindcă bietul om trebuie să fie tare nenorocit; că, în satele de unde vine, lucrurile stau prost de tot.

De altfel, n-ai decât să-l privești pe acest frățân, ca să te încredințezi, din cap până în picioare: e ca și cum și-ar fi petrecut toată viața pe un maidan cu gunoi, când îi vezi acea căciulă ciuruită, din care ies smocuri mânioase de păr; acel ibirboc în zdrențe, care abia se ține pe el: acei nădragi răspeticiți și hărtăniți, oferind spectacolul coapselor sale păroase, al genunchilor săi osoși și al dindărătului său puțin convenabil; acel maldăr de obiele cari îi fac

niște pulpe asemănătoare unor trunchiuri de copaci; acele opinci, în sfârșit, cari nu-i mai protejează picioarele, fiindcă sunt în bucăți.

Trebuie să-l judeci după acest echipament. Nu trebuie să te încrezi vioiciunii lui bărbătești, aerului lui șagalnic. Căci, nătărăul, ars fiind de dorinți, mai găsește cu cale să-și bată joc de el însuși. Privindu-se ca un păun, el se strică de râs, se învârtește într-un picior, pocnește din degete, se dă de-a tumba și cântă celebra arie glumeață:

*Să dai fata după mine,
părinte Ichime!
Și studia după porci,
părinte Ichime!*

E vorba de un popă de țară, care are o fată de măritat. Bine înzestrată, popa aspiră la un ginere „demn”: un notar, cel puțin. Or, iată că cel mai nemernic dintre haimanalele satului vine, față de toată lumea, să-i ceară mâna fetei. E un găligan zdrențuros, el însuși convins de reputația de care se bucură. Asta nu-l împiedică să fie vesel și să râdă de el, dar și de popă, cerându-i fata și bătându-și joc de „studia” preoțească.

Popa e furios. Satul petrece. Iar haimanaua câștigă astfel încă un titlu în umana simpatie a oamenilor, de care el are atâta nevoie.

Aceași umană nevoie simte inima, încărcată de dorinți, care pătrunde în nestrămutata baltă, ca să-i ceară ceea ce pământul și văzduhul îi refuză cu atâta îndârjire. Și, măsurându-se în pumn cu propria lui soartă, el se îndreaptă spre ultimul mijloc de scăpare - balta - glumind pe propria-i socoteală:

Să dai fata după mine...

Dar acolo, în bungetul stușiului, nu este ochi uman care să vadă pe acest om, nici ureche umană care să-i audă voiosul geamăt. Acolo e imperiul naturalei Nepăsări. Frăția papurei, a stufului te pătrunde de groază: totul e rece, lipicios, și îmbrățișările lor îți zgârie mâinile și fața.

Nu simți decât umezeală, nu vezi decât ostilitate și nu știi ce se petrece dincolo de o lungime de târpan. Dobori, înaintezi, faci goluri și maldări, în vreme ce piciorul, trosnind, se scufundă în mîzga bogată de sânge vegetal, în vreme ce mii de ierburi carnoase, reci, ca niște șerpi lătăreți și vâscoși, se strecoară între piele și ibirboc.

Apoi, te rătăcești, dacă cerul e înnourat și nu mai știi încotro e satul. Căci pământul se învârtește mai ales în jurul omului, al omului pustiit, îndeosebi, ca să-și dea și mai bine seama de pustiul lui. Dar omul e mai tare ca pământul și ca pustietatea. El vine mai de departe și de mai sus. Și el are amintirea acelei veșnicii, care se rostește într-însul prin zvâcneli asemănătoare acelor care, sub imboldul sevei, fac să crească nebună imensitatea vegetală din jurul lui.

Singur, stând pe un maldăr, el răsuțește atunci o țigară și se gândește acasă, la ai lui, care îl așteaptă ca să-l dezbrace de zdrențele ude, să-i spele picioarele și să-i spună că vaca a fâtat un drăguț de vițel. Asta îl face, pe loc, să regăsească drumul spre sat.

Nu, nu ești pierdut pe pământ. Ești încă și mai puțin pe lunca Siretului, unde trăiește o lume căreia îi place dorința și o baltă plină de povești, care le-o întreține.

II. S-A PIERDUT NOATENUL

Deși toamnă înaintată, o noapte călduță domnea peste toată lunca, în momentul în care micul Zamfir sosi acasă, scăldat în sudori, ca să spună tatălui său că noatenul lor s-a pierdut de-a binelea.

Era vorba de un frumos noaten, pe care Zamfir îl avea în paza lui. Dar, să ai în paza ta un dobitoc, când ziua întreagă trebuie să tai stuf, pierdut în pustiul bălții, nu-i oare asta o nedreptate? Iată ce se întreba Zamfir, cu o licărire de speranță în suflet și cu privirea spânzurată de ochii, calmi numai în aparență, ai tatălui său. „Poate că va înțelege și el că nu pot să dobor atâta stuf și să știu, totodată, ce face noatenul pe suhat”.

Nu, tată-său nu voia să știe nimic. Pironit în mijlocul ogrăzii, cu dinții strânși, cu pumnii vârâți în fundul buzunarelor de la pantaloni, cu fața slab luminată de un felinar chior, el repetă:

- Așadar, mi-ai pierdut cel mai frumos noaten pe care l-am crescut vreodată!

Băiatul sufla din greu, rupt de oboseală și mut de disperare. El era, de sus până jos, plin de balele lipicioase ale papurei pe care o tăia. Ca să-l scape de-o bătaie sigură, mama lui se apropie de el, cu un lighean de apă caldă:

- Dezbracă-te, scârbosule, ca să te spăl!

Și ea voi să pună ligheanul jos, dar bărbatu-său, cu un singur pumn, o făcu să se rostogolească de trei ori la pământ, cu lighean cu tot.

- Ia te uită la dumneaei, ce mai fandoseli!

Zamfir începu să tremure din toate mădularele-i plăpânde. Tată-său îi arătă cu degetul poarta:

- Pleacă din nou după noaten. Și, până nu vei afla ce-a devenit, să nu te întorci.

Aleargă!

Cătunul adormea în lătratul, slab ca un suspin, al căteilor care se resemnaseră și în noaptea aceea să se culce flămânzi, și tot fără să înțeleagă de ce trebuie să le fie lor atâta foame, mereu foame. Dulăii cei bătrâni, gravi, așa cum gravă este toată ființa părăsită în soarta ei, se culcaseră de mult prin căpițe, cu un pumn de porumb în stomac. Ei înțelegeau bine suspinele celor mici, dar nu puteau să le spună: „Duceți-vă de furați un știulete de porumb și înșelați-vă și voi foamea”. Și apoi, mai trebuie să ai măsele destul de tari, ca să poți măcina porumb uscat. Această înțelepciune, ca și măselele tari, n-aveau să vină decât după multe luni de dureri ale foamei.

Zamfir, alergând cât îl țineau picioarele, se gândea la acești cățeluși. Ca și lor, îi era și lui foame; el mai avea, pe deasupra, răspunderea noatenului. Adierea vântului îi usca, pe mâini și pe feță, cleiul de care se mânjise tăind papură și stuf. Ca să mai scape de pojghița care i se întărea pe piele, el scuipa din când în când în mâini și își freca obrazul. Atunci, el se oprea și se întreba: „Unde să mă duc?” Neputându-și răspunde, se grăbea să asculte supus, de ordinul tatălui său: "Aleargă"!

El alergă în noapte, mereu și mereu.

Vastul dreptunghi al „Vărsăturii”, cu cele patru cătune ale lui, cu bălțile, pășunile și țarinele lui, se aflau acum pe de-a-ntregul băgat în micuțul trup al lui Zamfir, dar noatenul nu era nicăieri. El se aruncă, cu fața în sus, pe un purcoi de buruieni cosite, și văzu luna, frumoasă cum n-o văzuse niciodată. Privind-o, i se păru că el nu mai era Zamfir: devenise „Vărsătura” însăși. Corpul îi era plin de orăcăitul broaștelor; de suspinele căteilor flămânzi; de lungile drumuri bătute și de garduri care se învârteau ca o morișcă; de locuințe care își stingeau luminile, una după alta; de puțuri care își ridicau brațele la cer. Și, așa cum se afla acolo, întins pe fân, i se părea că e străbătut de calea ferată dintre Brăila și Galați. În loc de suflet, nu mai simțea decât un miros: răsuflarea noatenului, care-i era familiară, de-atâta cât sărutase botul animalului.

Zamfir continuă să privească discul lunar. El văzu desemnându-se încet un cap cu niște mustăți mari și un păr ciufulit și cu ochii limpezi, tare deschiși; cu gura carnoasă, gata să împroaște trăsnete; cu nasul gros și cam pocit. Era chipul tatălui său: -"Aleargă!"

El voi să se ridice și s-o ia din nou la goană, dar trupul nu i se mișcă din loc, întocmai ca pământul luncii. Nu-și mai făcu sânge rău. Închise ochii și, deodată, toată ființa lui fu încălzită de ivirea unei voinice și frumoase fete, care-i zâmbea voios, cu un aer glumeț. Avea părul desfăcut, obrajii aprinși, îmbrăcămintea în neorânduială și părea obosită, ca după o mare alergătură la „de-a ascunselea”. Zamfir întinse spre ea brațele și gemu încetitor:

- Țată... Țătică... Țată Mincă... Ajută-mă să găsesc noatenul.

Era imaginea sorei lui mai mari, Minca.

Un nour ascundea pe jumătate discul faimoasei luni, în vreme ce Zamfir, ca o arătare, dădea târcoale șanțurilor, cu care orice gospodărie este împrejmuită. Își zicea, bietul băiat, că se putea ca noatenul să fi căzut în vreun șanț și să nu mai fi putut ieși.

Zadarnică speranță. El făcu înconjurul tuturor proprietăților: nimic. Abătut, se așeză pe un trunchi de copac, cu gândul furat de uruitul primelor căruțe, încărcate cu struguri, cari se duceau la târgul din Brăila. Toți cocoșii satelor vesteau sfârșitul nopții. Țărani, al căror glas Zamfir îl cunoștea, își înjurau femeile și vitele, cari, deopotrivă, nu se grăbeau cum trebuia. Apoi, pași grei făcură să trosnească niște vreascuri prin preajma lui. El voi să fugă, dar vocea simpatcă a unui sătean cu care era prieten, îl opri:

- Cine-i acolo?

- Eu, Zamfir.

- A , tu ești? Bietul de tine! Tot mai cauți noatenul?

- De!... Tată-tău știe bine că ținuturile noastre nu-s făcute pentru creșterea cailor.

Trebuie să te descotorosești de dobitoc, de îndată ce-l fată mă-sa. Uite, așa cum fac eu acuma. Privește!

Sub ochii nicidecum mirați ai lui Zamfir, țăranul legă o funie de craca unui cireș, îi făcu un ochi și, ridicând de jos un mânzișor, călduț încă de sângele mamei lui, îl spânzură. Gingașul dobitoc n-avu nici puterea de-a se zbate. El rămase suspendat, moale ca o cârpă, cu copitele lui de zgârci și cu căpâțâna-i cam mare. Totuși, călăul avu bunul-simț de-a ascunde copilului hidoasa scenă a unei posibile zvârcoliri a animalului, așezându-se între Zamfir și cel executat. Apoi, își șterse mâinile pe pantaloni, aprinse o țigară și grăi, ca pentru el însuși:

- Așa-i la noi. Nu poți să-ți pierzi vremea cu creșterea cailor. Nu numai fiindcă ți-i mănâncă lupul ori ți-i fură țiganii. Mai e și asta, că un mânz îți ține iapa în loc, te încurcă la treabă. Cum beleaua cade plocon, mai totdeauna, în vremea muncilor mari, nu-ți rămâne nimic de făcut: trebuie să-l omori, ori să-l lepezi la marginea bălții, ca să-l mănânce lupii. Așa că tată-tău ar fi trebuit să facă la fel ca mai toată lumea.

- Noi l-am împiedicat, eu și tața Minca, murmură Zamfir. Era așa de mare și frumos, mânzul ăsta, din ziua întâi!

Expresul de ora patru dimineața trecu, zgâlțâind satul. Zamfir îl privi buimac, orbit de luminile lui. Luna se ascunsese acum cu totul în nori, noaptea era neagră. Copilul se simți scufundându-se ca într-un abis. Friguri reci îi furnicau prin tot trupul. El începu să meargă, curajos, de-a lungul căii ferate, gemând: „Țățică... Țăță Minco...”

Nu se mai gândea la noaten. Se gândea la soră-sa, pe care o adora și care îl adora: să se arunce la pieptul ei; să-i abandoneze ei corpul acela de plumb, pe care-l târa în noapte și deznădejde. Dar unde era tața Minca?

Cu câteva zile în urmă, tată-său o bătuse groaznic și o gonise de-acasă. Ea trebuie să fi fugit la vreuna din mătușile lor, la Chiscani ori la Cazasu. Ba, se prea putea că se afla chiar la Mincu, prietenul lor, al ei și al lui.

Un tren de marfă îl ajunsese din urmă, încetinindu-și mersul la urcarea grelei coaste brăilene. Zamfir se opri, năuc. Lungul șir de vagoane negre de-abia se mișca. Locomotiva, asemănătoare unei ființe omenești, înainta scuișându-și plămâni. Copilul avu numaidecât milă de ea și voi să-i vină în ajutor. Dar cum să ajuți o locomotivă?

El își îndreptă toată dragostea asupra celor doi mașiniști, cari, roșii la față, scotoceau cu un fier lung în pântecul căldării. Zamfir merse alături de locomotivă, stăpânindu-și cu greu nevoia de-a o atinge, de-a o dezmiarda. Mecanicul îl luă la goană:

- Cară-te de-aici! O să te opărească aburul!

El nu se îndepărtă și văzu pe cei doi oameni smulgând din cuptor și aruncând afară bucăți enorme de zgură topită. În momentul acela, pe când mașiniștii zvârleau cu lopețile cărbuni în vatră, mașina începu să urle năprasnic, scuișând pe coș foc și aburi. Și trenul se opri.

Zamfir o rupse atunci de-a goana peste câmpie, răcnind ca o vită înjunghiată.

- Ajutor! Ajutor!

Alegă, astfel, strigând, până la malul celei mai sălbatice bălți, unde căzu leșinat.

În lunca Siretului, toamna, zorile sunt uneori de jăratec. O astfel de auroră se ridică, în ziua aceea, peste Zamfir, leșinat la marginea bălții, și peste miriadele de spice flocoase ale stușiului. Un vântuleț de la apus înclina spre răsărit toate acele milioane și milioane de caiere roșiatice, pe care focul ceresc le aurea. Nenumărate stoluri de rațe și găște sălbatice își luau zborul din tufișul băltoș și umpleau văzduhul incendiat.

Zamfir deschise ochii, se întoarse pe spate și, aspirând cu lăcomie aerul, gândi: „Nu-i țară mai frumoasă ca lunca noastră”. El se simțea liniștit, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Totuși, în fața frumoasei singurătăți ce-l înconjura, lacrimile îl năpădiră. El gemu iarăși:
„Țătică... Țăță Mincă... Unde ești?”

Atunci, minunata luncă dădu frățiorului pe surioara lui. I-o dădu chiar însoțită de Mincu, bunul lor prieten Mincu. Pășind înaintea calului, care târa din greu căruța încărcată cu stuf, ei apărură deodată, cu două păsări sălbatice, în margine de stufiș.

Ei nu văzură băiatul, fiindcă erau prea fericiți. Cu fețele aprinse de auroră, cu trupurile înclinate spre spate, ei se țineau de mijloc și cântau:

*Șapte găște potcovite,
Leleo draga mea
Au plecat să se mărite.
Leleo draga mea*

Se vedea, numaidecât, că erau făcuți unul pentru altul; că inimile lor unite trecuseră prin multe încercări; că erau gata să mai treacă prin o sută altele și nimic nu le-ar zdruncina.

Voinici amândoi, la trup și la suflet, sănătoși și hotărâți. El, cam de douăzeci și cinci de ani; destul de înalt, ca și ea; față fără frumusețe, fără caracter, dar bărbătească și deschisă. Ea, de vreo douăzeci și doi de ani; tot așa de bine zidită; țărancă, s-o dai de mal. Totuși, frumosul ei chip reflecta un suflet bogat de visări.

- Țătica!... Nenica!...

Aceste țipete ale copilului smulseră pe Minca de lângă iubitul ei și-o făcură să alerge cu brațele deschise la Zamfir, care se lăsă dus, plângând cu sughituri.

- S-a pierdut noatenul nostru, de-aseară, și eu îl mai caut și acuma. Tata mi-a spus să nu mă întorc fără el.

Fata își încălzi frățiorul, strângându-l la pieptul ei, pe când privirea i se încrucișa, plină de neliniște, cu a voinicului:

- Bănuiești tu unde e noatenul?

Mincu era tot atât de sigur ca și dânsa de locul unde se afla noatenul, și răspunse, abătut:

- La curte.

„La curte”, era la moșierul luncii, tânărul boiernaș Mândrescu, care, și el, o iubea pe Minca. Dar asta e o altă poveste.

Un boier poate să aibă o inimă iubitoare, ca orice vită umană, dar el mai are, în același timp, mult mai mult pământ decât îi trebuie ca să trăiască omenește. Rezultă din asta, că inima

boierului pierde din curățenia ei, în măsura în care o mulțime de țărani sunt lipsiți de pâinea lor zilnică.

Era tocmai cazul lui Mândrescu și al țăranilor de pe „Vărsătură”, pe la sfârșitul veacului trecut.

Omul nu era rău. El nu făcuse decât să primească ceea ce un tată lacom strânsese și-i lăsase moștenire. Cu restul, se însărcinau legile țării. Și, între alte lucruri, aceste legi spuneau că atunci când dobitoacele țăranilor intră în holdele boierului și fac stricăciuni, vita trebuie dusă la curte și ținută zălog până la plata unei amenzi, potrivit pagubelor suferite.

Mândrescu n-abuza de acest drept pe care i-l conferea legea. Adesea, „ierta”. Alteori era de-o mare severitate, mai ales când se întâmpla ca vitele zălogite să fie, în chip misterios, numai de-ale țăranilor celor mai incapabili să plătească despăgubirea. Nu le mai rămânea atunci nenorociților decât să trimeată un copilaș, să roage pe frumoasa țața Minca de-a interveni pe lângă boier, cerându-i iertarea, care era totdeauna acordată. Se știa prin toate satele că tânăra fată avea o inimă de aur pentru cei nevoiași, printre cari se socotea și familia ei.

De astă dată, Mândrescu o lovea direct, zălogindu-i noatenul care-i era atât de drag. Nu mai era nici o îndoială; mânzul se afla la curte.

Stăpânindu-și necazul, Mincu zise iubitei lui:

- Așa că, iar trebuie să te duci la câinele acela...

Ea îl învălui cu o privire înflăcărată:

- Trebuie!

- Și nu-ți pasă nimic? Nu suferi?

- Ți-am mai spus-o: degeaba am merge împotriva vântului. Mai bine să ne plecăm capetele. Tu știi că sunt a ta pentru totdeauna, dar soarta noastră e în mâinile altora.

.....

Soarele era sus de tot, când Minca și cei doi mânji ai ei se întorceau la casa părintească.

III. ȚAȚA MINCA SE „GREȘISE”

La o săptămână după întâmplarea cu noatenul, părinții Mincăi, care se numeau Vădinoi, țineau sfat de familie.

Foarte numeroși pe „Vărsătură”, alde Vădinoi străluceau toți prin trufie și sărăcie. Ei admiteau să fie săraci, ca mai toți țărani din partea locului, pe cari structura oligarhică a țării îi ținea într-o jumătate robie. Ei n-admiteau ca sărăcia lor să fie pătată de-o „rușine”.

- Vreau să sfârșesc cu rușinea asta! repeta înăbușit Alexe Vădinoi, tatăl Mincăi, și al lui Zamfir, adresându-se sorei sale Caterina.

Aceasta îl asculta de-o jumătate de ceas și tăcea ca un butuc. Tăcerea ei era explicabilă.

Caterina, cu treizeci de ani mai tânără decât frate-său Alexe, comisese ea însăși o „rușine”, și încă mult mai „gravă”. După ce a părăsit comuna pe la începutul adolescenței, ea s-a dus la București, s-a făcut cusutoreasă, apoi, la etatea de optsprezece ani, a dat naștere unui copil „nelegitim”, pe care-l adora. Dacă, în ciuda acestei „rușini” și a celor douăzeci și nouă de ani pe care de-abia îi împlinise, ea se bucura de mult respect și era mult ascultată de familie, Caterina o datora numai tăriei sale de caracter și faptului că n-avusese nevoie de nimeni. Ea știusese să-și croiască singură drum în viață. Din cauza asta, situația ei de arbitru, în momentul de față, o cam încurca.

Bătrânul Alexe căută să-i vie în ajutor și s-o câștige de partea lui:

- Da, Catincuțo, știu: și tu ai „greșit”, dar nu la noi! Acolo, în orașele mari, tu ai putut să faci ce ți-a plăcut. Aci, nimeni nu s-a mai ocupat de viața ta, nimeni n-a știut nimic. Tu ești moartă pentru lumea noastră.

Tânăra femeie se ridică, liniștită dar fermă:

- Așadar, ceea ce dumneata numești o „rușine”, nu e decât fiindcă o știe toată lumea. Altfel n-ar mai fi o „rușine”. De-asta m-ai chemat de la Brăila, ca să-mi spui fleacuri țărănești? Haide, nene Alexe... Lasă pe Minca să trăiască cu alesul inimei sale, ba chiar să fie drăguță și cu boierul, dacă-i place. București ori aici, tot treaba aia este! Suntem ce suntem!

Mama Vădinoi clătina capul, parcă s-ar fi văitat, neîndrăznind să spună nici da, nici nu. Bărbatu-său dădu cu pumnul în masă:

- Ei bine, nu! Ori o mărit cu Sima, ori o gonesc din casa mea!

- Sima? Cine-i ăsta? întrebă Caterina.

- Un văduv. Ai să-l vezi azi după-prânz. Nu-i cine știe ce bărbat chipeș, dar, om de treabă și „cu situație” la Brăila. De un an mi-o tot cere pe Minca. Și o vrea așa cum este. Dacă nu-l ia, să plece din sat!

Tudorel, băiatul Caterinei, era fericit că mă-sa îl adusese cu ea, în ziua aceea, la țară. El ura Brăila și-i plăcea lunca, unde își petrecea, în fiecare an, toate vacanțele școlare. Bun

prieten cu Zamfir, ei aveau aceeași vârstă și iubeau aceleași jocuri. Dâșii se folosiră și de astă dată, ca să alerge la jocul lor preferat: vânătoarea păianjenilor de câmp.

Lungiți pe burtă, cu capetele lipite uneori, ei vârau într-o gaură o gămălie de ceară spânzurată de-o ață. Apoi, așteptare nesfârșită. Adesea, păianjenul le scăpa chiar de la gura găurii. Atunci, o luau de la capăt, răbdători, cu spinarea în soare, cu nasul în pământ.

În jurul lor, pustiu tomnatic. Nici o barză, nici o rândunică. Pământul, secătuit de om și de vită, părea și el obosit, somnoros. Pe aici, pe colo, câte-o oaie singuratică păscând, ai fi zis că-l rănește. Soarele însuși îl lăsa rece...

*

Tudorel întrebă pe prietenul lui:

- Ce mai nou pe la voi? Țața Minca trebuie să fie acum măritată, nu-i așa?

Zamfir sări ars, ca și cum cineva l-ar fi plesnit cu biciul peste rinichi. O clipă, el își pierdu răsuflarea. Reluându-și jocul, murmură, cu fața lipită de pământ:

- Tățica s-a „greșit”.

La rândul lui, Tudorel sări în sus:

- Țața Minca s-a „greșit”?

- Așa se spune...

- Prin urmare, nu-i nimic sigur. N-a mărturisit.

- Tata o bate adesea, ca s-o facă să spună tot, dar ce vrei să mărturisească?

Într-adevăr, Tudorel se gândi și își dădu seama că n-ar fi putut spune de ce fel de mărturisiri era vorba.

- Dar tu nu știi care e „greșeala” ei?

Zamfir părăsi jocul, se întoarse pe spate și își acoperi fața cu amândouă mâinile:

- Nimic, nimic! gemu el, sugrumat. Atât știu, că țățica iubește pe Mincu, feciorul lui moș Andrei, și că el o iubește la fel: adică, îi văd și eu, ca toată lumea, că se duc totdeauna împreună să taie papură. Asta se cheamă să „greșești”?

Că o fi fost „asta” ori altceva, răul era același: un altul îi furase inima țății Minca.

- Nu te mai ia cu dânsa la „tăiat”. Nu te mai iubește?

- Ba da! Mă ia și acuma și mă iubește, dar, ai să vezi și tu, că nu mai e ca înainte. *Ea s-a schimbat!*

Zicând acestea, Zamfir începu să plângă, ținându-și mereu fața acoperită cu mâinile. Ca să-l mângâie, Tudorel zise:

- Ei lasă! Așa sunt fetele; într-o zi trebuie să se mărite.

- Dar să *greșești*, nu e să te *măriți*, țipă Zamfir.

- Și Mincu n-a cerut-o în căsătorie?

Zamfir își privi prietenul, printre lacrimi:

- De ce vorbești de-a surda? Tu știi bine că Mincu nu *cere* nimic. El *ia*. El a luat-o pe țățica.

- Atunci, îl urăști!

Încheierea asta, făcu pe țărănuș să surădă cu tristețe.

- Ai cam uitat lucrurile din lunca noastră. Cum să-l urăști pe Mincu? Nu-ți mai aduci aminte de el?

- Ba îmi aduc. Numai că, el ne face rău, acuma.

- Și Siretul ne face rău, când ne îneacă: ei, poți să-l urăști?

Cei doi copii tăcură câtva timp, apoi Zamfir reluă:

- De altfel, lucrurile s-au înrăutățit mult, pe „Vărsătură”.

- Ce „lucruri”? Siretul?

- Nu, Siretul. El a rămas cum îl știi: vine, se duce, ne face și rău și bine. Dar acuma, ca să „tai”, trebuie să ai un *permis*.

- Un permis?! De când asta?

- De doi ani încoace.

- Și cine a născocit așa ceva? Balta nu e a nimănu!

Zamfir se gheboși ca un moșneag. Mâna lui dreaptă descrie mai multe cercuri în aer, ca și cum ți-ar fi spus că ai rămas în urmă cu lecția.

- „Balta nu e a nimănu!”... Asta a fost odată! Astăzi, balta este a aceluia care poate să plătească doisprezece lei pentru *permis*. Așa că, nu mai avem baltă, noi ăștia, săracii. Și - tu știi, că fără baltă, nimeni nu poate să trăiască pe „Vărsătură”.

- E mult doisprezece lei? Întrebă Tudorel.

- E o pereche de cizme! șopti Zamfir, scânteind de dușmănie. Dar cine poate să-și cumpere cizme, la noi, cine? De unde să iei doisprezece lei? Poți răscoli trei sferturi din sat, și tot n-ai să-i găsești.

- Atunci, cum ați făcut?

- Cum am făcut? Ei!... La început, fiecare și-a tăiat stuful și papura, ca mai înainte.

Apoi, a ieșit jitarul. (Avem acum un jitar pentru baltă, ca pentru recolte, un jitar turc cu o pușcă.) și turcul ne-a luat pe toți și ne-a dus la curte. Acolo, boierul ne-a zis: „De ce-ați tăiat fără *permis*?” Nimeni n-a înțeles nimic. Ai noștri, se zgâiau la el, se uita unul la altul și învârteau căciulele, mai prostiți ca niciodată. Atunci, boierul a bătut din picior: „Ori sunteți

surzi? Vă întreb: de ce ați tăiat stuful meu, papura mea, fără *premis*?" „Stuful *lui!* Papura *lui!*” Asta-i tot ce-au putut să spună ai noștri. Și încă ei au spus-o pe șoptite, dar ciocoiul i-a auzit și, pe loc, s-a năpustit cu biciul asupra noastră: „Da, stuful *meu!* Da, papura *mea!*” Așa ne-a gonit pe toți. Cai și căruțe au rămas la el. „O să vă puteți ridica buclucul de-aici, când veți plăti fiecare câte doisprezece lei!” ne-a mai zis el.

Zamfir suspină adânc:

- Nimeni, afară de-o duzină de lăptari înstăriți, n-a putut plăti. Tu știi că noi trăim fără bani, cum trăim fără pâine. Mâncăm mămăligă. Și muncim numai pentru gurile noastre și ale vitelor. Iar când ți se întâmplă să rotunjești un duplan de cinci lei, nu știi ce să faci cu el mai întâi: să-ți iei o căciulă; să repari o roată; să-l dai pe-o sculă; ori, mai degrabă, să-ți plătești din datorii, din biruri, sau să strângi mai departe cu nouă noduri, ca să poți, într-o zi, să-ți cumperi un porc, o vacă, un cal. Așa că, nici gând nu era să putem plăti cei doisprezece lei pentru *premis*. Ai noștri își încruciau brațele și se uitau la cer. Satul părea un bâlci: toți cojanii stăteau grămadă, vorbeau și înjurau. Nimeni nu voia să creadă așa ceva: auzi, stuful lui! papura lui! Dar, ce a arat el balta? A semănat-o el?

După vreo trei zile, un om de ispravă de la curte veni să ne spună pe ascuns că vitele noastre crăpau de foame și de sete. „Să crape, răspunseră țaranii. Și noi crăpăm!”

Vestea că bieteles dobitoace nu erau nici hrănite, nici măcar adăpate, sfășie inima țătichii. Ea se ascunse și boci, ca și cum careva dintre noi ar fi murit. A patra zi de la întâmplarea asta, țața Minca se găti ca de sărbătoare și plecă în taină la curte. Și, chiar în seara aceea, toată lumea a văzut-o cum se întorcea în sat, aducând după dânsa, pe drumul mare, șirul celor douăzeci și șapte de căruțe zălogite.

Cum o fi făcut ea, ca să le scoată din mâna ciocoiului? Nimeni nu știe. Astea se petreceau acum doi ani.

Deși bucuroși că au scăpat, de data asta, fără să plătească un ban, cojanii au început, totuși, să trăncănească pe socoteala țătichii, mai ales femeile și flăcăii. Într-o zi, o cumătră i-a spus: „Știi ceva, Minca? Tu ești prea frumoasă ca să tai papură în baltă. Dacă ai vrea să-i ții de urât boierului, noi n-am mai avea nevoie de *premis*, nici frică de turc, și am tăia și partea ta de papură.”

Țătica n-a răspuns nimic, și iar s-a pus pe plâns. Pe zi ce trecea, o vedeai tot mai tristă, apoi, deodată s-a înveselit. Asta s-a petrecut în ziua când Mincu i-a scris că se liberează din armată. El s-a întors și a fost bun cu noi și cu alții. Căci el s-a dus cu o sticlă de rachiu la jitar în baltă, au băut-o amândoi, și atunci Mincu i-a spus turcului că el știe ce este o pușcă și că nu-i e frică de ea. Jitarul a înțeleș și s-a purtat mai omenește.

Dar tot nu mai e cum a fost. Altădată, balta era a tuturor și a nimănui. Astăzi, dacă vrei să ai stuf ori papură, trebuie să le șterpelești. Și, ca să le șterpelești, trebuie să faci un înconjur de trei ceasuri depărtare, să omori vite și să te omori și tu, pe câtă vreme balta e la nasul nostru. Dar toate drumurile bune sunt acuma păzite de-o pușcă nevăzută, care iese deodată ca din pământ.

Dacă ai ști ce ciudat e asta! E ca și cum cineva ar păzi cerul cu o pușcă, pentru ca nimeni să nu ridice capul să-l privească.

Sima, negustor de grâne mare comerciant la Brăila, sosi în după-amiaza aceea într-un docar pompos și cam cârpăcit.

Un omușor de treizeci și cinci de ani, slab, pipernicit, dar vioi ca o veveriță și foarte guraliv. El purta un gheroc mătășos, cizme de lac și căciulă țuguiață, de astrahan adevărat.

Oprind în mijlocul curții, cu aere de boier mare, el voi să sară din docar, ca un flăcău, dar îi căzu căciula la pământ. Nimeni nu îndrăzni să facă haz. Sima se plecă s-o ia de jos, și atunci toată ființa lui se reduce la dimensiunile unui copil. Aceeași impresie o avură toți ai casei, când, din îngâmfare, el voi să dezmierde capul frumosului său cal: n-ajunse decât cu vârful degetelor.

- Bună ziua la toată lumea! făcu el înclinându-se de departe, ca un poponețe, și zâmbind cu fața-i zbârcită, dar simpatică.

Această „toată lumea” - care-l aștepta în pragul casei - se mărginea la soții Vădinoi, sora Caterina, Minca și cei doi băieți, Zamfir și Tudorel.

Fu condus în „casa mare”, cu considerația ce fiecare o datora averei și gândului ce-l adusese acolo, pe când Minca se făcea nevăzută, un moment, așa cum e obiceiul și ca să pregătească musafirului băuturile tradiționale. Casa, proaspăt văruită, era gătită de sărbătoare: scoarțe, plăpumi, cearceafuri de zi, lungi ștergare de perete, fețe de mese - toate lucrate de mână, unele numai horbotă și broderie - erau întinse în văzul tuturor, în cele două încăperi. Sima le privi cu un aer superior și zise:

- Din toate astea, *ea* va găsi la mine de zece ori mai multe decât aci, ca să nu mai vorbim *de rest*.

Soții Vădinoi îl priveau cu respect, iar Caterina, încremenită, își ascundea cu îndemânare adevăratele ei sentimente. Copiii erau la bucătărie, unde, în fața scumpei lor țata Minca, Zamfir explica lui Tudorel, cine-i acest om.

- Știi, îl cheamă *Sima*, dar toată lumea îi zice, pe la spate, *Curjos* și *Besencizmă*, fiindcă are turul aproape de carâmbul cizmei și de pământ.

Minca aduse, pe-o tavă mare, dulceață, rachiu și cafele. Ea servi întâi pe pretendentul ei, apoi pe ceilalți. Nimic pentru dânsa, după cum e obiceiul. La urmă, tot după cum e obiceiul ea se așează, cuminte, lângă mamă-sa, de unde chipul ei strălucea de mânie reținută. Asta se numea o *vedere*. Minca știa că nu trebuia să stea decît un minut și apoi să se retragă.

Sima se folosi, ca s-o ia repede:

- Ei bine, scumpă domnișoară, tot ce pot să-ți spun e că un cămin bogat și o inimă simțitoare te așteaptă, ca să le fii stăpână!

Minca îl privi drept în albul ochilor.

- Vorbește cu părinții mei, domnule, răspunse dânsa și ieși cu serviciul.

Sima vorbi pe loc:

- Da, înțeleg turburarea ei: biata fată s-a „greșit”. Ei bine, eu nu țiiu la lucrurile astea: v-o cer așa cum este. Chiar vă rog să hotărâți ziua logodnei. Înțelegeți graba mea; am o gospodărie mare, care n-are stăpână; eu sunt mereu absent, din cauza afacerilor mele de cereale; mă fură fără rușine, de la tejghetar până la cel din urmă băiat de prăvălie. Trebuie să se sfârșească odată! Cred că nu-i nevoie să vă mai spun că va fi fericită, căci fericirea nu stă în dragoste, ci în bunăstare. Și, din această bunăstare, vă veți înfrupta și dumneavoastră. Haide, tată Alexe, bate mâna cu mine și făgăduiește-mi că Minca va fi curând soția mea.

Moș Alexe luă mâna pe care i-o întinse Sima și o strânse voinicește.

- Ți-o făgăduiesc. Sima!

Caterina fulgeră pe frate-său și alergă la bucătărie.

- Minca! Fugi! Fugi chiar în noaptea asta! Du-te în lume!

Minca se aruncă la pieptul tinerei sale mătușe și plânse cu hohote.

IV. "LA JAPŞA ROŞIE"

La *Japşa Roşie*, bălțile sunt, totodată, mărinimoase și crude, ca tot ce e forță inconștientă pe pământ.

Aici, Siretul tună, amenință, distruge și creează, fără preget: aici izbește el, cu toată dragostea și cu toată mânia lui. *Japşa Roşie* este lăcașul unde el mai continuă să ardă untdelemnul sfânt al patimei lui contrariate. Cine vrea să-i violeze acest refugiu, e mai dinainte juruit pierzării.

Aci, bungetul stufos e des ca o perie și înalt de cinci metri. Solul e trădător. Megieșia, mai mult decât primejdioasă. Căruța, vita nu pătrund. Omul, această vită care intră peste tot, pătrunde, dar nu fără să iasă măcar cu o zgârietură otrăvită, pe care o va păstra toată viața.

Lupul e totdeauna prezent și gata să te sfâșie. Înțepătura țânțarului îți aruncă trupul în flăcări. Chiar și lipitoarea, atât de binefăcătoare în medicină, îți sare în obraz și te orbește. Țânțari și lipitori formează, în aer și în apă, o puzderie compactă. Lupii, strânși în haite, își deschid drum, suferind și ei aproape cât omul.

Asta e latura mortală a *Japșei Roșii*. Mai e una care te înnebunește.

De-abia a trecut o jumătate de ceas de când te afli în acest desiș, doborând cu târpanul o papură cum nu întâlnești nicăieri.

Și iată că o umezeală arzătoare îți taie răsuflarea, îți întunecă mintea și te face să-ți sfâșii vestmintele, să te lași gol. Șerpi de apă, inofensivi, ți se cațără până la gât, îl înconjură o clipă, zburdalnici, apoi săr în toate părțile ca niște țâșnituri de apă neagră. Atingerea lor e mai dureroasă decât o descărcătură electrică.

În vremea asta, mii de ațișoare vâscoase, subțiri și dese ca o casă de păianjen, îți imobilizează pielea mâinilor și a feței, într-un ceas, te pomenești cu ochii lipiți. Dacă aștepti momentul acela, nu mai știi pe unde să fugi, nici să-ți găsești căruța și drumul spre casă.

Și, cu toate astea, aci, la *Japşa Roşie*, bătrânul Andrei Ortopan, tatăl lui Mincu, a găsit cu cale să-și ridice o mândră colibă, să-și facă rost de muncă rodnică și să viețuiască.

Moș Andrei fusese, în tinerețea lui, popă. Din aprigă chemare; el slăvea pe Domnul și voia să slujească pe oameni. Dar, vai! El nu slăvea numai pe Domnul, ci *toată viața* cu care Creatorul îndoapă uneori anumite din făpturile sale umane. Și atunci, nu mai fu cu putință părintelui Andrei să slujească pe oameni, nici să slăvească pe Dumnezeu vlădicii lui, care-l goni din sfântul lăcaș.

Greșeala părintelui Andrei Ortopan fu gravă, chiar de la începutul apostolatului său: însurat și preot, el nu fu omul femeii lui decât o noapte, întâia din scurta lor existență comună.

Apoi, bărbat frumos, el își pustii parohia și chiar județul. Popa Andrei fu zeul trupesc al tuturor zeițelor patimei trupești. Blesteme și binecuvântări se abătură, deopotrivă, deasupra capului său. În sfârșit, i se luă darul și fu împins în brațele satanei.

El avea atunci treizeci de ani, multă vlagă de cheltuit și nici un ban în buzunar. Andrei Ortopan dispăru în lume și fu uitat. După treizeci și cinci de ani, oamenii bătrâni din luncă recunoscără pe fostul preot, în persoana unui chipeș moșneag, cam zdrențaros, dar plin de vioiciune, plin de viață, mulțumit de toate și gata să vină în ajutorul celor învinși. Moș Andrei nu era singur. Un flăcău de șaptesprezece ani îl însoțea peste tot: era Mincu, fiu-său. Nu-i vedeai niciodată pe unul fără celălalt.

Acestea se petreceau într-o vreme de vară. Tatăl și fiul, lipsiți de adăpost, mânau pe unde îi apuca noaptea, roboteau oriunde era o pâine de câștigat, se hrăneau numai cu zarzavaturi și nu făceau nimănui nici un rău, dimpotrivă.

Unii încercară să le dezlege limbile, dar nu obținură nimic precis, fiul fiind prea tânăr ca să poată ști ceva, iar tatăl, cu toată firea lui deschisă, știind totdeauna să opună o tăcere înțeleaptă, curiozității sătești. La urmă, fură lăsați în pace. Apoi, nimeni nu-i mai luă în seamă.

Dar, într-una din zilele anului următor, cojanii văzură că cele mai frumoase coșnițe și rogojini ieșeau de la *Japșa Roșie*, purtate de spatele lui Mincu, care le ducea la târgul din Brăila.

Cum era cu puțință?! Căci, să trăiești la *Japșa Roșie*, e ca și cum ai trăi în iad!
Și totuși...

Pe un grind, ceva mai ridicat deasupra nivelului mijlociu ai apelor, moș Andrei îngrămădise câteva mii de maldăre de stuf, pe care le înțepeni, cum putu mai bine, cu lut și pari. Astfel, bătătura micii lui gospodării fu înălțată cu un metru, dar asta nu ajungea, ca să-l pună la adăpostul inundației. Iată de ce el o înconjură de un parapet larg și înalt de doi metri, adevărat zid de fortăreață, făcut din două împrejmuiri de sălcii împletite și umplute între ele cu pământ. Salcia, găsindu-se în elementul ei, creșcu de pretutindeni și cimentă cu rădăcinile ei parapetul.

„Acuma, frate Siretule, poftește de dă năvală!” își zise moș Andrei.

Siretul încercă, bineînțeles, și nu putu nimic împotriva lui Ortopan, căci îl vedem mereu ținându-se țepăn în cetatea lui de la *Japșa Roșie*.

Afară de fiu-său, care-l ajuta în toate, moș Andrei n-are în preajma lui alte ființe decât un câine și două capre. Nici pasăre. Nici porc, nici vacă, nici cal, ca la orice gospodărie țărănească. Căsuța - două încăperi strâmte - e toată numai din lut, stuf și lemn de salcie. Într-

una din odăi stă, impunător ca stăpânul lui, războiul de țesut rogojini și coșuri. În cealaltă, un pat de scânduri și soba. Ordine și curățenie, ori încotro ai întoarce privirea. Totul e aspru, bățos, monahal. Zidurile sunt văruițe.

Nu vezi decât puține lucruri de gospodărie: o masă rotundă, joasă, trei scăunașe, o putinică pentru apă de băut, străchini, linguri de lemn, un ceaun pentru mămăligă și o oală de pământ. O ploscă și o pușcă cu două țevi sunt spânzurate în cui. Într-un colț, o ladă cu mălai, în alt colț, un sunduc conținând vestmintele și rufăria sihastrului.

În atelier, frumoase caiere de tei și papură cojită, atârnă pe pereți. Ele se torc la cicârâc, ca să slujească de urzeală și bătaie rogojinilor. Să le dezmierci, e o plăcere. Să le torci, îți amorțesc mâinile. Caierele astea răspândesc un plăcut miros de fân cosit. Pe o gaură din tavan, te urci în pod, care e plin cu rogojini și coșnițe.

Această liniștită locuință, ocupând o mică suprafață, e împrejmuită de-o adevărată pădure de sălcii, care, crescând chiar în parapet, constituie o puternică apărare naturală împotriva înecului.

Operă de titan.

Pătrunzi înăuntru, pe un fel de urcuș care se oprește la nivelul bătăturii, deasupra căreia se înalță căsuța și împrejmuirea de sălcii. O tăietură, numai cât corpul unui om și ușor de astupat, deschide în parapet o trecere puțin comodă. Ea n-are poartă. Dar, de îndată ce intri, câinele latră furios. Un cap de patriarh umple cadrul interior al unei ferestre dinspre curte: o față arămie, jupuită, păroasă, cu o mare barbă cenușie; doi ochi, cu privirea pătrunzătoare, dar blândă, te fixează, ca și cum ar voi să-ți spună: *Pace vouă !*

Moș Andrei e foarte înalt și drept ca stuful, care-l ascunde de ochii lumii. Lunga-i chică o are toată trasă pe spate și adunată în coc, așa cum o purtau altădată preoții noștri. Corpu-i, pe care-l ghicești, după mișcări, mlădios și tare, este, de la gât până la glezne, învăluit într-o sutană de postav cenușiu. Picioarele goale în galenți. Mers de hoinar. Voce bogată de toate gamele bărbătești.

*

Era aproape de miezul nopții, când, în ziua aceea hotărâtoare pentru soarta Mincăi, moș Andrei își văzu feciorul sosind ca o furtună și, fără să rostească un cuvânt, aruncându-se cu fața la pământ, la picioarele sale, unde de-abia mai sufla.

Spectacolul ce-l oferă străzile unui oraș în care holera secetă oameni cu duzinile deodată, e mai puțin dureros decât acela pe care-l oferă o singură ființă umană, a cărei inimă e

devastată de gelozia patimei trupești. E fiindcă, suferinței celor dintâi, moartea ajunge. Suferinței celui din urmă, moartea nu e de-ajuns, căci aceasta se teme să nu ducă chiar și în mormânt amintirea ființei iubite, pe care o abandonează dezmierdărilor altor mâini.

Andrei Ortopan nu cunoscuse niciodată acest martiriu, dar fiu-său era propriul lui sânge, și el încercă să-i vie în ajutor. Sforțările lui nu reușiră nici măcar să-l facă să rostească un cuvânt, ori să ridice un braț. El se resemnă să-l vegheze, șezând pe un scăunel și privind trupul cuprins de convulsii al fiului său. Nu pentru întâia oară, moș Andrei își vedea băiatul chinuit de această durere, pe care el o ignora: de câte ori Minca se ducea la curte ca să intervie pe lângă boier, pentru o nevoie ori pentru alta, de-atâtea ori lungi ceasuri de suferințe pustiau sufletul lui Mincu. Dar, într-un asemenea hal, el nu-l văzuse încă.

Bietul băiat, nu voia să supere pe bătrân, mărturisindu-i tot ce-i rodea inima. De altfel, neavând curajul să cerceteze mai de aproape, el nu știa dacă relațiile iubitei lui cu Mândrescu erau vinovate, ori numai prietenești. Totuși, de la ivirea lui Sima, el spuse tatălui său că, dacă cineva îi ia cu sila iubita, el va face moarte de om.

Moș Andrei luă încetișor pușca din cui și se duse s-o ascundă între niște maldăre de stuf, în dosul casei. El își zise: „Așadar, prietenul meu Alexe vrea să vândă pe fiică-sa lui Sima. Dumnezeu să-l pedepsească! Și, până la Dumnezeu, Mincu e în stare să-și facă dreptate singur”.

Afară, cerul înstelat și liniștea firii îl îmbiată la o scurtă preumblare. El dădu drumul câinelui și plecă, în voioasa lui tovarășie, să hoinărească prin preajma locuinței de-a lungul Siretului.

Noaptea, sălbăticia locului și propria lui neliniște îi prinseră inima ca într-un clește. Andrei Ortopan îndoii genunchiul la pământ:

- Doamne! Doamne! de ce ales-ai tu făptura ta cea mai plăpândă, ca s-o strivești în chinuri pe care nu le cunosc ființe mult mai tari ca omul? Nevrednicul tău servitor îți mulțumește pentru toate patimele cu cari i-ai umplut inima, dar iată ziua plății din urmă: tu lovești în fiul meu și îmi întristezi bătrânețile! Trebuie, oare, să plătim mereu? Și de ce? Care e rostul zidirilor tale? La ce bun atâta simțire, dacă, cu cât te ridici mai sus deasupra animalității, cu atât trebuie să-ți răscumperi bucuriile, prin crâncene suferinți? Dumnezeule mare! Iartă pe păcătosul tău! Ușurează-mi fiul!

Dumnezeu, care e neînțeleș, iertă pe Andrei Ortopan și îi ușură pe loc fiul, trimițându-i pe iubita lui Minca.

Ea se strecură ca o umbră, cu un pachet la subsuoară, pe când Ortopan se ruga, cu câinele lângă el, care-l privea nedumerit. Bătrânul, ca și tovarășul său, habar n-aveau. După ce închise câinele într-o cușcă cu gratii, care-l apăra împotriva unui posibil atac nocturn al lupilor

și-i îngăduia să vegheze asupra locuinței, moș Andrei intră în casă. Mare îi fu mirarea, când văzu că Mincu nu se mai afla în locul unde-l lăsase:

- Lăudat fie numele Domnului! strigă fostul preot. Tot a putut să se scoale și să se urce în pod. Asta-i o minune!

Ortopan stinse lampa și se lungi pe patul lui de scânduri, mulțumind din inimă lui Dumnezeu. Dar, curând, niște șoapte ce veneau din pod, îl făcură să strige din nou:

- A! Minca a făcut minunea! Ei, oricum Domnul rămâie lăudat.

Și bătrânul adormi.

Cu un ceas înainte de-a se crăpa de ziuă, moș Andrei aprindea lampa și se așeza la război. Cu brațele goale până la umeri, mâinile de oțel înșfăcau cu dragoste vatalele și trânteau voinicește spata peste țesutul vegetal, care sporea văzând cu ochii. Toată casa era zgâlțâită. După fiecare bătaie, ca și cum ar fi voit să șteargă un praf inexistent, mâinile i se plimbau într-o largă dezmierdare peste toată suprafața nouă a rogojinii. Apoi, degetele lui alergau printre frânghiuțele de tei, introducând, din ambele părți deodată, fire moi de papură cojită.

Andrei Ortopan încheiase o rogojină și se pregătea s-o scoată din război, când, odată cu ivirea zorilor, un lătrat aprig îl făcu să tresară. El alergă la poartă.

Alexe Vădinoi sta țeapăn, cu pușca la spinare, galben ca ceara.

- Andrei! Dă-mi fata!

- Alexe! Fiica ta e a fiului meu! Cu voia lui Dumnezeu și a ei!

- Nu vreau să am un ginere, fecior de rogojinar!

Ortopan încrucișă brațele pe piept, plin de dispreț.

- Ai voi poate să-l ai de ginere pe Mândrescu! Ah, suflețelul curat al țăranilor noștri! Nu se află unul singur printre voi, care să nu vrea să fie în locul boierului și, ca el, să jupoaie pe aproapele lui! „Fecior de rogojinar"! Sărmane Alexe, care n-ai cu ce-ți cumpăra o cămașă!

- Ajunge! Am venit să-mi iau fata!

- N-ai s-o iei, decât trecând peste trupul meu!

- Atunci, vino!

Amândoi bătrânii coborâra colina și se opriră pe un mic platou dezvelit, deasupra Siretului.

- Cum vrei să ne luptăm? întrebă Ortopan.

- După moda veche, socot eu: luptă dreaptă, până ce unul din noi va rămâne la pământ...

- ... Ori va fi prăvălit în Siret! completă rogojinarul.

- Cum vei voi...

Ei se dezbrăcară în izmene, goi până la buric. Și, pe loc, cele două trupuri se înlănțuită într-o izbitură înăbușită.

Cu toată diferența de vârstă, partida era perfect egală.

Lupta, fără preget, dura de-un ceas, când soarele, ridicându-se deasupra pădurii de sălcii, împrășcă cu flăcările lui trupurile asudate ale celor doi potrivnici.

În clipa aceea, două voci - una de bărbat și alta de femeie - răsunară dedesubtul platoului. Minca și Mincu, înlănțuiți de gât, cântau:

Șapte găște potcovite.

Lele, draga mea.

Au plecat să se mărite.

Lele, draga mea.

Ortopan și Vădinoi, dintr-o singură voință, încetară lupta și alergară la Siret. Ei își văzură copiii, mergând pe malul apei, cu fețele aprinse de soare, fericiți.

- Vezi? zise Andrei. Ce mai vrei?

- Îmi vreau fata!

Cuvintele lor fură auzite de cei doi amanți, care se opriră înlemniiți în fața ciudatului spectacol ce li-l ofereau părinții lor. Mincu voi să se repeadă, furios, în ajutorul lui tată-său. Minca îl reținu cu hotărâre. Și, punându-i mâinile pe umeri, îi șopti:

- Ascultă-mă! Nu putem nimic împotriva soartei. Mă duc acum cu tata și mă voi mărita cu Sima, dar *nu voi fi niciodată a lui!* Tu vei fi bărbatul meu, în văzul tuturor. Cu chipul acesta, el mă va goni într-o zi. Și, atunci, nimeni nu va mai avea nimic de zis.

Mincu lăsă capul să-i cadă pe piept. Minca i-l sărută cu patimă și luă drumul casei părintești.

V. SIMA ȘI BUNĂSTAREA LUI

Sima Caramfil stăpâna la Brăila frumoase acareturi și învârtea un comerț întins, dar, spunând numai atât, nu-i de-ajuns, ca să înțelegi ce e un Sima și ce stăpâna el la Brăila.

Mai întâi, alde Sima nu vin pe lume decât prin părțile astea ale Orientului levantin. Ei vin totdeauna săraci lipiți pământului, buni și circumspecți, îndrăzneți și lași, inventivi și mediocri, generoși și avari, entuziaști și rigizi, șireți și mărginiți. Ei fac totdeauna avere. Uneori, ajung la bogății fantastice. Sunt incapabili să se ruineze din imprudență, ci numai din vreo patimă. Căci patima este în Orient o scânteie care strălucește în pântecul oricărui viermușor omenesc și poate, dintr-o zi pe alta, să devie un vulcan.

Patima lui Sima fu mândra „țața Minca”, după cum o va numi-o, imitând pe micul Zamfir, vesela clientelă masculină a faimoasei lui cârciumi.

Sima Caramfil, conform legii orientale a parvenitismului eroic, se însurase, după optsprezece ani de servitudine vicleană, cu fata stăpânului său. Cu alte cuvinte, el nu făcuse, până la vârsta de douăzeci și opt de ani, decât să pândească o femeie urâtă și frumoasa ei zestre. El le avu pe amândouă, prețui cum trebuie pe cea din urmă și fu gata să crape de ciudă din cauza celei dintâi.

Dar Dumnezeu tuturor Caramfililor veghea: după trei ani de căsnicie câinească, nefolositoarea soție muri de-o moarte tot atât de naturală ca și urâtenia ei. Atunci, Sima se gândi la dragoste: "să caut o femeie care să n-aibă decât cămașa, dar care să fie cea mai frumoasă din tot județul".

O găsi în împrejurimile Brăilei; și, numaidecât, dându-și seama de cât prețuia el lângă o frumoasă fată ca Minca, decretă că fericirea nu stă în dragoste, ci în bunăstare.

Moș Alexe îl crezu pe cuvânt și-i dădu fata.

Nunta avu loc în sat. Cu tãmbãlãu. Se aduse de mâncat și de băut pentru două sute de guri. Șase țigani împărătești desfătără pe nuntași. Dar, desfătarea cea mai gustată, cea mai așteptată de către cumetrele satului - constatarea publică a nevinovăției miresei - Sima o respinse cu hotărâre. Pe la miezul nopții, el își urcă nevasta în docar, înșfacă hățurile și apucă drumul Brăilei, fără să fie văzut de nimeni. O luă cu el, în adevăr, „numai cu cămașa”.

Foarte discret, o conduse într-un bogat apartament pe care-l pregătise numai pentru ea, și se retrase, cu un sărut stângaci, dar sincer, pe mâini. Această purtare delicată a omului urât de dânsa fu pentru Minca o surpriză care-o mișcă. Ea medită o parte din noapte și adormi, zicându-și că, la urma urmei, tragicul nu era poate chiar așa cum și-l închipuise dânsa.

A doua zi, la zece, ea era încă în patu-i parfumat, când Zamfir veni să miorlăie la ușă:

- Țătică! Dormi? Am venit și nu știu ce să fac.

Zamfir venise dis-de-dimineață, așa cum hotărâse ambele părți: frățiorul își va însoți sora, va sluji la cârciumă și, cine știe, va face poate carieră.

Minca se înfășură într-un frumos capot, deschise băiatului și-l îmbrățișă călduros. Puțin după aceea, o bătrână servitoare veni cu o tavă, aducând „cucoanei” gustarea de dimineață. Zamfir se îndopase de mult. El se uita la soră-sa, privea camera.

Mobilele, rufăria, veșmintele femeiești dintr-un mare dulap deschis, și nu-i venea să-și creadă ochilor. Minca îi surâdea, din când în când, gânditoare, bându-și cafeaua cu lapte, apoi îl întrebă:

- Unde-i el?

- E în curte, plin de praf din cap până în picioare, răspunse Zamfir pe nerăsuflăte.

Cu privirea pierdută, Minca păru că nu înțelege. Băiatul continuă:

- E o curte, de zece ori mai mare decât a noastră, și plină cu care. Nenica Sima aleargă de la un car la altul, pe când le descarcă. El bagă mâinile în grâu, miroase, cântărește în palmă și țipă mereu la oamenii care măsoară. El găsește că banița nu-i niciodată destul de plină.

- Dar, cârciuma? Cum e?

- E mare ca o biserică și plină de cojani cari mănâncă, bea și așteaptă să fie plătiți.

- Bine. Du-te acuma de te joacă. Azi n-ai nimic de făcut.

Copilul ieși, cam speriat. Minca se îmbracă și trecu în lunga galerie cu geamuri, care dădea spre curte. De-acolo, ea se puse să privească afară, confortabil instalată într-un jilț.

Sima nu mai era în curte. Carele, unul după altul, plecau. Minca examinează fețele țăranilor, care își vânduseră grânele bărbatului ei. Toți păreau resemnați, unii mai voioși, alții înjurând, dar cei mai mulți erau beți și nu tocmai nemulțumiți.

Ea încercă, apoi, să-și dea seama de valoarea acareturilor în care se afla. Netăgăduit, reprezentau o mare avere. Dar ce este o mare avere?

„E ceva fără suflet, își zise dânsa. E numai pentru un om și familia lui. Ei, și? Întru cât asta interesează pe ceilalți oameni?”

Minca porni în căutarea inimii soțului ei, voi să cunoască fizionomia acelei bunăstări de care el vorbea atât. Ea se întreba de ce lumea nevoiașă spunea atâta bine pe socoteala lui; întrucât marea lui avere, putea să ție de cald altora?

Ca s-o afle, îi trebui timp. Dar după o lună de cercetări - în care vreme nu făcu decât scurte incursiuni în acest domeniu - ea descoperi ușor ceea ce tot omul din popor, în Orient, e lacom să descopere la legendarii lui Sima, anume: o dărnicie nătângă și prudentă, trăind ca vai de lume lângă o zgârcenie țeapănă.

O arhitectură, datorită imaginației populare, a făcut ca jumătate din Brăila să fie zidită după un plan unic și sentimental. Cele zece străzi și bulevarde, perfect curbe și nesfârșite, care încing miezul orașului sunt, aproape în întregime, lipsite de case cu etaj. Fiecare proprietate e dreptunghiulară. Toate își au curtea și grădina lor, care reprezintă jumătate din suprafața totală a lotului. Cealaltă jumătate, paralelă curții, e ocupată de locuințe, care se înșiră, una după alta, în ordinea următoare: întâi, „casa de la față”, compusă din mai multe încăperi, e și cea mai frumoasă; urmează apoi un șir de odăi, ca vagoanele unui tren, până în fundul curții și micșorându-și totdeauna confortul și capacitatea. Astfel, se găsesc oriunde camere pentru toate pungile și poți locui la Brăila pe un bulevard, plătind o chirie de mahala.

Proprietatea lui Sima Caramfil, situată tocmai pe bulevardul Carol, nu făcea excepție de la această regulă. Ba, și mai mult, ea exagera sentimentalismul, ori obiceiul pământului, făcând să trăiască, într-o promiscuitate de neconceput, chiriași de mâna întâi alături de adevărați paria.

Posedând două loturi într-unul singur și fiind așezată în colțul unei răspântii, această proprietate avea o formă pătrată, al cărei unghi drept își înălța cele două laturi de frumoase clădiri, una spre bulevard, alta spre o stradă destul de însemnată. Sima ocupa latura care dădea spre stradă, precum și tot colțul, impunător, compus din marea lui *cârciumă-locandă-băcănie*. Corpul de apartamente făcând față bulevardului era închiriat la oameni cu dare de mână.

A treia latură a acestui pătrat o formau imensele lui magazii, iar a patra, sau fundul, era un groaznic talmeș-balmeș de odăi împutite, vechi, ruinate, rezemate unele de altele și pe jumătate scufundate în pământ, unde forfăia, ziua și noaptea, o adevărată viermărie omenească: hamali turci și armeni de la cărbunăriile din port, veșnic murdari, negri ca samarul din spate, mai toți holtei, culcându-se câte cinci și șase într-o odaie; tăietori de lemne, români și bulgari, cu neveste și puzderie de copii; apoi, găzari, zarzavagii și chiar unele haimanale puțin recomandabile.

Poarta cea mare de la curte nu se închidea niciodată, știut fiind că „la Sima Caramfil” era han. Un om de încredere veghea toată noaptea, gata în orice moment să întâmpine pe drumetul, cu sau fără căruță, care-i cerea adăpost și de-ale gurii.

Curtea, foarte mare, era totdeauna acoperită de un strat gros de paie amestecate cu baligă, grăunțe și noroi format din urina vitelor. Numeroși porci și nenumărate găini, aparținând lui Sima, se hrăneau și se făceau mari, numai răscolind în aceste gunoaie.

Privată proprie n-avea nici un apartament, oricât de boieresc ar fi fost. Toată lumea - chiriași ori bețivani - trebuia să străbată curtea, înotând în băligar până la glezne, ca să ajungă

la cele trei latrine publice date cu var, care răspândeau o putoare nesuferită între magazii și cocioabe.

Adesea, câte un chiriaș mai cu vază, spunea lui Sima:

- Domnule Caramfil, de ce tolerezi dumneata aceste cuiburi de ploșnițe și de infecție, alături de frumoasele dumitale acareturi? Ești destul de bogat, ca să le faci să dispară într-o clipită și să ridici în locul lor superbe apartamente.

Sima începea, atunci, să-și frământa între degete vârful „ciocului” și răspundea:

- Asta-i treaba mea, nu a dumitale.

- Dar, frate, mulți dintre ticăloșii aceștia nici nu-ți plătesc chiria, de ani de zile...

- Pierzi dumneata ceva?

- ... Și apoi, să fim drepți, o astfel de vecinătate ne displace grozav!

- Ei bine, n-aveți decât să vă mutați.

Nu mai era nimic de înțeles.

Minca, însă, înțelese.

Rând pe rând, pasivă și febrilă, tăcută și guralivă, dar totdeauna simplă, naturală, ea se mișca în mijlocul acestei lumi diverse, ca peștele în apă. În mai puțin de cincisprezece zile de la sosirea ei, nu se mai văzu nici o cocioabă împuțită, nici o latrină scârnavă. Ajutată de câteva femei, ea zvârli în mijlocul curții toată mizeria umană ce se găsea în acele cotinețe, vărui, frecă, dezinfecă. Latrinele fură golite și înecate în fenol. Curtea fu răzuită până la pământ sănătos, apoi acoperită cu un strat de pietriș.

O adorară, sărac și bogat. Sima o privea cum se străduiește și-i spunea:

- Ce faci tu acum, toată lumea o face la Paște. Dar curățenia asta nu durează la noi, căci murdăria face parte din însăși existența acestor nenorociți. Ai să te încredințezi, pe curând.

În mai puțin de trei luni, ea dădu dreptate bărbatului ei: curtea, cocioabele, latrinele, își reluară fizionomia lor obișnuită: scârnavia. Ai fi zis că niciodată nu fuseseră curățate.

Și iată că o iarnă salvatoare se abătu la timp, dezinfecând întreaga fire cu gerul ei nemilos.

Totul amorțise. Minca însăși căzu într-un fel de toropeală. Timp de o lună, nimeni nu-i văzu fața. Stătea în camera ei, absentă, mută, mâncând mai nimic și slăbind văzând cu ochii.

Îi era dor de satul ei, de luncă, și chiar de viața trudită pe care o dusesese acolo. Într-o zi, ea ceru soțului ei s-o lase să plece.

Sima fu cuprins de-o groază ucigătoare, dar, om practic, înlătură primejdia, ducându-se, pe loc, să încarce în două căruțe, pe Caterina - amica și tânăra mătușă a Mincăi - pe copilul ei și tot calabalâcul lor, făcându-le loc în chiar apartamentul nevestei sale. Aceasta se simți nespus de fericită. Caterina, a cărei viață de cusutoreasă nu era prea veselă, fu la fel de fericită, cu tot caracterul ei independent. Zamfir și Tudorel, regăsindu-se împreună, contribuiră cu zburdălnicia lor să creeze o atmosferă de familie celor două femei care îi adorau.

Sima recoltă, câtva timp, beneficiile acestei păci precare.

Cârciuma-locandă-băcănie a lui Sima Caramfil era o adevărată uzină. Ziua și noaptea, plină de lume, ea nu închidea decât trei ceasuri din douăzeci și patru, de la unu la patru dimineața. Cele trei sectoare ale acestei uzine comunicau între ele prin niște arcade căscate. Cârciuma, ca o regină, ocupa centrul și forma unghiul străzii cu bulevardul. Locanda și băcănia erau flancurile ei. Din mijlocul cârciumii, unde trona tejgheaua, ochiul cuprindea totul.

S-ar crede că Sima era acest ochi.

Nu! Fusese odată. Apoi, conform legilor misterioase care conduc în Orient viața și averea tuturor Caramfililor noștri, el dăduse frânele afacerii pe mâna tejghetarului său, om de încredere, atotputernic, care avea, în același timp, să-l slujească și să-l fure, pentru ca la rândul-i, într-o zi, să devie un Sima ori altceva.

Stăpânul nu apărea în prăvălie decât la întâmplare, și fără nici un scop. Din zori și până noaptea târziu, îl vedeai oriunde, afară de prăvălia lui: la oborul de cereale, unde nasul lui de șobolan se vâra în toate carele țăranilor; la bursa acelorași produse, din „misitii”, când Sima, modest, smerit, pișicher, știa totdeauna să-și plaseze avantajos marfa-i proastă; la cafenelele din centru, unde el mirosea afacerile bune și le șterpelea acelora cari, netemându-se de el, le dezbateau la nasul lui; la încărcările și descărcările cerealelor, când ochiu-i nu slăbea o clipă banița și răzuitorul; la vamă, când nu lipsea la nici una din recepțiile numeroaselor lui mărfuri venite din Anatolia, iar toamna, timp de două săptămâni, răsturna podgoriile cu susul în jos, cumpărând cât mai ieftin, dar plătind peșin, mari provizii de vinuri și rachiuri, printre cari unele, adevărate nectaturi, nu se găseau la Brăila decât în vastele sale pivnițe.

Femeia lui nu-l vedea decât pe apucate și totdeauna murdar, prăfuit, cu hainele în dezordine, cu fața de nerecunoscut, gânditor, preocupat. Masa lui: în picioare, cu un ficat prăjit, o bucată de pâine și un pahar de vin dinaintea lui pe tejghea, când tejghetarul se ținea țeapăn ca la cazarmă. Sima nu-l lua în seamă. El își savura mezelicul, pălăvrăgind cu clienții.

În jurul lui, bâlci, un du-te-vino neîncetat, răcnete, înjurături, căci totul era popular. Cârciuma nu se golea o clipă, de la deschidere la închidere. Mesele și scaunele erau totdeauna

ocupate, și tot pe-atâta lume sta în picioare, cu paharul în mână. Băuturile curgeau valuri. Țărani și orășeni, de toate condițiile, aprinși de vin și de patimi, vorbeau toți deodată, cântau, urlau, gesticulau.

Băcănia, mai liniștită, își debita produsele unei lumi tot așa de împestrițate. Găseai tot ce-ți trebuia: „Coloniale și delicatose”, în care intra băcănia propriu-zisă, apoi fierăria, lemnele, pâinea, „mare asortiment de articole țărănești”: opinci, zeghe, botfori, putini, găleți, saci, coșuri, țoale, damigene, ploști, frânghii, hamuri și câte altele.

În locandă - unde toate erau gustoase, curate, dar servite „fără fasoane” -bucătăria își expunea mâncărurile în văzul tuturor, pe când grătarul lupta din răspuțeri cu legiunile lui de fleici și mititei. Șervete nu se dădeau decât la cerere. Fiecare își sugea degetele ori le ștergea pe miez de pâine. Nici un bacșiș. Nici o reclamație.

Toată această întinsă afacere era complet lipsită de contabilitate și control. Tejghetarul încasa tot ce venea de la cârciumă și de la locandă. Băcănia își avea casa și omul ei de încredere. Seara, după miezul nopții, Sima venea cu un săculeț să ridice, din ambele tejghele, *ce se găsea*. Că fusese ziua „bună” ori „rea”, nu era nimic de zis și nimic de făcut. „Prinde orbul, scoate-i ochii.”

Totuși, fabrica mergea de minune și, la capul anului, Sima ieșea totdeauna la socoteală. Cei douăzeci și doi de servitori ai lui, ieșeau și ei la socoteală.

Numai Minca, după ce văzuse multe, de aproape, se întreba:

- Unde dracu e *bunăstarea* omului ăsta bogat? Ei... Nu văzuse, nici ea, totul.

*

Dar iată iarna. Ea ținu până la începutul lui aprilie și fu ucigătoare pentru cei nevoiași. Copii, bătrâni, ba și familii întregi pieriră de foame și de frig. Pe drumuri, cărauși țărani fură atacați, ziua în amiaza mare, de haite de lupi, cum nu se mai auzise încă. Dintr-unul din aceste transporturi, compus din patru care a câte doi boi și din șase țărani, nu scăpă viu decât un băietan, care se întâmplase să fie cocoțat pe un mare car cu fân, de unde el asistase la sfășierea tuturor vitelor, precum și a oamenilor cari, din nenorocire, mergeau pe jos ca să se încălzească. Jandarmii descoperiră pe băiat aproape mort de frică, îngropat în fân și înfășurat într-un cojoc.

Existența săracului își redusese nevoile la patru articole de primă necesitate: lemne, mălai, sare și chibrituri. Rareori tutun și, mult mai rar, săpun și gaz. Jumătate din lumea care

intra „la Sima”, în toiul acestei ierni, nu cerea decât articolele sus-numite. Cea mai mare parte le cerea pe datorie, iar restul le cerșea, pur și simplu.

În contabilitatea sentimentală și băbească a lui Sima Caramfil, era un capitol al pierderilor care prevedea, fie anul bun ori rău, o sumă oarecare destinată „mizeriei oricărui comerț mare”, cum spunea Sima, ca să nu treacă drept un om slab. Prezența stăpânului nu era deloc necesară, pentru ca numitul capitol să fie respectat. Exista obișnuința, creată de Sima și devenită lege, să fie creditată clientela nevoiașă a prăvăliei și să dea de pomană săracilor ei. Acestea nu se făceau fără trăsnete și fulgere, dar se sfârșea, totdeauna, prin a credita pe unii și a milui pe ceilalți. Astfel, oamenii de încredere înlocuiau pe stăpân, până a îndeplini, cu multă îndemânare, chiar și această delicată datorie.

În iarna de care vorbim, limitele cele mai inflexibile ale acestui capitol, plesniră. Tejghetarul, depășit, alerga zilnic sus la stăpânii lui, să le spună că nu mai putea să facă față valului de mizerie care năvălea în prăvălie. Sima îi recomandă, la început, „să continue cu prudență”, apoi, văzând că se îngroașă gluma, se duse să se instaleze el singur în băcănie, unde își petrecea ziua întreagă.

O mulțime deasă, așa cum se vede pe la biserici în zilele de sărbătoare, umplea băcănia. Aproape nici un om de muncă. Bătrâni, bătrâne și, mai ales, copii, trimiși de părinți, știind bine că inima omului „se înmoaie” mai repede în fața suferinței unui copil:

- Tata (ori mama) te roagă să ne mai dai de zece bani lemne (ori mălai)...

Aceștia erau cei cu credit. Alții, bătrânii, cerșeau:

- Domnule Sima! Murim de frig și de foame! Fie-ți milă! Dumnezeu să te răsplătească înzecit!

Stând pe scaun, cu două catastife pe genunchi, Sima examina situația fiecăruia, apoi căta în ochii omului. O luptă aprigă se dădea atunci în el, între interes și nevoia de-a face bine. Cu fruntea încrețită, cu buzele strânse, cu pleoapele abia întredeschise, el privea la viscolul de-afară și își freca nervos vârful bărbuței. Din când în când, câte un oftat înăbușit îi umfla pieptul. Uneori privirea i se pironia asupra unei fetețe atât de îmboborojite în zdrențele mamei sale, că de-abia i se mai vedeau obrăjorii ofiliți. În momentele acelea, mulțimea se agita, fiecare voind să atragă asupra lui atenția binefăcătorului. Bătrânii își strâmbau și mai tare fețele lor strâmbate de mizerie, clătinând din cap și miorlăind cuvinte neînțelese. Băieți cu ghebe hărtănite, lungi de se încurcau în ele, și cu căciuli ce le cădeau pe nas, țineau capul pe spate, ca să urmărească, cu o privire inteligentă, mișcările aceluia de care atârna viața lor. Adesea, ochi care trădau o foame năprasnică, începeau să fixeze, hămesiți, grămezile de pâine caldă, cârnățaria, brânzeturile.

Sima îi cunoștea pe toți, la cei mai mulți le știa și numele. Pe unii îi văzuse născând; pe alții, îmbătrânind. Privind la copiii din fața lui, se gândea la cei cari îi așteptau acasă, și își rememora ocupația și gradul de moralitate a fiecăruia.

Această mizerie, pe care o avea sub ochi, făcea parte integrantă din comerțul lui. Ea îl îmbogățise.

- Dar bine, frate, - întreba el deodată pe câte-o femeie - bărbatul tău a muncit mult în vara trecută. N-a pus nimic deoparte?

- Nu, domnule Sima: a băut tot.

Și Sima știa la cine omul „băuse tot”.

Aceste ședințe durau câte-o jumătate de oră. Ca să-și poată învinge egoismul, Sima avea nevoie să-și umple ochii cu chipul suferind al fiecăruia din acești nenorociți. La sfârșit, ridicându-se greoi, el făcea semn tejghetarului să înceapă distribuția merindelor.

O înfiorare plină de chinuri străbătea atunci sărmana asistență. O întrebare încleșta toate inimile: "Avea-voi și eu partea mea?"

Era oprit să dai buzna, sub pedeapsă de-a fi alungat. Sima voia să guste solemnitatea acțiunii lui, căci, pentru el, pomană ori credit lipsit de garanție, era totuna și se înscria în același capitol al pierderilor.

Ghemuit pe scaunu-i, aproape nemișcat, el hotăra rândul fiecăruia, arătând cu degetul pe acela care avea să-și primească porția de lemne și mălai. Deseori, îl vedeai scoțând un copil din grămadă. Îi lua mâna:

- Mama ta e cel puțin sănătoasă?

- Uneori... Alteori, nu.

Aproape totdeauna, era vorba de-o muncitoare văduvă cu mai mulți copii.

- Dă, *aici*, trei pâini și o jumătate kilogram de slănină.

Sau:

- Dublează, *aici*, porția de lemne și pe cea de mălai.

În fața unui copil, pe al cărui tată îl știa om de treabă și fumător pasionat, comanda:

- Adaogă, *aici* două pachete de tutun.

Când răsunau cuvintele: „slănină”, „brânză”, „măslină”, „tutun”, numeroși ochi se aprindeau de-o poftă care-ți sfâșia inima.

Unul după altul, mari și mici, plecau, toți cu brațele pline. Stând lângă Sima, tejghetarul însemna suma totală a merindelor fiecăruia.

Adesea, aveau loc scene care nu dispăceau lui Sima: o femeie cădea la picioarele lui și i le săruta; un moșneag îi lua mâinile și i le uda cu lacrimi. Numai copiii se retrăgeau fără

să rostească un cuvânt, dar cu ochii mari deschiși asupra acestui omuleț, care putea să hrănească și să încălzească atâta lume.

VI. BĂRBAT PE MĂSURĂ

Viața omenească trece prin cele mai crâncene încercări, cum ar străbate o pajiște înflorită. Totul se uită. Nici o suferință nu rezistă dorinței de-a trăi.

Din primele zile cu soare ale lunii aprilie, zmeiele își făcură apariția epocală în mâinile unor bande de copii plângători, slăbănogi, jerpeliți, ale căror țipete aveau un sunet cavernos. Vastul Bulevard Carol era teatrul lor preferat.

Dinaintea mai tuturor porților de la stradă, cumetrele, lacome de flecăreală, apăsură în chip tot atât de natural ca și mugurii de copaci. Bărbații, ceva mai gravi, ieșeau destinzându-și membrele și îndreptându-se către cârciuma lor obișnuită, unde, în vederea sezonului de muncă apropiat, cereau cu curaj „încă un rachiaș pe datorie”. Râsetele, glumele izbucneau de pretutindeni.

Același lucru se petrecea și „la Sima”. Una după alta, ferestrele cocioabelor, cari fuseseră toată iarna ermetic închise, se deschideau, pocnind sub rezistența încheieturilor lipite

cu cocă. Și nu trebuia să fii cu nasul prea aproape de aceste ferestre care se deschideau: duhoarea grajdului celui mai rău întreținut ar fi fost mai puțin nerespirabilă.

Urmând exemplul dat de copii - bărbați și femei păraseau groaznica lor vizuină și se duceau să se întindă la soare, de-a lungul zidurilor. Drept orice convorbire, nu auzeai decât mitocăniștele cele mai searbede, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Doar chipurile lor livide mărturiseau lunga suferință îndurată, și care nu se datora numai foamei și frigului, ci și lipsei de aer.

Vite și animale - vaci, cai, pisici, câini - reapărură și ele în stradă, ca să se dezmoștească la soare, unele fiind însoțite, altele vagabondând de capul lor. Spectacolul acesta e una din fizionomiile de primăvară ale mahalalelor Brăilei. Iarna, vitele crapă de foame mai mult decât omul. O mare parte din ele se predă abatorului, pe prețuri derizorii, odată cu venirea iernii. Cele care rămân, după ce sfârșesc de ros cocenii, încep să roadă ieslea. Cât despre câini și pisici, rari sunt acei cari se întreabă cu ce-or fi trăind iarna.

În primăvara aceea, spectacolul acestor dobitoace era mai trist decât de obicei. Vedeai vaci și cai, de-o slăbiciune care de-abia le mai îngăduia să se țină pe picioare. Cele mai multe, ca să poată fi date afară din grajd, trebuiau să fie ridicate de coadă, dar, după ce făceau câțiva pași, împleticindu-se ca bete, se prăbușeau cu botul înainte.

Tristețea lor, privirea galeșă dovedeau că ele erau superioare omului în păstrarea amintirii suferinței trăite.

Minca nu ignora nimic din această chinuită viață a oamenilor și a dobitoacelor, și nu putuse niciodată s-o privească cu nepăsare. În sat, puterile ei fiind neînsemnate și suferința mai puțin nemiloasă decât la Brăila, ea își făcea toată datoria, ajutând pe fiecare, și găsea o mângâiere în propria ei nenorocire: din moment ce suferea ca și ceilalți, viața îi părea suportabilă; uneori, cu voioșie chiar.

Nu mai era, însă, același lucru la Brăila, știindu-se bogată, fericită, la adăpostul oricărei griji și, prin urmare, responsabilă în parte de suferințele celor loviți de soartă.

Cât ținuse iarna aceea năprasnică, de multe ori ea rămăsese mută în fața unei femei care-și povestea necazurile și pe care se mulțumise s-o ajute cu o nimica toată: zece kilograme de lemne, o pâine, o bucată de săpun. Revoltată de meschinăria acestor ajutoare, deseori mersese cu îndrăzneala până a devasta, în timpul nopții, depozitul de mărfuri, de unde ridicase mari cantități de alimente și le distribuise, în taină, cu ajutorul Caterinei și al băieților, până în ziua când, surprinsă de Sima, două zăvoare enorme îi răpiră orice mijloace de-a recidiva.

- Ești nebună, dragă! îi spunea el. Așa cum faci tu, în curând vom ajunge noi înșine la cerșetorie!

„În curând!” Mai întâi, puțin îi păsa de asta, și apoi, nici nu era adevărat. Ea știa că, dând de zece ori mai mult decât se dădea săracilor într-o iarnă grea, bărbatu-său ar fi rămas aproape același om, putred de bogat.

Pe la sfârșitul iernii, adică atunci când mizeria era în toiul ei, Minca se hotărî să câștige prin propria-i muncă ceea ce voia să dea nevoiașilor și, astfel, o vedem luând voiniceste cârma celor trei stabilimente - cârciuma, băcănia, locanda - venind cea dintâi și plecând cea din urmă. Era tocmai în epoca în care Sima își relua alergăturile, afacerile lui în oraș. El o lăsa să facă ce vrea, o observă de aproape și, descoperindu-i netăgăduitele calități de stăpână pricepută, dădu ordin ca toată lumea să i se supună.

Aceasta fu o consternare pentru întregul personal, chiar și pentru tejghetar. Nici o plată nu se mai făcea decât în mâinile ei; nici o comandă de mărfuri, ori vreo altă inițiativă, decât sub supravegherea ei.

Și fața lucrurilor se schimbă brusc.

Profitând de calmul afacerilor, ea procedă la o primenire generală a localurilor, ba chiar și la unele schimbări, îmbunătățiri.

Zugravi și vopsitori lucrau pe capete. Meșteri zidari spărgeau un perete care despărțea restaurantul de-o cameră-magazie și făceau din aceasta din urmă o frumoasă „sală de aperitive”, pentru o lume mai curățică. Bucătăria trebui să îmbrace o haină ceva mai orășenească. În curte, și comunicând cu birtul, șase mândre chioșcuri se aliniară de-a lungul unui zid, care fu acoperit cu panouri decorative inspirate de Bachus și invitând lumea la petrecere.

Nu se mai văzuse niciodată asemenea transformări „la Sima”, unde mucegaiul era culoarea permanentă a zidurilor. Vecini, trecători, gură-cască, priveau înlemniți. Și până în centrul orașului se duse vestea că, două femei frumoase, dintre care, una, stăpâna înșăși, luaseră direcția cârciumei „Sima Caramfil” și-o umpleau de-o jovialitate încă necunoscută.

Jovialitatea unei crâșmărese, din România de altădată, era în raport direct cu bunul mers al crâșmei și în raport invers cu interesele conjugale ale soțului. Dar, asta atârna mult de frumusețea ori urâtenia unei astfel de stăpâne, căci, spune cântecul popular:

Vinu-i bun, ocaua-i mare,

Crâșmărița-i slută tare:

Beau flăcăii de-a călare!

Vinu-i rău, ocaua-i mică,

*Crâșmărița-i frumușică:
Beau flăcăii de se strică!*

Așa era altădată: simplu și tare. La Sima, însă, lucrurile stăteau cu totul altfel.

Jovialitatea celor două femei n-avea nici o țintă. Ea năștea din adâncă lor nevoie de-a uita un pustiu, care le strivea. „Flăcăii” puteau să bea ori să nu bea. Sima putea să fie mulțumit ori să nu fie. De astea, lor puțin le păsa. Între ele și cârciumă nu exista nici un raport. Crâșma era un mijloc care le îngăduia să suporte golul existenței lor.

În trebuința ei firească de-a ajuta pe cei mai slabi decât dânsa și simțindu-se acum în măsură de-a o face pe scară întinsă, ea luptase toată iarna să-l uite pe Mincu și să-l câștige pe bărbatu-său la o cauză mistică, la generoasa sa viziune a vieții. Ea îl vedea pe Sima în locul lui Mândrescu, stăpânul luncii și idolul țăranilor, pe care îi restabilea în toate drepturile lor. Cu prăvăliile din Brăila, el ar putea să facă fericirea întregii populații nevoiașe, luând-o ca asociată. Ea nu vedea în toate astea nimic imposibil.

- Mulțumindu-te numai cu a suta parte din câștigurile tale de azi, și încă ai avea de ce să te socotești om bogat, fără să te mai trudești opt luni din douăsprezece, așa cum faci acum, ca să nu te alegi decât cu o avere care, la urma urmei, nu-ți folosește la nimic. Pe când, dacă m-ai asculta, o lume întreagă te-ar blagoslovi, într-o zi!

Sima era departe de un asemenea gând, ca cerul de pământ, dar, șiret, el se închise într-o tăcere meditativă, care înșelă pe biata femeie și-i îngădui să călărească și mai tare pe dulcile ei iluzii.

Ea se crezu victorioasă. Efect imediat: nenorocita se simți îndrăgostită de bărbatul ei; nu-l mai vedea nici așa de „pocit”, nici prea avar. Acesta nu aprecie peste măsură fericirea pe care atâta o visase, capul lui fiind în întregime la averea-i amenințată.

Minca îndoii dovezile de dragoste, iubindu-l cu sinceritate, până în ziua când, zăvoarele de siguranță, aplicate împotriva ei depozitului de mărfuri, îi deschiseră brusc ochii asupra gravei neînțelegeri, a cărei victimă ea era. Abia atunci își dădu seama de puținul loc pe care tinerețea, frumusețea, patima ei ocupau în inima lui Sima.

„Dragostea lui pentru mine nu trece dincolo de băierile pungii”, își zise ea. Și, aruncându-se în brațele Caterinei, strigă:

-Iată ce înseamnă să n-ai *bărbat pe măsură!*

*

În ziua de Întâi Mai se bea, altădată, multe pahare cu pelin. Și se pretindea că ai sărbătorit bine sosirea primăverii, numai după ce ai trecut de al patruzecilea pahar, dar vitejia asta nu era la îndemâna fiecăruia.

Se găsiră, totuși, mulți tineri care, în ajunul acestei zile, să spună mândrei crâșmărese:
- Țață Mincă! Dacă dobor mâine „patruzeci de pahare”, fără să ajung sub masă, mă lași să-ți sărut mâinile?

Multă viață aveau mâinile ei și mult mai plăceau! Nu că ar fi fost cine știe ce frumoase, dar atât de elocvente, în tot ce voiau să spună și chiar atunci când nu spuneau nimic! Prin mâinile-i, mai mult decât prin tot restul persoanei sale, răspânda dânsa în juru-i văpaia generoasei ei tinereți. Jocul lor îndemânatec, de-o varietate infinită, glăsuia mai cu înțeleș decât gura, care, din teamă de-a spune prea mult, reducea expresiile la minimum de pricepere.

Mincăi, copil, îi plăcea să cugete în gura mare, tot ce vedea și simțea. Dar tată-său, om ursuz, nu scăpa nici un prilej de-a o plesni peste gură cu dosul mâinii lui noduroase. Chiar în zi de Paști ori de Crăciun, când tot creștinul datorește mai multă bunătate aproapelui său, moș Alexe nu ierta cea mai neînsemnată vioiciune de limbaj. Pentru un nimic, fie nevestei ori copiilor, o lovitură cu dosul palmei le umplea gura de sânge. El nu însoțea această violență de nici un fel de explicație.

Astfel terorizată, Minca luă, din copilărie, obiceiul de a-și schilodi vorbirea, ridicându-i tot ce putea să aibă mai cald, mai personal, mai pasionant. Dar bogata ei fire nu admise această castrare. Și, nesecată în mijloacele-i de-a se afirma, ea tăbări, tumultuoasă, peste brațele și mâinile copilei, înzestrându-le, înzecit, cu culoarea, finețea, violența chiar, pe care o brutalitate nelegiuită le suprimase din orice manifestație verbală. Mincuța deveni o drăgălașă semi-mută, pe care toată lumea o înțelegea de minune, îndată ce un cuvânt, o exclamație, o expresie a ochilor și uneori un nimic al feței erau însoțite de cea mai mică mișcare a brațelor, a mâinilor ori degetelor ei.

Țața Minca avea nenumărate feluri de-a roști același sentiment. Ca să le rostească pe toate, cu alte cuvinte, ca să facă să trăiască întreaga ei personalitate, mijloacele sale nu aveau margine, căci ele se reînnoiau în permanență, cu ajutorul improvizației. Existau, totuși, unele cari deveniseră clasice și care nu reveneau în convorbire decât prin surpriză.

Ca să comande unui interlocutor o tăcere dureroasă pentru amândoi, ea se oprea brusc din vorbă, își pune fața în profil și ridica cu violență mâna, ca și cum ar fi fost luată de vânt,

ca s-o lase pe loc să cadă domol, ca un fulg. Aflându-se în picioare, brațul cădea de-a lungul corpului, drept, greoi. Stând la o masă, mâna-i se depunea pe aceasta și părea că moare.

O veste bucuroasă, care o privea intim, ea o primea coborând pleoapele, mușcând un zâmbet fățiș și deschizând larg brațele, pentru ca apoi să-și înlănțuiască proprii săi umeri, într-o singură strânsoare. Ținându-se astfel, mult timp degetele ei frământau stofa, cum face o pisică cu ghearele. Uneori mai adăuga o ușoară legănare a bustului.

O uimire pătimașă o făcea să-și încline capul spre spate și să deschidă mari, ochii ei albaștri cu lungi gene castanii, pe când gura-i făcea pe supărata, iar mâinile i se reuneau ca pentru rugăciune, dar dând pumnului o mișcare oscilatoare de piesă mecanică, ce se înșurubează și se deșurubează.

Într-o discuție, că ar fi fost aprinsă ori liniștită, jocul primelor ei instrumente de expresie preceda totdeauna cuvântul, îl amplifică tot timpul, ca să-l suprimă apoi și să caracterizeze el singur nuanțele.

Toate acestea erau firești, instinctive.

Prietenii și intimitatea țatei Minca se obișnuiseră, altfel, să nu mai dea atenție la ce rosteau buzele ei, ci urmăreau din ochi mâinile, pe cari toți le iubiră cu gingășie ori cu patimă.

Numai Sima, sărmanul, nu vedea nimic.

Sărbătoarea lui Întâi Mai începu odată cu zorile, cari se revărsată cu o văpaie palidă, ca să se încingă din clipă în clipă și să expire sub un val de lumină orbitoare.

Când se crăpă de ziuă, Minca și Caterina plecară de-acasă, amândouă în fuste roșii și camizoane albe cu largi dantele scrobite. În picioare, pantofi brodați. Iar capetele, strânse în tulpane roșii, ca fustele.

Ținându-se de mână, ca două școlărițe, ele se duseră să respire aerul curat al dimineții pe Bulevardul Carol, lungind plimbarea, până ajunseră deasupra Dunării, pe care o salutară: „La revedere, în sălciile tale, azi după-prânz!”

Apoi, se întoarseră să deschidă prăvălia. Zamfir apărură și el, somnoros. Țata Minca îl trimise, pe loc, să scoată din beci un litru de pelin „de la no. 6”, îl făcu să aprindă mangalul și-l trimise apoi să aducă de la măcelăria vecină o jumătate kilo de fleici „prima”.

- Spune că e pentru mine! îi strigă ea din pragul crășmei.

Și brațu-i drept, completând strigătul, descrie în aer un zigzag molatic, care ar fi putut glăsui cam astfel: „Atâta pagubă, dacă măcelarul o să înțeleagă despre ce e vorba și-o să mă judece aspru”!

Într-adevăr, chiar așa se întâmplase:

- Nenea Lache - zise Zamfir, venind într-un suflet - a ridicat mâinile la cer și a răcnit: „Aoleo! Țata Minca a luat-o de-acuma cu întâi Mai? O s-o facă lată”!

- Da, Zamfircă! confirmă ea, melancolică. O s-o facem lată, azi. Vom trece chiar Dunărea, după-prânz, ca să mâncăm miel fript sub sălcii și să ne răzbunăm de toată asprimea iernii.

Fleicile se frigeau și umpleau văzduhul cu mirosul lor, capabil să scoale și pe morți din groapă. Minca le servi, fierbinți, pe două funduri de lemn. Cele două femei, mâncând în picioare, ca flăcăii, făcură din ele o înghițitură, mai ales că erau ajutate de Zamfir și de Tudorel.

Pe la al șaselea păhărel, pe care întârziu să-l bea, gânditoare, Sima năvăli în cârciumă, grăbit, preocupat de afacerile lui.

- Ascultă, Simică! îi strigă nevasta lui. Te previu: astăzi o s-o facem lată!

- Cine o s-o facă lată? mormăi el, scotocind într-un sertar.

- Nu știu nimic... Atâta îți spun: e Întâi Mai, s-a dus iarna!

- Bine, Mincuțo... Distrează-te... Nu am nimic împotriva.

Și dispăru, fără măcar să ciocnească un pahar cu ele. Minca îl urmări cu privirea, murmurând:

- Și chiar dacă ai avea ceva împotriva, sărmanul de tine, asta tot n-ar șterge, ce ți-e scris pe frunte! Ea umplu din nou paharele, ciocni cu Caterina și zise, întristată: Vivat Întâi Mai, mătușică! Cu ăsta, suntem la „al șaptelea”!

Caterina o văzu galeșă și o apostrofă:

- Ia nu-ți mai strica inima, tocmai azi!

- Sunt departe de-a face o asemenea gogomănie! Dar, oricum, e trist să nu ai bărbat pe măsură!

Pe la zece, crâșma era plină de lumea cea mai cheflie cu puțință. Băieții nu mai puteau să-și taie drum. Carafele, sticlele, ulcelele, paharele, „gustările la furculiță” călătoreau pe deasupra capetelor, trecând din mână în mână, la ducere și la întoarcere, între tejghea și consumatori.

În picioare, la tejghea, țața Minca își dăruia viața din plin, mai sclipitoare de tinerețe ca niciodată. Către ea se înălțau toate urările. De la ea, fiecare aștepta un cuvânt, care să fie numai pentru dânsul. Și ea știa să aibă pentru fiecare „o vorbuliță dulce de Întâi Mai”.

Toată ființa ei era încordată spre această mulțime, aprinsă de-o viață nemărginită. Ochii ei, ca două faruri, inspectau toate fețele. Nimic nu-i scăpa. Acolo unde vocea nu mai putea fi auzită, ea se înțelegea prin semne, cari spuneau, totdeauna, mai mult decât vorba. Uneori, ea surprindea într-un colț, departe, doi mahmuri cari, întorcându-și buzunarele pe dos,

constatau cu amărăciune că nu-și mai puteau plăti un „ultim litru” și se mulțumeau să se îmbrățișeze, răcnind: „Frate! Frate!” Asta era tot ce mai putea să rostească. Și, deodată, se pomeneau cu „un litru din partea țatei Minca”.

Cei ce se vedeau astfel „cinstiți”, se ridicau în vârful picioarelor, o priveau cu ochi de nebun, o chemau desperați să-i spună mulțumirea lor și, la urmă, învinși de zgomot, muți de bucurie, dădeau scumpei lor țafa Minca o supremă dovadă de iubire, cârpindu-și fiecare câte-o pereche de palme țepene. Ea îi muștra de departe, înclinând capul pe un umăr și încrucișându-și mâinile pe piept: „Nu-i frumos ce faceți”!

În „sala de gustări”, de curând creată, intimitii casei beau în surdină, așteptând pe Sima. Acesta sosi pe la unsprezece și rămase prostit în fața mulțimii, care-i închidea trecerea. Cu un ochi rece, disprețuitor, Minca îl privi îndelung, cum se lupta cu o ridiculă neputință să-și deschidă drum în masa de corpuri înghesuite. Deodată, prinsă de dezgust, ea țipă cu o voce care domină zgomotul.

-Faceți loc bărbatului *meu*! Lăsați să treacă bărbatul *meu*!

O liniște bruscă. Toate privirile se îndreptară spre intrare, de unde o cărare îngustă se deschidea printre oameni, se lungea ca o tranșee dinaintea unui pitic înfofolit, care saluta, confuz, în dreapta și în stânga. Minca se aplecase pe deasupra tejghelei, ca să-și vadă bărbatul strecurându-se ca un șoarece în fundul unui șanț.

Atunci, un hohot de râs bărbătesc izbucni. Apoi, zece. Apoi, toată crâșma o porni pe râs. Minca părăsi tejgheaua și se duse la sindrofie, lângă bărbatu-său.

Se aflau acolo vreo duzină de prieteni, toți foarte avansați în cele „patruzeci de pahare” reglementare și devorând felii de uger de vacă și „fudulii” de berbec. Printre ei, Mincu, pe care iubita lui îl invitase la această sărbătoare. Sima nu-l cunoștea, nici ceilalți.

Foștii amanți se revedeau pentru întâia oară, după noaptea agitată de la Japșa Roșie. Ei își strânseseră mâinile, vădit mișcați, apoi Mincu luă loc între soțul ei și Caterina, al cărui prieten, un pescar, era și el prezent.

Mincu slăbise. Fața lui purta urmele unei suferinți, care era departe de-a lua sfârșit. Aceasta îndulcea uniformitatea banală a trăsăturilor lui, înnobilându-i-le. Aerul lui stângaci, în mijlocul acestor orășeni, stinghereala provocată de hainele-i bătoase pe cari nu le îmbrăca decât la Paști și la Crăciun, turburarea ce-o manifesta, de îndată ce cineva îi vorbea, făceau din el un băiat cuminte, delicat, tăcut, cum Minca nu-l văzuse niciodată. Ea se simți pătrunsă în inimă, nu mai putu sta la locul ei și veni să se așeze lângă el. Mincu roti niște ochi înspăimântați, cari o ațâțară și mai tare. Ea uită tot, îl înlănțui de gât și-l sărută pe obraz.

Sima nu văzu nimic. El se aprinsese într-o discuție cu un prieten. Ceilalți meseni nu fură decât pe jumătate mirați. Caterina își încurajă prietena, învăluind-o într-o otheadă exaltată. La rându-i, își sărută pescarul, un vlăjgan ale cărui năzdrăvănii și snoave pescărești făceau să râdă toată lumea.

Mincu era furios. În ciuda lui, el nu știa să facă altceva decât să-și chinuiască vârfulurile mustăților, pe când sângele îi năvălea sub piele. Voi să plece. Minca îl reținu de pulpana hainei, tot ciupindu-l, fără nici o teamă. Comedia asta amuză pe toți cheflirii, căci nu era unul care să nu simpatizeze cu soarta Mincăi.

Se mîncă și se bău țeapăn. Urcioarele cu pelin și fleicile erau zvântate, de îndată ce soseau pe masă. Altele le luau locul.

Pe la prânz, toți erau beți, dar Sima mai mult decât toți. Îți era milă să-l vezi. Și nimeni n-a știut vreodată, dacă fu din milă ori din altă pricină, că Minca, ducându-se într-un colț al camerei, chemă pe bărbatu-său să vie la dânsa. El se supuse. Fiecare crezu să avea să asiste la o paradă de dragoste conjugală, îmbrățișări, dezmierdări glumețe.

Deloc! Ea aruncă un braț pe după gâtul soțului ei și îl strânse lipit de dânsa -când se putea vedea că, bietul om, de-abia îi ajungea cu capul la umăr. În același timp, strigă, sugrumată:

- Ia uitați-vă, prieteni: *ăsta* e bărbatul *meu!*

Și pe când adăuga, „tata mi l-a dat”, ea îi puse o piedică, aruncându-l cu fața la pământ, ca pe-o scândură. Apoi, se aruncă asupra lui și-i palmui dindărătul, repetând:

- *Ăsta* e bărbatul meu! *Ăsta* e bărbatul *meu!*

Toată lumea fugi înspăimântată.

După câteva minute, Minca și Caterina, însoțite de Zamfir și de Tudorel ieșeau pe poarta din curte. Femeile purtau pe umeri niște scurteici verzi.

Grupul luă drumul spre port, într-un pas grăbit.

La vadul pescăriilor, totul era pregătit pentru o veselă plimbare printre sălciile Dunării. O lotcă, subțire ca o suveică, aparținând prietenului Caterinei, era plină cu mezeluri, vin și rachiu. Mincu nu venise încă, și Minca începea să se neliniștească. Dar el nu întârzie să sosească voios. Lotca o luă la vale, cuviincioasă. Femeile se cocolișeră una într-alta, acoperite cu o velință, nu atât fiindcă era cam răcoare, ci mai mult ca să nu le vadă lumea de pe mal. Băieții se jucau cu mâinile în apă.

Lotca asta nu era singura care trecea Dunărea. O mulțime de alte bărci brăzdau întinderea lucioasă a fluviului, unele având cu ele chiar și lăutari. Cele mai multe păreau să n-

aibă nici o țintă, se lăsau duse în voia curentului, fericite de blânda căldură a soarelui și, parcă, temându-se de-a se înfunda într-un desiş, care de-abia ieşise din iarnă.

Apele fiind mari, Dunărea îşi dublase lărgimea, ceea ce îngăduia multor bărci să se sustragă curentului și să hoinărească de-a lungul pletoaselor sălcii împodobite cu muguri pufoși, pe cari razele piezișe ale soarelui îi transformau în ciorchini de chihlimbar. Astfel, grupuri de bărci, câte trei și patru, se învârteau în loc, prăjindu-se la soare, iar veselii lor ocupanți beau în sunetele viorii și ale țambalului. Uneori, cântece duioase de femei îndrăgostite răsunau limpede pe luciul scânteietor al apei. Se auzeau schimburi de urări, râsete, ocări glumețe și strigăte de spaimă.

Lotca noastră le ascultă mult timp, tăcută, apoi îşi îndreptă prora spre malul celălalt și dispăru ca un țipar. Înainte ca brațul Corotișcei s-o înghită, femeile ridicară capetele și contemplară în zarea argintie pădurea de catarge și orașul cocoțat în soare.

Mincu cânta de mare jale. Minca îl învălui cu o privire galeșă și cugetă: „De ce te-am sacrificat?”

La Corotișca, Matei, prietenul Caterinei, avea coliba lui de pescar.

Era un om care iubea singurătatea, greua lui meserie și independența. Ținea, mai mult ca la orice, la mica lui gospodărie de om burlac, încredințat că rareori o femeie îți dă un cămin. Nici nu prea umbla după femei, deși îi plăceau și era făcut pentru dragoste.

Dacă-i plăcuse, pe loc, Caterina și ea îl îndrăgise la fel, asta se datora mai mult potrivirii lor de caracter, amândoi iubind același fel de viață. Ei nu se vedeau decât arareori, dar asta era cu atât mai conform gustului lor comun de totală libenare.

De îndată ce sosiră, pescarul încinse un foc îndrăcit, spânzură deasupra ceaunul de mămăligă, apoi spintecă un crap de zece kilograme și-l înfipse în proțap. Într-un alt ceaun, el pregăti un borș de cegă, pescăresc. Mincu îi dădea ajutor. Matei ordonase femeilor să nu se amestece, „unde nu le fierbe oala”, căci s-ar corci mâncarea.

Ele fură mulțumite. Această gospodărie de burlac, pe care Caterina o vedea pentru întâia oară, nu redeștepta nici un fel de amintire în sufletul tinerei cusutorese, pe când Mincăi, ea îi înprospăta zilele trăite la Japșa Roșie. Aceași fire neîndurată, care obliga pe om să fie mereu cu ochii în patru. Aproape aceeași viață grea. Și totul era simplu, sănătos.

Patru pescari, tovarășii lui Matei, roboteau pe lângă colibă. Obiecte casnice și instrumente de pescuit erau răspândite peste tot, spânzurate prin sălcii, vârate în scorburi ori protejate dedesubtul vreunei lotci vechi, răsturnate. Se putea vedea chiar și rufărie întinsă la uscat și a cărei înfățișare n-avea nimic seducător.

Acest post de pescari, pierdut în pădurea de sălcii, ținu celor două femei un limbaj viril, care le vărsă multă liniște în suflet. E drept că sălbăticia locului, asprimea vieții de pescar, le cam înfiora, dar ele își dădeau cu atât mai mult seama, cât de nepotrivită firii lor era existența pe care o aveau la Sima, unde nu recoltau decât o nervozitate permanentă, un profund dezgust de viață.

Minca, mai ales, văzu limpede prăpastia care o despărțea de Sima și de întreprinderile lui. Ea nu se simțea făcută nici pentru un om așa de puțin bărbat, nici pentru a colabora la niște afaceri, al căror scop -îmbogățirea pentru îmbogățire - i se părea smintit.

Aci, tot lucrul își avea valoarea lui, de la colibă, până la acea lingură de lemn, știrbă, pe care Matei, în lipsa uneia mai bune, și-o rezervase. Nimic nu era de prisos. Și , desigur, dacă ai fi percheziționat acești cinci pescari, n-ai fi găsit la ei atât cât le-ar trebui ca să trăiască o lună, fără să muncească. Erau ei, din cauza asta, mai puțin demni de stimă și mai puțin fericiți decât Sima, care posedea o ladă de fier plină cu aur?

Dar, vai, Minca știa că, afară de Caterina, nimeni nu gândea ca ea.

Acel mare ospăț, servit la patru ceasuri după-amiază, fu un adevărat prânz pescăresc. Tovarășii lui Matei luară și ei parte. Împreună cu băieții, erau zece guri. Cu toții așezați turcește pe o țoală întinsă la pământ, bucatele fură savurate, timp de două ceasuri și nu lăsară alte rămășițe, decât doar ca să satisfacă pofta celor doi câini ciobănești, cari priveau la meseni cu atâta cuminenție. Delicatesele și băuturile aduse din oraș se topiră și ele în mijlocul unei veselii cumpătate.

La sfârșit, Zamfir și Tudorel o șterseră în pădure. Cei patru pescari se întoarseră la treburile lor. Minca și Caterina urmau să fie, în puțin timp, reconduse acasă.

În așteptarea momentului despărțirii, cele două perechi petrecură o jumătate de ceas într-un luminiș de sălcii, tolăniți pe iarbă. Femeile se culcaseră cu capul pe genunchii amanților lor, iar aceștia le „căutau în cap”.

Și cine știe dacă felul acesta de dezmiardare, pur oriental, nu e într-adevăr o căutare *în cap!* Mai ales, în capul femeii, care știe atâtea să ascundă! Se prea poate ca, la origină, amanții să fi început prin a-și căuta *pe cap*, adică în păr, fel de fel de gânganii. Dar, cu timpul, serviciul acesta, pe care ei și-l făceau reciproc, a trebuit să dea, prin surpriză, cu totul alte rezultate.

Căci, tot întorcând un căpșor pe o parte și pe alta, tot privindu-l în ochi și comunicându-i căldura pulpelor și fiorul degetelor tale, multe limbi au trebuit să se dezlege, sau, în orice caz, multe taine au putut fi pătrunse, datorită numai acestui simț al pipăitului, care, poate, e cel dintâi cu care larva umană a luat formă de ființă.

Oricum, poporul, care de obicei simte just, nu ne spune mare lucru asupra acestei dezmierdări, care cântă:

Pe genunchi îi stă culcată

Că-i de el amorezată.

.....

Și Gheorghică-i cată-n cap.

Lasă-i cate, nu-i păcat.

Că-i de ea amorezat.

VII. ÎNECUL

Un bătrân pescuitor de raci, cu privirea blândă și mustața groasă, ducându-se la treaba lui, trecea în fiecare dimineață pe „la Sima”. Era cel dintâi mușteriu al crâșmei, acela care pătrundea odată cu aerul rece al zorilor, la deschidere.

Îl iubeau toți, nu numai fiindcă era „bun la saftea”, ci și pentru firea lui liniștită. Cu sacul în spate, cu toiagul în mână, el trecea pragul, dând o părintească „bună-dimineața”, care mergea drept în inima băiatului de prăvălie, ai cărui ochi erau încă plini de somn, și sufletul greu de necazuri. El nu făcea decât să dea de dușcă, țuiculița-i obișnuită, și pleca:

- Sănătate bună, fiule!

Adesea, la sosirea pescuitorului de raci, Sima și Minca se aflau în dugheană. Așa se întâmplă și în dimineața aceea de iulie. Ei ședeau, posomorâți, fiecare pe scaunul lui, când bătrânul intră, salută, își bău rachiul și zise, plecând:

- Crește Dunărea!

Oricât de neînsemnată ar fi fost vestea asta, ea îi făcu pe cei doi soți să tresară pe scaunele lor. Sima se ridică și o tuli, ca înțepat de-o viespe, fără să spună un cuvânt nevستی-si. Aceasta, cu fruntea încruntată, cu privirea răutăcioasă, luă un creion și se puse să întocmească o listă de mărfuri ce trebuiau comandate numaidecât.

De la acel Întâi Mai revelator, soții Caramfil erau, din motive deosebite, bolnavi la suflet. Pe zi ce trecea, ca și Dunărea, inimile lor se umflau sub asaltul valurilor de patimi contrariate. El știa că femeia lui, numai datorită vreunei minuni se mai afla sub același acoperiș cu dânsul, și gândul de-a o pierde îi devenea zilnic mai penibil decât moartea. Iar dânsa, călcând în picioare toate stavilele convenționale, da frâu liber dragostei ei pentru Mincu și pentru traiul lui sănătos.

Cât despre Mincu, acolo la Japșa Roșie, nici el n-o ducea mai bine. Și, în zilele acelea de iulie, privind cum crește Siretul, i se părea că propria lui inimă se umflă. Dar el mergea departe de tot: „Am să-l omor pe Sima!”

Așa cum pescuitorul de raci o făcea pe malul Dunării, în grija-i de-a nu-și vedea primejduită pâinea zilnică, Mincu înfigea în fiecare seară un băț în nisipul Siretului ca să însemne creșterea apelor. În dimineața următoare, el alerga într-un suflet să constate că în timpul nopții bățul fusese cu mult depășit de apă. Și el vedea în năvala Siretului o confirmare a năvălitoarei sale patimi pentru Minca.

Alde Caramfili n-aveau cum să înfigă și ei bățul, ca să însemne creșterea apei, dar pescuitorul se însărcina să li-l înfigă el în inimă, anunțându-le, calm, în fiecare dimineață.

- Crește Dunărea, crește!

Și iată-i lacomi de această veste. Acum, ei nu lipseau o singură dimineață de-a fi prezenți la sosirea bătrânului. Iar când acesta, temându-se să nu-i plictisească, voia uneori să plece fără să le mai vorbească de starea fluviului, cei doi soți se repezeau după el, într-un glas:

- Dar Dunărea, moșule ?

Moșul întorcea capul, liniștit.

- Crește mereu!... Dacă mai merge cu iuțea asta, o să avem înecul, pe curând.

El veni, pe pământ, ca și în sufletele chinuite.

Era pe la începutul lui august. De două zile, consfătuiri tainice și repetate aveau loc între Minca și Caterina. Sima le simți. Își abandonează toate treburile și le urmărește de aproape, cu multă prudență. Așa că femeile se crezură tare șirete, când, într-o zi, anunțară lui Sima, ca un

fapt fără nici o însemnătate, dorința lor de-a nu mai locui la un loc: Caterina urma să se mute. Sima nu manifestă nici o surpriză, veni cu două căruțe și mută pe Caterina în oraș. Dar cusutorea nu era singura care pleca. Minca se pregătea și dânsa. Bineînțeles, ea n-avea nici un fel de bagaj de încărcat în căruțe, ci doar o boccea, pe care o pregătise într-o seară, în mare taină.

Totuși, Sima o văzuse. Și pe loc, se închise în camera lui, zăvorându-se. O zi și o noapte, fu ca înghițit de viu.

Faptul acesta neprevăzut, produse Mincăi o mare nedumerire. Se duse tiptil de-și lipi urechea la ușa lui și auzi un foșnet de hârtii răvășite. Ce făcea el acolo? Ori avea de gând să se omoare? Presupunerea asta nu-i produse nici o milă, ci numai o curiozitate, dar care fu destul de tare, ca s-o facă să-și amâne pe a doua zi fuga, hotărâtă pentru ziua aceea.

A doua zi. Sima tot nu reapăru, și Minca fu foarte contrariată. Ea ceru informații tejghetarului, care-i răspunse cu răceală că „Domnul Caramfil a dat ordin să nu-l deranjeze nimeni”. Ea se reîntoarse să spioneze la ușa lui Sima.

Scria. Și scrise toată ziua aceea și o parte din noapte, punându-și ordine în afaceri și luând dispoziții testamentare, căci, într-adevăr, era hotărât să se omoare. Dar, rămas *Sima* până și în moarte, el voia să tragă dintr-înșea tot folosul cu putință, făgăduindu-și să nu se arunce în abisul ei, decât atunci când toate mijloacele de-a recâștiga inima Mincăi vor fi fost epuizate. El pregătea acum aceste mijloace, printre cari, o libertate totală nevestii lui.

Ciudățenie a destinului omenesc: cele patruzeci și opt de ore, pe care Sima le petrecu în odaia lui, gândindu-se la o moarte *probabilă*, îl scăpară de la moartea *sigură* pe care Mincu i-o pregătea, pândind ziua și noaptea pe bulevard ieșirea rivalului său, ca să-l doboare cu un foc de pușcă, tras de la doi pași.

Personalul magazinului remarcase silueta unui om suspect, care, îmbrăcat cu o ghebă lungă până la glezne, da târcoale prin preajma cârciumei, dar cunoscând consemnul lui Sima, nimeni nu îndrăznea să se ducă să-l previe.

A doua zi, în zori, când „moarte de om” avea să se întâmple, Minca trezi pe Zamfir, îl încarcă cu bocceaua și-i spuse să ia drumul casei părintești, dar s-o aștepte sus pe deal, la intrarea în sat. Apoi, îmbrăcată ca de obicei, coborî în cârciumă. Sima o ajunse imediat din urmă. Ea nu fu deloc mirată: „Nu-i nebun să se omoare”! gândi dânsa.

Și iată pescuitorul de raci.

- De ieri a început înecul! făcu el. Dunărea a acoperit tot, ba chiar s-a urcat mai sus decât Siretul. Așa c-o să fim prinși din toate părțile, căci, fără îndoială, Siretul o să rupă de astă dată bielele-i diguri de pământ și-o să umple toată lunca. Bătrânul adăogă, plecând: Vai de cei de pe „Vărsătură”!

Minca se sculă. Sima o privi pieziș, o văzu îmbrăcată ca în toate zilele, și nu bănuie nimic, el, care avea nasul așa de fin. Ea se duse să se sprijine de pervazul ușii, unde stătu un moment, privind bulevardul; apoi, făcu un singur pas în stradă, cu mâinile la spate; mai făcu încă unul, doi, trei, își dădu aerul unei plimbări matinale de-a lungul proprietății sale, o depăși puțin și, după o aruncătură de ochi înapoi, dispăru, pentru totdeauna, din casa lui Sima Caramfil.

La bariera principală a gării Brăilei, exista odată o moară de vânt. Acolo, Minca ajunse din urmă pe Zamfir, care nu mai știa ce să răspundă la ploaia de întrebări arzătoare pe care i le punea Mincu. Acesta surprinse pe băiat, când ieșea pe ascuns din curtea lui Sima, îl urmărise și aflase de la el că Minca avea să-l ajungă din urmă. Ei făcuseră drumul împreună.

Iată cărei împrejurări se datoră că Sima scăpă de la o moarte sigură, Mincu de la o ocnă, tot atât de sigură, iar Minca, de-a se vedea dintr-o dată în situația neprevăzută a unei văduve putred de bogate.

Tânăra femeie fu mirată de echipamentul iubitului ei: o ghebă, pe asemenea călduri! Îl măsură din cap până-n picioare și-și manifestă surprinderea.

- Am fost de gardă, nopțile astea, făcu el, confuz.

- Nu-i adevărat! Ce ascunzi în ghebă?

Și ea îl cuprinse în brațe, simți pușca de-a lungul coapsei și își stăpâni emoția, din cauza lui Zamfir. Își continuată drumul împreună.

De la moara de vânt, până la cantonul de deasupra luncii, distanța e de patru kilometri. O făcură, fără să schimbe un cuvânt. În fața cantonului, însă, o crâșmuliță cojănească pofteste pe trecători la un mic popas. Ei intrară și, numaidecât, Minca se simți pătrunsă de-o bucurie copilărească. După ce trimese pe băiat să se joace puțin pe-afară, ea se așeză cu Mincu la o masă și șopti:

- O cârciumioară ca asta, nu mai frumoasă, aș vrea să am, *cu tine*, în luncă. Și vom avea-o! Mă bizui pe economiile mele.

- Așadar, tu l-ai părăsit pe Sima pentru totdeauna?

- ... Și pentru tine!

- Asta n-o să meargă așa de ușor, cum crezi tu!

- Moartă, numai, ar putea să mă mai aducă înapoi! gemu ea, aruncând brațele pe masă, ca două scânduri de coșciug.

El plecă fruntea, fericit și nenorocit, apoi:

- Unde te duci, acum?

- La tine, la Japşa Roşie.

- Glumeşti! E drept că de două zile şi două nopţi nu mai ştiu pe ce lume sunt, dar, tare mi-e teamă că, de data asta, n-o să mai fie nevoie să ne ducem, noi, la Japşa Roşie, căci o să vie ea la noi, aci, la canton.

-Ah! Înecul! exclamă ea. Ai dreptate. Să ne grăbim!

Îl chemară pe Zamfir, îmbucară ceva şi ieşiră, dar nu avură de făcut decât o sută de paşi, ca să se încredinţeze că soseau prea târziu: de pe marginea platoului, ochiul cuprindea o imensitate lucioasă, un potop care acoperise aproape toată lunca şi se întindea de la Dunăre la Cotulung şi de la Vădeni în preajma Baldovineştilor.

Japşa Roşie, Lacu Neamţului, Hăul, Zacna, Iezereanul, Groapa Ciobanului erau sub apă. În locul unui ţinut plin de vii, păşuni şi porumbişte, nu se mai vedea decât cer şi apă.

Singuri, Pietroiul, Baldovineştii şi Satul Nemţesc se mai menţineau, dar înecul îi înconjura şi pe ei, din trei părţi. Nu mai era decât o ieşire: drumul Brăilei.

Mincu, Minca şi Zamfir rămaseră mult timp înmărmuriţi, neputând rosti un cuvânt. Apoi, cel dintâi, zise:

- Hai să încercăm să scăpăm măcar pe părinţii tăi şi, dacă se poate, să ajutăm celor din sat. Pentru tata nu mai pot nimic. Care o fi soarta lui? S-a înecat? Ori s-a urcat pe acoperiş? Ori a reuşit să-şi înjghebeze o plută?

Coborâtă vadul, în goană.

Întâiele gospodării pe care le întâlneau în cale le dovediră starea disperată a regiunii; pornea lumea în bejenie. Un cârd de copii mâna spre muchea Brăilei cirezi de vaci şi viţei, turme de oi. Iar prin curţi, cu boarfele încărcate în căruţe şi care, oamenii n-aşteptau decât semnalul plecării, în mijlocul unor vaiete, ţipete şi sudălmii, care făceau să-ţi se zbârlească părul.

Acest semnal fu dat, sub ochii eroilor noştri, de un călăreţ care venea în galop, pocnind dintr-un mare gârbaci. Trăsnetele lui asurzitoare, ca şi vocea-i metalică, făceau să alerge toată lumea afară, în uliţă. Călăreţul, cu faţa aprinsă, cu ochii ieşiţi din orbite, nu se oprea. El îşi continua drumul, pocnind din bici şi strigând:

- Fugiţi, oameni buni! Siretul a rupt digurile de la Vameşu şi de la Cotulung. Astă-seară apa va ajunge la muche.

El străbătu tot satul, repetând peste tot sinistra lui veste, apoi, descălicând în faţa unei mulţimi de ţărani, îşi şterse fruntea de sudoare şi adăugă, şugubăţ:

- Şi de data asta, tot afurisita de Bistriţa a scos din sărite pe domnul nostru Siretul! Ah, femeile! Cică să te mai încrezi în ele!

Şi, încălecând din nou, se avântă ca o săgeată spre Pietroi.

Veniți pe Dunăre până în „Vărsătură”, pontonierii geniști alergară, cam de pe la amiază, în ajutorul averii boierului Mândrescu, în întregime sub apă, pe când, în sat, echipe de soldați descărcău dintr-un tren material de salvare: lemnărie pentru construirea plutei, saci pentru încărcarea cerealelor și chiar bărci.

O adevărată armată de găligani, soldați și civili, în cămașă și izmene, forfotea în mijlocul unei zăpăceli, care înnebunea pe bietele femei bătrâne. Orice gospodărie care n-avea cal și căruță ori car cu boi, își construia o plută. Altele, care nu erau lipsite de un vehicul, dar ale căror inutile boarfe depășeau capacitatea mai multor căruțe, își construiau și ele. Și vedeai aruncându-se pe aceste plute, claie peste grămadă, tot ce cădea sub mâna unor oameni cuprinși de panică: frânturi de unelte agricole, obiecte de bucătărie sfărâmate, bucăți de roate, maldăre de stuf, ușile și ferestrele locuinței, lemne, nutreț, saci cu mălai și alte cereale. Iar pe deasupra grămezii se arunca cușca cu găini, ba mai cocoțau purcelul, cățelul, pisica.

De multe ori, nu mai rămânea loc pentru lucrurile bune ale casei și atunci începea cearta între om, femeie și fată, fiecare aruncând jos lucrurile celuilalt și instalându-le pe ale sale. Soldații, mai ales, se hârjoneau cu babele.

- Ce vrei să faci, mătușico, cu războiul ăsta putred?

- Lasă-l acolo, că-l am de cincizeci de ani, de la bietul bărbatu-meu! Mi l-a făcut cu mâinile lui!

- Dar scândurile astea măcinate?

- Lasă-le și pe ele! Poate o să avem nevoie la făcutul colibelor.

- Dar fierăria asta?

- O s-o vindem „jidanelui”, care cumpără fier vechi.

Și așa se făcea că, la sosirea potopului, cele mai multe plute nu mai pluteau, ori se răsturnau.

Uneori, treceau sergenți în inspecție. Văzând ținuta puțin reglementară a soldaților, țipau la ei:

- Ce mă? În izmene?

- Să trăiți, domnule sergent! Zăduf mare!

- Repede, pantalonii! Nu vezi că se uită fetele?

- Dacă-s pofticioase, domnule sergent!

Minca, însoțită de Mincu, încercă să vină în ajutorul părinților ei, dar moș Alexe îi izgoni pe amândoi.

- Afară, haimanalelor! Pușcăria vă așteaptă!

Ei căutară, atunci, să fie folositori altora, bătrânilor, mai ales, și celor bolnavi. Din gură în gură, copiii umplură satul de strigăte:

- Țața Minca e aici! și nenica Mincu e cu ea!

Erau chemați în zece case deodată. Ei își făcură peste tot datoria, cu voie bună, iuțeală și sânge rece.

Pe la trei după-amiază, ciocănelile constructorilor de plute se domoliră. Munca era pe sfârșite. Siretul n-avea decât să-și facă mendrele. Atunci, tinerimea bărbătească, soldați și civili, tăbări pe cârciumile satului. Fluierile apărură. Vinul curse. Fluieră și vin încălziră capetele. Jocuri nebune se încinseră dinaintea dughenelor, când, flăcăi în cămașă și izmene, ba unii chiar goi până la buric, făceau să duduie pământul cu bătute, sârbe și hori.

Sfioase, rușinoase, dar nemaiputând să reziste poftei de-a juca și ele, fetele s-apropiau încet. Soldații le îmbiau:

- Haideți! Dacă ați venit până aci, nu mai aveți încotro! Țața Minca le înșfăcă de talie și le repezea, una după alta, în brațele jucătorilor.

- Ba da! Ba da! Acuma e potopul!

*

Soarele nu apusese încă, și apa era în sat. Limbile ei, care șerpuiau din toate părțile, o luau cu mult înainte, umplând șanțurile, puțurile și năvălind prin case, al căror sol e totdeauna mai jos decât curtea.

Marinari vâslași, plecați de dimineață în ajutorul cătunelor înecate din ajun, se întorceau acum, fiecare barcă remorcând un șirag de plute, ca vai de ele, pe care vedeai multă lume și puține lucruri, la sosirea lor, Mincu și Minca alergară, dar bătrânul Andrei Ortopan nu se afla printre cei salvați, iar marinarii declarară că nu se mai vedea nici urmă de gospodărie la Japșa Roșie. Chiar și minunatul parapet de sălcii fusese luat de Siret.

Această neîndurată veste avu darul să îndârjească pe Mincu. El nu voi să creadă că unchiașul s-a înecat.

- Nu-i cu puțință! Tata e un om prea încercat în toate, ca să se lase surprins așa de prostește. Nu. El trebuie să rătăcească pe undeva, cu pluta lui.

Și, fără să-și facă prea mult sânge rău, el plecă spre muche, ca să aleagă un loc bun de construit colibele lor, înainte de a se înnopta. Minca trebuia să-l urmeze ceva mai târziu. Ea aștepta o căruță ce-avea să încarce lucrurile ei personale, și pe care tată-său i le zvârlise în uliță: plapumă, perne, îmbrăcăminte, rufărie. Era zestrea pe care Sima o disprețuisese.

Pe la șase seara, apa ajunsese la poalele muchii, pe când în sat se înălțase până la clanța ușii.

Orice urmă de viață amuțise în luncă. O mare parte dintre inundați se refugiaseră în oraș, pe la neamuri. Alții, cei mai numeroși, neavând rubedenii care să-i găzduiască la Brăila, ori din spirit de independență, tăbărâseră peste câmpia țelinoasă de la marginea platoului. Dincolo de această câmpie și până aproape de Brăila, se întindeau nesfârșite semănături de porumb, înalte cât omul.

Ca niște nori de lăcuste se năpustiră inundații peste această frumoasă porumbiște. Ea se oferea ca singura hrană improvizată, în acea seară de oboseală generală. Copiii, totdeauna gata să născopească ceva, fură cei dintâi care dădură peste chilipir și îl luară cu asalt. Sute de știuleți de porumb căzură pradă lăcomiei lor. Băieții își umpleau sâni; fetele, șorțurile. Fiecare lua cantitatea necesară gurilor care așteptau, flămânde, la coliba proaspăt înjghebată.

La căderea nopții, plăcutul miros de porumb copt cuprindea întreaga regiune. În fața fiecărei colibe, focuri plâpânde licăreau în întuneric, luminând chipuri necăjite, lucruri trântite de-a valma și vite cu ochi sperioși. Dar, flăcăii și fetele profitau de dezorganizarea momentană a vieții, ca să-și îngăduie un pic de libertate, ce le era cu atât mai scumpă, cu cât o știau amarnic de precupețită. Perechi de îndrăgostiți, uitând oboseală și necazuri, o luau razna, fără să mai ceară voie nimănui. Drumurile erau pline. Porumbiștea ascundea pe cei mai mulți.

Strigăte de mame furioase răsunau în liniștea nopții...

-Mari-i-ițo-o! Dracu te ia! Mugetul vacilor, simțindu-se înstrăinate, lătratul câinilor, nebuni de bucurie, acopereau vocea care răsuna în deșert.

Minca și Mincu stăteau înghemuți unul într-altul la ușa colibe și ronțăiau porumb copt, pândind cu o răutăcioasă plăcere strigătele disperate ale mamelor, care își chemau fetele. După fiecare: *Lenu-u-țo-o! Unde ești?*", ei se priveau în ochi și răspundeau pe șoptite:

- E înecul, ma-a-mă!

Această primă noapte pe multe rămase neștersă în mințile celor care au trăit-o.

Luna plină, înălțându-și imensul ei disc deasupra orizontului, aruncă o cascadă de argint viu peste lunca transformată într-o mare. Imediat, „boul bălții" puse stăpânire pe spațiu, dominându-l cu gravu-i concert simfonic care răsună în suflet, în același timp, ca o imprecăție și ca o făgăduială de viață nouă: „*Bu-u-u! Bu-u-uf.*

Este în acest *bu* o gamă de sentimente, care leagă umanul de neuman, mai ales când auzi un strigăt izolat. În aceeași durată de o secundă, el conține un început care te recheamă la ceea ce ai mai profund în tine; o mijlocie care-ți imobilizează gândirea și o finală care te precipită în necunoscut. Toate acestea le simți, în unul și același timp, care începe cu o

izbitură, singura care e reală. Restul e făcut dintr-o dâră de vibrații, care îți dislocă sufletul. Când totul e sfârșit și revii la banala realitate, îți vine cam greu să te regăsești.

Ziua, strigătele „boului bălții” sunt foarte rare, dar e cu atât mai bine, dacă vrei să retrăiești și să verifici această scurtă trecere de la real la nereal și înapoi. Aceasta nu e cu puțință decât cu o condiție: să te uiți cu totul, să nu mai ai nici un control asupra ta, în minuta dintre două strigăte ale straniei găngăanii. Ținându-te în așteptare, ori izbit de mai multe strigăte deodată, efectul se micșorează, până a nu mai avea nici un sens. Atunci, concertul miilor de strigăte e preferabil.

El n-are loc decât în nopțile frumoase și provoacă tot felul de sentimente. Nu mai auzi un lung *bu* în formă de cometă, ci un val de melodii lipsite de măsură și variate la infinit, căci, noaptea, acest concert e făcut din toate vocile, mergând de la cele mai tinere până la cele mai bătrâne, pe când ziua, singure acestea din urmă se aud, și neregulat.

Starea sufletească în care te aruncă acest tumult armonios, este un leagăn ce oscilează foarte încet între spaimă și bucurie, cu o mare mijlocie tranzitorie, făcută dintr-o mulțime de sentimente neprecise. Ritmul și fazele concertului nu joacă nici un rol în determinarea sentimentelor. Ansamblul lui e acela care creează starea sufletească și o variază.

Faze și ritm, sunt de-o construcție capricioasă, care nu se poate egala decât cu propria ei frumusețe. Strigătele se unesc uneori în mugetul aceleiași note și lungi măsuri, ca să continue apoi în cascade și să sfârșească cu un fel de duruit de tambur. Există, atunci, o regularitate care surprinde. Ea e de scurtă durată și poate să nu se repete toată noaptea. Alteori, deși tot atât de general, mugetul este amestecat de tăceri neașteptate, a căror lungime nu e niciodată aceeași.

Dar se întâmplă ca răgetul general într-o singură notă, să se unească cu celălalt, compus din note variate. Este faza cea mai frumoasă a concertului. În ritmul a două baroase ce cad succesiv pe nicovală, concertistii schimbă instrumentele, ca să-și răspundă lor înșile. Unitatea simfoniei este atunci înțeleasă între notele mijlocii ale oboiului și cele mai grave ale fagotului. Și chiar de la prima replică, muzicanții se supără. Dialogul se face pe niște tonuri cari sunt o înlănțuire de grohăieli. Cad și învinși - voci cărora li se impune tăcerea.

La sfârșit, totul degenerază într-o orăcăială universală, care se aseamănă cu suprafața unei mări huloase, având piscuri și abisuri, și care constituie faza cea mai lungă a concertului. Ea este tot așa de variată, dar nu atât de frumoasă ca celelalte trei, pe care un singur avânt le domină.

Sosirea zorilor sfarmă, brusc, toate instrumentele. Inima noastră se oprește și ea.

„Boul bălții” este un mare gândac vioi, zburdalnic, cu forma ovală și de mărimea unei nuci mijlocii. El n-are antene.

Nu-l cunoști bine decât în timpul inundațiilor, când sosește în mase compacte și trăiește intens.

Dimineața care urmă acestei nopți găsi pe toți inundații înșirați pe marginea platoului. În luncă, apa era înaltă de doi metri. Nu se mai vedeau decât acoperișurile caselor și crengile copacilor. Stâlpii de telegraf păreau niște bețe. Asta e tot ce se distingea pe imensitatea lucioasă a apei, afară de digul căii ferate care o tăia în două.

Între firmamentul de sus și cel de jos, tăcere înăbușitoare. Ea te făcea să crezi că un trăsnet, din senin, avea să se producă, dintr-un moment într-altul.

Și, apa venea mereu, văzând cu ochii. Pe la zece, căpițe de fân risipite, cadavre de vite și copaci dezrădăcinați veniră încet să se alinieze în josul platoului. Printre acești copaci, Mincu recunoscuse câteva sălcii de la Japșa Roșie. El se duse pe o plută să exploreze epavele adunate în timpul nopții și descoperi numeroase legături de rogojini, pe care le scoase la uscat.

Ceva mai târziu, mândrul război al lui moș Andrei veni și el să plutească sub ochii celor doi amanți, iar pe la prânz, toată lumea se adună să vadă pe Andrei Ortopan, el însuși, apărând pe pluta lui.

Năvala catastrofală a Siretului împinsese toată Japșa Roșie în direcția naturală a cursului apei, adică spre Dunăre. Dar Dunărea nu mai putea să primească nimic, fiind mai urcată decât afluentul ei. Siretul. Așa se explică sosirea epavelor.

Moș Andrei era și el o epavă, dar una destul de vitează încă. Balansând sutana și barba, cu spatele întors la spectatorii care îl salutau frenetic, el își arunca lungă-i siluetă în dreapta și în stânga, înaintând de-a-ndăratelea, cu brațele sus pe cârmă.

VIII. RĂZBUNAREA LUI SIMA

După o săptămână, ape și oameni putură, în sfârșit să răsuflă - deopotrivă de obosiți în urma îmbrâncelii suferite și acomodându-se fiecare cu locul neprevăzut, pe care cerul li-l impusese vremelnice.

Locul, pe care-l ocupau apele, era o înfundătură vastă de vreo sută de kilometri pătrați, adică toată albia milenară a Siretului, formând vărsătura lui. Dar, în această albie căscată, plină de buclucuri, existența apelor era precară: prea multe obstacole omenești și nici o mișcare. Ele nu puteau decât să clocească, cu timpul, ceea ce nu e pe gustul apelor. Lor le place via alunecare între două maluri mereu noi și sub ceruri mereu înprospătate.

Or, aici, ele zăceau într-o imensă groapă plină de case, de grajduri și de latrine, care le stăteau în gât.

Astfel, mortala tristețe acvatică le cuprinse de îndată ce nu se mai simțiră împinse înainte. Ele căscau la cer și la soare, cu o gură largă de o sută de kilometri pătrați. Nu puteau să mistuie ce li se băgase cu sila în pântec și începeau să aibă niște râgâieli, ce se traduceau prin milioane de bășicuțe albicioase, de care suprafața lor se acoperea din ce în ce mai mult.

Oamenii, mai practici, căutară să se obișnuiască cu răul. Timp de-o săptămână, ei se plânseră, gâlcevitori, de-a nu ști unde să-și pună lucrurile. Mamele n-aveau un loc destul de bun, unde să adăpostească prețioasa zestre a fetelor lor. Bărbații n-aveau scânduri și cuie îndeajuns, ca să le facă acest loc, mereu neîndestulător.

Cele dintâi, nu-și găseau liniștea decât după ce-și băteau bine fiicele. Cei din urmă, după ce loveau în grămadă. Iar tinerețea, astfel ciomăgită, își lua revanșa, dându-și frâu liber patimei, în plimbările nocturne prin porumbiște ori pe drumuri singuratice.

Dar la capătul săptămânii care urmă înecului, lagărul sfârși prin a lua fizionomia lui definitivă. Ea era, topograficește vorbind, aceea a satului, adică, colibe se apropiau între ele ori se depărtau, după simpatia ori antipatia reciprocă a viețuitoarelor. Singur Alexe Vădinoi găsi de cuviință să-și aleagă un loc cu totul izolat de parcul comun. Moș Andrei, mai uman, se așeză în vecinătatea copiilor lui, a căror colibă se afla în mijlocul lagărului.

Nu din întâmplare ea ocupa acel loc.

Minca știa că înecul avea să dureze mai multe săptămâni, înainte ca reîntoarcerea în sat să fie cu putință. În vremea asta, existența trebuia să-și reia cursul. Gospodăriile urmau să aibă nevoie de-o cârciumă-băcănie, care să le furnizeze toate cele trebuincioase. Minca le dădu o astfel de prăvălie, mărinoasă, așa cum o înțelegea ea, și o puse în mijlocul taberei.

Un căsoid de scânduri, acoperit cu stuf, se ridică, după câteva zile, alături de coliba lor. El fu încărcat cu mărfuri bune și variate, cum nici în oraș nu se întâlneau, decât rareori. O mare streășină de trestie, formând terasă, invita la umbră o lume pârjolită de călduri tropicale și lacomă de băuturi răcoritoare.

I se puse la îndemână de toate, pentru toate gusturile, toate vârstele și toate pungile: vin, rachiu, sifon, limonadă, pepeni verzi și galbeni, totul vârat într-un beci adânc, de unde orice articol ieșea rece, ca de la gheață.

Bineînțeles, vânzarea se făcea mai tot timpul pe datorie, oamenii neavând de unde câștiga un ban. Dar țața Minca, crâșmăreasă pasionată și stăpână acum pe capul ei, n-o lua în seamă. Ea dădea, dădea sufletul ei cald, odată cu marfa.

Să vezi mulțumirea ori bucuria pe cari le făceau să strălucească în ochii cuiva, un kilo de pâine ori de mălai, o bucată de brânză, un pepene luat de un copil pofticios, ori chiar și o lumânare de cinci bani însemna pentru țața Minca mai mult decât dacă i-ai fi oferit o coroană de regină. Ea se bucura, mai abtirit decât posesorul articolului luat „pe credit” ori dăruit.

Cu privire la băuturile alcoolice, ea avea o atitudine deosebită, neadmițând nici un fel de „beție rece”, chiar dacă i-ai fi oferit aur.

- Vinul, zicea ea, nu este o băutură, așa cum pâinea e o hrană. El e mai mult o patimă - o patimă care trebuie să fie frumoasă, adică un simț care să înalțe pe om, altfel e o depravare. Și, dacă e lipsit de o asemenea patimă, omul poate să bea apă, dar el nu poate să mănânce pietre.

Ea nu ținea nici o socoteală de ce vindea pe datorie. Datornicii ei veneau, însă, cele mai adesea, să-i plătească atât cât puteau.

În timpul celor trei săptămâni cât apele rămaseră staționare, afacerile crâșmei fură destul de rele, și țața Minca trebui să ia din economiile ei, ca să garnisească din nou rafturile golite. Apoi, începu retragerea: apa scăzu până la o jumătate stat de om.

Atunci, toată lumea se năpusti asupra peștelui, și banul apăru în toate mâinile. Se pescuia în toate chipurile: cu plasa, cu chipcelul, cu furca de fier, cu „hodorogul” și chiar cu mâna. Peștele, mare și mic, se vindea prin mahalalele Brăilei, cu prețuri cari îngăduia oricui să mănânce, când îi pofteste inima.

Numaidecât, crâșma cunoscutea o prosperitate, care înspăimântă pe țața Minca. Plata datoriilor și vânzarea zilnică aduseră bani cu duiumul, deși câștigul era foarte mic. Atunci văzu ea cum se fac averile și până unde Sima nu era, de fapt, decât un fals filantrop, sacrificând doar o parte din surplusul unui câștig, care era aproape o hoție.

Lagărul luă acum o înfățișare zilnică, pe care satul n-o avusese niciodată. Dimineața se pescuia, până seara se vindea peștele la Brăila, iar noaptea se chefua în draci. Crâșmarii de prin împrejurimi, care nu puteau înaintea să țină piept concurenței ce le-o făcea Minca, primiră acum cu brațele deschise pe toți bețivarii.

Țăranii începură, întâi, prin a se îmbrăca. Apoi, cum peștele se vindea bine, ei trecură repede la chefuri. O parte din bani era lăsată pe loc, în mâinile crâșmarilor din oraș, de unde se întorceau adesea în trăsură și însoțiți de lăutari. Noaptea, târziu, nu mai auzeai decât cântece, certuri și bătăi.

Speriate de stricăciunea bărbaților, mame și fete trebuiră să se ducă ele însele să prindă pește, să-l vândă și să facă provizii de bumbac de urzit, singurul articol pentru care aveau nevoie de „bani mulți”. Lâna o luau de pe spinarea oilor lor, așa că, urzeala cumpărată, ele erau asigurate de viitoarele țesături de iarnă.

Dar, această mină de aur, ce-o constituia peștele, deschise femeilor perspective neașteptate.

Retragerea toată a apelor dezveli, în văzul tuturor, gropi și văi în cari era mai mult pește decât apă. El se zbătea la lumina zilei și trebuia să moară. Femeile îl încărcară cu lopata, umplând căruțe întregi, îl puseră la saramură și plecară chiar ele să-l desfacă prin satele depărtate de Dunăre și doritoare de pește.

Atunci, fiecare putu să vadă cu cât femeia e mai morală decât bărbatul. Ele se întoarseră cu basmalele pline de bani frumoși, pe cari îi încredințară țatei Minca, îmbunătățiră viața casnică, reparând o căruță, cumpărând o unealtă, îmbrăcând copiii și hrănindu-i mai bine. Tot lagărul se înveseli, nu de chefuri porcești, așa cum făceau bărbații, ci de apariția unei mulțimi feminine în rochii de toate culorile, cari străluceau în soare și erau bucuria ochilor.

Țata Minca fu cea mai fericită. Ea deveni confidenta tuturor gospodinelor, precum și casa lor de economie.

Dar farmecul acesta avea să fie rupt cu brutalitate.

Nu se mai știa nimic de Sima. Se credea că consimțise la o despărțire de fapt, așteptând divorțul, când, într-o noapte, foarte târziu, ciocănituri violente în ușa colibei lor, treziră pe cei doi amanți.

- Cine-i acolo?

- Deschideți, în numele legii! răspunse un glas ursuz.

- Dați-ne voie să ne îmbrăcăm, replică Minca.

- Deschideți imediat, ori spargem ușa!

Minca deschise, oferind legii spectacolul unei tinere perechi în cămașă de noapte. Un om înalt și slab intră cel dintâi. Dinapoia lui se țineau doi gardiști și Sima. Omul slăbănog scăpără un chibrit. Minca îi prezentă o lampă, pe care el o aprinse. Era comisarul de poliție, încins cu o eșarfă tricoloră.

El luă loc pe un scaun și începu interogatoriul.

- Dumneata ești Minca, soția domnului Sima Caramfil?

- Da.

- Și dormi aici, cu tânărul acesta?!

- După cum vedeți.

- Dar asta-i *flangrant* delict de adulter. Vă declar arestați pe amândoi.

Li se puse „gabrioletele” la mâini, fără măcar să li se îngăduie să se îmbrace. Minca protestă:

- Cred că n-o să ne duceți în oraș, în halul acesta. Legea nu poate să admită asemenea lucruri. Și apoi, mi-e frig.

Comisarul mormăi.

- Eu sunt legea! Și-o să ieșiți un moment afară *în halul acesta!* Apoi, vă veți îmbrăca.

Fură scoși afară, și comisarul procedă la un simulacru de percheziție, răscolind, ici și colo, fără să ia nimic.

În vremea asta, numeroși țărani, treziți din somn de zgomotul celor două trăsuri cu cari veniseră vizitatorii nocturni, alergară la cârciuma Mincăi. Unii aveau în mâini felinare.

Văzând pe Minca și pe Mincu în cămașă, ei se opriră, toți, la distanță, fără un cuvânt, fără un murmur. Unii o șterseră înapoi. Alții așteptară să vadă ce e, femeile mai ales. Ele își acopereau fața, ori numai gura, cu mâinile și se văicăreau încet, clătînând capul.

Cei doi „vinovați” păreau nepăsători. Ei se țineau drepți, priveau lunca și tremurau de frig. Li se dădu voie să se îmbrace.

În clipa aceea, sosi moș Ortopan, în fugă. Minca îl chemă în colibă, făcându-i semn să tacă, îi încredința cheile crâșmei și-l îmbrățișă. Bătrânul era foarte mișcat.

Puțin după asta, cele două trăsuri luară drumul Brăilei, ducând spre pușcărie tot ce lagărul avea mai sănătos, un om și o femeie care se iubeau.

*

Fură condamnați amândoi la cincisprezece zile închisoare corecțională. Sima o voise și o obținuse, așa cum obții ce vrei în țara noastră, când ești bogat. Tot el ceruse comisarului ca „mizerabilii” să fie scoși afară în cămașă, ca să-i vadă toată lumea.

Contrar așteptării sale, gândul și atitudinea țăranilor s-au întors împotriva-i.

Totuși, nenorocitul nu avea un suflet atât de josnic. Numai turbarea soțului, disperat de ultragiul ce i se făcuse, l-a putut împinge la o astfel de josnicie. Și, odată pe panta asta, el nu se mai opri. De altfel, o mulțime de ticăloși, cu care se înconjurase în tristețea-i bolnăvicioasă, îi recomandau cele mai sinistre ignominii.

- Dezbrac-o în pielea goală, pe stradă, și biciuiește-o!

- Taie-i pletele!

- Atrage-o într-un loc sigur și dă-o pe mâna câtorva țigani, să-și râdă de trupul ei!

Dar Sima își iubea femeia. El o iubea acum cu o inimă chinuită de sentimentul unui rău consumat. Și, când acest sentiment pune stăpânire pe o inimă sfâșiată, nu mai e vorba de iubire, ci de chinurile morții. Sufletul lui Sima trăgea de moarte. Pentru el, era totuna, dacă Minca se reîntorcea sub acoperișul lui, ori dacă rămânea cu Mincu. În ambele cazuri, el o considera pierdută.

Îmbătrânit, slăbit, nedormind și nehrănindu-se decât atunci când nu mai putea să se țină pe picioare, el își petrecea nopțile blestemându-și viața și averea. Nu se mai interesa de

nimic, nepăsător chiar în fața hoțiilor, cari se săvârșeau sub ochii lui. Într-o noapte, pe când sta la fereastră și contempla curtea luminată de lună, el văzu pe tejghetar scoțând din depozit și încărcând într-o căruță saci și lăzi cu marfă, a căror valoare o evaluă, fără să se miște: „O mie de lei cafea verde și patru sute de lei zahăr”.

Un venin, încă necunoscut, îi otrăvea sângele: o ură care cuprindea tot ce există. Moartea nu-i era de-ajuns, și viața îi era de nesuferit. El ar fi dat toată averea lui, ca să nu mai aibă memorie. Da! sărac, cerșetor, dar să nu mai aibă amintirea acestei grozăvii, care îi sfâșia sufletul și-l înnebunea.

În starea asta sufletească se afla Sima, când, în ajunul liberării din închisoare a celor doi amanți, o idee îi veni și-i aduse o mare ușurare: „Am să pun niște derbedei să-i huiduiască!”

El tocmi o bandă întregă. A doua zi, la ora când se deschide poarta temniței, toți erau postați la locurile lor. Sima se ținea la o parte, cu o bucurie bolnăvicioasă în inimă: „Am să-i strivesc de rușine! Tot bulevardul are să râdă”!

Minca și Mincu apărură, dar se opriră un moment la poarta închisorii, ca și cum lumina zilei i-ar fi orbit. Apoi, cu un pas nesigur, cam clătinându-se, se îndreptară spre Bulevardul Carol, plin de trecătorii ce se duceau în port.

Deodată, două lungi huiduieli izbucniră din dreapta și din stânga lor:

-Hu-o!... Huo-o!

Huiduiții și trecătorii se opriră, țintuiți locului. Nimeni nu înțelegea nimic. Dar Minca zări pe Sima și înțelese. Palidă, îndârjită, ea așteptă să se repete huiduielile și atunci, hotărâtă, încolăci un braț pe după gâtul amantului ei. Acesta îi cuprinse mijlocul. Și amândoi, cu trupurile lipite unul de altul, cu fețele înveselite de necaz, începură să pășească încet, țațoși, privind țintă la Sima și cântând, ca altădată, populara flecărie:

Șapte găște potcovite,

Leleo, draga mea...

Sima rămase înmărmurit. Minca îi trecu pe sub nas cu amantul de gât, legănându-se ca niște rățoi, râzând și cântând, de-ți era mai mare dragul să-i privești.

Huiduielile amuțiră, iar unul dintre nemernici se apucă cu mâinile de burtă și-i strigă lui Sima:

- Apăi, coane Sima, să-ți fie lelița sănătoasă, că noi n-avem ce-i face!

IX. RETRAGEREA APELOR

Când îneacă lunca, apele se aseamăna cu o dragoste prăpăstioasă ce năvălește într-o inimă liniștită, înspăimântând-o cu tot necunoscutul pe care o astfel de vizită îl aduce cu ea. Când se retrag, rămasul bun ce și-l ia ne goleşte sufletul, într-un egal amestec de păreri de rău și de muștrări, așa cum simțim în ziua în care o patimă violentă ne părăsește, după ce ne-a fecundat cu tot ce a avut ea mai bun și mai rău.

Sub soarele călduț al unui început de octombrie cam răcoros, nenumăratele mlaștini pe cari potopul le lăsase în urma lui cloceau fără sfârșit, împiedicând pe oameni să se reîntoarcă pe la căminele lor, pe când, la orizont, linia argintată a apelor în retragere părea să zâmbească răutăcios operei de distrugere ce se dezvoltă sub ochii țăranilor: case ruinate ori prăbușite; semănături de porumb îngropate în noroi; viță de arbuști uscați; clăi de nutreț luate de apă; puțuri astupate; garduri răsturnate în șanțuri.

Tăcere. Pustiu. Ai fi zis că viața inundațiilor se ducea cu apele, căci era mai multă viață când ele umpleau lunca: se pescuia. Toată lumea cunoscuse un belșug, care făcea pe mulți să blagoslovească înecul. Pe când acum, în pragul iernii, un sat pustiit și nici un mijloc de trai, iată ce aștepta pe fiecare.

Cu picioarele goale până deasupra genunchilor, oameni și femei înotau în noroi, de dimineață până seara, uscând odăile, săpând pâraie, înlocuind lemnăria putredă, dregând coșarele; și asta, tot continuând să locuiască pe mușche. Părăseau colibe în zori și se întorceau noaptea, hămesiți, ruși de trudă. Și nici un ajutor din partea stăpânirii. Fiecare să facă cum poate, vina fiind a lui Dumnezeu.

A trebuit ca tot țața Minca să vie în ajutorul celor nenorociți. Ea le distribui toate economiile ei, nepăstrând pentru dânsa decât ce-i trebuia ca să-și ridice gospodărie nouă în sat. Și, numaidecât, mărinimia ei făcu pe Mincu să-și schimbe firea, sau, mai curând, să și-o trădeze pe cea adevărată. El își dezaproabă tovarășa, spunând că n-are nici o poftă să muncească pentru alții.

Minca îi luă capul în mâini, îl privi lung în albul ochilor și nu răspunse nimic, dar inima ei se duse de-a prăvala.

*

Era pe la mijlocul lui octombrie. Timpul fiind uscat, oamenii izbutiră, cu chiu cu vai, să-și meremetuiască locuințele și să le reocupe. Atunci începu mizeria neagră, pe care bolile o făcură și mai atroce.

Case umede. Nimic de ars în sobă, nici un chip de-a încălzi și usca. Stuful, acest unic combustibil al bălăreților, fiind mereu înecat, nimeni nu putu să și-l procure. Țăranii aruncară în foc garduri, viță, copaci, learcă de apă, și nu obținură decât fum.

Nu era casă care să nu-și aibă bolnavul ei. Unele deveniseră adevărate spitale, toți membrii familiei zăcând la pământ. Pneumonie, pleurezie, malarie, tuberculoză și foamea pe deasupra.

- Țață Mincă! Scapă-ne! - era strigătul tuturor copiilor în primejdie.

Dar, la țața Minca, neînțelegerile erau la culme. Ea își făcuse o casă modestă de trei odăi. În cea mai mare, instalase cârciuma-băcănie, drăgălaș aranjată, așa cum o visase ea. A doua, vecină cu prăvălia, era camera lor de locuit; iar a treia, o ocupa moș Andrei Ortopan, pe care reumatismele și tristețea îl țintuiau în pat. Bietul bătrân se simțea nenorocit, văzând cum fiu-său devenea din ce în ce mai grosolan cu aceea pe care el o privea ca pe o bună noră. Știind cât o iubise înainte, el nu mai înțelegea nimic din sufletul feciorului său.

Minca înțelegea și înclina fruntea în fața ursitei. Ea vedea cum naște în acest suflet nevoia de-a parveni. Pe înăbușite, fără să mărturisească, Mincu hrănea ambiția îmbogățirii. Ea îl văzuse deseori luând atitudini comune tipului de cârciumar egoist, pe care numai setea de câștig îl conduce în viață: lingușitor cu mușteriu care bea țeapăn și plătește cât îi ceri; obraznic cu nenorocitul care te roagă să-i dai un kil de gaz pe datorie, oricine ar fi el. Îl surprinsese chiar turnând sifon în vin și apă în rachiu, ba și încărcând la socoteală pe un consumator, operații necinstite de cari ea avea groază mai mult ca de orice. Blândețe muștrărie ce i le făcu, rugându-l să fie „cârciumar cinstit”, n-avură decât darul să-l facă mai băgător de seamă în viitoarele lui pungășii crâșmărești.

Totuși, dragostea ce-o nutrea pentru Mincu al ei fu mai tare decât disprețul ce-l avea față de tristele lui apucături: „Lasă că-l vindec eu!” Dar iată că Mincu își luă drepturi de stăpân absolut, interzicându-i - ei, care era adevărata stăpână - să mai „risipească avutul casei”.

Să „risipească”! Ceea ce ea considera ca o supremă bucurie a vieții - ajutorarea celor învinși el o numea „risipă”. Nu era, oare, drăguțul ei mai ticălos decât Sima? Căci celălalt avea, oricum, mărinimia lui, precum și scuza de-a fi fost născut numai pentru a face avere, pe când Mincu nu știa să deosebească vinul bun de cel rău, nici să spele un pahar, cum se cuvine.

Și totuși, omul acesta o ținea prin toate fibrele ființei sale, trăia în carnea ei. Ea nu mai concepea viața fără dânsul. Își găsisese bărbatul.

Sfâșiată între mărinimie și patimă trupească, Minca nu mai vedea scăparea decât într-o imediată întoarcere la sfânta sărăcie de altădată. „Deschide omului drumul spre înavuțire, și sufletul lui e pierdut”, își zicea ea. Ce mai rămăsese din Mincu de la Japșa Roșie, harnicul flăcău care ducea în spate o căruță de rogojini, la târgul din Brăila, ca să ia pe ele doar atât cât să aibă cu ce trăi, el și tată-său?

Ea făcuse dintr-însul un crâșmar scârbos, ale cărui mâini și fălci începeau să se fleșcăiască, a cărui privire devenea din ce în ce mai falsă și căruia nu-i mai plăcea să iasă în pragul prăvăliei decât în jiletcă cusută cu fir și în pantofi brodați. Cât despre partea de muncă pe care negoțul lor o cerea fiecăruia dintre ei, el lăsa tot greul pe spinarea tovarășei lui, umplându-și ziua cu fleacuri și dându-se cu totul plăcerilor mesei, somnului și plimbării.

Gustul acesta de viață ușoară, practicat sub ochii unei suferinți generale, sfârși prin a scoate pe Minca din sărite. Și cum ea îi atrăgea într-o zi atenția asupra acestui fapt, el îi cârpi o palmă.

Bărbat ai vrut, bărbat ai! Ba chiar unul a cărui bărbăție se reduce la atât.

Minca încasă palma, fără să sufle o vorbă, ridică brațele la cer, ca și cum ar fi vrut să spună: „Mă predau!” și o luă razna spre Siret, ca să arate apelor în retragere obrazul ei ars de insulta iubirii.

„Totul vine cu voi... Totul se duce cu voi...”

Pe vremea noroasă din acea după-amiază, cenușul apelor se confunda cu orizontul, într-o imobilitate apăsătoare. Totul părea fără suflet, totul era mort. Oceanul viu din timpul inundației devenise o masă de plumb. Siretul și Dunărea, întorcându-i spatele, îi retrăsese viața.

La o mică depărtare de dânsa, Minca zări câțiva copii răscolind prin smârcuri. Apropiindu-se de ei, ea se întristă, văzându-i adunând o împutitură de pește pe jumătate mort. Adio, frumoasele știuci, mândrii crapă, gustoșii lini, cu cari lumea umplea căruțe întregi, pe vremea colibelor de pe muche!

Zamfir era și el acolo, dar ca să se joace.

- Cum mai merge pe-acasă? îl întrebă ea.

- Binișor... Nenica Sima ne trimite tot ce ne trebuie. Nu ne lipsește nimic.

- Da' tata, ce mai spune?

- Zice că-i pare bine că ești nenorocită.

- Dar tu, Zamfircă, tu ce gândești?

Băiatul se aruncă în brațele sorei sale și izbucni în plâns.

Minca se întoarse acasă, vorbind singură: "Așadar, Mincu nu era un viteaz, decât fiindcă trăia în sărăcie. Acum, când a dat de gustul belșugului, iată-l desfigurat. Ei bine, de-aci într-o săptămână, o să fac așa ca să nu mai avem decât pereții casei și prea puțin lucru pentru gurile noastre". Moș Andrei o aștepta în pragul locuinței. El o luă în brațe și-i zise, îndurerat:

- Te părăsesc, fata mea! Mincu a plecat la Brăila, ca să vândă căruța și calul ce i-ai cumpărat. Nu mai îmi recunosc fiul! Mă duc în lume!

Toate încercările ei de a-l reține, rămaseră zadarnice. Bătrânul plecă, cu traista la spinare.

Minca făcu să vie imediat două căruțe din sat, pe care le încărcă cu aproape toată băcănia și băuturile prăvăliei. Apoi, ducându-se din casă în casă, distribui tot: -Degeaba mai țin prăvălie, că nu mai am cui vinde marfa, explică ea. Așa că v-o împărțesc și căutați să faceți economie. Am închis cârciuma. Sunt bolnavă. Oamenii știau care era boala ei, dar nu îndrăzneau să vorbească. De altfel, mai toți erau prăpădiți de foame, frig și molimă. De-abia mai aveau puterea să mulțumească. Doar copiii mai întrebau:

- N-ai să mai fii crâșmăreasă, țăță Minca?

Pe înnoptate, nefericita țăța Minca se întorcea acasă, cu brațele bălăbănind. Ea nu avu o lacrimă de înduioșare în fața rafturilor goale, ci numai o inimă tot atât de goală.

Și această inimă părea să se golească și mai tare, cu cât ceasurile treceau, lungi, strigătoare la cer, fără ca ele să aducă pe Mincu. Ticălosul îi era mereu drag, deși nu mai avea nici o speranță de viitor.

Întinsă, îmbrăcată, pe pat, ea nu închise ochii toată noaptea. Inima îi era înghețată. Capul îi clocotea. Cel mai mic zgomot o făcea să sară în sus și să alerge la fereastră. Spre ziuă, un somn care dură o jumătate de ceas, o amorți.

Se trezi speriată de-a fi adormit fără voie. Și, numaidecât, o sforăială care venea din odaia lui moș Andrei, o lovi ca un pumnal. Ea se duse încet să vadă cine-i, și văzu pe scumpul ei Mincu, într-o stare care-o făcu să-și acopere fața de groază.

El dormea, îmbrăcat, în patul bătrânului. Hainele îi erau înecate de vin negru, vomitat, figură congestionată, gura căscată, respingătoare. Din buzunarul de sus al vestei, o batistă de cocotă, cu dantele și monogramă, atârna afară. Asta-i făcu mai rău ca orice.

Ea ieși. Mașinalicește, sufletu-i ucis o îndreptă spre Japșa Roșie, poate în speranța de-a găsi pe bătrânul rogojinar, pe cale de a-și reconstrui gospodăria. Ea făcu aproape o jumătate de zi, ca să ajungă și nu găsi decât locul singuratic al fostului ei cuib de fericire. Privind, atunci, Siretul, ea îi zise:

- Ție îți datorez pe Mincu. Tot tu mi l-ai luat, împreună cu sufletul meu.

La înapoiere, picioarele-i puseră și mai mult timp s-o readucă la trista-i gospodărie, unde o mare surpriză o aștepta: Mincu dispăruse, furând și puținii bani ce se mai aflau în casă. Minca trase obloanele și se culcă.

X. MILOSTIVUL SATULUI

Ploua de câteva zile peste întreaga „Vărsătură”, urâta „ploaie a ciobanului”, care te pătrunde în suflet. Dimineața și seara, o ceață groasă, un fum înecăcios îți lua răsuflarea. Tot satul tușea, oameni și animale. Uneori, pâcla era așa de compactă că nu descopereai satul decât datorită corului tusei, care se înălța ca dintr-o groapă, mai ales când intrai în luncă, mergând pe lângă linia ferată.

Pe un astfel de timp, drumul acesta era cel mai sigur, căci el te ducea drept în sat. Pe acesta îl și luă, într-o seară mai pâcloasă ca oricând, un om de statură foarte mică, încălțat cu cizme, purtând căciulă și înfășurat până la ochi într-o ghebă. El mergea pe șovăite, cu urechea la tren și pipăind cu bățul șina, așa cum fac orbii.

Adesea, un acces de tuse îi zgâlțâia tot corpul-i slăbănog. Atunci se oprea și lăsa să-i scape un „uf, își ștergea ochii, căuta să-și dea seama unde se afla și o pornea mai departe.

El merse așa, pe dibuite, până la cantonul din vale, unde se izbi de o fetiță.

- A cui ești tu? o întrebă el, luându-i mâna.

- A Ilenii și a lui Vasile Lungu, răspunse fata, temătoare, cu glasul stins.

Necunoscutul scapără un chibrit și văzu doi ochi limpezi sub o frunte încrețită.

- N-ai putea tu să-mi spui, micuțo, cum mai stă cu sănătatea țața Minca?

- Îi bolnavă și singură.

- Cine o îngrijește?

-Toată lumea, afară de părinții ei. Ieri a fost rândul nostru.

- Bine, dar au oamenii cu ce s-o ajute?

- O ajută, de unde au, de unde n-au. Acuma ea e cea mai nenorocită din tot satul.

Streinul scoase dintr-un buzunar al ghebei un pachetel și-l dădu fetei.

- Du asta lui tată-tău. O să găsească înăuntru douăzeci de lei și un „bon de marfă”.

Spune-i să ia un sac și să se ducă numaidecât, cu bonul acesta, la cantonul din deal. Acolo va

găsi o căruță mare cu coviltir, păzită de un om. Să dea bonul păzitorului și să încarce marfa care e însemnată într-însul. Noapte bună, fetițo! Am să mai trec pe la voi.

- Dar, cine ești d-ta, nene?

- Un om nenorocit, ca țața Minca.

Era Sima, pe care cu greu l-ai fi recunoscut, chiar dacă ar fi fost ziuă. O ftizie galopantă îi topise trupul, făcându-l hidos. Barba, neîngrijită de două luni, creștea, sălbatică, până sub ochi, a căror privire stranie nu mai amintea pe Sima, ci pe-o bufniță.

El părăsi calea ferată și drumul satului, poticnindu-se la fiecare pas. Vreo douăzeci de pachetele, la fel cu acela pe care-l dăduse fetiței, îi împovăra gheba cu greutatea lor metalică. Sima avea să le distribuie pe toate, începând cu familiile cele mai lovite de soartă.

Din partea asta a satului, casele erau înșirate de-a lungul șoselei, față cu suhatul. Dar nu era chip să le distingi, atât se întunecase de tare.

Sima înainta cu mare greutate, sufocat, istovit, înotând în smârcuri și împiedicându-se de hoituri. El trecu pe lângă un puț fără furcă, nici ghizduri, o groapă căscată în care oameni și animale puteau ușor să cadă. Nepăsarea asta îl lămurii asupra halului în care trebuia să se afle comuna.

Dar el fu și mai lămurit, după ce vizită câteva gospodării. Vizită de cerșetor. Intra într-o curte, s-apropia de ferestre, spiona, apoi bătea la ușă. Cineva deschidea și se retrăgea, pe loc, speriat în fața celui cap suspect, îmboborojit până la ochi. Sima profita, atunci, ca să inspecteze dintr-o privire interiorul casei, apoi, oferind un pachetel, două ori trei - după mărimea familiei și gradul de mizerie - el repeta pe șoptite aceleași instrucțiuni pe care le dăduse fetiței și dispărea.

Peste tot aceeași promiscuitate, aceeași sinistră mizerie. Câte cinci, opt, ba și doisprezece membri ai aceleiași familii, îngrămădiți în singura odaie încălzită, ori mai curând afumată. Drept orice hrană, o oală cu terci. Bolnavi înveliți cu țoale zdrențuite. Fețe înfrigurate. Glasuri stinse.

Epidemie de tifos, însoțită de foamete.

Înspăimântat, Sima se crezu responsabil de toată această suferință, el care posedă grămezi de aur inutil, imense stocuri de alimente, îmbrăcăminte, lemne de încălzit. Cuvintele Mincăi, invitându-l să ia în mâini economia unui ținut în primejdie și s-o administreze cu omenie, îi răsunară în inimă, ca o comandă biblică.

Acum, era prea târziu. El își simțea sfârșitul apropiat. Poate că și femeia lui era pe moarte. Două vieți zdrobite; o dulce căsnicie sfârșită; sate întregi bătute de toate calamitățile. Din vina lui, care voia să câștige mereu bani și iar bani.

El se năpusti asupra gospodăriilor, le luă la rând și își goli buzunarele pline de pachetele, apoi, prăpădit, luă drumul înapoi spre cantonul din deal, unde se afla căruța cu provizii. Pe drum, el întâlnește pe cei dintâi locuitori ajutați. Bărbați și femei se întorceau cu sacul la spinare.

În dorința lui evanghelică de-a nu ști stânga ce face dreapta, el evită pe bieții oameni, dar o bătrână îl recunoaște. Ea trânti sacul jos, îi luă o mână și i-o udă cu lacrimi, gemând:

- Milostive... Milostive.... Spune cine ești? Rostește numele tău, ca să-l pomenim în rugăciunile noastre.

- Un om nefericit! răspunse Sima, fugind.

A doua zi, la prânz, un șir de care încărcate cu lemne sosea în sat. Distribuția lor fu făcută de un om de încredere al lui Sima, care refuză să spună oamenilor cine era milostivul.

Și, în aceeași seară, pe o vreme la fel cu cea din ajun, Sima își făcu din nou apariția. Dar, cum, de astă dată, lumea pândește trecerea binefăcătorului, acesta trebuie să schimbe tactica. El nu mai bătu la nici o ușă, ci se mulțumi să arunce prin curți ajutoarele în bani și bonuri, fără să mai vorbească cu nimeni.

Ar fi fost totuși nevoie de explicații, căci acum nu mai era vorba de-o căruță cu alimente, trasă în apropierea satului. Ci însăși depozitele lui, pe care el le pune la dispoziția sinistraților. Pachetele erau înlocuite cu plicuri, în cari se afla câte un bilet de o sută de lei, pe lângă bon, a cărui cantitate de marfă era cu mult mărită.

Sima ar fi voit să le spună că trebuiau să se ducă în oraș să ridice cele însemnate în bonuri, dar, teama bolnăvicioasă de-a nu fi descoperit, îl făcu să renunțe la orice explicații.

Măsura lui de prudență, însă, nu servi la nimic, căci, în clipa când arunca pe deasupra unui gard plicul din urmă, un om îl apucă de braț. Era socru-său, Alexe Vădinoiu, care îi strigă, furios:

- Ce faci, nebunule?

Sima se simți năvălit de-o scârbă și de-o mânie, care îi tăiară răsuflarea. El se smuci din mâna lui Alexe.

- Nu mă atinge, murdarule!

Și, adunându-și ultimele puteri, o rupse la fugă și dispăru în noapte și pâclă. Dar, în loc să se îndrepte spre trăsura care-l aștepta pe deal, el se năpusti în direcția opusă orașului și se rătăci într-un câmp. O sfâșietură cumplit de dureroasă în plămâni îl făcu să-și cuprindă pieptul cu brațele. Și, pe loc, gura i se deschise singură, sub năvala unui val de sânge.

El gemu, înăbușit:

- Minca!

Și căzu cu fața la pământ, ca să nu se mai ridice.

XI. DESCOMPUNERE

O fâșie de crep negru, lungă de treizeci de metri, acoperea cu doliul ei cele două mari firme „Sima Caramfil”, formând unul din unghiurile drepte ale Bulevardului Carol cu Strada Victoriei.

Era un doliu care nu provoca decât uimire. Un altul, plin de o sinceră tristețe, se desfășura dinapoia celor șapte uși zăvorâte ale frumoasei întreprinderi: *cârciumă-băcănie-locandă*.

În ultima lună, răposatul nu mai pusese piciorul în magazinele lui. Și, care mai de care, urma să șterpească ce-avea sub mână. O făceau în chip firesc, printr-o învoială subînțeleasă, fiecare prevăzând deznodământul fatal al stăpânului și nemaiovând de cine să se teamă.

Acum, când mari peceți de ceară roșie erau puse peste tot, un repaos profund cufunda cele trei localuri într-o tăcere elocventă.

În restaurant, bucătăria rămăsese văduvă de mândra ei arămărie. Toată fusese furată în ultima zi a dramei. Grămezi de farfurii și servicii nespălate zăceau peste tot, printre resturi de carne și zarzavaturi, care începeau să putrezească.

Cârciuma prezenta un aspect mai puțin lamentabil, cu toată neorânduiala paharelor, carafelor și sdclelor de rachiu. Aci, în fundul pământului, trebuia căutată dovada trecerii

vandalilor: cele mai bune vinuri, cele mai fine rachiuri dispăruseră aproape toate. De mai bine de două luni, în fiecare seară, enorme damigene plecau pentru o destinație cunoscută numai de tejghetar.

Dar băcănia era aceea care purta urmele celei mai crude devastări.

Orice mare magazin de alimentație, frumos orânduit, nu-i nimic alt decât dorința noastră de-a trăi, privită prin patima stomacului.

Această dorință, pe care mii de ochi au reflectat-o în mândra băcănie a lui Sima, nu mai era acum decât un hârdău cu murdării. Lăzi sparte, saci spintecați își răspândeau conținutul peste tot. Nenumăratele sertare zăceau căscate. Cârnațări mucezea. Rafturi, altădată frumos garnisite cu tot felul de cutii, pachetele, borcănașe, sticlute, semănau cu o gură știrbă. Dușumeaua era acoperită cu măslina, nuci, migdale, alune, stafide, macaroane sfărâmate, orez, untdelemn vărsat.

În umbra acestui cimitir, soarele proiecta, prin crăpăturile obloanelor, fâșii de lumină albăstruie.

Năvala darurilor în natură ale lui Sima contribuiseră mult la acest vandalism, mai ales în dimineața în care lumea află de moartea donatorului. Tot plângându-l cu lacrimi sincere, țărani o luară la goană spre oraș ca să încaseze proviziile, înainte de-a fi prea târziu.

Atunci, nu mai știu nimeni să distingă între dar și jaf. Se încărca în zece căruțe deodată, fără nici un control. Chiar și stocurile depozitului de mărfuri fură, în parte, ridicate, nu se știe de cine.

Pe la prânz, sosirea autorităților și sigilarea generală puseră capăt jafului.

Se întâmplase ca tocmai în ziua aceea să fie o vreme frumoasă, după o săptămână de ploaie. Și, ar fi fost o bucurie pentru toată lumea, dacă soarele n-ar fi strălucit deasupra unor sate care începeau să-și îngroape primele victime ale epidemiilor și foametei de care sufereau, de la retragerea apelor.

Căruțele țăranilor ce se întorceau cu provizii se încrucișau cu acelea cari transportau coșciuge, drumul fiind același ca să vii acasă, ori să te duci, în sens contrariu, la cimitir. Nici un convoi nu lua în seamă la ce transporta celălalt. Rar vedeai pe cineva apropiindu-se, să se descopere și să se închine la trecerea unui mort. Rar, de asemenea, zăreai doi ochi umezi de plâns, întorcându-se, invidioși, să se uite după o căruță cu provizii.

Toată lumea era sătulă, și de boală lungă, și de sănătate nestrămutată. Lupta era tot așa de aprigă ca s-o combați pe cea dintâi, precum s-o înduri pe cea de-a doua. Fiecare dorea din

tot sufletul sfârșitul acestei lupte, fie și cu prețul unui cataclism: un mare foc, o nouă inundație, ori o moarte colectivă.

Vedeai cum te năvălește încet moartea și putreziciunea. Totul murea împrejur și totul putrezea. Prin casele oamenilor, putreziciunea începea înaintea morții și continua după îngroparea cadavrului, cei rămași în viață fiind ei înșiși pe jumătate putrezi.

Mortalitatea printre dobitoace și păsări mergea, mână în mână, cu aceea a oamenilor. Satul era plin de leșuri de oi, porci, curcani, găște, găini, uneori de câini și de pisici. De multe ori, nu se știa pe unde zac și trebuia să se ia omul după miros, ca să descopere stârvul și să-l îngroape.

Prin băltoace, prin șanțurile șoselei, ca și în plină câmpie, hoituri de vite mari, înecate prin alte părți și aduse de ape răsăreau zilnic din noroaiele ce le acopereau și făceau aerul peste puțină de respirat. Chiar și vegetalele, păpușoae și zarzavaturi surprinse de apă, formau mlaștini imense și aproape tot așa de împuțite ca și acelea unde zăcea un leș. Bătrânii de pe „Vărsătură” nu-și aminteau să mai fi trăit asemenea nenorociri.

Deseori întâlneai oameni cari alergau pe câmp după o gură de aer curat, sătui de duhoarea din casă, din curte, din sat. Mulți suportau mai ușor foamea decât o astfel de putoare universală.

Starea aceasta dură aproape toată toamna, care fu blândă. Ceruri de plumb alternau cu zile pline de soare. La sfârșit, țăranii reușiră să scape de boleșniță, care se duse, mulțumită. Atunci, toți tăbărâra pe stârvuri, bătând șanțurile, grădinile, țarinele, și îngropând până la cel din urmă.

Pe la începutul lui decembrie, un ger uscat împietri toată firea.

XII. ÎNDREPTARE

Era prin luna mai a anului următor, care fu numită, mai târziu, „luna mușcatelor și-a pruncilor din porumbiște”.

Mușcata e o floare mult iubită la noi. Fete și femei tinere o poartă la ureche. Ea trăiește mai mult prin glasturi, la ferestre. Prin grădini, rar înflorește chiar de la începutul lui mai, cum se întâmplă în anul acela.

Cât despre „pruncii din porumbiște”, ori „din păpușoi”, ei nu puteau să înflorească decât în luna aceea, căci fuseseră toți zămislîți pe vremea colibelor, când înecul era în toi, iar perechile îndrăgostite se plimbau cam prea mult, pe lună plină, prin desișul păpușoaielor înalte.

Acum, mușcate și prunci se lăfăiau la soare. Împotriva celor dintâi, nimeni n-avea nimic de zis. Ba, explozia prematură a parfumului, odată cu a roșului lor aprins, plăcea chiar și aceluia cari au, totdeauna și împotriva oricui, ceva de zis. Dar, vai, altfel stăteau lucrurile cu pruncii și mai ales cu tinerele lor mame.

Se spunea că „asemenea lucru” nu trebuia să se întâmple. Se spuse și se repetă, cu mult înainte ca „lucrul” să se fi produs, apoi, când el sosi, strigătele de groază fură și mai mari, ca și cum această sosire se produsese altfel decât de obicei.

Dar, vremea era așa de frumoasă, ciocârlia cânta cu atâta patimă deasupra arăturilor și, departe în zare, stuful și papura îndreptau spre cer o atât de mândră pădure de țepuși verzi, încât fiecare sfârși prin a înțelege că această buclucașă înflorire de prunci „vinovați” trebuia, la urma urmei, să fie acceptată.

Din fericire, obiceiurile pământului ușurau această acceptație: cu o mână, chemai pe popa; cu alta, pe tatăl „nerușinat”; și îngenuncheați în fața popei, cu patrafirul pe cap, perechile îndrăgostite de pe vremea colibelor primiră binecuvântarea divină.

Numai țața Minca nu avu nevoie de popă, deși avea și dânsa „ca toată lumea”, pruncul ei „din păpușoi”. Era din cauză că Mincu, tatăl lui Mitruță al ei, plecase în lume și n-avea să se mai întoarcă niciodată.

Atâta pagubă, și de popă, și de Mincu! Tânăra mamă nu era mai puțin fericită. Căci, moș Alexe murind în timpul iernii, Minca o adusese la ea pe buna ei mamă și pe micul lor Zamfircă. Își făcuse un război ca acela pe care îl avea Ortopan la Japșa Roșie și-și câștiga pâinea zilnică, țeșând, ca mai toți țărani, frumoase rogojini și coșnițe.

Țăța Minca, văduvă și moștenitoare unică a bogătașului Sima Caramfil, ar fi putut să facă altfel. N-o făcu. Ea cedă întreaga moștenire, numeroaselor și lacomelor neamuri ale răposatului, nepăstrând pentru dânsa decât o căruță cu cal și o mică sumă de bani. Gustase din viața îmbelșugată și știa cât a costat-o ca să fie fericită.

Negreșit: adesea, când înhamă ca să plece la tăiat papură, ochii i se umplu de lacrimi. Dar ea îi șterge repede, căci zece căruțe trec în galop pe la ferestrele ei, garnisite cu mușcate și zece glasuri tinere îi strigă deodată:

- Grăbește-te, țață Mincă! Azi „tăiatul” o să fie strașnic!